

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ } బహుధాన్యనామసత్సరము. { సంఖ్య ౧
చైత్రవైశాఖమాసములు. }

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు
ప్రకటింపబడును.
చంద్రావతి నామ సంవత్సరము.
చైత్రవైశాఖమాసములు.

విషయ సూచిక.

1. మనవి.	౧-౨
2. నేటివిద్యావిధానము-మాతృభాష	3-2
3. మహతి.	౪
4. దమయంతీద్రావణము.	౯-3౧
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్మీగారు			
5. తిక్కనార్యుని సంస్కృతాభిమానము.	3౨-3౬
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్మీగారు			
6. కీ.శే. కాశీనాథుని వాగ్దేవరాయాపంతులుగారు.	3౭-3౯
7. అభిమన్యువర్ణనము.	3౯-౪౦
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్మీగారు			
8. గ్రంథస్వరూపము.	౪౦-౪౦
9. లాటిన్ వ్యాసవివరణము.	33-౪౦
పెదేళ్ళి వేంకటసుబ్బారావుగారు			
10. అమృతసంస్కరణము.	౪౧-౪౨
పెదేళ్ళి వేంకటసుబ్బారావుగారు			

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము. ౨౭	{ బహుధాన్యనామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు.	{ సంచిక ౧.
-------------	---	------------

మ న వి.

ఈసంచికతోఁ బోషత్పత్రిక కిరువదియేడవవత్సరము ప్రారంభించినది. స్థాపించినది మొదలు సలక్షగా మగునాచ్చభావకై తఃశక్తికిఁ దగినటులు పాటుపడుచున్నది. పోషద్భవమున నమూల్యముగ పుస్తకభాండాగార మొకటి సమకూర్పఁబడినది. అముద్రితములగు గ్రంథములుకొన్ని ప్రకటింపఁబడినవి. ఇంకను బెక్కింటిని బ్రకటింపఁబ్రయత్నము చేయఁబడుచున్నది. భాషాభిమాను లెప్పటియట్లు తమ యాదరమును జూపఁగోరుచున్నారము. ఈశతాబ్దమునఁ బాశ్చాత్యవ్యామోహముననేమి, యితరకారణములచే నైననేమి మనసారస్వతము భిన్నమార్గములను జనుచున్నది. కేవలము నూతనత్వమే ప్రధానముకాదు. కవులు, గ్రంథకర్తలు, వ్యాసరచయితలుఁ దమబాధ్యతను దాము గురైఱుగవలసియున్నది. నేటిగ్రంథములలోఁ బెక్కు లనుకరణములు. వానిలోఁ జాలభాగ మనుకరణ మని తెలియకుండునటులు గూడ రచింపఁబడుచున్నవి. పాశ్చాత్యసారస్వత పద్ధతుల నొత్తవఱకు మనము గైకొనవలయునో, యవి యెంతవఱకు మనవాఙ్మయాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడునో మనము విమర్శింపవలసియున్నది. పాశ్చాత్యదేశములఁ గల సాంఘికాదిపరిస్థితులు వేఱు. వాని ననుసరించి రచియింపఁబడిన కావ్యములు కొన్ని సహృదయరంజకములు

నేటివిద్యావిధానము-మాతృభాష. *

తనస్నేహితుని కొక గొప్ప భవనమును నిర్మించుటకుఁ బూనుకొనిన యొకమనుష్యుని నే నెఱుఁగుచును. మంచికనివాండ్రను, నిర్తాసామగ్రిని సమకూర్చి భవననిర్మాణమును బూర్తిచేసెను. కాని యందు, కొంది భాగమునుండి పైయంతస్తునకుఁ బోవుటకు మెట్లను నిర్మించుట కుఁపరాదు. మనవిద్యావిధానముగూడఁ బ్రథమమునుండియు నాకీతిగ నేర్పడుచున్నది. కావున మనయున్నతవిద్యాభ్యసనమున కగువ్యయమును భరించుచున్నను, ప్రజాసామాన్య మావిద్యల నుపయోగింపలేకున్నది.

పాశ్చాత్యదేశములలో భోజనపదార్థములు సరిపోవునవి, లేక కోపుటచే, వారిలో నాందోళన మెక్కువయగుచున్నది. దేశములో బుద్ధివంతులు, ప్రభుత్వమువారు సంకులకుఁ దగినప్రయత్నము లన్నియుఁ జేయుచున్నారు. తమదాతృత్వమును బుద్ధి సంకుల కుపయోగించుచున్నారు. మనదేశము దన్ననో చాలమంది ప్రజలకు రెండుపూటలును నుటకుఁ దిండి లేదు. అట్టిదుర్దశలో నున్నను మిగిలినవా రది వారిపూర్వజన్మపుష్కలతఫలముగ భావించి వారికిఁ దగినసహాయమును జేయుటలేదు. మనదేశమునఁ గలదౌర్భాగ్యము, దైన్యము, నిరుత్సాహమును జూచించు యంత్రము లున్నచో, మనదేశముయొక్క దుఃస్థితి మనకు గోచరింపఁగలదు. ఏస్వతంత్ర దేశమును నట్టివిషయములఁ గాంచి యూరకుంఁ జాలదు.

విద్యావిషయమునఁగూడ మనదేశముయొక్క దౌర్భాగ్య ముట్లొప్పుచున్నది. నాగరకుల మనుకొనువా రెవ్వరును దమదేశములోఁ దక్కుమందికి మాత్రమే యుపకరించుచున్న విద్యావిధానమును జూచి యొప్పుకొంచి యుండఁజాలరు అట్టిదుఃస్థితిని గనులారఁ గాంచియు నేమి యుఁ జేయఁజాలని మనదేశమును జూచిన నాకు సిగ్గుగుచున్నది.

కొన్నిగ్రహములు సూర్యునివైపు తమతమగోళముల నొకభాగమునమాత్రమే చూపుచుండు నని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఆయాగోళ

*రవీంద్రనాథటాగూరుగారి యుపన్యాసమునకు స్వేచ్ఛాపవాదము.

ముల నొకభాగ మెల్లపుడును గాంతియుతముగను మిగిలినభాగము తమోవృతముగ నుండును. ఆప్రకారముగనే మనసంఘమున నొకభాగము మాత్రమే విద్యవలనిలాభమును బొందజాలి యున్నది. జాతికిని జాతికిని నెట్టిభేదముకలదో యట్టిభేదముఁ బ్రజాసామాన్యమునకును విద్య నేర్చినవారికిని గలుగుచున్నది. నేటికాలమున ప్రజాసామాన్యమునకు విద్య నందఁజేయఁజాలని దేశము లధమస్థితిని గాంచుచున్నవి. అందులకు వలసిన ధనము లేదని యేనాగరకదేశమును నూరకుండఁ జాలదు. ఆసియాఖండమున మిగిలినదేశములలోఁ గొన్నిటియందు విద్య యెంత త్వరితముగ వ్యాపించుచున్నదో మనకుఁ దెలియును. విప్లవకాల మైనను రషియాదేశ మెనిమిదిసంవత్సరములలో నెటులు విద్యావ్యాప్తికై పాటుపడినదో చూచిన మన కది యొద్దజాలికుని మాయ యనిపించకమానదు. ప్రజల కందఱకును విద్య సమాచముగ నేర్పఁగలిగినపుడు మనదేశమున కభ్యుదయము, సంఘీభావము చేకూరఁగలదు. మహానీయుఁ డగు గోకే నిగ్మధవిద్యావిధానమును గూర్చి ప్రయత్నించినపుడు, హైందవసంఘాభ్యుదయమును గూర్చును సంఘీభావమును గూర్చియు ఘోషించుచున్నవంగదేశీయులే యతనిప్రయత్నములను బ్రతిఘటించిరి.

ప్రాచీనకాలములందును బ్రజలలోఁ గొందఱు విద్యావంతులును గొందఱు విద్యావిహీనులును గలరని మీరనవచ్చును. తర్జవ్యాకరణ సిద్ధాంతములను గూర్చి వండితులు మాత్రమే చర్చలను సలుపుచుండిరని నాకుఁ దెలియును. కాని పర్వతశిఖరములయందు దుడ్బవించి నిమ్న ప్రదేశములఁ బ్రవహించు నదీజలములవలె విద్యావంతులశాస్త్రజ్ఞానము సాధారణప్రజలహృదయములఁ బ్రవేశించి వానిని ఫలవంతముగఁ జేయుచుండెను. గొప్పవిద్యాలయములు లేకున్నను, శరీరమునఁ బ్రవహించురక్తమువలె విద్య సామాన్యులను గూడఁ జేరుచుండెను. కొన్ని రక్తనాళములు పెద్దవిగను, గొన్నిచిన్నవిగ నున్నను రక్తము ప్రతిభాగమున నెటులు ప్రవహించుచున్నదో యటులే విజ్ఞానము దేశ మంతయు వ్యాపించుచుండెను.

ఆరణ్యప్రదేశములఁ బెరుగువృక్షములు భూమినుండి సారమును గ్రహించి తమశాఖలయందుండు ఫలముల కందిచ్చి, తిరుగ నాసారమునే భూమి కిచ్చుచున్నవి. అందువలననే యాప్రదేశములలో నెల్లప్పుడు సరణ్యము లభివృద్ధిని గాంచుచున్నవి. అట్లే విద్యావంతులు తమవిద్యను సామాన్యుల కందఁజేసి వారిని గూడ విద్యావంతులనుగఁ జేయుచుండిరి. నేటిపాశ్చాత్యవిద్యావిధానమున నిది కొఱవడినది.

ప్రాచీనకాలమున మనపండితులకును బ్రజాసామాన్యమునకును బుద్ధివికాసమున గొప్ప యంతరము లే కుండెను. పండితులశాస్త్రజ్ఞానమును బాండిత్యమును సామాన్యులుకూడ గ్రహించి తమశక్త్యనుసారము జ్ఞానలాభమును బొందుచుండిరి. నేటినాగరకదేశములలో మనదేశమున నూటి కెనిమిది, పదినుండి మాత్రమే యక్షరాస్యులు గలరు...

ఇట్టిపరిస్థితులకుఁ గారణము మాతృభాషలో విద్యను నేర్పకుండుటయే. అంగాదిభాషలయందు విద్యను గ్రహించుచు నది మనసా మైనదని యనుకొనుచు 'దివాలా'తీసిన వర్తకుఁడు బహులు తెచ్చిన ధనమును లాభ మనుకొనునట్లు మనము మఱిసికడుచున్నాము.

విద్యార్థులకు మాతృభాష తల్లిపాలవంటిది. కొంతమందివిద్యార్థులు పెక్కుభాషలను నేర్చికొనఁ జాలరని యుపాధ్యాయులకుఁదెలియును. వచ్చియు రాని యాంగభాషతో నెటులో 'మెట్రిక్యులేషను' పరీక్షయందుత్తీర్ణులై, యన్నతవిద్యాభ్యాసమును జేయలే కున్నారు. ఇందులకుఁ గారణములు చాలఁగలవు. వంగదేశీయుల కాంగ్లమున విద్య నేర్పుట కంటె హీనస్థితి మఱియొకటియుండదు. మంచియుపాధ్యాయులయొద్దనాంగము నభ్యసించుట కష్టము. అది బీదవారి కసలే లభింపదు. అట్టివారి కున్నతవిద్యలను నిరసించుట మనకు ధర్మమా? పూర్వ మింగ్లండులో దొంగతనము చేసినవారి నురి దీయుట యాచారము. దొంగతనము చేయలేనివారిని దండించుట విశ్వవిద్యాలయాధికారుల దండనసూత్రముగఁ గన్పడుచున్నది. గ్రంథములందలి విషయములను సరిగ నర్థముఁ జేసికొనక, యెటులో జ్ఞానకశక్తిపై నాధారపడి పరీక్షాసమయముల

నొప్పగించుట దొంగతనము గాక మఱి యేమి కాగలదు? ఆగ్రంథములనే తమదుస్తులయందు దాచికొని పరీక్షలకుఁ బోవుటకంటె నది యెటులుమంచిది? పరీక్షలయందు తీర్ణులైనవారిని గూర్చి నాకెట్టివిచారమును లేదు. విధాలు లైనవారిని గూర్చియే నావిచారము. వారిజ్ఞానమును బరీక్షించుట కింక మార్గములు లేవా? హఠాఃపఠేనమార్గమును మూసివేసినచో గంగానదిని బడవలలోఁగాని బలకట్టుపైఁగాని దాటఁగూడదా?

మనకును బాశ్చాత్యదేశములకు నొకభేదము కలదు. ఆయాదేశములందుఁ దమవిద్యను సంపూర్ణము గావించుట కొఱకే వారు విదేశీభాషల నభ్యసించుచున్నారు. అది వారి దినచర్య కుపచరిపము. మనదేశమందున్నచో యాంగ్లముననే యన్నివిషయములును ననువదలుచున్నవి. మనవారిని మనపరిపాలకులను మెప్పించుటకై మన మాంగ్లవిద్య నభ్యసించుటయే గాక యందుఁ బ్రావీణ్యమును బొందవలసివచ్చుచున్నది. నే నొకసారి జర్మనీదేశీయుఁడను, దత్త్యశాస్త్రజ్ఞుఁడు నగు 'యూకెరు' ఆంగ్లమున మాటలాడుట వింటిని అతనిభాష నాకుఁ జాల వింతగ నుండెను. అట్టిభాషయే నేను మాటలాడిన నాగతి యేమై యుండునో యని నాలో నేను దర్శించుకొంటిని.

విదేశీయుల పరిపాలనయు దుండునంతకాలము మన మాంగ్లమును నేర్చుకొనవలసి వచ్చుటయే గాక యందుఁ బ్రావీణ్యమును గూడ సంపాదించవలసి యుండును. కాని యాకాల మంతయు మనకు నష్టమగుచున్న దని మనము గ్రహించవలెను. మన స్వభాషను మనము సరిగ నభ్యసించినచో విదేశభాషలను గూడఁ ద్వరలో నేర్చుకొనవచ్చును. మనవిశేషవిద్యాలయము బాగాభీభాషనే విద్యనేర్పవలయు నని నేననుట సాహసము కావచ్చును. కాని మనము వెంటనే శ్రద్ధనువహింపనియెడల, మనజాతీయవిద్యావిధాన ముపగంటఁగలదు.

ఆంగ్లముననే యున్నతవిద్యలను నేర్పవలయు ననుటకు హైందవభాషలోఁ దగిన గ్రంథములు లేకపోవుటయే కారణ మని కొందఱు అందురు. చాలకాల విడి వాగ్వాదముక్రిందఁ బరిణమించినది, ఆయడంకు లిప్పు

డు లేవు. హైదరాబాదు విశ్వవిద్యాలయము నిన్న మొన్నటి దయ్య, నుర్దూభాషనే ప్రధానభాషగ నంగీకరించినది. అందులకు దానిస్వాతంత్ర్యమే కారణము. ఈసందర్భమున మనము సర్ అక్బరు హైదరాబాద్ కార్యదీక్షను బ్రశంసింపవలసి యున్నది. ఉర్దూభాషయే ప్రధానభాషగ నుండుటచే, నున్నతవిద్యకును, సాధారణ విద్యకును సోపానము లేర్పడినవి. మాతృభాషయందే విద్యను బోధింపవలయు ననువాదము నాయనుభవముపై నాధారపడి యున్నది. నాచిన్నతనమునఁ బెక్కు విద్యాసంస్థలలో నాంగ్లముననే విద్య నేర్పఁబడుచుండెను. కాని నేను జదివిన నార్తలు పాఠశాలలో బాగాలీభాషలోనే విద్యను జెప్పుచుండిరి. ఆభాషయందే గణితము, భూగోళశాస్త్రము, దేశచరిత్రము నేర్పఁబడుచుండెను. ఆంగ్లభాషాసంపర్కము లేని యాపాఠశాలలోఁ బుండ్రుండవ సంవత్సరము వఱకుఁ జదివి తరువాత నాంగ్లపాఠశాలకుఁ బోయితిని. మాతృభాషయందు నేను నేర్చినవిద్య నామనోవికాసమునకుఁ దోడ్పడినది. విదేశభాషలలోఁ గష్టపడి కుంటిపడకల నేర్చుకొను గండము తప్పినది.

విద్యవలని ప్రధానోపయోగము భాషాసూక్ష్మముగ మన యూహలను, భావములను, బైకి వెలిపుచ్చుటయే. ఆప్రకార మితరులభావములను మనము గ్రహించుచు మనభావముల నితరులకుఁ దెలియఁజెప్పుటయే నిరామయమానసికజీవనమున కవసరము. అట్టి భావసంచలన మన్యభాషల జరుగవలయు నన్నచో, బుట్టబొమ్మలను ధరించి నాటక మాడఁబోవునటు లుండును. వాఙ్మయాభివృద్ధి నొందించుటయే కష్టసాధ్య మగుచుండ నందు విదేశభాషలలో రచించుట మనశక్తిసామర్థ్యములను మఱియు సంకుచిత మొనర్చుచున్నది. ప్రథమమున మాతృభాషయందే విద్యను నేర్చి యుండుటచే నాంగ్లమునఁ గూడఁ గొంతప్రావీణ్యమును బొందఁగలిగితిని. ఏ భగీరథుఁ డైనను వంగ భాషామూలకముగ విద్యాస్రవంతిని నడపి సర్వమానవవిజ్ఞాన మహిమదధియందుఁ జేర్చి నిర్జీవములై తమోపృతము లగు మనమానసములను వికసింపఁ జేసి, మనమాతృభాషను గూడఁ బ్రపంచమున ముఖ్యభాషలతో సమముగఁ దలయెత్తుకొనునట్లు చేయుఁగాక యని కోరుచున్నాను.

మ హా త్రి.

ఇది తెనాలిపట్టణమునఁ గ్రొత్తగా బైలువెడలుచున్న యాంధ్ర మాసపత్రిక. శ్రీయుత వాసిరెడ్డి వేంకటసుబ్బయ్యగారు సంపాదకులు. మాకు మొదటిరెండుసంచికలందినవి. శ్రీబోజేపూడి వేంకటరావుగారు, వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారు, వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు, జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు, కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు మొదలగువారి గద్యపద్యవ్యాసములుగలవు. విశేషించి పత్రికాసంపాదకులగు శ్రీవాసిరెడ్డి వేంకటసుబ్బయ్యగారి ధృభాషాభిమానులు—

శా. “కింపాకుల్ మకుపుల్ పదార్థహరణాగ్రీయుల్ గిరాందేవతా
సంవల్లంకట సాంపరాయకలనాసన్నద్ధులౌచో నితః
ఝుపాతాండవమాడుఁ బక్షులు ఘోషేద్రశ్రీఘణమండలిం
జంపున్ సింహములన్ సృగాలములు నాశాదంతులన్ ముంగిసల్.

మ. “ఘనుఁడీ తేటి సురేంద్రచందనవనీకల్పప్రసూనైకవా
సన స్వర్వాసులకన్న మొట్టమొద లాస్వాదించి వర్జించె యా
చనకై నేఁ డిటు చేయిసాచె దురదృష్టప్రేరణన్ దేనె బా
ట్టనకై; నీ వది దాచుకొన్న నెలులుడుం జెప్పుమా పద్మినీ.”

అను నీరెండు ప్రాస్తావికపద్యములు దిలకించిన బాఠకులకు వేంకటసుబ్బయ్యగారి యుభయభాషా పరిశ్రమము తెలియకపోదు. అట్టి వారిచే నడుపఁ బడుచున్న యియమహతి సార్థకనామయై హృదయాహ్లాదులు శ్రుతిరంజనములు నగువ్యాసరాగములతో సభారంజనముచేయుఁ గాత. ప్రతి ౧కి రెండణాలు. సం॥రముచందా రు. ౨.

దమయంతీద్రాపదులు.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు - కాకినాడ.—

—అంకితం—

“పురాణ మి త్యేవ న సాధు సర్వం న చాపి కావ్యం చవ మి త్యవద్యమ్
సంతః పరీ ట్యాయతర ద్భజస్తే మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః”

మహాశయులారా! దమయంతీద్రాపదులు నిస్తులరాజ్యవైభవములఁ గోల్పోవుటయే గాక, తుదకుఁ బరులకడఁ బరిచారికావృత్తిలోఁ జేరి, కాలము గడవవలసినయవస్థకు వచ్చిరి. అట్టి కుర్బరావమానసమయమున నాయుదార లగురాజదారలు పరసరపాలపురములఁ జేరినదారుల నన్నయత్తిక్తస్త తల్లు వర్ణించిరో యీవ్యాసముచుండుఁ బ్రకటింప నెంచితిని.

కావున సహృదయు లగుసోదరీసోదరులు సహనభావముతో సాంతముగా నీవ్యాసమును జదివి, నాస్వాంత మెట్టిదో కనిపెట్టుట న్యాయము కాని, త్వరపడి నాపై వేడిచుడుల విడుచుట పాడి కాదు, వినుఁడు, సుమతిమోహనగానమును—: “క. వినఁదగు నెవ్వరునెప్పిన, వినినంతనె వేగపడక వివరింపఁ దగుం, గని కల్ల నిజముఁ దెలిసిన, మనుజుఁడె పో నీతిపరుఁడు మహిలో సుమతీ.”

—౨ దమయంతి ౨—

నలుఁడు నడిరేయిఁ దన్నడవిని విడనాడి, వెడలిపోయినతోడనే మేలుకొని తనయొడయనికై యాకాస నలుగడలఁ గలయఁ దిరిగి, ప్రాణేశునిఁ గాననేరక, దీనాతిదీనము లగునిజపతిసంబోధనపదనాదతరంగ సంచారములచే నెండు మోడులును, బండతాలును గూడఁ గరఁగఁ గనుఁ గొనలనుండి దుఃఖ వారిపురములు కాల్య లై పాఱఁ బడరానియిడుమలఁ బడి, యాయండజమాన యాకాస దాఁటి, చేదిన్మపాలరాజధానిం జేరి, రాజమార్గమున బాలిగొల్పుచూపులతో నధోముఖయై నడువఁ దొడఁగెను.

అపు డాచేదిరాజమాత నలునియిల్లాలిని గాంచి, తలడిలి దాదితో నిట్లు పలికెను. “జీర్ణమైన కడు మాపుచీర కట్టి ధూళిధూసర కములు దూలుచుండ, నబల యున్నతవేషిణి యైఁలచ్చికరణి వచ్చుచు న్నది కంటే, అక్ష్మామలియును నా కతిన్నేహం బై యున్నయది దాని దోడ్తొనిరమ్మ.” అనిన నదియు దమయంతిం దోడ్తొని రాజమాతయొద్దకుఁ జనిన రాజజననియు దానిం జూచి-

“నీ వెవ్వరిదాన వి త్తేల దుఃఖావేశవివశ వై యున్నదానవు? చెప్పు” మన దమయంతి తనదీనావస్థను వివరింప నారాజమాత “నీ వుండుము మాకడ నీకతి నటయ భూదేవోత్తములఁ బగపెద” ననిన దమయంతి యిట్లు పలికెను. “నేను సైరంధ్రి నై యుండియు నుచ్చిష్టంబు ముట్టను, బదధావనంబు సేయను, ఘరపురుషులతోఁ బలుక నోపఁ, బతి నన్నేషించుపొంట నరిగెడు బ్రాహ్మణులతోఁ బలుకుదును. అట్లయిన నీ యొద్ద నుండు నొండువిధంబయిన నుండనేరను” అన నాతేనితల్లి యంగుల కంగీకరింప నలకాంత యాపెచెంత నుండెను. ఈరీతిగా నన్న పార్శ్వంబు దమయంతి చేదిరాజమాతయంతఃపురంబునఁ జేరినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

— ౧ ప్రాపది ౧. —

యాజ్ఞ సేని పతులు మున్ను తన్ను విడిచి, మాటువేసములతో విరటునివీటి కేగి యటఁ గొలు వమరి యుండఁ దా సైరంధ్రీ వేషభారిణి యై విరటుని కోటకుఁ బోయి, రాజవీధిని రాఁదొడఁగె. అపుడు విరాట భార్య యగుసుజేష్ఠ యాయంచయానసంచారమును బరికించి, ప్రణయ సఖులతో నిట్లు తెలిపెను. “ఎక్కడనుండి యెక్కడకు నేఁగెడినో! యిది యొక్కకాంత యా, పెక్కుడు పెంపు సొంపు మన కేర్పడుచున్నది దా విసితయై, స్రుక్తుచు నీచభామినులచొప్పునఁ బల్లెడుఁ జారులుం గడున్, వెక్కిసమంది చూచెదరు వేగమ తోడ్తొని రండు నెమ్మితోన్” అని పలికి పనుపఁ బ్రాధాంగన లిరువురు పోయి, న్రుపదకన్యకతో నిట్లనిరి. “విరాటమహిషి నినుఁ దనపాలికిఁ బిలువ నంపె దయ పెంపెనగన్.” అనవుడు-
దనతలఁపు నెరసె నని యవ్వనితారత్నంబు వినయవై భవము నతీ, తను

వొందినచందంబునఁ, జనియెం గేకయనుతానుచారికలబడిన్. అట్లు తన కడ కేతెంచినపాంచాలిం గాంచి సుజేష్ట—

“నీది కులము నామ మెయ్యది యెవ్వరినాన వేమివనికిం బూని యిప్పుఁ డెచట బుద్ధి దలంచి యేఁగెద వింతయు నెఱుంగఁ జెప్పు మాకు మెఱుఁగుఁబోడి” అన ద్రావది తనగాథను వివరించి, యిట్లు నుడివెను. “నీచము లయ్యెడువనులకు, నాచాలమి యెఱిఁగి మన్ననకుఁ బాత్రము గా, నీచిత్తంబుఁగైకొని, యాచారము దప్పకుండ వరయుము నన్నున్.” అని తెలుప నావిరటుభార్య యందుల కంగీకరింప ద్రావది విరాటరాజాంతఃపురమునఁ జేరెను. అని త్రిక్తన వర్ణించెను.

ఈఘట్టముల రెంటును దమయంతీప్రావదులు సైరంద్రీవేషధారిణులై, వరుల సేవించి, జీవింప నలసినదశకు వచ్చుట సద్వృత్తమైనను నీ రాజకాంతలకుఁ గలయవస్థమాత్రము విసదృశముగా నున్నయది. దమయంతి నిజసతిగతి యే మయ్యెనో యనుమనోవ్యాకులతచేఁ గృశించుచున్నమానిని. ఇక ద్రావదియన్ననో పాత్రధారులై నాటకరంగమున నున్నవతులఁ గలయ వేషధారిణి యై వారిం జేరఁబోవు నటివంటిప్రాశ కామిని. ఇటు వేషభేదమే కాని వియోగభేదము లేదు. కావుననే యట నన్న పాద్యుఁడు— “జీర్ణ మై కడుమాసిఁచీరకట్టి ధూళిధూసరాలకమ్ములు దూలుచుండ” అని నలకాంతయొక్క శోచనీయావస్థను వర్ణించియున్నాఁడు. ఇటుఁ దిక్తనాద్యుఁడు “పదతలములకొప్పు పరఁగినతలము కుంకుమ లిప్త మైనచందము వహింప” అని ద్రావదినడయాడినవిన్నాణమును వినుతించియున్నాఁడు.

మాటియు నిటు వర్ణింపఁ బడినదమయంతీమలినరూపము సహజము కాని, ద్రావదిధరించినూలినీవేషమువలెఁ గృత్రిమము కాదు. అఁగా నన్నయ దమయంతీరూపమును జిత్రించుటలో దైన్యభావమును బ్రకటించియుండఁ, దిక్తన ద్రావదీసౌభాగ్యమును వర్ణించుటలో బాణతనమును వెల్లడించెను. చన్న పాద్యుఁ డవతరింపఁజేసినదమయంతియందు విచార కళయు, త్రిక్తనమంత్రి దివినద్రావదియందు విలాసకళయు స్పష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నవి.

మఱియుఁ గిరాతుఁడు దమయంతిసౌందర్యమును బరికించి, మోహితుఁ డైనరీతిని నన్న పాఠ్యుఁడును, కీచకుఁడు ద్రావదిహాయిలుఁ గాంచి, వరవశుఁ డగుటను తిక్తనాఠ్యుఁడును మనోహరముగా వర్ణించి యున్నారు. పరికింపుఁ డావద్యహృద్యనిర్మాణనైపుణ్యమును- “రజనికరాననఁ బీనకయోధర రాజితరాజసుతన్ విలసద్దజవతిగామినిఁ బందనగంధిఁ బ్రకాశితకాంతిసమన్వితఁ బంకజదళలోచనఁ జూచి కిరాతుఁడు కామనిశాతశరాహతుఁడై, నిజహృదయం బెఱిగించె లతాంగి కనింద్యచరిత్రకువేడుకతోక”. వ్యాధుఁడు—“అక్షజ మైనహావమున నాత్మకువ్రేఁగయిపోల్పుపొల్లిపై, నెక్కినుచూడ్చిఁ గ్రమ్మటువనేరక నిల్పెఁ గాముచేఁజిక్కిననెమ్మనంబు గడుఁ జేడ్చుమానముఁజేష్టితంబులం, దక్షిణయంగముం దలఁకుదైర్యము నై యతఁ డప్పు డయ్యెడన్.” కీచకుఁడు.—

నన్నయభట్టారకుఁడు సార్థవాహనమూహము దమయంతినిఁ జూచినవైఖరిని, తిక్తనాఠ్యుఁడు పౌరజనబృందము ద్రావది నీక్షించినచందమును, నందఱుఁ గాఁ జిత్రించి యున్నారు. వినుఁడు- “పాంసుజాలములు పైఁ బ్రాకినఁ గరమురూక్షము లగునూర్ధ్వాలకములదాని, నతిమలినంబైనయర్ధవస్త్రంబుచే నావృశంబగుదేహాయప్తిదాని, నాఁకలి తృష నిద్రలనువీని నెఱుంగక యున్నాదినియుఁ బోలె నున్నదాని, దమయంతిఁ జూచి కొందఱు పిశాచం బనివఱచిరి, కొందఱు భయము వొంది, రందు గొఁదఱు ధిక్ హాస్యంబుసేసిరి, యడవి నేమిరోసె ననిరి కొందఱ, అవ్వ నీవు వేల్పునగుదనిరి కొందఱు, మొగినకేలు మొగించి మ్రొక్కిరంత.”—సార్థవాహులు-

“వఱ మొయి లగ్నపినఁబాడఱినునుఁగాంతి గదలినయమృతాంశుకళ యనంగఁ, బెరుమందు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి చెలువు గుంచినసరోజినివిధమున, భూమంబు వొదలినదఱఁగలిమెఱుఁగులు నలఁగి మాసిసదీవకళిక భంగి, భూభి పైఁ బొరసినఁ నొంగలించుట మాని లావణ్య మెడలినలతికమ్మాడ్చి, గుంధకారివేషంబుకతన మూర్తి, యుజ్జ్వలతన్వంబు మఱువడియుండఁ బొందు, తనయమహిషి యంచితగతిఁ జనంగ వీధిఁ జారజనంబు లవ్వెలఁది గాంచి.”—పౌరులు.

ఈనీతిగాఁ గవిపుంగవులు పోరు లుభయులును సురూపములు నడలి విరూపములతో నడయాడు రాజకాంతలరూపముల నించుమించుగా నొక్కసొలికను వర్ణించియున్నాడు. ఇట్లీకవిద్వయకవితలకును సాహచర్యము చూపఁజూడఁ గొందఱు విమర్శకపుంగవులు తిక్కన, నన్నయ భారతమును బ్రవి యెఱుంగఁ డనియు, విరాటావివర్ణములఁ బ్రవృత్తి పడిన స్వప్రతిభాభివ్యుత్థానాధారముగాఁ జేసికొని, వ్రాసె ననియు, సాహచర్యములఁ బలుకుచున్నాడు. కాని యందులకుఁ దగుకారణములను మాత్రము చూపనేరకున్నాడు.

తిక్కనార్యుడు, నన్నపార్యుఁ డాంధ్రభాషాదధిమహోదధిని దరచి, సమకూర్చిన భారతనవనీతమాధుర్యమును జవిజూచి యున్నాఁడన్నఁ దిక్కయజ్ఞయెన్నికకు వన్నె తగ్గు నని వీరియూహ. ఇది పట్టి పిచ్చిముచ్చట. అసమానసనుధాసారపూరితము లగుసత్కావ్యములఁ బఠించుటచేఁ గవులు ధీసంపన్ను లగుదురు కాని, బుద్ధిమాలినవారు కాజాలరు. దురభిమానదూషితస్వాంతల కీసారస్యము కానరాదు.

వివేకనిధి లగుకవివరేణ్యు లన్ననో పూర్వకవివరనిర్ణితము లగు సత్త్వతులఁ బఠించి, సరసవిజ్ఞానసంపన్నులై, యాపెద్దలకుఁ గృతజ్ఞతా భివందనముల నుదఁజేసి, స్వకీయజనయసంపదల వెల్లడింతురు, కాని, మూఁగవారివలె నూరకుండరు. కావుననే వివేకనిధి యగుతిక్కనమంత్రి నిజకావ్యారంభమున నన్నయభట్టారకునిఁ బ్రస్తుతించి యుండెను. కాని నాడెగాఁ డాతెముత్యమచుచుండఁ బొసఁగుఁడుగాఁడు గుల్లములై మనునట్లు తిక్కయజ్ఞ నన్నయకవితాప్రాభవమును బ్రస్తుతించియుండ నవ్యప్రబుద్ధులు నన్నయకావ్యమును సోమయాజి చూచియే యెఱుంగఁ డని, వ్రాయుచున్నారు. ఇంతటితో నీకవిద్వయకవితలకుఁ గలసామ్యవాదమును ముగించి, తిక్కనసోమయాజి వ్యాసభారతము ననుసరింపక, క్రొత్తదారిని సంచరింపఁ జేసినభాగములఁ గొంచెము విమర్శించెదను. తిక్కనమంత్రివరుఁడు మొదట ప్రావదిని మలీమసవేషముతో విరాటరాజవీధిని నడపించి, పిమ్మట నాయాజ్ఞసేని నసమానసాభాగ్యసంపన్నునుగా దిద్ది,

ను దేష్టమేడను నడయాడఁ జేసెను. రాజనీధిని రూపురేఖలు లేక, మలి చాకృతితో సంచరించిన పాంచాలి యంతిపురమున సాభాగ్యకాంతిఃలితగా మాటు పెట్లు పొసఁగును? ఇది పూర్వాపరవిరుద్ధ మగువల్లనము కాదా? ఏకరసాశ్రయ మగుప్రకరణమున నవతంపఁ జేయఁబడిన పాత్రయు నా ఘట్టముననే పూర్వరసవిరుద్ధముగాఁ జుత్రించుట రసాభాస మగుచుగదా! దర్శింపుఁడు, రాజనీధి నేఁగుద్రాపదిని “కటమొలు ల్గప్పిన” అను మున్ను దహరించిన కథద్యభావమును—

మేఘచ్ఛన్న మగుచంద్రరేఖవలెఁ గాంతిహీన యై, మంచుచే ముంచఁబడిన సరోజినిచాడ్పున సొంపు దూలి, పొగచేఁ జుట్టఁబడిన దీప శిఖవలెఁ గళాహీనయై, దుమ్ములోఁ బొరలిన తీగచాడ్పున లావణ్యవిరహిత యై, యాయగ్గిపుట్టువు గట్టివాలు వేసముచే సొంపు మాపు సెంద రా దారిని నడువఁదొడఁగె ననిభావము. ఇత నంతఃపురసంచారిణి గనుఁడు—

ఈ కథద్యము పాంచాలీసంచారబోధకము. “కథతలంబుల కెంపు పరఁగి నతలము కుంకుమలిప్తమైనచందమువహింప, నంగంబుచునుఁగాంతి యడ రినగోడలు వేదులు మఱిమయవిధము నొందఁ, గనుఁగవమెఱుఁగులు గది రినముందఁజుఁబుట్టేపహారంబుపొలుపుఁదాల్చు, వేసలికవృషర్విఁమీఁను నీ లదుకూలంబు మేల్చుట్టుకొమరువడయఁ, దాను జొచ్చినకతనమత్స్యక్షితిశు, నింట నిమ్మెయిఁ గ్రొత్తయొ ప్పెసకమెసఁగ, నమ్మహాదేవి యు న్నెడ కల్లన ల్లఁ, బాండురాజతనూభవకత్తి యరిగె”. అనఁగా ద్రాపదిపదవిన్యాసలసిత మగుకుట్టిమతలము కుంకుమలిప్త మైనట్లు చెన్నువహింప, పాండవపత్నిశరీరకాంతి ప్రసరించినగోడలు తిన్నెలు రత్నస్థగితములట్లు తేజరిల్లఁ, బాంచాలిచూపు లొలికిఁ నేలలు సుమవ్యాప్తసీమలవలె సొంపువహింప, నాకృష్ణయొక్క కొవ్వఁగులు పు కర్వినమిన్ను నల్లపట్టు మేల్చుట్టుచందంబున నందము వహింపఁ, దనసంచారమువలన మత్స్యభూపాలంతఃపుర మంతయుఁగ్రొత్తవిన్నానముతో నెరుచుండ, ద్రాపది సుదేష్టకడ కేఁగె ననిభావము.

చూచితిరా ! వీధిద్రాపదికిని సాధద్రాపదికిని గలవివరీతభేదమును— గంధకారివేషంబుకతన మూర్తియుజ్జ్వలత్వంబు మఱుఁగుపడియుండ” అని

రాజవీధి చక్రవర్తిరూపమునుగళావిహీన మైనదానినిగాఁ జూపించి యామెంటనే యాబిడను మేడపై కెక్కించి “తాను జొచ్చినకతన మత్స్యక్షీతీశునింటఁ గ్రొత్తయొప్పెసకమెసఁగ” నని, పాంచాలిప్రవేశించినతోడనే విరాటుమేడలోనిగోడగొందులు మెఱపు మెఱపించుటకు కొత్తై నని వర్ణించుటఁ జూడఁ దిక్తన కేవలకవించుఁడే కాక, గొప్పగారజీడు గాఁ గూడఁ జూపబ్బుదున్నాఁడు. లేకున్న మలినచస్తుత్యులు గాంతికలితమును ౧ మాఝు జాలునా?

రామాయణమున రాక్షసీరూపముతోఁ బంచవటినిఁ బ్రవేశించిన చుప్పనాతి సీతావశేషోయగమును జూచి, తోడనే సాగనుకత్తైగా మాటి, శ్రీరాముని సమీపించినట్లు, చక్రవర్తి మలినాకృతితో రాజవీధినిఁ జేరి, విరటురాణివాసమునఁ గా లిడినతోడనే రాజ్యలక్ష్మీవిలాసశోభిత యై సుదేష్టను సమీపించెను.

కాని యాశూర్పణఖనలె నీపాంచాలి కామరూపిణి యగునిశాచరకామిని కాను, మానవమానిని; యట్టిచో నిట్టిరూపభేద మెట్లు సమకూరును? ఊసరవెల్లి తనతనువల్లిరంగుల చూర్చు నట్లీ పాండుకుమారమహిషీచుతల్లి నిజదేహ కాంతులఁ దాటుమాటు సేయనేర్చిన నేర్పుకత్తై యై యుండునా?

ఈతల్లిబ్బుసోయగము వ్యాసులవారిభారతమునఁ గానరాదు. అటఁ బురజనులు రాజవీధి నేగుదున్న పాంచాలింగాంచి, నీ వెవ్వ తెవని యడుగ, నేను సైరంద్రి నని యాపె తెలుపును. అప్పుడు పౌరులచక్రవర్తిని బరులఁ జేరి జీవించ నగుపరిచారికనుగాఁ దలంప రైరని, తెలుపఁబడినది. వినుఁ డావ్యాసవచనములను—

“తస్యా వేషేణ రూపేణ శ్లేష్ఠయా చ గిరా తథా ।

న శ్రద్ధధాతి తాం దాసీం అన్న హేతో రుపస్థితమ్”

ఇందుచేఁ దిక్తనార్యుఁడు మూలమున లేనిచక్రవర్తిరూపవర్ణనములఁ గ్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టెను, కాని, యీముస్తాబునకుఁ దగిన ప్రస్తావము కానరాకున్నది. దీని నటుంచి వేటొకవిషయమును గమనింపుఁడు.

అసలు నిజసాభాగ్యలాభ్యగరిమల వెల్లడి కాకుండ గోప్య మొనర్చి, సైరంధ్రీవృత్తిని రహస్యముగా రాణివాసమునఁ గాలము గడువ సంకల్పించుకొన్న యా నెఱజాణమిన్న రాదాటినిఁ బేదరాలించం దమునను, రాజమందిరమున రాజ్యలక్ష్మీవడుపునను సంచరించునా ! వ్యాసుఁడు పాంచాలిని యుక్తాయుక్తవివేకనిపుణ యగువిదూషీలలామను గా భారతమున నవతరింపఁజేసి యున్నాఁడు. కాని, మంచిసెడ్డల నెఱుంగని వెంగలినిగాఁ బ్రకటించి యుండలేదు.

నిజముగా మత్స్యరాజాంతఃపురమునఁ బాంచాలి సంచరించిన విన్నాణముం జూడ దేవేంద్రమందిరమున నాట్యనూడ నవతరించిన యచ్చర లేమముచ్చట కానవచ్చుచున్నది కాని, పరులకడఁ బరిచారికా వృత్తిని జీవంపవచ్చిన సైరంధ్రీచిహ్నము గోచర మగుట లేదు. నిపు ణాతినిపుణ యగునావిరటుని రాణి యీయలివేణినిలాసవైభవములఁదల కించినతోడనే యేమహారాజభార్యనుగానో భావించును గాని సామాన్యసేవకురాలినిగాఁ దలంపడు. ఒకచో ద్రాపది నిజోక్తులచేఁ దనతఃకు బెఱుకులఁ గప్పిపుచ్చుఁ బ్రయత్నించినను ఆయాజ్ఞసేనిసాభాగ్యవైభవములఁ గన్నులారఁ గంచిన మత్స్యరాజకాంత యాద్రాపదిని మోసకత్తి యనుగా భావించునే కాని సత్యవాదినిగాఁ దలంపడు. ఈద్రాపదీసాభాగ్యాభివర్ణనము కవిరుచికి ననువుగా నున్నది కాని కావ్యాచిత్యమున కనుకూలించి యుండలేదు.

—జడ విప్పి కొప్పుగాఁ దులుముట.—

తిక్తనమం త్రివరుఁడు ద్రాపది సైరంధ్రీవేషముతో విరాటకటకమునఁ జేరె ననుసందర్భమున నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

- క. “గారవమున నిజదేశా, చారముమై నలియున్న జడ యగు కబరీ
భారమును విచ్చి తులుముగ, సైరంధ్రీవేషమునను సముచితభంగిన్.
- క. పలపలిద్దిక్కున కించుక, మలగంగాఁదుటిమి కులుచమాపుడుపుట్టం
బలవడఁ గట్టి జటాప, ల్కలమున నప్పీఁగుఁజన్నుఁగవ గప్పి తగన్.
- క. పరిచారికాత్వరేఖా, పరిణతి తనమేన నచ్చుపడ భావనకుం
దిరమై తలకొనుసంతః, కరణముతోఁబురము ద్రుపదకన్యకసాచ్చెన్”.

సోమయాజిగా నిట్లు వ్రాపదిజడను విప్పి కొప్పుగా నొప్పుజేయుటకుఁ గారణమేమి? వేణీధారణము మత్స్యదేశాచారవిరుద్ధమా? కొప్పు పెట్టుకొనుట విరాటవిషయమర్యాదయా? నిజదేశాచార మన, వ్రాపది పుట్టి పెరిగిన పాంచాలదేశాచారమా? లేక కాలుపెట్టిన యత్తిటివారి దేశాచారమా? వ్రాపది సైరంధ్రిగా జీవింపఁదలంచిన మత్స్యదేశమున స్త్రీలు జడవేయక కొప్పుపెట్టికొనుట యాచారము కాదే! మత్స్యదేశము వింధ్యనగాలి కుత్తరదిగ్భాగమున నుండుటచే నుత్తరదేశాచారము ననుసరించి, మత్స్యదేశకాంతలు వేణీబంధముల ధరింతురు కాని కొప్పులఁ బెట్టరు. కొప్పుపెట్టుకొను నలవాటు వింధ్యగిరిసరణికి దక్షిణభాగమున నున్న దేశముల నివసించు స్త్రీలయాచారము. అందుచేఁ బాండవులరాణి వేణీబంధమును విప్పి కొప్పుగాఁ బెట్టె నని చెప్పుట తప్పుగాఁ గన్పట్టుచున్నది గాని యొప్పుగాఁ జూపటుట లేదు.

వ్రాపది పుట్టిన దేశమును గాలువెట్టిన నాఁడును బరిచారికగాఁ బ్రవేశించినవీడును గూడ స్త్రీలు శిరోజముల జడలనుగా ధరించునాచారము కల విషయములే కాని, కొప్పులుగా సవరించు తావులు కావు. ప్రాజ్ఞ లీరితిని మత్స్యదేశమర్యాదను వివరించియున్నారు.

టి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులవారిచే వ్రాయఁబడిన మహాభారత విషయానుక్రమణికలో నిట్లు తెలుపఁబడియున్నది:—విరాటరాజధాని ఢిల్లీకి నైర్వతీదిక్కున ౧౦౫ మైళ్లదూరమునను, జయపూరున కుత్తరమున ౪౧ మైళ్లదూరమునను, నున్నదనియు శూరసేనదేశమునకుఁ బశ్చిమమున జయపూరును జుట్టియున్న ఆల్వారురాజ్య మిందులోనిదే యనియు వ్రాయఁబడినది.

ఆప్తేపండితుఁడు-సంస్కృతనిఘంటువులో మత్స్యదేశము ఛోల్పూరునకుఁ బశ్చిమముగా నున్నదనియు, పాండవు లజ్ఞాతవాసకాలమున యమునానదీతీరము నంటి పోయి, రోహితక, శూరసేనదేశముల దాటి, దశార్ణ దేశమున కుత్తరముగా నేగి, విరాటదేశమును బ్రవేశించి రనియు,

మత్స్యదేశమునకు రాజధాని యిక్ష్వతి బైరట్ అనియు, నిది జయపూరున కుత్తరమున నిరువదిక్రోశముల దూరములో నున్న దనియు వ్రాసెను.

మెక్డనల్ మహాశయుఁడు సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రమున మత్స్యదేశము యమునానదీతీరమున నుండి యున్న దని వ్రాసెను. రైస్ కండితుఁడు మైసూరు కూర్మదేశములను గూర్చి వ్రాయుచు, బ్రస్తుతము మైసూరు రాజ్యమునకు వాయవ్యదిక్కునకుఁ గొంచెము పైఁగా ధార్వాడ జిల్లాయందున్న 'పానుగల్' అనిపిలువఁబడు పట్టణమే పాండవు లజ్ఞాతవాసమును గడపిన విరాటరాజధాని యని తెలిపియున్నాఁడు.

కాని యిది సరియగు నిర్ణయముగాఁ గన్పట్టదు. కారణ మేమన- మహాభారతములో మత్స్యదేశము కురుదేశమునంటియున్నట్లు స్పష్టముగా వివరింపఁబడి యున్నది. అందుచే మైసూరురాజ్యమునకు వాయవ్యమున విరాటరాజధాని యుండుట పొసఁగదు. కనుఁజూ భారత మేమి తెల్పుచున్నదో-“స్తద్వి రమ్యా జనపదా బహ్వాన్మాః పరితః కురూన్ | పాశ్చాలా శ్చేదిమత్యాశ్చ శ్చ” అని తెలుపఁబడినది.

‘విల్సన్’ కండితుఁడు సంస్కృతకోశమునందు మత్స్యదేశము హిందూదేశమునకు మధ్యభాగమున నుండె నని యు, నాప్రదేశ మిపుడు దినజపూర్, రంగపూర్ అని పిలువఁబడు ప్రదేశ మనియు వ్రాసెను.

వ్యాసుఁడు విరాటపర్వమునందుఁ బాండవు లజ్ఞాతవాసమున దశార్ణదేశమున కుత్తరమును బాంచాలదేశమునకు దక్షిణమునను శూరసేనదేశమధ్యమున నడచి, మత్స్యదేశమును జేరినట్లు తెలిపియున్నాఁడు. కనుఁజూ-“ఉత్తరేణ దశార్ణాం స్తే పాశ్చాలాన్ దక్షిణేన చ | ఉత్తరేణ యక్ష్మర్లోమాన్ శూరసేనాం శ్చ పాణ్డవాః || లుబ్ధా బ్రువాణా మత్స్యస్య విషయం ప్రావిశన్ వనాత్” అనియు ను వే తొకతావున “కాళిందీ మధితో యయుః” “కాళిందీ దక్షిణం తీర మన్వగచ్ఛన్” అని యుఁ దెలుపఁబడినది.

ఈపైని వివరింపఁబడిన నిర్ణయములను బట్టి చూడ మత్స్యదేశము వింధ్యపర్వతవంక్కిఁ బశ్చిమోత్తరదిగ్భాగమున జయపూరున కుత్తరమున

రం మైశ్లదూరము లో నున్నట్లు విదిత మగుచున్నది. అందుచే మత్స్య రాజధాని యుత్తరదేశము లోని దగుట నిర్వివాదాంశము. ఉత్తరదేశ స్త్రీలు కురుల జడగా నల్లునుచే కాని యెప్పుడును గొప్పగాఁ దుఱుమురు. కొప్పు పెట్టుకొనుట దాక్షిణాత్యవనితల ముచ్చట.

కావునఁ దిక్తమఖి పాంచాలి వేసియున్న జడయల్లికను విప్పి కొప్పుగాఁ జేయుట సంగతము గాదు. ఇదియుగాక ద్రౌపది తాను లోఁగడఁ బాంచాలికడఁ బరిచారికను గా నుంటి నని విరాటకాంతతో స్పష్టముగాఁ జెప్పునే ! ఇక నీస్వదేశాచారత్యాగమును, బరదేశాచారస్వీకారమును నేమిటికి ?

అసలు వ్యాసభారతమున జడ విప్పి కొప్పుగా దిద్దినట్లు వ్రాయఁబడి యుండలేదు, సరియకదా ! విడఁబారి యున్నకురులఁ జేరఁ దీసి జడగా నల్లి కుడిభాగమునఁ గనఁబడకుండఁ బైటంచే గప్పి యుంచె నని తెలుపఁబడినది. “తతః కేశాన్ సముత్క్షిప్య వేల్లితాగ్రా ననిందితాన్ । కృష్ణాన్ సూక్ష్మాన్ మృదూన్ దీర్ఘాన్ సముద్గ్రీభ్య శుచిస్థితా॥ జగూహే దక్షిణే పార్శ్వే మృదూ ససితలోచనా । వాసశ్చ పరిధా యైకం కృష్ణా సుమలినం మహత్॥ కృత్వా వేషం చ సైరంధ్రాఽస్తతో వ్యచర దార్తవత్” ఈశ్లోకములకు వ్యాఖ్యానముల వ్రాసిన నీలకంఠ, చతుర్భుజ, సర్వజ్ఞ నారాయణ, వాదిరాజ, విరోధభాజనీకారాదిపండితులు “సముత్క్షిప్య” అనుపదమునకు “వేణీకృత్య” (అనగా జడగా నల్లి) యనుసర్థమును వివరించియున్నారు. శ్రీకృష్ణ భారతమున జడగొప్పులమాట లేదు. కాని యచటి వర్ణనమును బట్టి చూడ, జడగా నల్లినట్లే తోచెడిది. “శిరోజము ల్దులిపి యన్నియుఁ జేరిచి కట్టి బెట్టుగా వలవలిచక్కిరాఁ దఱిమి” అని యున్నది. ఇటు—కట్టి యన జడగాఁ జుట్టి యని యర్థము చెప్పనగును.

పరిశీలింపఁ గురల జడగా నల్లిన దనుటయే సమాజసము- ఏమందురా ? అనాఁడు కురురాజసభలో దుశ్శాసనస్ఫుర్కన దూషితము

లగుకురుల నాసిచుఁ డీలువఱకు ముడువ నని యాజ్ఞసేని ప్రతిన చేసి నట్లు లోక ప్రసిద్ధి కలదు. అందుచే విడువడియున్న శిరోజములను వేణిగా నల్లకున్నఁ, బ్రాజ్ఞ యగుసుదేష్ఠ తన్నుఁ బాండవమహిషినిగాఁ గ్రహించు నని తలంచి, పాంచాలి యాపద్ధర్మముగాఁ గురుల జడగా నల్లిన దనితెలుపుటయే ప్రకరణోచిత మగువర్ణనము.

మహాభారతమున ద్రాపది కురుల ముడువ నని ప్రతిన చేసినట్లు కానరా దందురా ! శపథము చేసినట్లు కంఠోక్తిగా నటఁ దెలుపఁబడ కున్నను సందర్భానుసారముగా ద్రాపది కురుల ముడువక జాతవిడిచి యుంచినట్లు వర్ణింపఁబడినది, కనుఁడు - సభాపర్వములో ౭౮ అధ్యాయమున “తథే త్యక్త్యా తు సా దేవీ స్రవన్నే త్రజలావిలా । శోణితా కైకవన నా ముక్తకేశీ వినిర్యయా” అని ద్రాపది కేశముల సంస్థ రింపక వీడఁజేసి యుంచినట్లు స్పష్టము చేయఁబడినది.

నన్న పార్థుని యాఁధ్రీకరణమునఁ గూడ నిట్లే తెలుపఁబడినది. “పతులపిఱుద మందగతి ముక్తకేశయై పోవుదాని ద్రుపదపుత్రఁ జూచి.” మఱియు భారవికవి కిరాతార్జునీయమున నీభావమునే తెల్పియున్నాఁడు. “దుశ్శాసనాకర్షరక్షోఽక్షీర్ణై రేభి ర్వి నాథై రివ భాగ్యనాథైః । కేశైః కద ర్దీకృత వీర్యపారః కచ్చి త్స ఏవాసి ధనంజయు స్త్వమ్॥

భట్టనారాయణుఁడు వేణీసంహారనాటకమున ద్రాపది కురులు విడఁబాటియున్నట్లు తెలిపియున్నాఁడు, కనుఁడు—“భానుమతి—అయి యాజ్ఞ సేని! కస్తా దుష్టా క మద్యాపి కేశా నసంయమ్యంతే” ఈరీతిగా ద్రుపదాత్మజ నిజశిరోజముల ముడువక దిగజాతవిడిచి యుంచినట్లు తెలుపఁబడియున్నది.

పరిశీలింపఁ గుగుల ముడువ ననుశపథమును జేసియున్నది కావుననే పాండవమహిషి శిరోజముల దాటుచుక జాతవిడిచినది. లేకున్న సువాసినులు ముక్తకేశీనులుగా నుండుట మంగళావహము కానేరదు.

ద్రాపది సైరంధ్రీ వేషముతో విరటుపట్టణమునఁ బ్రవేశించునపుడు విడఁబారి యున్న కురులఁ జేరఁదీసి, జడగా నల్ల ననువిషయ మీక్రింది

గ్రంథములయందఁ గానవచ్చుచున్నది. చంపూభారతమున, అనంతకవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు కీచకుఁడు పాంచాలిని వర్ణించుటలో—“శ్రే భావిభజ్య రచితాం వహ సేద్య వేణీ...” అని ద్రౌపదిజడను మూఁడు పేటలు గలదానినిగా వర్ణించి యున్నాఁడు. అగస్త్యముని సంస్మృతమున విరచించిన బాలభారతమున “కీచ కేన కవాక్రాంతాం క్లిష్టా వేణీచవిభ్ర తీ” అని యున్నది. దీని నాంధ్రీకరించిన శ్రీకృష్ణశల్లి సూర్యరావుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు. కీచకావమానిత యగుద్రౌపది విరాటసభనుండి యే గుఱు “కీచకుఁడు ద్రౌక్తి న వేణి నాడించుచు...” అని వేణీబంధము తెలుపఁబడియున్నది.

ఇంతయె కాదు. ఉద్యోగపర్వమున “ఈవెండుకలు వట్టి యీడ్చిన యాచెయి, దొలుతగాఁ బోరిలో దుస్ససేను తను వింతలింతలు తునియ లై చెదరి రూకటి యున్నఁ గని యుడు కాటుఁగాక” అని యజ్ఞసేని శ్రీకృష్ణునితోఁ దెలిపెను. ఈసంగతులను బట్టి చూడ ద్రౌపది కురురా జసభనుండి ముక్తశిరోజయై పతులవెంట సరణ్యమున కేఁగి, యజ్ఞాతవాస సమయమునఁ గురుల జడగా నల్లి యాయజ్ఞాతవత్సరము ముగిసినతోడనే జడను విప్పి తిరుగ శిరోజముల వ్రేలాడఁజేసినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. మఱి యుఁ బైనఁ దెలుపఁబడిన ద్రౌపదీవీరాటాపములనుబట్టి చూడ దుఃశాసన మరణాంతమువఱకును గురుల ముడువనని ద్రౌపది శపథముచేసినట్లు ధృవించుచున్నది.

తిక్తనార్యుఁడు, వ్యాసభారతమున ద్రౌపది జడను గుడివైపునఁ గొంగుచేఁ గప్పె నని తెలుపఁబడియుండ, నందులకు విరుద్ధముగా “జరత వల్లలమున నవ్వీఁగుఁజన్నుగవ గప్పి తగన్” అని పయోధరగూహన మును వర్ణించెను. ఇదిసరి యగువివరముకాదు. ఏమన, ద్రౌపది సుదేష్ఠ కడకుఁ బోవునపుడు జడను గనఁబడకుండ దాచుట యవసరము గాని పాలిండఁ దెలియరాకుండఁ జేయుట యగత్యము కాదు. కావుననే వాది రాజును వ్యాఖ్యాత “జగూపే దక్షిణే పాచ్ఛే” అనుశ్లోకభాగమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు “కచభార మంతః ప్రవేశ్య ఆచ్ఛాదితవతీ”

అని స్పష్టముగా వేణీగూహనమును వివరించెడియున్నాడు. పోనిండు, తిక్కనార్యుడు తలచినట్లు సైరంధ్ర కొప్పుపెట్టుకొనుట ముఖ్యధర్మమని తలంతుమా! సైరంధ్రీలక్షణములలో నట్టివివరణము కానరాదే! “చతుఃషష్టికలాభిజ్ఞా శీలరూపాదిసేవిని । ప్రసాదనోపచారజ్ఞా సైరంధ్రీః క్షీరితా”॥ అని కాత్యాయనుడు తెలిపెను. “సైరంధ్రీ పరవేశస్థా స్వవశా శిల్పకారికా” అని యనుచుడు తెలిపెను. ఈపై లక్షణములయొక్క సైరంధ్రీ కొప్పుపెట్టవలయు నను నియమము కానరాదు.

వేణీకవిషయము- వ్యాసభారతమున సుదేష్ట ద్రౌపదికి దనయొద్దకుఁ దోడ్పొందిరం దని వృద్ధాంగనలఁ బంపె నని యుండఁ దిక్కన సుదేష్ట యాజ్ఞచే నిరువురు ప్రాధాంగనలు యాజ్ఞసేవిని గొనివచ్చుటకు వెడలి నట్లు వర్ణించెడియున్నాడు. అట మూలమున నున్న వృద్ధపదమునకు విరుద్ధముగా నిటఁ బ్రాథమపదమును, అక్కడ బహువచన ముండ నిక్కడ ద్వివచనమును వాడి, యీరీతిగా వ్యాసునియూహలఁ దాఱుమాఱుఁ జేయుటఁ జూడ మంత్రివరుఁ డేదియో యపూర్వకావ్యకలను దళుకొత్తింపఁ దలంచెడియుండును. లేకున్న నిట్లు మూలానుకూలములు కానిరచనలఁ జిత్రింప సాహసింపడు.

ఇక నొకవిషయము—వ్యాసుడు ద్రౌపదికి వేణీగూహన మొనర్చుటకుఁ దగిన పొడుగునుడువును గట్టఁబెట్టియుండ మనతిక్కనమంత్రి యాయగ్నిపుట్టువునకుఁ బొట్టిబట్టను జుట్టఁబెట్టినాడు. కాని యీకుఱుచచీర జడనునొప్పుగాఁగవ్వట కనుకూలంపను. వినుడు మూలమును— “వాసశ్చ పరిధా మైకం కృష్ణా సుమలిసం మహత్” “మహద్వాసః = పెద్దకోకను” అని యుండ- తిక్కనభారతమున “కుఱుచమాపుడుపుట్టం బలవడఁగట్టి” అని వర్ణించుటచే నీకుఱుచచీర వేణీగూహనమునకు ననుకూలించదు.

ఈరీతిగాఁ దిక్కనార్యుడు మూలవిరుద్ధము లగునిద్దఁబాటను సమకూర్చుటచేఁ బ్రకరచౌదిత్యము నడలుట తటస్థించినది. తిక్కన వ్రాసినదంతయుఁ గావ్యకలావలసితమే యను పిచ్చినమ్మిక కలవా రెట్లు తలం

చినను గుణగ్రహణానంతరము మాత్రము యుక్తాయుక్తములఁ బరిగణింపక మానరు.

—సంస్కృతాంత్రకదప్రయోగములు.—

కొందఱు ధీమంతులు నన్నపార్శ్వని కవితను సంస్కృతపదము లధికముగా నుపయోగించబడిన వనియు, దిక్ష్పైగ్గడ కైతను దెలుఁ గునుడులు విరివిగా వాడఁబడిన వనియు, సంఘచే దిక్ష్పమఱి కవిత నన్న పార్శ్వనికవిత్యమువలె సంస్కృతకదసముదయజటిలము గాక, తెనుంగు నుడికారంపుసాపు వహించి యుండుటచే నింపు గొల్పుచుండు ననియు, వాదించుచున్నారు. పరిశీలింప నీవాదము యుక్తముగాఁ గానరాదు. నన్నపార్శ్వను భారతమునఁ బ్రస్తరించిన సంస్కృతకదకదంబములు ద్రాక్షాఫలగుచ్ఛములవలె ననాయాసముగా రసమాధుర్యముల నందఁజేయు చుండును. ఇఁక, తిక్తనకవి భారతమున నిడిన తెలుఁగునుడు లన్ననో కఱకుఁజాలవలెఁ గొఱునువడవు. ఈసంగతిని శ్రీ బుజ్జా శేషగిరిరావు పంతులు ఎం. ఏ. గారు స్పష్టపఱచి యున్నారు.

“శుద్ధాంత్రగ్రంథములుచేసిన పాండితీధనులు కలరు... కాని వారి కవనము లంతసులువుగా సాహిత్యపరులకె అన్వయము కా పని అంగీకరింపక తప్పదు.” (ప్రతిభ—ఏప్రిల్ 1938)

మఱి యొకసాగను, నన్నయ వర్ణానుకూలము లగుపదములనే వాడును గాని తిక్తనవలె ననవసరపదసముదయములఁ గుప్పింపడు.

పరమార్థదృష్టితోఁ బరికించినఁ దేలువిషయ మేమనఁ-దెలుఁగుపలుకుఁ సంస్కృతపదముల సన్నిధిని సుధానిధికడఁ జుక్కలవలె వెలవెలఁ బాటి యుండును. సంస్కృతపదసాహచర్యము లేకున్నచోఁ దెలుఁగునుడులు చీకటి నుడులవలెఁ దళుకొత్తురు. పరికింపుఁదీక్రిందిపద్యమును—

“పట మొయి లప్పినఁ బాడటి నునుఁగాంతిఁ

గదలిన యమృతాంశుకళయుఁబోలె

బెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి

దెలుపుగుండిన సరోజినివిధమున

ధూమంబు వొడివిన దుఱుగలిమెఱుగులు
 నలఁగిమాసినదీపకళిక పగిది
 ధూళి పైఁ బొరసినఁ దొంగలించుట మాని
 లావణ్య మెడలిన లతికభంగి.”

ఇట మకుటాయమానములుగాఁ బాదాంతముల నున్న-అమృతాంశుకళ, సరోజిని, దీపకళిక, లతిక, అనుసంస్తృతపదము లెట్లు శ్రుతి సుఖదములై వెలయుచున్నవియో! మిగిలిన తెలుఁగుమాట లెట్లు చెవులకు జవులు పుట్టించుచున్నవియో! నాదసుధామాధుర్యవేత్త లెఱుంగఁగలదు.

ఇట్లాంధ్రకవితకు నోజుఁపదము లగుసంస్తృతవాక్కుల వాడుట కావ్యమునకు శోభావహ మగుటచే నన్నయభట్టారకుఁడు గీర్వాణవాణి పదసరసిజములఁ దసరచనలయందుఁ బొందఁపఱచెను. ఈసంగతి నెఱుంగని తెలుంగులు కొండఱు నన్నయకవితను గేలిసేయఁ దొడరుచున్నారు. కాని సంస్తృతపదముల వాడుటలోఁ దిక్తన నన్నయను మించినాఁడను సంగతిని గమనింపనేరక, గతానుగతికముగాఁ బాడినదే పాడుచున్నారు.

భారతము వసునెనిమిది పర్వములు గలప్రబంధము. అం దాది మూఁడుపర్వములను నన్నపార్వ్యుఁడు విరచించెను. శేషించిన పర్వములఁ దిక్తనాప్యుఁడు సమకూర్చెను. మొత్త మీఠానెనిమిదిభాగములయందును గలసంస్తృతపదముల నేర్చి పర్వక్రమముగాఁ బంచినచో నన్నపార్వ్యుని భాగమునకుఁ గొలఁదిగాను, తిక్తనవాటాకు మిక్కుటముగను వచ్చు నని నావిశ్వాసము.

వేటొక ముచ్చట—నన్నపార్వ్యుఁడు సమకూర్చిన సంస్తృతసమాసములకును, తిక్తనాప్యుఁడమర్చిన సంస్తృతసమాసములకును సర్థనిర్ణయముచేసి చూచినచో మొదటివాని కుండువర్ణ్యానుకూలత రెండవవానికిఁ జూపట్టదు. మంత్రివరునికైతయందుఁ బదబాహుళ్యమును, సమాసదైర్ఘ్యమును విరివిగాఁ బాడకట్టుచుండును. అంతయే విశేషము.

కానిండు, నన్నపార్థ్యుడు తెలుగుభాషయందుఁ గలమాధుర్య గాంభీర్యాదికావ్యగుణముల సంతగా నెఱుంగనివాఁడగుటచేఁ దెలుగు మాటలఁ బాటించక సంస్కృతపదముల బహుళముగాఁ దనభారతకవిత్వమున వెదచల్లె ననుకొందఁడు. అందుచే నాతనిభారతము రసవిరహితమైయున్న దనువాదమునకు నొప్పుకొందము. ఇతఁ డెలుగుభాషయందలి నుడికారపువసంసుల బాగుగా నెఱింగి, సంస్కృతపదముల సంతగా దరికి రానీక, తేనె లొలుకు తెలుగునాటిమాటలతో నీటుగాఁ గైతరు బుట్టించిన తిక్తనాద్యుని కబ్బములందలి తెలుగుమాటల సోయగమును గన్నులారఁ గాంచి, కవితల నల్లిన కేతనమారనాదికవిపుంగవులు, తమ కృతులయందు సంస్కృతపదముల విడనాడకుండుటకుఁ గారణ మేమి? ఇప్పటి ధీశాలుర కున్న తెలుగుపదవిజ్ఞానము గాని, యాంధ్రభాషాభిమానము గాని, వారికి లేకయో?

తెలుగునుడికారపుఁ దీగ సంస్కృతపదరసాలసాలము నాశ్రయించుటచేతనే యాన్నత్యాభివృద్ధుల నంది, నిజకవితాసుమమంజరీసారథ సంచారములచే మానవలోకము నానందింపఁజేయఁగలుగుచున్నయది. అట్టి మాకందపు ప్రాపు లేకున్న సీతెలుగుతీవ పై కెరుగనేరక నేలఁ బ్రాకులాడుచుండెడిది.

నిజముగా నాంధ్రభాషకు సుతిసుఖద మగునాదమును, రసవిలసిత మగు భావమును, సమకూర్చినది గీర్వాణవాణీపదసరసిజసాహచర్యమే యని, కవిపండితు లనేకులు ప్రకటించియున్నారు. సనాతనపండితాభిప్రాయముల మాట యటుంచి, యధునాతననాగరకవిద్వాంసులభావములఁ బరికించినను దెనుగుకైతరు సాభాగ్యముచు సంఘటింపఁజేసినది సంస్కృతపదసమ్మేళనమే యని విదిత మగుచున్నది.

ఈనడుమ నవీనముగా శ్రీపితాపురము మహారాజావారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన చింతలపూడి యెల్లనార్యకృత మైన విష్ణుమాయానాటక మనుతెనుంగుప్రబంధరాజమునకు నతివిపుల మగు పీఠికను వ్రాసిన మ. 'రా. రా. శేకుమళ్ల అచ్యుతరావు ఎం. ఏ., ఎల్. టి., గా రేమి తెలిపినారో పరికింపుడు.

“సుకర్షవాణి యగు సంస్కృతవాణి తనమంజులభాషానిధి నంతయు నీకవివరుని కైవసముఁజేసెనో యనునట్లు సంస్కృతశబ్దమాధుర్యమమృతవర్షమువలెఁ గురియుచున్నది.”

ఈపీఠికను వ్రాసినవారు కేవల ప్రాచ్యభాషాభిజ్ఞులే కారు. ఆంగ్లభాష నాచార్యపీఠ మధిష్ఠించిననాగరకులు. వీరు స్పష్టముగాఁ దెలుఁగునకు మంజులతను నమకూర్చినది సంస్కృత మని తెలిపియున్నారు. శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గా రిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు. “గీర్వాణ సారస్వతమహావృక్ష శాఖకిఁ గట్టిన యంటుగా బయలుదేటి, విజృంభించిన యాంధ్ర సారస్వతమునందు” — (ఆంధ్ర భారతరచనావిమర్శనము.)

శ్రీజొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. ఏ., బి. యల్ గారు, ఈరీతిని సంస్కృతమును బ్రశంసించియున్నారు. “సంస్కృతమున కెన యైన భాష కృద్వియందు లేదు. దీనియందలి ప్రత్యక్షరము... .. భావబంధుర మైనది.” — (సాహిత్యతత్వవిమర్శనము.)

ఈరీతిగా నాంగ్లాంధ్రసంస్కృతభాషాకోవిదులు వక్తాణించుచున్నారు. ప్రాజ్ఞు లగునాంధ్రకవివరేణ్యు లెల్లరు సంస్కృతకదములఁ గృతులయందుఁ బొందువలెనని, నిజకవితాసుధాధారలచే లోకము నానందింపఁజేయుచున్నారు. ఇట్లుండ దీని సంతను ద్రోసిపుచ్చి, కొందఱు బుద్ధిమంతులు సంస్కృతము తెలుఁగుకైతను రూపుమాపు చున్న దని ఘోషించుచున్నారు. ఇంతకు మించిన వింత యేమున్నది! ఇంతకంటె వితండవాద మేది కలదు !

— ౧ విరాటపర్వకవితాప్రశంస ౧ —

న్యాయముచేఁ గావ్యమునందుఁ దున్నెదలవంటి ముంగురులు, చందమామవంటి మోము, తామరరేకులవంటి కన్నులు, దొండమడువంటి పెదవి, సంపెంగ మొగ్గవంటి ముక్కు, అరటికంబములవంటి తొడలు, కోకిలకూజితములవంటి మాటలు, చెఱకువిలుకానితూపులవంటి చూపులు, నని యీరీతిగా నుపమానోపమేయపట్టికల వ్రాయుటచేఁ గవితనని ప్రతిభ యంతగా గోచరింపదు. రసానుకూలము లగునవయవ

విలాసప్రకటనములచేతను, అందు కనుపు లగువదములపొందికలచేతను, అందముగాఁబాతకహృదయవటములపై భావసూపములఁ జిత్రించినవాఁడే ప్రతిభాశాలి యనఁదగు కవిచంద్రుఁడు.

కాళిదాసకవికులతలకునిచే శాకుంతలనాటకమునఁ గణ్వశిష్యులు శకుంతలను దుష్ప్రభుత్వనికడకుఁ దోడ్పానివచ్చి “రాజేంద్రా ! ఈసుదతి నీవు వరిగ్రహించిన యిల్లాలు, శకుంతలాభిధాన, కణ్వముసింద్రుని సందన కావున నీ పీఠము జేకొని గారవింపుము” అని తెలువ నానృపాలుఁడు శాపదోషమున జరిగినవిషయము నంతను మఱచి, మావటులమాటలకు వెఱఁగండి “తావసకుమారులారా! మీపలుకులు వింతగొల్పుచున్నవి. ఈమదవతిని నేను జూచియెఱుంగను. ఈరమణిని నేఁ బాణిగ్రహణ మొనర్పలేదు. కావున నీటక్తులాఁడిని నాయెంట విడువక మీవెంటఁ గొని పొందు” అని తెల్పెను.

అప్పు డాయమాయకురా లగుమునితనయ మహారాజు త న్నవ మానించి పొమ్మనటచే నట నిలువ వెఱచి, సోదరసము లగుమునిబాలురతోఁ బుట్టినింటికిఁ బోవ నుద్యమింప, నాకణ్వశిష్యులు కన్ను లెఱ్ఱఁజేసి “శకుంతలా ! గురువరులు ని స్సీరాజమందిరమున దిగవిడిచి రమ్మనిచే కాని తోడ్పాని రమ్మన లేకు—కావున మావెంట రావలకు. ఆఁగు మీట” - అని నిరోధించిరి. అపు డాతవస్థిని “ఈమర్భరావమానమున కంతకును నీమోసము కదా కారణము” అని తెలియునట్లు వెనుదిరిగి రాజుపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన చూపులు బహురమ్యముగా వర్ణింపఁబడినవి. నిజముగా నీవద్యము శాకుంతలనాటకమునకు మకుట మనఁదగి యున్నది. వినుఁడు—

శ్లో॥ ఇతః ప్రత్యాజేశా త్వజనమనుగన్తుం వ్యవసితా
తత స్తిష్ఠే త్వచ్చై ర్వదతి గురుశిష్యే గురుసమే
పున ర్ద్వప్తిం బాష్పప్రసరకలుషా మర్చితవతీ
మయి క్రూరే యత్త త్వవిష మివ కల్యం దహతి మామ్॥

అనగా “ఆశకుంతల నావలనఁ గల్గినపరాభవమును భరింపనేరక స్వజనులతోఁ బోవనెంచ, వా రాఁగుము రావలదనుచు గద్దెంప, గురుకులముఁబి యై యున్న యామునికన్నియ వెనుదిరిగి బాష్పవారిద్దఁగ మగు చూపును నాపైఁ బ్రసరింపఁజేసినది, అబ్బా ! ఆయవలోకనము విషలిప్త మగునలుగువలె నన్ను బాధించుచున్నది” అని భావము.

దవ్యంతుఁ డీకద్యము నుంగరమును గాంచిన తోడనే శకుంతలావివాహవృత్తాంత మంతయుఁ గన్నులకుఁ బొడకట్టఁ బట్టరాని దుఃఖావేశముతో విదూషకునికడఁ దనహృదయకాఠిన్యమును దెలుపువట్టునఁ జిత్రింపఁబడినది. ఇట శకుంతల దవ్యంతునిపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన కోరచూపులో “మోసగాఁడా ! తేఁడా ! నన్నంతటి మోహవరవశనుగాఁ జేసి, చేకట్టి యిపు డింతటి యసహ్యవమానము పాల్పేసితివి ! సీమూలమున నాజీవితసుమము రూపుమాసి నేల రాలినది. న న్నింత యుసురుపెట్ట నగునా ? ధర్తాధికారి కీచేత తగునా” — అనుభావము వ్యక్తము సేయఁ బడినది. ఇట్టిదియే మిగుల వెలగలకైత. ఈరీతిభావవివరణములే కవివరుల విన్నాణమునకుఁ దగినముదాహరణములు.

తిక్తవార్యుడ, కీచకుడు పాంచాలిని బలాత్కరింప నున్నప్పు డా యాజ్ఞ సేని యసహాయభయాభినయచేష్టలఁ జక్రఁగాఁ జిత్రించియున్నాఁడు. వినుడు —

సీ. దైన్యంబు తలపోత దలకొన్నఁ జెలువ కా

ననమున వెల్లదనంబు గదిరె

భయరసవేగంబు పైకొని ముట్టినఁ

గాంతకుఁ దనులతే కంప మొందె

బెగ డంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ

బదముల నట దొట్టాపాటు బెరసెఁ

దల్లడం బొందినఁ దన్నికి నవయవం

బుల నెల్ల ఘర్జాఁబుకళిక లెసఁగెఁ

దలఁకువుటె గొంకు గొలఁదికిమీఁతె వె
న్బాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె
వెఱఁగుపాటు దనికె నెఱనాడె నొప్పు నె
వ్వగలు వగలనీనె దిగులు వొదివె.

తిక్తనార్యుఁ డీశద్యరాజమునఁ దనకు మానభంగము సంభవ
మగు నను భయంబుచేఁ దలడ మందుచున్న పాంచాలి యవయవచేష్టల
నింపుగా వర్ణించి యాయిల్లాలి భయస్వభావమును బాఠకులకుఁ బ్రత్య
క్ష మొనర్చెను.

మఱియుఁ, గీచకుండు యాజ్ఞ సేనిం గామించుట ను గాంచి నుదే
ష్ట యాతనికిఁ జేసిన హితబోధ మనోహరముగాఁ నూహింపచున్నది.

“ఆయురైశ్వర్యకీర్తుల నవహరించుఁ
బరసతీసంగమము ధర్మపథమునందుఁ
బరఁగువారలు పరిహరింపంగఁ గనియు
వినియుఁ దెలియవె యిది దుర్వివేక మగుట.”

ఈపద్యమున వివేకలిత లగుసతుల హితబోధలయందలి లాలి
త్యపు నిగ్గులమై వెలయుచున్నది.

వాల్మీకిరామాయణమున సీత కామాంధుఁ డగురావణుని బాగు
సేయ నెంచి మొదట శాంతము లగుసాంత్యనములచేతను, అనంతరము
ప్రాభవము లగుసంభాషణములచేతను, బోధించిన రీతిని తిక్తనార్యుండు
యాజ్ఞ సేని కామమోహితుఁడగుకీచకుని బోధించినట్లు వర్ణించియున్నాఁ
డు. పరికింపుఁడు—

“నాయున్న బాము దలఁపవ, యాయెడ లీచీరయిట్టియేవపుఁజందం
బోయన్న మదనవికృతిం, జేయుననుట యెంతయును నిషిద్ధముకాదే”.

“చనునె యిమ్మాట లాడ సజ్జనుల కాఁడుఁ
బుట్టువులతోడ సీవును బుట్టినాఁడ
వల్లు గాకయు హీనవంశాభిజాత
నైన పతివత్ని నగు నన్ను నడుగనగునె”.

అని యిట్లు సాత్వికమార్గమున బాగుసేయుఁ బలికి, వాఁ డుడుగక పొగరులాడుచుండుటచేఁగినిసి నిజప్రాభవతేజముమెఱయ నిట్లుపలికెను.

“దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తాకప్రతాపస్ఫుర

ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్దళనవిద్యాపారగుల్ మత్తుతు

స్త్రీర్వాణాకృతు లేపు రిప్తు నిను దోర్లీలన్ వెసం గిట్టి గంధ

ర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం గీచకా”.

ఈరీతి హృద్యభావములతోఁ జోద్యముగా నున్న పద్యము లివి రాటపర్వమునఁ గలవు. స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ గొన్నింటి నుదాహరించితిని.

మహాశయు లగుపాతకులు నేవ్రాసిన విషయముల నోర్పుతోఁ బరిశీలింపఁ దగినవి కాని, యుడుకుపాటుతోఁ దొందరగాఁ బరికింపఁ దగినవి కావు. “ప్రమాదో ధీమతా మపి” యనెడు నారోఽక్తి ననుసరించి, యెంతటివారికిని భ్రమప్రమాదము లుండుట తప్పదు. పరికింపుఁడు—శ్రీ జొ. సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. ఏ., బి. యల్లారిమాటలు.—“తనప్రతిభాపాణి-ధమముచే అజా. డమునుమాటుమ్రోగించినమహాకవియే, ఒక్కొక్కప్పుడు పప్పులో కాలువేయవచ్చును”. (21 5-38 ఆంధ్రపత్రిక.)

తిక్తన మంత్రిపుంగవుఁడు విరాటపర్వమును విరచించుటలోఁ గొన్నికొన్నితావులఁ దనప్రతిభకుఁ దగినరీతిని బొందికగా గ్రంథమానుఁ గూర్పలే దని తెలుపుట తటస్థించినది.

గ్రంథవిమర్శన మనఁగాఁ గావ్యమునందలి యశాచిత్త్యానాదిత్యములఁ జచ్చించుట కాని, మహాకవుల నధఃకరించుట కా దని, తెలియనేరక, దురహంభావధూర్వహులై, కొఱగాని వ్రాతలకుఁ దొరకొను సోదరుల పలుకులకు మాదహాస మొసర్చుటయే మర్యాద—చందనతరువు మలయగిరి నుదయించును గాని, కంకరగుట్టను బుట్టవట్లు సుబోధము శాంతస్వాంతము నుండి వెలువడును గాని, తామసమానసమునుండి వెలువడదు.

ఈర్ష్యాసూయాడిదోషములం దరికిఁ జేరనీక, ప్రసన్నహృదయముతో నావిమర్శనములకు సరసముగా సమాధానముల నొసంగు మ హితాత్ములకు వినయాభివందనముల నందఁజేయుచును.

న్యాయముచే విమర్శనమును సారస్వతమునకుఁ గళమగాఁ దలంపవలయును గాని, కాళిమనుగా భావింపరాదు. పూర్వకవివరులకవితల జగీషతో నిరసింపఁ దగదు గాని, జిజ్ఞాసతో విమర్శింపఁ దగును. సాహిత్యపీఠ నాక్షేపసమాధానములు సాగుచుండుట యార్యాభిరుచికనుకూలమగుకార్యము కాని ప్రతికూల మగుకృత్యము కాదు.

విద్యావివాదము ద్యూతాదులవలె నవినీతిద మగుకృత్యము కాదు. దధిమథనమువలె నవినీతప్రద మగుకార్యము. కాని దీనిం దరుచునపుడు కవ్యమునకు వలెఁ గలమునకు నడుమ నడుమ వేడి జనించుట సహజము. సారజ్ఞు లగుసజ్జను లందులకు సంతసింతురు కాని విరసులవలెఁ దామసింపరు. ఇంతటితో నీవిరాటపర్వవిమర్శనమును ముగించుచున్నాను.

తిక్కనార్యునిసంస్కృతాభిమానము.

(ఆంధ్రకవితాసారస్వభాముఁ డగుతిక్కనసోమయాజికి సంస్కృతభాషయందుఁ గలగౌరవాతిశయము:-)

వ్యాసకర్త— విమర్శకాగ్రేసరాదివిరుదావళీవిరాజిత

బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

ఆంధ్రపదములనే హెచ్చుగా వాడుచుఁ జక్కగాఁ గవిత్వము చెప్పిన కవికులలిలకుఁ డగుతిక్కనసోమయాజి కూడ మనయితరనన్నయభట్టాచార్యునికవిపుంగవులవలెనే సంస్కృతమునే హెచ్చుగా వాడుచుఁ దన కవిత్వములో గీర్వాణవాణినే పోణిమిమిఱి నాదరించియున్నాఁడు. మన కవుల కందఱకును సంస్కృతమునందు గౌరవాతిశయ మున్నట్లే యతనికిని గలదు. కనుఁడు:— ఈతఁడు తన ప్రథమకావ్య మగునుత్తరరామాయణమునకు మొదట—

శ్లో. శ్రీ రాస్తా మనుమక్షీతీశ్వరభుజాస్తంభే జగన్మండల

ప్రాసాదస్థిరభారభాజి దధతీ సా సాలభంజీశ్రియమ్

శృంఖలాలోత్రమగండభిత్తిషు మదవ్యాసంగవశ్యాత్తనాం

యా ముత్తేజయతే తరాం మధులిహా మానందసాంద్రా స్థితిః॥

అని తన తెలుఁగుపుస్తకమునకు నొకప్రౌఢ మగుసంస్కృతశ్లోకమును మొదట వేసి యున్నాఁడు. ఎందుచేత ననఁగా, సమస్తభాషలకు మాతృభాషయని తా నితరులవలెనే సంస్కృతమును మాతృభాషయని నమ్ముచున్నాఁడు, కావునఁ, దాను మొదట గౌరవింపఁగలందుల కై యట్లానరించి యున్నాఁడు.

తిక్కనసోమయాజి ప్రప్రథమమునఁ దా నంతగాఁ గవిత్వములో నంతప్రౌఢముగా లేనిదినములలో వ్రాసినయుత్తరరామాయణము నుదాహరణమునకుఁ బనికిరా దందురా? కవిబ్రహ్మ యగుసోమయాజి తన యుత్తరరామాయణములో మొదటనే, తా నుభయభాషలఁ బాటించు

శిల్పమునఁ బారగుడన్ గళావిదుడ ననియును వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఇట్లుండ నామహాకవివాక్యములను బాటింపక యుత్తరరామాయణము వ్రాయునప్పటి కంతగాఁ బ్రాధుఁడు కాఁడని మనము చెప్పవచ్చునా? ఇదియా! కవిబ్రహ్మయందుఁ జూపు గౌరవము? పోనిండు. తిక్తనాద్యుఁడప్పటి కంతగాఁ బ్రాధుఁడు కాఁడనియు, భారతము వ్రాయునప్పటికిఁ బరిపూర్ణప్రాధుఁడాయె ననియు, భావంతము. అయినను నది (భారతము) వ్రాయునప్పుడు కూడఁ జెలుగునందుకంటె సంస్కృతమునందే యెక్కువ గౌరవము చూపెను. భారతములోని మొదటిపద్య ముత్తరరామాయణమునందువలె సంస్కృతశ్లోకము కాకపోయినను సంస్కృతపదభూయిష్టమై యున్నది. కనుఁడు:—

ఉ శ్రీ యన గౌరి నాఁ బరగుచెల్వకుఁ డత్తము కలవింప భ
ద్రాయితమూర్తి యై హరిహరం బగుహాపము దాల్చి విష్ణుహ
వాయ నమ శ్చివాయ యని పల్లెడుభక్తజనంబు వైరిక
ధ్యాయిత కిచ్చ మెచ్చు పరతత్త్వముఁ గొల్తు నభీష్టసిద్ధికిన్.

ఇది కేవలసంస్కృతశ్లోకము కాకపోయినను, సంస్కృతపదబహుళమై గీర్వాణశ్లోకతుల్యమై తిక్తనాద్యనకుఁ గలదేవభాషాగౌరవమునే సూచించుచున్నది. అది వదలివేయుఁడు. అది గాక విరాటపర్వముకూడఁ దిక్తనాద్యనకుఁ గలసంస్కృతభాషాగౌరవమునే యీక్రిందికిఁ తీ వెన్నోళ్లఁ జాటుచున్నది. తిక్తనాద్యుఁడు తనకృతిపతి యగుహరిహరనాథుఁడు, తన యొక్కతెలుఁగుపద్యముల నన్నింటిని నటుంచి యీక్రిందితనయొక్క సంస్కృతశ్లోకము నాధారముగాఁ గొని, యాతఁ డొనరించిన తెలుఁగుభారతము నకుఁ, గృతిపతిత్వము నర్పించి వచ్చిన ట్లాతఁడు తనభారతములో మొదటనే వ్రాసికొనినాఁడు. తా నెప్పుడో రచించిన యీక్రిందిసంస్కృతశ్లోక మొకటి కల దట. అది యేది యన-

కిముస్థిసూలాం కిముకౌస్తుభంవా పరిష్క్రియామాం బహుమన్యసే త్వమ్
కిం కాలకూటః కిము వా యశోదాస్తవ్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే.

అనుశ్లోకము నెంతయో యాదరించెను. దీనిం బట్టి హరిహరనాథుఁడు తెలుఁగుభారతమునకుఁ గృతిపతిత్వము నర్పించె నట. తిక్తన ర

చించిన మందలు వేలు తెలుగుపద్యములుండఁగా వానిని వేనిని బాటింపక, యెప్పుడో రచించిన సంస్కృతకోకిము నింతగాఁ బాటింప నేల? ఇది గీర్వాణము నందలి గౌరవవిశేషముచేతనే కదా! ఇక భారతములోనికిఁ బోవుదము. తిక్తన యొనరించిన విరాటపర్వములో నతిదీర్ఘ సంస్కృతసమాసములు వేసినపద్యము లనేకములు గలవు. అతఁడు తెలుగునందే యిట్లు గౌరవము కలవాఁడు మాత్ర మెట్లగును? బ్రహ్మశ్రీ గుఱ్ఱు సుబ్బరామయ్య ఎ. ఏ. గారు తమకవిత్వవిమర్శనములో నన్నపాఠ్యుఁడు హెచ్చుగు సంస్కృతాభిమానియగుటచే, దనభారతములో హెచ్చుగా నెక్కుడైన సంస్కృతదీర్ఘసమాసములను వేసె ననియు, తిక్తనార్యుఁడు సంస్కృతమునం దెచ్చుగుగౌరవము లేనివాఁ డగుటచేఁ దెలుగువాక్యముల నెచ్చుగా వేసె ననియు, శాసించి వ్రాసిరి. కాని యీయనవ్రాతలో సత్యము లేదు. తిక్తనయే తనపద్యములలో నతిదీర్ఘము లగు సంస్కృతసమాసములను వాడియున్నాఁడు, కనుఁడు:—

“మాభిస్రక్సంగరంగస్తధుకరపటలీమాసాకృష్టవిద్యా
శాలిస్సాగ్రాబ్జశ్రేఖాంజలిపుటఘటనాచారుఘాలస్థలక్షా
సాలశ్రేణీవిశాలాంబకకుముదవసీఖాంధవాయత్తచంద్ర
శ్రీలీలాగఢకాంతిస్త్రిశవదనరుచిస్సీతు నాగేంద్రకేతున్.

ఇది యొక్క సమాసము. అతిదీర్ఘము. సంస్కృతపదభూయిష్టము. ఇంత దీర్ఘసమాసములు గలపద్యములు నన్నయభట్టు కూడ రచించి యుండలేదు. అతఁడు మృదుమధురసమాసములు చదువరులకు సులభముగా బోధలోనికి వచ్చురీతిగా వ్రాయుచుండెడివాఁడు. కాని తిక్తనవలె గవిష్టములోఁ దనశ్లాఘాత్వాతిశయమును జూపుటకుఁ బ్రయత్నించెడువాఁడు కాఁడు. తిక్తన నాగేంద్రకేతుని వర్ణించి యుండఁగా, నన్నయసభావర్ణములో ధర్మరాజు సీక్రిందిరీతిగా వర్ణించెను.

మ మదమాతంగతురంగకాంచనలసన్నాఁక్యగాఁక్యసం

పద లోలిం గొనితెచ్చి యిచ్చి ముద మొప్పం గాంచి సేవించి ర

య్యదయాస్తాచలసేతుసీతనగమధ్యోర్వీపతుల్ సంతతా

భ్యుదయన్ ధర్మజః దత్సభాస్థిత జగత్సూరప్రతాపోదయన్.

ఈపద్య మైనను దిక్తనామ్యనిపద్యమంత దీర్ఘమైనది కాదు. తిక్తనామ్యుడు వాడినపద్యంతములు:—

పద్యంతములలోనికిఁ దెలుఁగుపదములు తిక్తనామ్యుడు చేరనైనఁ జేరనీయలేదు. తిలకింపుడు:—

క. ఓంకారవాచ్యునకు నన, హంకారనిరూఢభావనారాధ్యునకున్

ప్రీంకారమయమనోజ్ఞ, లంకారోల్లాసనిత్యలాలితునకున్.

క. హంకారనాథునకు మరు, త్పదిదాకల్పితమనోజ్ఞచరణశిరస్సుం

దరమూర్తికి భావనత, త్పరచేతోయుక్తభక్తకరతంత్రునకున్.

(విరాట- ప్రథ- 31-35)

ఏమి యిట్టితావులఁ దెలుఁ గుండవా? ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములలోఁ గూడఁ దెలుఁగుపదముల రానీయలేదు. తిలకింపుడు:—

క. శ్రీమదపాంగలోకన, దామసకృత్సంగరూఢతాదృశవిభవో

ద్దామౌ శ్రితలోకాలో, కామయనిర్వరణనిపుణ హరిహరనాథా.

(విరా. ద్వితీయాశ్వాసము. 1)

మాలిని సురకతిదృఢచూడాశోభితాన్నంశువీచి

స్ఫురణసుభగపాదాంభోజసంచారకేఠీ

పరిచయకలనాలబద్ధవ్యయాతీతసౌఖ్యో

త్తరమునిజహృన్తాద్యన్తరాశప్రసన్నా.

(విరా. ఆశ్వాసము 2. 365)

క. శ్రీత్యశివత్వాలంబన, తత్వాశ్లేషాత్తకబలతాసంగతక

ర్తృత్వాదికలీలాత్తమ, హత్వాలంకారభావహరిహరనాథా. విరా-36.

తనకృతినాథుఁ డైనహరిహరనాథునిగూర్చి ముచ్చటించుటయుఁ దనయుఁ దనుగ్రహముచేఁ గృతిపతిత్వమున క గీకరించుట లోనగు విషయములను సంస్కృతకదములతోనే చెప్పెను. నడుమనడుమ నేదేనియొక చిన్న తెనుఁగుపదము వడినఁ బడునుగాక! తనకుఁ గొలలుగాఁ దెలుఁ గుపదము లుండ వానిని వదలి దేవభాష నాశ్రయింప నేల? కనుఁడు.

క. భూరిభవత్తారుణ్య, క్షీరాంబుధి నాదతుచ్ఛచిత్తంబును వి

స్తారమహితముగ నునిచితి, వారయ నచ్చెరువుగాదె యఖలాండపతి.

(విరాట ఆ. 1. పద్యము 19)

కట్టితావులఁ బ్రయోగార్హత సంస్కృతమునకే కల దని త్రిక్తన
తలఁచి యుండవచ్చును. స్త్రీరత్న మగుసాంచాలి కీచకునితోఁ బల్లిన
కల్లులలో గీర్వాణవాణి యీక్రిందిరీతి నవతరించినది. చిత్రగింపుఁడు:—

శా. దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోక ప్రతాపస్ఫుర

ధర్వాంధ ప్రతివీరనిర్వధనవిద్యాపారగుఁ మత్పుతు

గీర్వాణాకృతు తేన రిప్లు నిను దోర్లలన్ వెసం గిట్టి గం

ధర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మైయిం గీచకా.

తరువాతను క్రొవడి కోపించి మాటలాడు మాటలలోఁ దిక్తన
హెచ్చగుసంస్కృతవాక్యముల వాడెను. ఈవిధముగా గీర్వాణమును
వాడినత్రిక్తన దేవభాషయం దెంతగౌరవము కలవాఁడో వేఱుగాఁ జెప్ప
నేల? ఆతఁడు తెలుఁగుపదముల హెచ్చుగా వాడెను గాదా? యందు
లేనిఁ బలుతావుల శుద్ధాధ్రుపదములఁ బెట్టుచు వచ్చి మాటయు నిజ
మే. మఱికొన్నితావుల సంస్కృతము హెచ్చుగా వాడెను. అసలు
సోమయాజి జూను తెలుఁగుకాలములోనివాఁడు. కావునఁ దెలుఁగుపద
ములు హెచ్చుగా నుండిన నుండవచ్చును. ఏ మైన నేమి గీర్వాణమునం
దు ననంత మగుగౌరవాతిశయము గలవాఁడని భారతమువలన స్పష్ట
మగుచున్నది.

కురుసేనను జూచి భయపడి యుద్ధభూమినుండి పాటిపోయిన
గోహేళూరుఁ డగుభూమింజయుఁ డడుచునితోఁ బల్లినకల్లు లెట్లున్నవో
చూడుఁడు:—

ఉ. బాహుసమగ్రతమ్రమదభంజనశౌర్య సమస్తలోకచే

తోహరమూర్తి ని విటులు దోచుట నాకుఁ బ్రసన్నవిస్ఫుర

ద్దేహము తోడ భాగ్యమయదేవత సన్నిధిసేత గాదె స

మ్మోహమువాసెఁ జిత్తము ప్రమోదరసత్వముఁ బొంది పొంగెడుకా.

విరా. ఆ ర. ప ౧౫౦.

ఈరీతిగాఁ బ్రతిసామాన్యచేతను గీర్వాణవాక్యముల జోరుగాఁ
బలికింపఁబడి యున్నవి.

అతివిస్తార మేల? గ్రంథవిస్తరభీతిచే దీని నింతటితోఁ గట్టిపెట్టదము.

కీ. శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వర రావుపంతులుగారు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తునకు యాజ్ఞానసభ్యులు, దేశోద్ధారక, విశ్వదాతృకళాప్రపూర్ణాదివిరుదాంబితులు, శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వర రావుపంతులుగారు శివసాయుజ్యమును బొంది రవి స్త్రాముట కెంతయుఁ జుట్టిలుచున్నారము. దేశముమీఁదవలెనే పరిషత్తుమీఁదను వివిక జాలనభిమానము గలుగుటచే నాంధ్రవివక్షికును, భారతీని, ఆంధ్రపత్రికా ప్రచురణము లగుననేక గ్రంథములను నుచితముగాఁ బరిషత్తున కొసంగుచుండిరి. వివిక గళాప్రపూర్ణవిరుదము చిరకాలము క్రిందటనే రావలసినది. ఆంధ్ర విశ్వోదాపరిషత్తువారు మొనమొన్న గుర్తించి యీవిరుదము నొసంగిరి. విశ్వదాతృదేశోద్ధారకవిరుదములు వుత్తులు గాఁగిస్పాన్దితములు. లోకము మహోర్థములకు బంతులుగాఁగివలచు గైకొని చుల్పాస్థము లగు విరుదముల నొసంగినది. “ఇద్దపుణ్య నింద్రుల్యము నెఱుఁగుదయ్య” యన్న ట్లిపంతులుగారింకూర్చి యెన్ని ముగములు గతిచినను లోకము నకుఁ బరా కుంఠకుండువట్లు ఏ రే తమ చుక్కచు స్థిరముగాఁ జేసికొని చ న్నారు. కావుననే లోకము ఏ కిటీవలఁ గీర్తిజేపవిరుదమును శాశ్వతము చేసినది. ఈవిరుదము మ్రొగ నెన్నిజ్ఞాపకచిహ్నములు నెలఁగొల్పినను నిలువవు. వీరియకా వార్యమును కూర్చి వర్ణించుట సాహసము. కవులు, పండితులు, వ్యాసకర్తలలోఁ బెక్కుమందిచేఁబాఁతొషికమాలను బడసి రనుట నిర్వివాదాంతము. ఆంధ్ర భాషయందు దినపత్రికను స్థాపించి పేరు మన భాషకును మనకును మహోపకారమును గావించియున్నారు. భాషావిషయకము లగువ్యాసములకు నాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమునఁ బ్రకటించుచుండిరి. మాతృభాషయం దాంధ్రు లెంత యభిమానమును జూపవలయునో, దానియభివృద్ధికై యెటులు పాటుపడవలయునో ఖేదిభవ్యజీవితము మనకుద్బోధించుచున్నది. వీరియుత్సాహము, కార్యదీక్ష, త్యాగము సర్వజనవిదితములు ఆంధ్రగ్రంథమాలను స్థాపించి యందు

బసవపురాణము మొదలగు మంచి గ్రంథములను బెక్కింటిని బ్రకటించి యున్నారు. కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారిచేఁ బ్రారంభింపఁబడిన యాంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వమును దిరిగి నూతనముగఁ బ్రకటింపఁగోరి రెండు సంపుటములను బ్రకటించిరి. మిగిలినసంపుటములఁ గూడఁ బ్రకటింపవలయు సని యుత్సాహముతో నుండఁగనే కాలధర్మమును జెందిరి. ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయమువారు మిగిలినసంపుటములను గూడఁ ద్వరలోఁ బ్రకటించినచో వీరియాశయము సఫలము కాఁగలదు. ఇటీవల వ్యాస కర్తలకును, గ్రంథకర్తలకు నుపయోగించు నటులు పారిభాషికపదకోశము నొకదానిని ముద్రించియున్నారు. అట్టిగ్రంథ మాంధ్రభాషకు మిక్కిలి యుపయోగకరమైనది. శ్రీ నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు తాము వ్యాపారమున నార్జించిన ద్రవ్యమును సద్వినియోగ మొనర్చి ధన్యతను గాంచిరి. వీరియుదారాశయముల మనసునం దంచుకొని యాంధ్రు లందఱును దమ శక్తికొలది నాంధ్రభాషకు నాంధ్రరాష్ట్రమునకును సేవ యొనర్చి కృతకృత్యతను గాంతురుగాత.

కొంతకాలముక్రిందట నొకరు వీరిదానముపై రచించిన కొన్ని పద్యములఁ బాఠకులకై యిందుఁ జేర్చుచున్నారము.

ఉ. దానము సాజమైననిను దగ్గఱ జంకిన దాను అప్పది
గ్యానమసేయ వెంబడి యఖండితతావక్తికిరి యేగి య
ద్దానులదానక్తిరి బురదం గలిపించెను వాచితనే
దానను మాద్యశం గనియెఁ దద్గతి యోవరదానమానితా.

ఉ. దాత యొకండు చేముడిచెఁ దావకదానము గాంచి లజ్జచే
దాత యొకండు నిల్వసను దానగుచుండెను నీరు సిగ్గునన్
దాత యొకండు దాఁగె వసుధావివరంబున నీరులేక యీ
దాతలు దాతలయ్య బుణదాతలుగాక ధరాతలామరా.

ఉ. దాతలమంచు లేచినను దావకదానయశం బద్ధొక్క పెక్
దాతను వీఁపువీల్చె నొకదాతను దస్సలుచెక్తె నొక్కమే

లూతను బట్టి కోసి చెవులం జమడా యొలిపించె ధాత్రి నీ
దాతలు దాతలయ్య ప్రాదాతలుగాక ధరాతలామరా.

మ. స్ఫుకతుల్ దాతలమంచుఁ జెప్పుకొనుచున్ హేమాద్రిచందంబుగా
నుపరాగంబుల యప్పు డేరదిపదాఱ్ఱో యుప్పుఁ బప్పిచ్చి; పూ
ర్వపుశి బ్యాకుల దాతలందురు శరీరచ్చేదనాదిక బలే
యవదానంబులుగావె వాఁవి భవత్యైగంబు మ్రోల నున్నీ.

మ. నవదానంబులఁ ద్రాగుఁబోతులను సన్తానించుఁ, జండాలికిం
జనిమాపున్ద్రదశేఖ, నాగ మది మా నాగమ్మ, యట్లయ్య హ
స్తవిశేషంబున దానిసేరు వెలసె ద్వద్వాససందర్భచు
దా విశేషించి వచింపఁబోలునొక యాచుర్దాని నాగేశ్వరా.

అభిమన్యుపరాక్రమము.

—కట్టా అద్యుతరామశర్మగారు, విజయనగరము—

అభిమన్యుఁడర్జునునికిఁ దగినకుమారుఁడు. ఈతనిసాహసము, ధైర్య
సైర్యములు, సంగరకౌశలము శర్లనాతీతములు. ధర్మరాజుపద్మవ్యూహం
బర్జుచునకుఁదప్ప నన్యుల కభేద్యంబగుటఁదెల్పి యాతని దక్షేదనంబునకు
నియోగించుసమయంబున నాతఁడనినమాట లతనిసాహసమును, సహజ
శౌర్యమును వేనోళ్ళఁజాటుచున్నది. పద్మవ్యూహంబు వెడలునట్టి తెఱం
గు తా నెఱుంగకున్నచు, అభిమన్యుఁడు పెదతొడ్డికోకి నెఱవేర్చఁబూ
నుటయందే యాతని క్షత్రియశులోచితమైన సంగ్రామోత్సాహము తేట
పడుచున్నది. అభిమన్యుఁడు భీమునితో నన్న “నరుఁడున్ సుభద్రయున్
దనయుని గాంచి సంతసముఁ చాల్చుట యంతయు రిత్తఁబుత్తునే” యను
వాక్య మాతనినిర్భీకతను సపారపరాక్రమముతోఁ బ్రకాశించుసాహస
మును దేటతెల్లము చేయుచున్నది.

యుద్ధము చేయువట్ల నభిమన్యుడు ప్రదర్శించిన చాతుర్యము, నుత్సాహము, నవన్యసాహాయ్యములు. ఎందఱెన్ని నిశితసాయకముల నేసినను జురక వెచుకంజ వేయక తనపై కెత్తి వచ్చిన కౌరవయోధుల నందఱు నొంచిన యీతని విక్రమశూర్తి యిట్టి దని వర్ణింప నలవి కాదు. తానొంటియైనను నెదిరిపేరు 'లనల్పసంఖ్యాకులై యున్నను నిమిశేని భయపడక 'మహా శో హ మృత్యు ర్వా' అని యపారోత్సాహమున సంగరకేళి నొనరించిన యభిమన్యుని ధైర్యపతిమ కొనియాడఁదగి యున్నది. కౌరవవీరు తెంత ప్రభుత్వలైనను నభిమన్యుని విక్రమాపికమును జూచి వెఱఁగుతోడి వెఱపునొంది కపితులైరి నిజముగాఁ బొంగెడు కౌరవ సేనకు వాసనిసుతుఁ డేదిన చెలియలికట్ల విధంబున నుండె ననుటలో ను, నతనిచుట్టుముట్టిన పెక్కు బలవంతులు మహాదధిఁ బోలఁగ నాతఁడు మందరమ్ము చందమ్మున నొప్పె ననుటలోను నత్యుక్తిలేదు.

అభిమన్యునిధాటి కోర్వ లేక పెక్కురు మడియుటయుఁ గౌరవసేన లన్నియు భీతిఁ దెరలుటయు నస్త్రగురులైన ద్రోణునాతవాఁడు " అర్జునుఁడును నభిమన్యుఁడును నని నొక్కమాట, చూడం జిన్నవాఁడు కాని యబంతులం బోయెడివాఁడు కాఁడు." అని వెఱపుతో నాతని స్థితి టయుఁ గర్ణునాతటి మహాయోధుఁడు ద్రోణునితో " గాండీవిఁగలనంగలసి యెఱుగునుమ కాదె యీతనిచే యింత బెట్టిదంబు కాదని" అభిమన్యుని నర్జునాతిశాయిగాఁ జెప్పుటయు నాతని సుగ్రామకేళివిజ్ఞాభణమును బెక్కు తెఱఁగుల వివరించుచున్నది. అతఁడు పలువురు యోధు లొక్తు మ్మడిఁ దన్నుఁ జుట్టుచుట్టినప్పుడు వెచుకంజవేయకుండుటయే కాక సహాయమునైన నవర్ధింపలేదు. భీమాను లనినట్లు తోడుపడ రాలే దని వారిని నిందింపలేదు. ధైర్యముతోఁ గౌరవసేనామహాభోధనడుమ దుర్భేద్య మగుమందరనగంబుకై పడినిలిచితనదోర్బక్రమస్ఫురణాబు తెల్లంబుసేసె.

అభిమన్యుఁడు దుశ్శాసనుని పుత్రులతో ననిన మాట లాతని ధైర్యమున కనుగుణముగా నున్నవి. అతఁడు సంగరంబున నెన్నివిధం

వుడును. ప్రాచీనములను పురాణములను పాఠ్యములను గాన రాగములతోఁ జదువుదురు. సంక్షృత వామ ద్వయముల రాబుచేయుట లలితమైన జరప్పలతోఁ గ్రా కృతమును బక్షగాదు జలమునును. వాస్తవ దేశస్థులు చరస్వతి కలాక్షముచే నుండికపుత్రునను విరియుచున్నారని మె. వి. గా. త్రాసును స్వప్నముగాఁగొనెడుదు. ఉత్తరవధమందున్న పులు మంచినందరములను పలకలెనను నుత్పత్తిచూట లాడుదురు. పాంచాలదేశకవుల కావ్యపాఠము సంపూర్ణవర్ణనచనతోఁ గూడి యతివిభక్తమై శ్రావ్యమైయుండును” ఇట్లని కావ్యమిమాంసనప్రభు ధ్యాయమున నున్నదట.

ఇట్టి పాఠములను “లెస్” యాయు. ౧౦ శాస్త్రచరిత్రమునఁ గలపు. భాషాభిమానులు రాగార్కముగాని ద్వితీయ రాగమునుగూడఁ త్వరలోఁ బ్రకటించునట్లు ప్రథమభాగము జదివి ప్రోత్సహింతురుగాక. 200 పుటలు. వెల రు. ౧.

పండితులు వీరిపద్యములపై వారివారియభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు.
ముద్రణవ్యయము శ్రీశ్రీశ్రీ జయపురముమహారాజావా రొంసగిరి.

క. తనపూర్వజన్మసుకృతము, నను గాక ప్రబంధ మల్లునైపుణ్యము గ
ల్గున పండితుడైనచో, చివరయట్లగవిత్వఫణితిసిద్ధిగణపతీ. ౧-౧౨
అని కవిగా రినినది వాస్తవమే.

కొన్నిపద్యములు సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగువి గలవు.

క. ఓవితముననితమువితము, దవులుండితముతఁదామెవార్హొన సుఖమా
నవి బలితమున న్వచ్చినఁ, జివుకులవున్నాదె జగతి సిద్ధిగణపతీ. ౧-౨౫
వీరస్వాతిశయ సాహిత్యమునకుఁ దగుపద్యము.

క. తెలియని గ్రంథార్థము మా

తెలిసినవారివలెఁ గవులఁ జెగడుమ రజ్జుల్

పలువుర చీవాట్ల బడఁ

జలిపి ప్రసంగముల జగతి సిద్ధిగణపతీ.

౧-౩౯

క. సిరిమంతులు నొడివిన వం, కరమాటలనైన మార్హొనరు కాదని ద
గ్గఱ; వారిమొగముగనియే? సిరిగన్గొని గాని జగతి సిద్ధిగణపతీ.

మా తెలిసిన-తెలిసినవాళ్లు-సిరిమంతులు మొదలయినవి ప్రమా
దపతితము లేమో.

నంటునెడియింట, నటె, తా

సింతానఁ దగులుట జగతిసిద్ధిగణపతీ.

పుట ౪౪- ౧౩౦

ఇది యేకవిప్రసంబోధనవంటిది గాఁబోలును

క. కుంచము కూడుబెట్టిన

మంచము మాయించెనన్న మాద్రి సరియ యా

చ్చించినదొకఁ జైనను వె

చ్చించినదొకఁ డాటఁ బ్రకృతి సిద్ధిగణపతీ.

౨-౪౯

ఇది లొక్కొక్క ప్రయోగమున కుదాహరణము.

వీరినీతీపద్యములు బహువిధముల నుపకరించి వీరిశ్రమమునకుఫల
ము నొసంగుఁగాక, దీనివెల ఆటగాలు. కవిగారియొద్దనే దొరకును.

2. ఆర్యాన ప్రశతీసారము.

సిక్కిందాబాదు మహబూబు కాజేజి తెలుగుపండితులు శిరోమణి సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. గోవర్ధనాచార్య విరచిత సప్తశతిలోనుండి ౪౦౦ పద్యములు మాత్రమే యిందుఁ దెనిగించి ముద్రించిరి. కావుననే దీనికి సప్తశతీసార మని నామకరణముచేసిరి. అమరుకకవికృతమగు సమరుకమువలెనే యిదియు నాయి కానాయిక ప్రశంసలు గలిగిన శృంగారకావ్యము. ఇందలిపద్యములు కొన్ని తొలుత, భారతి, ఉగాదిసంచికలలోఁ బ్రకటింపఁబడినవి.

గ్రంథము సరస మైనది. శ్రీశ్రీశ్రీ చైవముదిన్నె రామారెడ్డిగారికి దీని సంకీర్తముగావించిరి. చక్రనిపద్యములుకొన్ని —

గీ. పల్లవిగఁ గూర్చి వర్ణంబుఁ బాడు; వేణు
వల్లివాఁయించు; బల్లించు వల్లికిపయి;
జలుకమొకరికిఁ బాఠంబుఁ జెప్పుచుండు
నీచునామాక్షరంబు లానెఁజేమిన్న.

౧౨౨

గీ. తనచుసన్ననిదార మాధారముఁ గొని

వ్రేలుచున్నది యువకుఁడా ! సాలెపురుగు
కరముఁ బైకెత్తిపట్టిన గాలముతుదఁ
గర్జటమువోలె నల్లదే కాంచుమోయి.

౧౨౩

గీ. తాళఁజాలక క్రేగఁటితాఁకుఁడలకు

సొమ్మసిల్లె నతండు మార్గమ్మునందె
జందెపుఁబ్రోగు వానివంశంబుఁ దెలిపె
రమణి ! నిచుఁ జుట్టుకొన్నది బ్రహ్మహత్య.

౧౨౪

గీ. ఓకురాగమ ! మడి వ్రాలియున్న సరస

శాలిమంజరిఁ ద్యజియింపనేల యిపుడు
గటికతూపులు గటికవిల్ గటికయొడలు
గలగటికమానిసి యితండు వలదు వెఱవ.

౧౨౫

గీ. తొలకరిఁ బరిత్యజించి యాలలిత మైన
గిరినితంబంబు, నెదఁ గన్నె మెఱుఁగుఁబూని
జలదమా ! సంచరింతువు చదలిపీఠి
గాలి సోకెనె యేమి యీవాలకంబు.

౨౧౮

వెల రు. ౧. సికింద్రాబాద్ లో ౩౧౧౩ మాఝెట్టవీధి వేంకట్రా
మా అండు కోలో దొరకును.

—౩ మురారిమహాకవి—

కాకినాడ, పితాపురము రాజకళాశాలలో, ఆంధ్రగీర్వాణభాషోప
న్యాసకులు ఈయాణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు ఏం. ఏ. గారు రచి
యించినది. అనర్ఘరాఘవనాటకకర్త యగు మురారికవి గూర్చిన
యనేకవిషయము లిందుఁ జెప్పఁపఁబడినవి. పలువురు పలువితములుగాఁ
జెప్పించిన మురారికవివిషయము లిందు విమర్శించియున్నారు. ఈచిన్నిపా
త్రము, మొదట కీ. శే. సత్యవోలు కామేశ్వరరాయకవిగారి యనర్ఘరా
ఘవమునకుఁ బీఠికగా సందఁజేర్పఁబడినది. తరువాత వేఱుగాఁ బుస్తక
రూపమున నేర్పడినది. ఇందు 48 పుటలలో మురారి జన్మాదీకము,
నివాసస్థానము, కాలము, బిరుదములు, సుభాషితావళులలో నెక్కిన
శ్లోకములు, సాహిత్యవాఙ్మయము, మొదలగునంశములు, పూర్వచరిత్ర
కారులును విద్వాంసులుంజేసిననిర్ణయముల యక్తాయుక్తతలుచిరూపింపఁ
బడినవి అనర్ఘరాఘవమునకు వ్యాఖ్యానముల నొదలువ్రాసిగో యొదలు
తెనిగించిరో, వాఙ్మయములు నాంధ్రీతములు, వీనిలో నచ్చుపడినవెన్ని
యో, యచ్చుపడిన వెన్నియో తెలిపియున్నారు. నడుమనడుమ, కామే
శ్వరరాయకవిగారి యనర్ఘరాఘవాంధ్రీకరణములోని యకాచిత్యానాచి
త్యములను సూచించుచు వచ్చిరి. మురారికవిగూర్చిన విషయము
లను విపులముగాఁ దెలియఁగోరువారు దీనిని దక్షక చదువఁ దగును.
ఆచార్యులుగారి యధోక్షాపికలలోఁ బరిశీలించువారికి విశేషాంశములు
పెక్కులు తెలియవచ్చును.

శ్లో. మురారిపదచింతాయాం భవభూతేస్తు కా గతిః

భవభూతిం పఠత్యజ్య మురారి మురరీకురు.

శ్లో. భగభూతి వ నాన్మత్య నిర్వాణమజినా మయా

మురారిపదచింతాయా మిద మాఢీయతే మనః.

శ్లో. మురారి పదచింతా చే త్తదా మాఢీ మతిం కురు

మురారిపదచింతా చే త్తదా మాఢీ మతిం కురు.

పెల ౮ అణాలు.

4. మొయిలురాయబారము.

ఇది బ్ర. చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారిచే రచియింపబడినది. వీరు నారాయణశాస్త్రిగారి కుమారులు. మొయిలురాయబార మనునది కాళిదాసకృత మగు మేఘసందేశమునకుఁ దెనుఁగుపేరు. రాయబారము తగవొక్కటి యున్నది. రాయభారమా! రాజభారమా యని కొందఱు. పలువురు రాయబారమును దెనుఁగే యనుచున్నారు. రాయబారమన దౌత్యము. భారతములో స జయయానము, భగవద్ద్యానము నని కలదు. లోకములో వాడుకయే కాని సంజయరాయబారము, శ్రీకృష్ణరాయబారమని కనబడదు. ఉదయనోదయములో-

“భద్రాసనోపరిభాగంబున రాయభారులు సుధీపారాణికు

ల్లేచిసివ్వరులు స్సత్తప్రుం బ్రధాను”లని కలదు—కొండాకచో-

“కర్ణాటసింహాసనసామ్రాజ్యలక్ష్మీసారవభామ కారుణ్యలబ్ధకొండవీటిప్రముఖనిఖిల దుర్గాధిపత్యాభిరామ బయకారరామప్రధాన సుత్రామ సర్వసర్వోసహాభారభరణ...దక్షిణ భుజాస్తంభుండును...తృణీకృత పంచబాణుండును, దౌవారికాహూయమానావని ధరరాయభారామాత్యోదగ్రతరస్వరవ్యాహరస కులభవనబహిర్ద్వారండును”- అనియుంగలదు. పలువురు అంగదురాయబారముః శ్రీకృష్ణరాయబారము నని యీరీతిఁ దప్పుకొనుచున్నారు. పెద్దలు నిర్ణయింతురుగాక. ప్రకృతము నకువత్తము:—

శాస్త్రిగారు మేఘసందేశములోని కథను దీసికొని చక్కగఁ దోచిన వృత్తములలో నొక్క శ్లోకము న కొకటిరెండు పద్యములుగా మృదులముగ రచించిరి.

మ. ఒకనాఁ డాతఁడు సుందర ప్రకృతి వీక్షోన్యత్వఁడై యుండ నం
తకె యాపాథము తొంటినాఁడు చటియకాఁగింటిలో గుచ్చికొ
మ్ముకొనన్ డీకొన నాటితేటిన గజమ్ముంబోలె మేఘంబుకం
డ్లకుఁగట్టెం గడుదర్శనీయ మయి యర్ధాంగిన్ స్మరించెచ్చుచున్.

ఈరీతిగా వీరికవనము ధారాళముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. స్థాలిత్యము లందందుఁ గలవు. మేఘసందేశాంధ్రీకరణ మెవ్వరికయినను గట్టమే. గ్రంథకర్తల ప్రయత్నము శ్లాఘనీయము. దీనివెల యెనిమిదణాలు. కవి గారియొద్ద నిడుదవోలులో దొరకును.

5. కాశ్మీర గ్రంథావళి.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తునకు ఘనతపహించిన శ్రీ శ్రీలనంతశయనము, సై:సూరు, బరోడా, మద్రాసు దొరతనములవారు తాముతాము లోకోపకారముకొఱకు నుదారభావముతోఁ బ్రచురించుచున్న సంస్థల తాది గ్రంథములను బెక్కింటినిఁదయచేసియున్నారన్న సంగతి పాఠకులకందఱకు విదితమే. ఈబహుధాన్యసంపత్సర ప్రారంభములో శ్రీరాజరాజేశ్వర మహారాజాధిరాజ కాశ్మీరనరేంద్ర శ్రీహరిసింహజీ బహద్దరువారి యాజ్ఞానుసారము ప్రాక్తసవశీలన కార్యాలయాధ్యక్షులచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న కాశ్మీరదేశ శైవసంప్రదాయగ్రంథములు గల సంపుటములను ఘనతపహించిన శ్రీకాశ్మీర ప్రభుత్వమువారు కూడ సత్యుదారభావముతో దయచేసియున్నారు. వీరికిఁ బరిష్కారతయై గృతజ్ఞతాపూర్వకాభివందనములఁ గావించుచున్నది.

ఇందులో, నరేంద్రపరీక్షా-షట్త్రింశత్తత్వసందోహః- తంత్రసారః- శ్రీమాలినీవిజయోత్తరతాత్రమ్- శ్రీమృగేంద్రతంత్రమ్- స్పందనిర్ణయః,-శివదృష్టిః- నీత్రతంత్రమ్, సైవచిన్తామణిః- మా లినీవిజయవార్తికమ్- స్వచ్ఛందతంత్రమ్ (7 సంపుటములు) ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞా- తాగాక్షిగృహ్యసూత్రాః-శ్రీతంత్రాలోకః- (10 సంపుటములు) మొదలగునవి

ముఖ్యగ్రంథములు. Hindu Realism. Kashmer Shaivism
అనునవి యింగ్లీషుపుస్తకములు మహాప్రాంతములోని శైవసంప్రదాయజ్ఞు
లీగ్రంథములను బలువురు చూచియుండరని తలంచుచున్నారము. దేశోప
దేశము, సర్వమాల, యని క్షేమేంద్రకృతములు గూడ రెండుగలవు-
పండితులు పైదొరతనముల వారొసంగిన యుద్దగ్రంథములను బఠింతురు
గాక యని కోరుచున్నారము.

6. భక్తజీవనము.

శ్రీముతులు పుతులబాక శ్రీకృష్ణయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది,
పెదపాలెము సేవాశ్రమగ్రంథమాలలో నిది మొదటిపూవు. దేశోద్ధరణ
బుద్ధులు పెదపాలెము సేవాశ్రమమువారు చేయుకార్యములను దక్షుక
సర్వజనులు గుర్తింపఁదగిన విషయము. ౧. సారస్వతము ౨.కృషి ౩.స్వ
దేశవస్తుప్రచారము నని దీనిలో మూడుశాఖలున్నవి. ప్రస్తుత భక్త
జీవనము సారస్వతశాఖలోనిది. శ్రీపుతులబాక శ్రీకృష్ణయ్యగారు భక్తాం
ఘ్నిరేణువునని వ్రాసికొనిరి గాని భక్తాగ్రేసరు లనవలయును. నైచ్యానుసం
ధాన మది. వీరి భక్తిపారవశ్యమునకుఁ దగిన వాక్యములతో నీగ్రంథ
మిమిడి యున్నది. ఇది దట్టోత్తరశతమితప్రార్థనము లున్నవి. అట్టోత్తరశతమహి
మవేత్తలకు విదితమే. “పరిపూర్ణా! అట్టోత్తరశతనామములచే నిన్ను సం
బోధించి యొక్కొక్కనామమున కొక్కొక్కవిన్నపమును రచింపవలె నని
సంకల్పించి ప్రారంభించితిని. అది నేటితోఁ బరిపూర్ణము గావింపఁజేసి
తివి.” అని నూటయెనిమిదవ విన్నపములో నున్నది. కావున నీవిన్నప
ములు మానవుని హృదయమును భక్తిరసపూరితునిఁ జేయును. ఈవిన్న
పములను సేవాశ్రమములోని కర్తకరులచే నిత్యమును జదివెంతు రని
తలంతుము. ఇది వఱకున్న శ్రీవిష్ణుని యట్టోత్తరశతనామములుగాకయిందలి
యట్టోత్తరశతవిన్నపము లితరనామములతోఁ జెప్పఁబడినవని యెఱుంగ
వలయును. ఈభక్తిరసగ్రంథమును శ్రీకృష్ణయ్యగారు తమతల్లిగారి కంకిత
ము గావించియున్నారు. ఇంతకుమున్ను వీరు “తమ కష్టవరంధరలను
భవదీయకీర్తిని ఛాదోబద్ధము గావించి యున్నామని రెండవవిన్నపములోఁ

దెబ్బకొనినారు. వానిని బాతకులు వినవలసివడే. “నేటి మనోవేగము ఛాదోబద్ధము గావించుటకుఁ దావిచ్చుటలేదు. మనసుఁబుట్టిన తలంపు లెట్లు న నీకెఱిగింపక తప్పదు. అయ్యది పద్యమూ గద్యమూ యరు శంక తో నీకు బనిలేదుగదా. నాకంతకు మున్నే పనిలేదు. ఇంక నాలేఖని కడ్డేమి కలదు. నమోనమ శ్రీమన్నారాయణా!” అనిరి. నిజమే. ఒక్కొక్క విన్నపమునకు మొదట, శ్రీహరీ! పతితపావనా! కృపావిలోకనా! జగన్నాథా! అని యురు గడపట నమోనమశ్రీమన్నారాయణా! అని యురు జేర్పఁబడినవి. గ్రంథమూలముల గ్రము మృదుమధురవనజాల ముతో నిద్దుష్టముగ నున్నది. అర్థానుస్వారశకటరేఫములకు మాత్రము విడచిరి మచ్చునకొక్క విన్నపము:—

గి. ఆశ్రితజనావనా! నీయూత్రితుల నీవు చక్రబైటక మరెవ్వరు చక్రబైట్టెదరు? అంకుల కనియే నీభక్తుల శిక్షించియు భయపెట్టియు, నరిపడ్వర్గము పొంతబోసి యక జాగరూకుడవై గురుడవై పాఠమునేర్పు చుండువు. ఇతరు లన్ననో నిన్నెరుగరు. నిన్నెరుగనివారిజోలి నీకేల? కావుననే నారిబడి సాగనిచ్చినంతకాలము సాగనిచ్చి పిమ్మట పాపము ను ఫలవంత మొనరించుచుండువు. ఆహూ! నీయూత్రితజనావనబిరు దము నీకే చెల్లుచుగాక- నమోనమశ్రీమన్నారాయణా!

దీనివెల అయిదణాలు.

సూచన.

చదలువాడ మల్లనకవి కృతవిప్రనారాయణ చరిత్రమును మరల రెండవసారి ముద్రించియున్నారము. ఇందుఁ బ్రథమముద్రణములోని ప్రమాదములుఁ దప్పులుఁ జాలభాగము సవరింపఁబడినవి. ప్రథమముద్రణ పీఠికలోలేని విశేషాంశములు ద్వితీయముద్రణ పీఠికలోఁ గలవు. పాఠకులు త్వరపడుదురుగాక! ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వ్యవస్థాపకదర్శకులు.

పంచతంత్రములో (౨-౩౫) నీయర్థము గలశ్లోక మున్నది.

“సకృద్వృత్తయన్తిత్రపునస్సన్ధాతుమిచ్ఛతి
సమృత్యమేవగృహ్లాతిగర్భమశ్వతరీయథా”
వృశ్చికిగర్భన్యాయము కూడ నిట్టిదే.

౯౫. వరగోష్ఠీన్యాయము.

పదిమంది యొకచోటఁ గూర్చుండి యొకనికూఁతునకు వరుని సేర్ప
యించుటకుఁ జర్చించుట. రఘునాథవర్త యీన్యాయము నిట్లు వివ
రించెను.

“గోష్ఠీరన్యోన్యవార్తావరలాభాయగోష్ఠీర్వరగోష్ఠీస్తయా యథా
వరవధూబుధూనా మైకమత్యే సతి వివాహహాప మేకం కార్యం
నిష్పాద్యతే తథే త్యర్థః”

౯౬. శతపత్రపత్రశతవేధన్యాయము.

నూఱుతామరామల నొక్కదొంతిగాఁ బెట్టి యొకదబ్బరముతో
నొక్కమాఱు గ్రుచ్చుట. నూది నూతామల శొకదానితరువాత మఱియొక
దానికి గ్రుచ్చుకొన్నను గాలనూత్తుత ముకుఁ దెలియకపోవుటవలన నొ
కపత్రమును పలెనె దిగును. ఈన్యాయము కువలయాసందములో సము
చ్చయాలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చినశ్లోకములో నున్నది.

“బిభ్రాణాహృదయే త్వయా వినిహితం ప్రేమాభిధానం నవం
శల్యం య ద్విదధాతి సా విధురితా సాధో సమాకర్ణ్యతామ్
శేతే శువ్యతి తామ్యతి ప్రలవతి ప్రమాయతి ప్రేంఖతి
భ్రామ్య త్యుల్లఘతి ప్రణశ్యతి గళ త్యున్తూర్ఘతి త్రుట్యతి॥
అత్ర కానాం చిత్త్రియాణాం కించి త్తాలభేదసమ్భవే పి శతపత్ర
పత్రశతవేధన్యాయేన యాగపద్యం విరహాతిశయద్యోతనార్థం వివ
క్షితమితి లక్షణానుగతిః”

ఇంతకంటఁ బ్రాచీనతర మైన యుదాహరణ మీన్యాయమునకు
శ్లోకవార్తికములో ౩౧౧ పుటలో నున్నది.

“యత్ప్రదీపప్రభాద్యుక్తం సూక్ష్మణా లోస్తి తత్త్ర సః
దుర్లక్ష స్తు యథా వేదః పద్మపత్రశతే తథా”

౯౭. అరణ్యరోదనన్యాయము.

అడవిలో నేడ్చుట - నిష్ఫలప్రయత్నము - ఇదియును శబోద్వ
ర్తనన్యాయమును (శవమునకు నలుగురు బెట్టుట) సమానములు. ఇవిగాక
రఘునాథవర్త-ఊషరవృష్టిన్యాయము, శ్వపుచ్ఛిన్నామనన్యాయము -
బధిరకర్ణజాపన్యాయము, అంధదర్పణన్యాయము మొదలగువానిని జెప్పె
ను. ఇవి యన్నియు సమానార్థకములే.

౯౮. అథ సమర్థో విద్వా నధిక్రియతే.

కోటికలవాడు, సమర్థుడు, విద్వాంసుడు నైనవాడు యజ్ఞ
దికర్తల నాచరించుట కధికారి.

ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహములో మిమాంసాసిద్ధాంతమునకు దున్నది.

“అథ సమర్థో విద్వా నధిక్రియత ఇతి న్యాయేన దర్శపూర్ణమాసాది
విషయావబోధమేవ త్మనుణా స్తత్త్వబోధే స్వాధ్యాయం వినియుజ్జితే॥

శంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యము ౧-౩-౨౫ లో నీన్యాయ ముదా
హరింపబడినది.

“శాస్త్రం హ్యవిశేషప్రవృత్త మపి మనుష్యా నే వాధికరోతి శక్తత్వా
దధిత్యా దవ్యువస్తత్వా దుపనయనాదిశాస్త్రా చ్ఛేతి వర్ణిత మేత
దధికారలక్షణే”

౯౯. అర్థవైశసన్యాయము.

ఒకశరీరములో సగముభాగము కోసివేయుట - రఘునాథవర్తయీ
న్యాయము నిట్లు వివరించెను.

“అసంభవవినక్షాయా మర్థవైశసన్యాయః యథా కు క్కుటీమాసభో
జనకామ స్తత్సంతతి కామ శ్చ కశ్చి ద్యవన స్తద్ద్రీవాదికం ఛిత్యా
భుజ్జే ఉదరం చ సంతానార్థం స్థావయ తీతి తత్త్వార్థః”

కోడిమాంసముం దినగోరిననాడు దానిఁ మెడ మొదలగునవి
కోసి వండకొని తిని గ్రుడ్లకొఱకు దానిపొట్టను దాచుట-

కుమారసంభవము ర వ స్థలో 30 వ శ్లోకము.

కిధినా శృత మ్మనైకసం నను మాం కామవధే విరుక్ష్వాతా

ఆనపాయని సంప్రయగ్రమే గజభగ్నే వతనాయ వల్లః!

౧౦౦. ఆదా వత్తే చ య న్నాస్తి వర్తమా నేపి త త్తథా.

ఆదియందు నంతమందును లేకపోయిన వర్తమానకాలమందుఁ
గూడ నట్లే. శంకరిసిద్ధాంతము స్థితి మూఁడువిధములు. ౧ పారమార్థిక
సత్యత్వము-ఇది వర్తమానమందే. ౨ వ్యావహారికసత్యత్వము- ఇది లోక
మందే. ౩ ప్రాతిభాసికసత్యత్వము- ఇది రజ్జుసర్పము, మృగత్వస్థి కాజల
ము, మొదలగువానియందే. వీనిలో రెండవదానికి మూఁడవదానికి
సత్యస్థితి (Real existence) మొదటినుండి కొనవలయు లేదు. దీనిని
గుఱించి రఘునాథవర్మ యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

“న న్యాదా వంతే చ య న్నాస్తి వర్తమా నేపి తత్తథేతి న్యాయా
ద్యే తుచ్చ మేవ ద్వైతం మన్యనే తేషాం బ్రహ్మబోధేన సవికృత్య
విద్యాబోధో న న్యా త్తస్య బ్రహ్మస్వరూపనిత్యబోధమహీన్నా
న దైవ బాధితత్వాత్”

౧౦౧. ఉప్ప్రకంటకభక్షణన్యాయము.

లొట్టియ యెల్లపుడు ముండచెట్లనే భక్షించును. దానికిఁ దదృ
క్షణమం దున్నప్రీతిచే ముండు గ్రుచ్చుకొనుటవలనఁ గలుగుబాధను
గూడ సరకుచేయదు. అట్లే సంసారి పుత్రదారాది పోషణనిరతుఁడై
ధనార్జనమువలనఁ గలుగుదుఃఖమును లక్ష్యపెట్టక ధనసంపాదనాసక్తుఁ
డై యుండును.

౧౦ ౨. బహుసకత్వీకన్యాయము.

అనేకభార్యలు గల యొకగృహస్థుఁడు వారి వందఱ నేక కాలమం
దుఁ గామోపభోగతృప్తలనుగాఁ జేయఁజాలక దుఃఖము ననుభవించునో
యట్లే పురుషుఁడు విషయోపభోగమం దింద్రియములచే సమాకృష్టుఁ

దై దాఖము నొందను. ఇందలకు శ్రీమద్భాగవతము సప్తమస్తంధము లో-
 లో-~~ప్రహర~~దస్తతియం దున్న యీశోకమును జూడఁడు.

శ్లో. “జ హ్వైక తోచ్యత వికర్షతి మా విత్పస్తా

శిశోన్యత స్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్

పూణోన్యత శ్చకలదృ క్షప్త కర్షణిః

బహ్వస్యసృజత్స్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి”

౧౦౩. సుప్తప్రబుద్ధన్యాయము.

నిద్రించి లేచినవాఁడు.

జాతిస్థరు లైన ఋషిపుంగవు లద్భవవిశేషమువలనఁ గల్పాంతరా నుష్ఠిత కర్మోపాసనాబలముచేఁ బొందఁబడి బ్రహ్మత్వాధికారము గలవారై కల్పాంతరముం దున్న వేదమును సుప్తప్రబుద్ధన్యాయముచే మరల స్మరింతురు. శుక్లయజుర్వేదమంత్ర భాష్యమందు, ఉవ్వటుఁ డీయర్థము నే యిట్లు చెప్పెను.

“తథాహి; పూర్వస్మి చ్చలే విశిష్టకర్మజనిత స్మృతినంతారసంతానా నుచ్చిత్తిధర్మాణః సుప్తప్రబుద్ధన్యాయేన హిరణ్యగర్భప్రభృతయః కల్పాదౌ సహవిద్యయా అభివ్యజ్యమానాః స్మరారో ద్రష్టారః ఋషయ ఇ త్యుచ్యంతే.”

౧౦౪. యః కల్ప స్స కల్పపూర్వకః.

ఒక బ్రహ్మకల్పమునకు మఱి యొక బ్రహ్మకల్పము ముం దుండును. ఈరీతిగా సంసార మనాది. ఈశ్వరుఁడు నరవృక్షాదు గావునఁ గడచిపోయి నకల్పముం దున్న వేదము నీకల్పమందు స్మరించి బ్రహ్మాదుల కుపదేశించును.

౧౦౫. క్షీరదగ్ధజహ్వన్యాయము.

వేడిపాలు త్రాగుటచే గాలిన నాలుక గలవాఁడు మజ్జిగను ముఖమారుతముచే నూడికొని త్రాగును. “ఎలుఁగుబంటిచే దెబ్బలు దిని మంగలము చూచి బెడరినాఁడు” అనుసామెత దీనికి సరిగా నున్నది.

౧౦౬. పుష్కరపలాశన్యాయము.

పుష్కరపలాశ మనఁగాఁ దామరాకు. దీనికి నీళ్ల తడి యంటదు.

ఈకిగ నే యహాకార మహకార రహితం నై న స్థానికి సాంసారికభావ
ము లుటవు - “కర్తృకర్త మి వాంఛసా” —

౧౦౧. ధోర్జనాభిన్యాయము.

ధోర్జనాభి యుగం సాలెపురుగు. ఇది తనలోనుండి పెద్దనూత
మాలను త్రైవిదివి కట్టి దానిని దీనిని గివేయును. అయినను నిర్వి
కారమై యుండును. అట్లే సర్వేశ్వరుడు కూడ తనచుండి సకలచేతనాచేత
నాత్మకప్రకంచమును బైకి బెట్టి మరల దానిని క్రమించి నిర్వికారుడై
యుండు నని సాలెపురుగు నుదహరణ మిశ్వరుని కీడిగుఱుకొలిలోఁజెప్పు
బడినది. “య ధోర్జనాభి స్మృజతే గృహ్లాతే చ కథా తురా త్సంభవతీ
హ విశ్వమ్”

౧౦౨. వినా మలయ మశ్యత్ర చందనం న ప్రరోహతి.

మలయపర్వతమందుఁ దప్ప మఱియొకచోటఁ జందనవృక్షము
మొలవదు. పండితుఁడు గుణజ్ఞుఁడైన గొప్పవాని నాశ్రయించి యాన్న
త్యమును బొందును గాని యట్లు నాశ్రయించుటచేత గొప్పవాఁడు కా
నేరఁ డనువిషయము దీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౦౩. ఆఖ్యైష్ణపిటన్యాయము.

ఆఖ్య=ఎలుక- అన్నపిట=అన్నపుగిన్నె.

ఎలుక యన్నపుగిన్నెను త్రొక్కివినాఁడినుండి క్రిందికిఁ ద్రోసివే
యుటకే నేర్పు గలది గాని దానిని సరిగాఁ బెట్ట నేరదు. అట్లే కష్టమిండు
పరకార్యమును బాడ చేయుటయే నేర్పును గాని బాగుచేయలేడు. ఈ
యర్థమునే యీ క్రిందిశ్లోకము చెప్పుచున్నది.

“నాశయితు మేవ కుజః కరకార్యం వేత్తి న ప్రసాధయితుమ్ ।

పాతయితు మేవ కుశలో హ్యేషు ర్షోర్ధర్తు మన్నపిటమ్”

౧౦౪. సూచీముఖీన్యాయము.

ఒక యడవిలో జన్మించెట్లుపై నారణ్యచటకమిథునము నివసించు
చుండెను. ఒకదినమందు శీతకాలముతో మునుకుపట్టి వర్షము కురియుచుం
డఁగా నొకకోతి చలిచేత గడగడ వడకుచు నాజన్మించెట్లు మొదటకు

వచ్చి కూర్చుండెను. అంతలో నాడుపిచ్చుక కోతిని జూచి “అయ్యా! నీవు మనుష్యునివలె గలుగేతులు గలవాడవై యుండియు నొంనివాస గృహమును వ్రొంచుకొనక యిల్లల శీతబాధ నొందెదవు” అని పలికెను. వానరమామూటలాలించికోపము దెచ్చుకొని యాచెట్ట మీదికిఁ బోయి పాప మాపక్షి దంకతులుండఁగూడ ను నశింపఁజేసెను. దష్టులకెన్నఁడు నుపదేశము చేయఁగూడ దనువిషయమం దీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౧౦. విక్రీతే కఠిణి కి మజ్ఘశే వివాదః.

ఏనుఁగు నన్నివేయఁగా నంకుశమం దేల వివాదము. గొప్పవిలువ గల వస్తువు పోఁగా త్సుద్రవస్తువుకొఱకుఁ బెనఁగులాడుట బుద్ధిహీనత.

౧౧౧. శృజగ్రాహికాన్యాయము.

శృజగ్రహణం యస్యాం క్రియాయాం సా శృజగ్రాహికా । కొమ్ము పట్టుకొని పైకి లాగుట. గోవులమందలో “అయ్యా! నాయూ వేది” యని గొల్ల నడుగఁగా వాడు దానికొమ్ము పట్టుకొని గుంపులో నుండి పైకి లాగి యిది నీయా వని కనఁబఱచును.

౧౧౨. సహైవ దశభిః పుత్రై ర్భారం వహతి గర్దభీ.

(పదిపిల్లలు గలదియైనను గాడిద తానును మూటలుమోయుట)

ఆడుగాడిద పదిమందిపిల్లలతో బరువు మోయుచున్నది. పిల్లలున్నను వానివలన నుపయోగము లేనివాడై తా నొక్కఁడే కష్టపడు వానివిషయమై యీన్యాయము ప్రవర్తించును. ఇది తంత్రవార్తికమునుగాడి గ్రహింపఁబడినది.

“సహకారిత్వం చ కర్తృణాం న కార్యే విద్యామూః కిం తూత్పత్తౌ కోఽర్థో విద్యాసహకారిణి కర్తవీ త్యయచుర్థః । సత్సు కర్తసు విద్యైవ స్వకార్యే వ్యాప్రియతే । యథా సహైవ దశభిః పుత్రై ర్భారం వహతి గర్దభీ । సత్సేవ దశపుత్రేషు సైవ భారస్య వాహి : ” ఇతి.

౧౧౩. సుభగాభిక్షుకన్యాయము.

ఒకసుందరమైన స్త్రీ, మఱియొక సన్న్యాసి-వీరుభయులుఁ దమ్ముం జంపుటకు వచ్చిన వానివలన భయపడి మార్గములో నొకనిని శరణుచొ

౧౧౭. స్వప్తిః ప్రాహత్యన్యాయము.

పరమార్సారములోని ౧౬-౭౧ శ్లోకములను జూడుడు-

తద్వ్యవపాదే గుణభావితస్య భావం విభు ర్దత్తే”

సామ్రాజ్యపుట కిష్టములేనికోమటి రే పిచ్చెద నని పత్రము వ్రాయుట
చెప్పట- ఈ న్యాయము మల్లిపేతుఁడు వ్రాసిన స్యాద్వాదమంజరి ౧౦౮ వ
పుటలో నున్నది.

“సాగతాః కి లేత్థం ప్రమాదయన్తి సర్వం సత్ క్షణికం యతః సర్వం
తావద్భూషికం వస్తు ముద్గరాదిసన్నిధౌ నాశం గచ్ఛ ద్భృత్యతే—
తత్ర యేన స్వరూపేణ అత్యావస్థాయా ఘటాదికం వినశ్యతి
తచ్చైత తస్వరూప ము త్పన్నమాత్రస్య విద్యతే—తదాసీం ఉత్పా
దానంతరమేవ తేన నష్టవ్య మితి వ్యక్త మస్య క్షణికత్వం అభేద్య
శ ఏవ స్వభావః తస్య హేతుతో జాతో యత్త్రి యుత మపి కాలం
స్థిత్యా వినశ్యతి—ఏవం తర్హి ముద్గరాదిసన్నిధౌ నేపి ఏష ఏవ తస్య
స్వభావ ఇతి పునరవ్యసేన తావంతం కాలం స్థావర్య మితి నైవం

వినశ్యే దితి సోయ చూచిత్సోః వశిజః ప్రతిదినం వత్రలిఖిత శ్వస్త్రన
వినభగవన్వాయః”

౧౧౩. అధికరణసిద్ధాంతవ్యాఖ్యము.

ఒకసిద్ధాంతమును చెలియుఁజేయు మఱియొకసిద్ధాంతము-తార్కిక
రాక్షసియను గ్రంథములో ౧.౧౮-౧౨౩ పుటలలో నీవ్యాఖ్యమున్నది.

“యుగవత్ జ్ఞానాచత్పత్తిః మనసో లిజ్జ మితి—ఏవం చ అణుతయై
వ మనసః సిద్ధిః అన్యథా యుగవ దనేకేంద్రియాధిపానాత్ యుగవద్
జ్ఞానోదయసంగాత్”

ఇందువైని మల్లినాథుఁ డిట్లు వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాఁడు.
“ఏవం చేతి”—జగత్తమః సర్వజ్ఞః సర్వవిశత్ మనసోఽత్యై మధికర
ణసిద్ధాంతవ్యాఖ్యానాత్ ఛక్తిగ్రహణాదేవ సిద్ధ వి త్యర్థః”

౧౧౪. అసభీతే మహాభాష్యే వ్యర్థానా పదమజ్ఞరీ

అసభీతే మహాభాష్యే వ్యర్థానా పదమజ్ఞరీ.

మహాభాష్యముచ సవకుఁడఁ బదమంజరి చదివిన నుపయోగము
లేదు. మహాభాష్యము చదివినపిదపఁ బదమంజరితో నవసరము లేదు.

ఈవ్యాఖ్యము గణపతిభక్తులు గణపతిని బూజించిన యెడలఁ గలు
గు నని చెప్పును రన్న విషయము నుదాహరించుటకు రఘునాథుఁ డిట్లు
వ్రాయుచున్నాఁడు.

“అతః శ్రేయస్తామైః సర్వై రపి నవ వారాభ్యః తత్పుణం వినా
అన్యపూజాయాః వై య్యధ్యస్తరణేన ఫలజనకత్వామోగాత్ అవశ్యా
పేక్షితా నపేక్షితయో రపేక్షితం స్థరణీయ మితి న్యాయేన కృతాకృత
ప్రసంగీ యో విధిః స నిత్య ఇతి న్యాయేన చ తదాకాధనన్య అవశ్యక
త్వాత్ కృతేచ తస్మిన్ “విద్యాక్రీ లభతే షద్యాధనాక్రీ లభతే ధనం ।
పుత్రాక్రీ లభతే పుత్రాః మోక్షాక్రీ పరమం పద” మిత్యాది వచనేభ్యః
సర్వేష్టలాభసంభవేన అసభీతే మహాభాష్యే వ్యర్థానా పదమజ్ఞరీ అసభీ
తేషి మహాభాష్యే వ్యర్థానా పదమజ్ఞరీ.

౧. జయభద్రరగడ.

ద్విరదగతి రెట్టింప వెలయ జయభద్ర మగు
విజయకేతన లసద్విఖ్యాత వరమూర్తి
శరశారదాశేషశయశయదరసూన
శరశత్రుహయసితచ్ఛరదభాసురకీర్తి.

౧౩౬

౩. మధురగతిరగడ.

కనువలిపట్టని గవి యారగడచు
వరచుతితోడుత వైఖరి బోడచు
గరియతి సలభసగగములసంతతి
హరిగతిలో సగ మగుచు మధురగతి.

౧౩౭

౨. హరిగతిరగడ.

చుక్కలు మొలపూసలుగాఁ బెరిగిన
సురగిరిసమభృతి దీ నావనమతిఁ
జక్కగ హనుచుతుని నతిశాంతుని
సన్నుతిసేసెద నే నేర్చినగతి
జగణముచొరని చతుర్లఘుగణములు
చరణం బెన్నిదిగా నృపలఘుమతిఁ
దగులగ నమరించుక సుకవీశ్వర
తతి యానని మెచ్చఁగ నిటు హరిగతి.

౧౩౮

౪. హరిణగతిరగడ.

విషగళాత్తజ వినుము ముదమున
వృషభగతి సగ మిడిన పదమున
విరతి గిరులను వెలయ నుంచఁగ
హరిణగతి యగు నార్యు లెంచఁగ.

౧౩౯

౫. వృషభగతిరగడ.

శ్రీమదుజ్జ్వలకీరిమంతుని శ్రీహనూమంతుని భజించెద
రామభక్తవసీవసంతుని రమ్యశాంతనిశాంతు నెంచెద

ననుచు గగభసనలలునాలుగు నర్చుతో నొకటొకటి గూడుక
వినఁ జత్తుశలఘులయతులను పృష్ఠభగతి యనఁదగునువేడుక. ౧౪౦

— శ్రీ యక్షగానలక్షణము శ్రీ —

సీ. పృష్ఠభగతి త్రిపుడ రే కంప్రియుగ మగుఁ
దుదనేడులఘువులు తొలఁగఁజేయ
జూపెరేకునకు లక్షణము ద్వీరదగతి
యగుఁ గొన నొకలఘు వందు మాన
రచ్చరే కగును దురగవలనముగతి
మఱి యేకతాళి యా మధురగతిని
అటతాళమున మాత్ర లంఘి కిరవదినాల్గు
నాల్గిట విరతి పద్నాలుగింట
నిలుచు నర్థంపు నర్థచంద్రికలు దీన
యక్షగానాదికృతులలో నాద్యు లిడిన
రగడభేదంబు లివి యాచు రమ్యచర్య
యవితనిజవాసనముదాయ యాంజనేయ.

౧౪౧

— శ్రీ ఉదాహరణలక్షణము శ్రీ —

సీ. సప్తవిభక్తులు సంబోధనంబునఁ
గలుగు నెన్నిదివిభక్తులఁ గ్రమమునఁ
బలిపేరితోఁ గూడఁ బద్య మొక్కొక్కటి
రచియించి రగడమార్గముల జాడఁ
గళికకు నెనిమిది దళములు రాఁ జెప్పి
తత్పదార్థమున నుత్తరళికఁ జెప్పి
యదియు నేకసమాస మై యేడుదళముల
కొన విభక్త్యర్థంబు గనఁగఁ జేసి
దాని కెనగాఁగ నెన్నిదౌదళము గూర్చి
పద్యమొక్కటి సార్వవిభక్తికముగ
నందుఁ దుదఁ గూర్చ నది యుదాహరణ మగును
ధీర యోయాంజనేయ సుధీవిధేయ.

౧౪౨

సీ. అన్నియు శ్తలికల నటువిభక్త్యాభాస
 రాఁ జేసి చెప్పిన రహి వహింపు
 గాఁ జేసి వస్తి నుత్తలిక నేనిఁ జతుర్థి
 నేని రాఁజెప్పిన నెసఁగియుండుఁ
 బ్రథమ వీరావళి ప్రబలద్వితీయఁ గీ
 ర్తిమతి రా సుభగ తృతీయ నలర
 మఱి చతుర్థికి భోగమాలిని యును బుచ
 మికిఁ గళావతియు వస్తికిని గాంతి
 మతియు సప్తమికిఁ గమలయును సంబోధ
 నమునకు జయవతియు నమరఁ గూర్చ
 ఫల ముదాహరణవిభక్త్యధిదేవతల్
 కరుణ నిడుదు రయ్య కపికులాభ్య !

౧౪౩

—శ్రీ ఉదాహరణము శ్రీ—

ప్రథమావిభక్తిలో:—

ఉ. శ్రీహనుమన్తహాకపివరేణ్యుఁడు పుణ్యుఁ డగణ్యసద్గుణ
 పూహమనోజ్ఞ భూషుఁడు, సమున్నతవాలధిజాతవాతసం
 దోహనివారితాసురఘనుండు ఘనుండు యశోధనుడు తే
 జోహిమదీప్తి రాఘవభటాగ్రణి ప్రోయను మమ్ము సత్త్రవక్. ౧

సప్తమభగతికలిక:—

మఱియు దశరథరాజనందనమంజుషాదసరోజభృంగము
 వాతకుటసురులనియెడు మదగజఘటలఁ బొరిగొను కొదమసింగము
 బలిమి గరుడనితోడ నేరెఁజుఁబుట్టికై బెనఁగిన యుదారుఁడు
 చెలఁగి యత్సునిబట్టి చట్టలు చీర్చివైచిన సమరశూరుఁడు
 దాసులకు ముంగొంగుఁబసిఁడివిధమున వెలసిన యూర్తబంధుఁడు
 వాసవాదిసమస్తనిర్జర వర్ణి తామితసుగుణసింధుఁడు
 ఏగిరి జలనిధిదాఁటి లంకీణి నేపుమాపిన విక్రమోగ్రుఁడు
 పగడములజిగిఁ బెగడుమొగమునఁ బరఁగుచుండెడు శుభసమగ్రుఁడు.

ఉత్తలిక:—

ఎడరు ననురుల గడఁ జలంబునఁ
 జదియఁగొట్టి భుజాబలంబునఁ
 బెఱికి మందులగట్టు గొబ్బున
 మెఱసి తఱితోఁ దెచ్చి యుబ్బునఁ
 గడిమి నని దళకఁతుఁ డేసినఁ
 బడినలక్ష్మణు బ్రదుకఁజేసిన
 వీర వానరసార్వభౌముఁడు
 ధీరకైరవపూర్ణసోముఁడు.

3

౨ ద్వితీయావిభక్తిలో:—

ఉ. మానును రోగము ల్వేతలు మానును లేములు మాను మీకు నో
 మానవులార యూరక భ్రమం గొననేటికి నన్యదేవతా
 ధీనులు గాక యెప్పుడు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్పిడి
 మానినుతప్తసిద్ధమతిమంతుని మాహనుమంతుని స్తుతి.

౧

ద్వితీయవిభక్తి:—

మణియు భీమాకారమకరిఁ గొట్టినవాని
 మెఱసి రణమునఁ బెరిగి మిన్ను ముట్టినవానిఁ
 బేరుకలరక్తనుల పీచ మడచినవాని
 వారాశి ముచ్చాటు వడిని గడచినవాని
 బ్రహ్మత్రుబంధంబుఁ బాయఁ ద్రెంచినవాని
 బ్రహ్మపట్టంబునకు భావ ముంచినవాని
 నిల భాగవతులందు నెన్నఁ జాలినవాని
 గలితధృతి వేలుపులగట్టుఁ జూలినవాని.

౨

ఉత్తలిక:—

౧ భీమగతిఁ బాతాళ	౫ సంచలించుచు బొబ్బ
౨ హోమ మొనరుచు వేళ	౬ రించఁగా నొకదెబ్బ
౩ మబ్బుదిరుగుడ తేని	౭ వేసి యార్చినవాని
౪ యుబ్బు చెదరఁగఁ బూని	౮ వాసిఁ బేర్చినవాని.

3

తృతీయావిభక్తిలో:—

చ. భవహర మాను బుట్టవును బావన మాను దరిద్రతావ్యథా
నివహము లన్నియుం దొలంగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్తథల్
చెవులను విన్న వారలకు శీఘ్రమే చేకొలు నట్టియాజనం
భవహితదాసుచేత హనుమత్ప్రభుచేత నభీప్సితార్థముల్.

౧

తురగవల్లకళిక:—

మఱియు సురసమాయ గెలిచి మహిమ మెఱయు యోగిచేతఁ
బెఱికి రాఁగనివనంబు పెంపుచెఱచు వేగిచేత
గట్టిగాఁగఁ బసిఁడిముంజిఁ గట్టుకొన్న వటునిచేతఁ
జట్టుతాతి నాతిఁజేయఁ జాలినతని భటునిచేత
రవిజుఁ దెచ్చి కంకుయొద్ద రాముఁ గూర్చు ఘనునిచేతఁ
జవుటికడలి దాఁటినట్టి జవవిశాలధనునిచేత
మఱవ కెప్పుడు దానజనుల మనుచు మునివిధేయుచేత
నెఱుక మెఱసి వరము లిచ్చి యెసఁగు నాంజనేయుచేత.

౨

ఉత్తలిక:—

౧ మొదలిచదువుజాగిలములు	౫ పోలిలోన గెలువఁ జాలు
౨ పొదలి సోఁకుబంటుగములు	౬ వీరుఁ డైనవాని డాలు
౩ కొలిచిరాఁగ సలుగు నేసి	౭ నందునున్న వేల్పుచేత
౪ నిలిచి మిందు చెంచు డాసి	౮ మందరాగకల్పుచేత. ౩

చతురీవిభక్తిలో:—

ఉ. చాటుమహాప్రబుధముల జాడల లక్షణవేత్త తాననక
సూటిగ విన్నవీనులకు సొంపుగ నే నిటు కావ్యము ల్లాహా
నాటకముఖ్యకావ్యము లొనర్చినయట్టి మనీషికై మహీ
జాటకులాబ్జభాస్రదునికై హనుమత్ప్రభుకై యొనర్చెదన్.

౧

హరిగతికళిక:—

మఱియును బంగరుజందెము ముంజికమండలుదండముగలపుణ్యనకై
మెఱయఁగ సుగ్రీవాంగదు తానన మెలఁగెడు కపిలోకవరేణ్యనకై
తొలువేలుపుడపసినినొకపిడికిటఁదునియఁగఁబొడిచినబలుముల్లునకై

వెలసిన పెనురాకాసిమొక్కల వేటాడెడు భీకరభిల్లునకై
రహిగలసద్గుణమహిమను బాలుపగురాచూయణహోజ్వలమణికై
మహిదుహితృచునోపల్లభదాససమంచితధీవరకైరవఘృణికై
బళిరాయన బలుత్రాయ కరంగంగఁ బాడినగానకళాలోలునకై
సలలితసుకృతఫలఁబున కేసరిసతి గాంచిన ముద్దులబాలునకై. ౨

ఉత్తలిక:—

వేసర కిర్వడిచేతుల నలకై
లాసము నెత్తిన బలుదొరపురికై
పనిలసఖుం డాహుతిగాఁ గొనికై
కొనఁగాఁ జేసి ప్రతాపమహాకై
రవరిపు నెసఁగించుచు మాయాకై
తవబలు లగుదనుజుల మదయుత్తకై
టభనిభులను దనిమిన శూరునకై
శుభములు నతులకు నిడుధీరునకై. 3

వంచమీభిభక్తిలో:—

ఉ. ఏయెడనైన వైష్ణవజనేతులన్ భజియింపఁబోక మీ
రాయతబుద్ధు లామచుజలార భజించినమాత్ర గొబ్బున
న్నాయనిలాత్మసూనువలనన్ రఘుచంశజరామధారుణీ
నాయకకార్యకర్తవలనన్ విడఁజాలును గర్వబంధమాల్. ౧

ద్విరదగతికలిక:—

మతియుసూర్యకుమారమంత్రికుంజరువలన
వఱలునతజనవారవజ్ర పంజరువలన
సవినయస్థితిఁ బొల్పు సత్యసంధునివలన
భవదోషవటుతిమిరపద్మబంధునివలన
విజితేంద్రియత్వమున వెలయు జయధనివలన
నజముఖ్యసురవినుతహాసగుణఖనివలన
భీమాజిహ్వకవిరుదోద్ధునివలనఁ
దామసాశ్రుతిదైత్యతతిభీకరునివలన. ౨

ఉత్తలిక:—

౧ రాముతలికుప్రసాద	౧౧ వెల్వలకు నేమించి
౨ మోమితిసుకమోద	౧౨ తెల్విమీఱఁగఁబంచి
౩ గతిఁజెందగానిండు	౨ యొసఁగుమాన్యునివలన
౪ మతిఁజెబ్బదియురెడు	౨ నెసగుధన్యునివలన.

షష్ఠీవిభక్తిలో:—

ఉ. దొంతులుగా మహాగిరులు తొరముగల్గినతోఁకచుట్టు పై
వింతవహించఁ జేచ్చి వినుపిదిని నుబ్బుగ గొబ్బుగొబ్బునం
బంతముమీఱఁ గట్టకును బల్లఱుఁ దెచ్చినయట్టి యానభ
స్వంతునిపట్టికిం బ్లవగచంద్రున కెవ్వరు సాటి లావునన్. ౧

తురగవల్లనకలిక:— ఛేకానుప్రాసము.

మఱియు బెరయు రామనామమానవేనసేవకునకుఁ
దఱచుమెఱచు నక్షవృక్షదారుణోరుపావకునకుఁ
జెలువు నలువు గలిగిమెలఁగు క్షిప్రతాప్రభంజనునకుఁ
జలము బలము నెన్నఁగన్న సాధుయాభరంజనులకు
ధీరశూరపాళిపాలిదేవతావనీజమునకు
భూరివారిజాప్రదీప్తి బొల్పునిల్చు తేజమునకుఁ
గేల మేలిఫలము లలము కీకభేకభూషణునకుఁ
జాల వాల మూఁచి చాఁచు శత్రుగోత్రభీషణునకు. ౨

ఉత్తలిక:—

౧ రాముచే మెఱుంగెసంగ	౧౧ గినుకఁ జెనకి చుట్టిపట్టి
౨ భూమమై మెలంగు నుంగ	౧౨ దనుజతనుజుఁ గొట్టినట్టి
౩ రమిడి చిముడు సీతచేత	౨ దళితలలితవనకులునకు
౪ మమర సమరరీతి చేతఁ	౨ గిళితకలితదినకరునకు.

సప్తమీవిభక్తిలో:—

శా. నందిగ్రామపురంబునన్ భరతుఁ డుండన్ ముందుగా వచ్చి యా
మందేహారికులాభిచంద్రునకు రామక్షేమవృత్తాంతముల్

విందుల్ సేసిన పుణ్యసంఘం దితిభూవిధ్వంసయంఘ్నా సుధీ
బృందారాధితపాదునందు నిలిచెన్ శ్రీమత్పతాపాన్నతుల్.

హంసగతికళిక: * —

మఱియు నుతికెక్కు శ్రీమంతునంఘ
జరజక వరంబు లిడు శాంతునంఘ
భావ సేవితరామభద్రునంఘ
రావణముఖాసహ్యరాద్రునంఘ
బ్రకటితాచారసంపన్నునంఘ
సకలహితసాధుప్రసన్నునంఘ
స్వామిహితకార్యవిర్వాహునంఘ
సామాదినయసముత్సాహునంఘ.

ఉత్తళిక: —

౧ పవనవేగంబు	గీ చారువిస్ఫూర్తి
౨ వివిధయోగంబు	౩ భూః సత్త్వీర్తి
౩ ప్రచురశైల్యంబు	౪ గలసుకృతయందు
౪ నచలధైర్యంబు	౫ వెలయువ్రతయందు.

సంబోధనవిభక్తిలో: —

ఉ. భీమమహారులం గెలిచె బెద్దటికం బాసరింపుచుచుశ్రీ
రాముడు మెచ్చి యిచ్చిన విరాజితబుధురతారహార మా
భూమిజ దెచ్చి కంఠమునఁ బూన్చినఁ జెల్వనహిమనాటి నీ
శ్రీమహితాకృతి దలఁతుఁ జిత్తమునం బవమాననందనా.

ద్విరదగతికళిక: —

మఱియు ఛాయాగ్రాహిమద మడంచినవీర
నెఱయఁ బరమధ్యాననిష్ఠాసమాచార
భావివేళాబ్రహ్మపట్టాచితకార
గ్రావసమధృతి గల్గు గంధవాహకుమార

* ఈ హంసగతిని గవి తన గ్రంథములో నీయలేదు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసుబ్రహ్మణ్యమహాపతి సూర్యారావుబహద్దరవారు, పితామహము
మహారాజావారు; పరిషద్ద్యవజ్ఞవాగ్ధ్యక్షులు.

కో. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కో. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరవారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

చింజమాచి వేంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

డివాన్ బహద్దర్ కొమ్మరజ్జి స్వామిరామయ్యబహద్దరవారు, (కో. శాస్త్రక్షులు).

వెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.,

విజయలక్ష్మి అక్షయపంతులుగారు.

కాకిరెడ్డి సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమన్ గోదవర్తి జన్నాపస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. డి.

దర్శా వేంకటేశరామరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

అళిక్కి వేంకటాచార్యులు.

కేశవరావు కామరాజుగారు.

కో. వా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

పి. శేటి వేంకటరావుశాస్త్రిగారు, కళావరాలి.

పానుగంటి అక్షయపంతులుగారు.

పిల్లారెడ్డి రంగస్వామిరావునాయుడుగారు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ } బహుధాన్యసామసంవత్సరము. { సంఘిక ౨
జ్యేష్ఠమాఘమాసములు. }

కాగితము.

ప్రొత్తవల్లి సూర్యరావుచే బహుధాన్యసామసంవత్సరమున
ప్రకటింపబడినది.

చిండా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. ౩.౦.౦.

విడిసంచిక, రు. ౧.౦.౦.

1938 జూన్, జూలై.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము. ౨౭	బహుధాన్యసంవత్సరము. జ్యేష్ఠమాసమాసములు.	సంచిక ౨
-------------	--	---------

— మ న వి —

బహుధాన్య సంవత్సరములో (౨౭వ సంపుటములో) ౧౬ యివ్వడే రెండవసంచిక. చూడాలను వెంట వెంటనే పంపుమాడఁ బలువురకు జాబులువ్రాసియుఁ బత్రికాముఖమునఁ గోయుఁ బాఠకుల నారాధించుచున్నారము. అరువు వెంబడిని బాఘవారు పంపుచున్నారు. పంపవలసినవారు నింకనుగలరు. కొందఱు గ్రొత్తసంవత్సరమునకే పంపవలసియున్నది. కొందఱు వెరుకటి యేటిచందాముచు బంపవలసి కనఁబడుచున్నది. దయచేసి యెల్లపాఠకులును గ్రొత్తసంవత్సరమునకుఁ బ్రాతఃయేండ్లకును సాధ్యమైనంత శీఘ్రకాలములోఁ జవాధనముచు దయచేయుదురని కోరుచున్నారము.

కార్యదర్శులు.

తిక్కన - ఆంధ్రజయము.

— పాఠటి శ్రీనివాసమూర్తిగారు, బి. ఏ. తిరుపతి. —

‘విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్మ’నునార్యోక్తిని మరమునం దిడుకొని పూర్వకపులు కావ్యములను సృష్టించినా రనుట జగద్వినితము. అందు ను మాన్యముల నీయఁగలిగిన ప్రభువుల కంకిత మీయక ప్రతిఫలని ప్తా ములై భగవదర్పిత మొనర్చిన కవులయం దీసూక్తి నిర్వినాదాంశము. ప్రభువుల కంకిత మీయఁదలఁచినప్పుడు వారిచిత్తవృత్తిబట్టి మెలంగుట కర్తవ్యము ఒకరాజునకుఁ బురాణము లన్నఁ బ్రీతి. ఇంకొక ప్రభువునకు శృంగార మన్న మక్తువ. రాజు పండితుఁ డైనచోఁ బాండిత్యప్రకర్షపై నాదరము మొండు. ఇట్లు రానురాను కవులకు స్వాతంత్ర్యము నశించి, అను కరణమెక్కువై నీచకావ్యములు బయలుదేతినవి. రాజాస్థానములం దున్నను, ఒకవేళఁ బ్రభువుల కంకిత మొనర్చినను, ప్రభువులునుగవులును, గావ్యము కేవలముస్వీయానందముకొఱకుఁగాక విశ్వశ్రేయస్సున కనుమా ట మఱివనికాలము పురాణయుగము. మరుమసిద్ధిపద్ద ముత్రిగా నుండి యు, నతఁడు పోగొట్టుకొనిన రాజ్యమునకుఁ బునఃకట్టాభిషిక్తుని జేసియు, తిక్తన భారతము నాతని కంకిత మీయక హరిహరనాథుల కొనఁగుట యీసూక్తి ననుసరించియే. దానిద్రవ్యముచే ననేకము లిడుమలం గుడిచి యు, బావచేఁ బ్రేరేపితుఁ డయ్యును ‘సిరిరా మోఁకాలొడ్డి’ పోతన భాగవతమును భగవదర్పితము చేయుట యీయాదర్శమును ముం దిడుకొ నుటచేతనే. కావున ననన్యసామాన్యశేముషీసంపన్ను లగునిట్టికవుల కా వ్యములను విమర్శించునప్పుడు కవివలెనే విమర్శకుఁడును నిష్ణాముఁడై యుండవలెను.

బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు ‘ఆంధ్రజయము’లో (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుత్రిక సంచిక ౪ - సాపు. 26) తిక్తనవిరాటపర్వ ములో నొకఘట్టమును విమర్శించుచు ‘వినోదార్థము కొంచెము ముచ్చ టివ నొచ్చితిని’ అని వ్రాసిరి. తిక్తనవిశ్వము నర్థము చేసికొనునప్పుడు

గాని, విమర్శించునప్పుడు గాని యేమాత్ర మజాగ్రతగా నున్నను దప్పు డ్రోవలోఁ బడుట నిశ్చయము. పూర్వకపుల మహాకావ్యము లన్నియు నిట్లే యున్నవి. ఒక్క తెలుఁగుననే గాక యితరభాషలయందును నీలక్షణము నర్థించును. ఆంగ్లమున ఛాసరు, మిల్టన్, డ్రెడెను మొదలగు వారికావ్యములు, గ్రీకులో ఇలియడ్, ఓడిస్సిలు నటువంటివే. ఆంగ్లవిమర్శకుఁ డగురస్కిన్ ఈకథనత కొకకారణముఁ జెప్పెను. (Ruskin's Kings' Treasuries) పూర్వకపులు తమకావ్యముల నభిలాషతోఁ జదువువారికే యర్థ మగునట్లును, వినోదార్థము చదువు నల్పజ్ఞులయెడ వ్యర్థము గాకుండునట్లును నాతికథనముగ వ్రాసిరనెను. అంతేగాక పూర్వకవికృతగ్రంథములను బఠించునప్పుడు మనచిత్తము వచ్చినట్లు కవులు వ్రాసిరా, లేదా యని ఊహింపక, వానినుండి క్రొత్తవిషయములు గ్రహించు నుద్దేశ్య ముండవలె ననియు నుడివెను.

సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు తిక్తన వ్రాసిన 'అల్లదనంబున నచుపు మై కొనఁజూచు నడపుకాంతికి వింతతొడవుగాఁగ...' (విరాటప. ఆ1-245.) అనుపద్యము 'అనాయాసముగా బోధపడుట కనువగు పదములతో నడచుటలే ద'నిది. దీనికిఁ గారణ మీసీసపద్యములో మూఁడు తత్సరు పదములు తప్పుఁ దక్కిన వన్నియుఁ దెలుఁగుమాట లగుటయే. తదితరము లగుచోట్ల సామాన్యముగ నర్థముగాని పదములను దిక్తన వాడియుండ వచ్చును గాని, ఈపద్యమున నట్లర్థముకాని పద మొక్క లేనియుఁ గానరాదు. శాస్త్రిగారిసంస్కృతవ్యామోహము వారు తిక్తనపద్యముతోఁ బోల్చుట కిచ్చిన యేనుఁగువారిపద్యముచేతనే తెలియుచున్నది. (ఇంచుక ముద్దులేనగవు...) ఈపద్యమునందు పది తెలుఁగుమాటలు తప్పుఁ దక్కిన వన్నియు సంస్కృతపదములే.

ఉత్తరావయోవర్ణనము నారికేళపాకమునఁ బడిన దనుటవిచార్యము. ఈపద్యము కొలఁదిశ్రద్ధతోఁ జదివిన నర్థమగుచున్నదై కదళీపాకమున నున్నది కాని నారికేళపాకమున లేదు. శాస్త్రిగారు తమవిమర్శనములోఁ బదలాలిగ్యమా లేక శబ్దాడంబరమా పాదాదినేత్రాంత

వర్ణనమా లేక నేత్రాదిపాదాంతవర్ణనమా—అను విషయములే చచ్చించిరి గాని, శిక్షనవద్యములోని భావగాంభీర్యమును గొలదిగానైన గమనింపలేదు.

అస లిచ్చట యువతీవయోవర్ణనప్రస్తావన మొదల కని శాస్త్రి గాఁకి సందేహము వచ్చినది. కావ్యమున నేవర్ణనలు లేకుండు నుండునా? అదియునుగాక, ఉత్తర కథారంగమునఁ బ్రవేశించుట కిది మొదటిసారి. అప్పు డుత్తర ముక్తు మొగ మెట్లున్నదో, యేవయస్సున నున్నదో, సృత్యవిద్యనేర్చుట కను వగునో కాదో, యనువిషయములు పైవద్యమున లేకున్నఁ బాఠకులకుఁ దెలియఁజాలవు. పైనుండి శాస్త్రిగారు విరాటుఁ డీవర్ణనను విజయునకు వినిపించినట్లుగా భావించి, అజ్ఞానఁడు పేడియగుటచేతను అతనికి భావినబంధముచే నుత్తర కోడలగుటచేతను నీశ్వంగారవర్ణన ముచితముగా లే దనిరి. ఇది పొరపాటు. ఈవద్యము కథాసందర్భమునకుండి పాఠకుల కొఱ కుద్దేశించఁబడినది గాని విరాటునిచే విజయునకుఁ జెప్పఁబడలేదు. (జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిల్లు చునికీఁ దెలుపుచుండ నుత్తర చనుదెంచె) ఉత్తర పరోక్షమున నున్నయెడల విరాటుఁడు పఱించి చెప్పవలయును గాని ప్రత్యక్షముగా బృహన్నల చూచునప్పుడు విరాటుఁ డేలచెప్పవలయును? ఇట్లు శాస్త్రిగారు పొరపాటుగా భావించుకొని, దానిని విమర్శించుట యెడమూపులకొఱకు వెలకిన టున్నది.

శ్రీసుబ్బయ్యశాస్త్రి గాఁకొకయపోహకుఁ గూడ లో నై దానికిఁ దగినట్లుగాఁ బద్యముల సవ్యయముచేసికొని దురభిప్రాయపడియున్నారు. ఈసందర్భములు మూఁడు: రాజకుమారియకావనవర్ణనము పునస్సంధాన మందిరమును బ్రవేశించఁబోవునపు డున్న టున్న దనుట, విరాటుఁ డుత్తరపైఁ గనుకఱచిన చేష్టలు దీర్ఘవియోగస దృష్ట యగునాయకియెడ నాయకుని యనురాగ చేష్టలవలె నున్న వనుట, బృహన్నలకుఁ గూఁతు నప్పగించుట యల్లునకుఁ బిల్లనప్పఁజెప్పినచొప్పున నున్నదనుట.

మొదటిసంగదేహమునకుఁ గారణ మేమాత్రమును గాన్పించదు. యకావసమున నుండు స్త్రీవర్ణన మొనరు చేసినను వయోవిలాసాదులనే

గదా వర్ణించునది ? 'జర్వనంబుచెన్ను నివ్వటిల్లుమనికీఁ బెలుపుచుండ' అని తిక్తనయే వదించినాడు. మానవావిర్భావ మగుటచే నుత్తర వివాహయోగ్య యని తెలియుచున్నది. వివాహమును బురస్కరించునమును నొక్కడినముననే జరుగుట యాచార మగుటచే నుత్తర పురస్కారయోగ్యగా నున్నను దప్పేమియు లేదు. తరువాత నొకసంవత్సరమున కే యుత్తరకు వివాహ మై గర్భవతిగూడ నయ్యెను. ఇట్లుత్తరావస్థనము సందర్భించితముగా నుండ నీవిచగ్గవమున కేమికారణమో తెలియుచున్నది. రాజకుమారి పురస్కరించునదిరమునకుఁ బోవునపు ఁన్న ట్లుగుట కేమియాధారము లున్నవి ? వచ్చునది సభామందిరమునకు, పిలిపించిన వాడు తండ్రి, పిలిపించునదేశ్వరు విద్యాభ్యాసము. అస లుత్తరకు వివాహమే కానప్పుడు పురస్కరించునదీ ప్రసక్తి యేమున్నది ?

రెండుమూడుసందర్భములందును విమర్శన విధానమునే యచ నరించినది. సాధారణముగఁ దండ్రి లండలును దమపిల్లలవిషయమున నిట్లే ప్రవర్తించును. కవులగలించుట, ముద్దుపెట్టుకొనుట, తలచు గోళ్ళకోదువ్వట, ముఖములో ముఖముపెట్టి చూచుట, తండ్రిలు సాధారణముగఁ జేయులాలనాఁడు. తిక్తన యాయునురాగ చేప్పలనే యెంతయుపూర్వముగా వర్ణించెనో చూడుడు :

చ. తిగిచి కవులగలించి జగతీవిభుఁ డక్తమలాయతాక్షి నె

మొగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుభులం గపోల మింపుగఁ బుడుకుం బొంబొరి నపూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ

ప్పుగుమ్మర మాళి నుజ్జ్వలనఖా కురచేష్ట యొనర్చు నర్థిలిక.

బ్రహ్మలకు విద్యాభ్యాసమునకై యుత్తర నవ్యగిరువప్పు ఁనురా జీప్రేమనే గప్పజిచినాడు. 'నానవ్యాయ మలరు దీనియెడఁ గను నార్ద్రమై యుండు' నని స్పష్టముగాఁ జెప్పెను. క్రొత్తగఁ బిల్లలను బాతశాలలోఁ జేర్చునప్పుడు జనకు లుపాధ్యాయులతోఁ దిక్తనవ్రాసి 'ట్లు చెప్పుట మన మిప్పుటికిని జూచుచుండుము. ఆభావములనే తిక్తన యెంత సహజముగఁ గూర్చెనో చూడుడు :

క. నెచ్చెలులతోడ నెంతయు, మచ్చిగఁ దనయిచ్చ నాడమరగినయదియై
విచ్చలవిడి నింతకుము, న్నిచ్చేడియ మెలఁగుశిక్ష యెఱుఁగదు సుమ్మి

ఆ. బాల కేళిమీఁద భరము గ్రమఁబున
విడువఁ గళలయందు వేడ్ల సానిపి
నయముతోడ నరసంబుల శిక్షింపు
నెలఁత కేడుగడయు నీవ కాదె.

అంతకుముం దెన్ని సంవత్సరములు చగవు నేర్చుకొనుచుండినచో,
పెనుకటివారు ప్రేమాధిక్యతచేత “మ నువు శిక్ష యెఱుఁగఁడు, ఆటల
మీఁద బుద్ధి పోకుండఁ జూడవలసిన ద”ని చెప్పుచుండు టందఱును నె
ఱుఁగుదురు. శాస్త్ర గా రీభావమును గురింపక శిక్ష యెఱుఁగదు సుమ్మి”
యన్నంతమాత్రమున “ఈచేడియ కిదివఱ కుపాధ్యాయునియొద్ద విద్య
నభ్యసించుజూడయే తెలియ దని నుడువుటచేత నిద్రియే విద్యాభ్యాసము
నకుఁ బ్రాథమికదివస మగుచున్న”దని యూహించుట పొరపాటు ఈ
పద్యములో “విరటుని వాగ్ధోరణి యల్లునకుఁ బిల్లనప్పజెప్పు చొప్పు
నుల్లసిలఁజేయుచున్నద”నుటయుఁ జాల విపరీతముగ నున్నది.

“తిగిచి కవుంగలించి” యనుకద్యసందర్భమున “ఇది యు నుం
గాక విరాటమహారా జేల పేరొలగమున నీలీల కాలికపై నింతటిమక్కు
వను బ్రకటింప నెంచె? తనకుఁ గొమఱితపైఁ గలయల్లారుముద్దును బృ
హన్నలకుఁ జూపసమకట్టియా” అని సందేహము వచ్చినది. కొంచెము
నిదానించి యాలొచించినచో నీసందేహము వచ్చుటకు వీలులేదు.
తండ్రి పిల్లలపైఁ జూపుననురాగము నజాంతకరణము నుండి పొంగివచ్చు
ప్రేమచేఁగాని యితరులకుఁ జూపుటకుఁ గా దని ప్రతిమనుష్యుఁడను నె
ఱిగినవిషయమే. విరాటుఁడు కూతురిపై నంతటిమక్కువను జూపుటకు
రెండుకారణము లున్నవి. మొదటిది యుత్తర రాజున కొక్కతే కూతురు.
రెండవకారణము గ్రంథమునందే లిఖితమై యున్నది. ‘అల్లనల గదిసి
ప్రాథవనిత కైవడి ముద్దియ ముద్దువుట్ల దనకు మ్రొక్కుటయను’ చిన్న
పిల్లలు పెద్దమనుష్యులమూదిరి మాటలాడినప్పుడు గాని ప్రవర్తించినప్పు
డుగాని తలిదండ్రు లధికానురాగముతో నెత్తికొని లాలించుట సహజము.

‘ప్రాథమికతైవడి మొక్కుటయు’ ననుచోట శాస్త్రిగారికి మఱి యొకసందేహము వచ్చినది. నమస్తారాచరణములో భక్తివినయములు వెల్లడింపవలయును గాని, యీప్రాథమిక యెందుల కని ప్రశ్న. ప్రశ్నకు సమాధానము ప్రశ్ననుండియే గ్రహింపవచ్చును. ఆభక్తివినయములు వెల్లడించుటకే ప్రాథమిక కావలెను. అన్నిపనులలోఁ బ్రాథమిక యెట్లవసరమో, నమస్తారాచరణములోఁ గూడ నట్లే యవసరము. కొందఱు పెద్దవారు గూడ సరిగా నమస్తార మొప్పుట దెలియక పండ్లికిలించుట మనము చూచుచుండుము చిన్నపిల్లలు నమస్తారములోని యర్థము దెలియకయే చేతులను జోడించుదురు. యవకులు బింకముగ నడుము వంచకుండ నమస్తార మిడుదురు. వీరిలో భక్తివినయములు తక్కువ. వృద్ధులీవిషయముందుఁ బ్రాథమిక గనుక పంగిపంగి నమస్తార మొనర్చెదరు. రాజాస్థానముననుండి, మంత్రిపుంగవుఁడైన త్రిక్షన యీభేదముల నెల్ల గ్రహించియుండును. అందువలన నుత్తర బాలికయైనను ప్రాథమికతైవలె నమస్తరించి నవ్వుడు ముద్దుపుట్టినది.

ఇంతలో శాస్త్రిగారి కొకవింత గాన్పించినది. “ఇతప్రసంగము సాగినను సవ్యసాచికి నుత్తర విరటునిచెల్లెలో, మఱుదలో, కూతురో, కోడలో, మమమరాలో తెలియనవకాశము చిక్కదాయెనట! రాజసభామధ్యమున మఱుదలిని గోడలినిగూడ ‘తిగిచి కవులగుంచు...’ కొనును కాఁబోలు! బృహన్నల వచ్చినతరువాత ‘తనకూతు విరాటుఁడు పిల్వఁబుచ్చె’(1-243)ని గ్రాథమునం దున్నది. రాజు కూతురిని దీసికొని రమ్మని యాజ్ఞముచ్చినప్పు డెరుటచున్న బృహన్నలకుఁ దెలియకుండ నుండఁగలదా? రాజు రహస్యముగా మాటాడె ననుకొనుట కేమియుఁ గారణము లేదు. రాజకుమారి వచ్చుటకు ముందు ప్రవేశమును దెలియఁజేయు రాజమర్యాదవలన నైనఁ దెలిసి యుండదా? లేకున్న నుత్తర యభివాదన మొనర్చునప్పుడైనను, విరాటుఁడు లాలించునప్పుడైనను సవ్యసాచి గ్రహింపఁడా? అర్జునుఁ డన్ని విషయములు జరిగినను దెలిసికొనక, రాజు ‘ఈబాలిక నాకూతురు’ అని చెప్పినఁగాని తెలియనంత మందబుద్ధియా?

శ్రీశాస్త్రి గా కీర్తించినచనములోఁ బ్రతిపదవిమర్శనము గావించి యున్నారు.

‘ఇష్టభావన గాదిలికూతు నుపలాలించి, బృహన్నలదెసం గ నుగొని, సాదరదస్త్రితరుచిరాననుండై యుమ్మగువ నీకు నాటగఱకం దగు పాత్రం బగుచే యని యడిగి...’ (1 248) ఇందు రాజనకు ‘దరస్త్రిత’ ముదయి చట వెకిలిచేతయట! దరస్త్రిత మనిన ముప్పదిరెండుపంక్తులు బైటఁబడునట్లు నవ్విట యనుకొనిరికాబోలు! మహాపురుషులకు మంద నాన మొకలక్షణము కదా. ‘మగువ’పదము సున్నితముగా లే దట. ‘పాత్ర’పదము శ్రోత్రియార్హముట! ‘ఇమ్మగువ నీకు నాటగఱకం దగు పాత్రంబగునే’యని రా జకుగుట మోటుగా నున్నదట! ఇంతకంటె నాణె ముగా నుండు వాక్యములను శాస్త్రి గారు వ్రాసినారు చూడుడు: ‘ఈనా బిడ్డ నీకు శిష్యులుగుట కర్హయా’ ‘ఈబాలిక సీమొద్ద విద్యార్థినిగాఁ జేరఁదగునా?’ తిక్తనవాక్యములోని మోటుఁదనముచు, శాస్త్రి గారివాక్య ములలోని సాకుచార్యమును బదలాలిత్యమును వాతకు లే గ్రహించి యానందింతురుగాక!

శాస్త్రి గా రీపద్యములో నొకనూత్న విషయముచు వెల్లడించిరి.

ఉ. ఆడుదనంబు నిక్తమున కారసి చూచిన లేకు పుంస్త్వముం

బోడిమిదప్పి యున్నది నపునసజ్జ మవశ్యభోగ్య మై

వాడిమి గల్గుశాపమున పచ్చెఁ బురాకృతకర్తృభావ్య మె

వాఁడును నేర్చునే తొలఁగవైవఁగ నోర్వక పోవవచ్చునే.

‘విజయఁ డిట్లు దనశాపరూపముల వర్ణించుకొనునా? అని శాస్త్రి గారిప్రశ్న. ఇట్లు శాపరూపముల వర్ణించుకొనుట కేమి యవ సరము గల్గెనో, యీపద్యము వెనుకనున్న పద్యమును జదివిన యెడల బోధపడఁగలదు. విరాటుఁడు బృహన్నలవేషము తదాకారవిశేషములకు భిన్నముగా నున్నందున ‘విభ్రమశ్రీ’యచు బెంపుచుం గలుగఁజేసి విభా త్మఁడు వేడిఁజేసెనే’ అని చింతించి, తద్రూపకారణమును దెలియనేరక బృహన్నల నిట్లు ప్రశ్నించును.

క. ఏము నిను మత్స్యరాజ్య, శ్రీమహిమకు నెల్ల యుక్తుఁ జేయఁ దలంపం
గా మామనోరథమునకు, నీమాట విరుద్ధ మయ్యె నిది యెట్లొక్కో.

రా జిట్లడుగుటచే బృహన్నల నిజశాపరూపములను 'ఆండుఁదనం
బు నిక్తమున కారసిచూచిన లేదు...' అని చెప్పికొనవలసివచ్చినది.
ఈపద్యమువలన బృహన్నల 'శుద్ధడబిద్ధుఁడు'గఁ బొడకట్టుచున్నాఁ డని
శాస్త్రిగా రాక్షేపించినారు. కాని విరాటునికి మాత్ర మట్లు గనుపడలేదు.
'ఎవ్వఁడే నొక్కజగత్పూజ్యుండు గ్రీడార్థ మిట్లానరం దాల్చినరూపు గావ
లయు' ననుకొనినాఁడు.

వ్యాసభారతమున విరాటుఁడు బృహన్నలమాటలను నమ్మక మం
త్రులచేతను, నెరజాణలగు స్త్రీలచేతను బరీక్షింపఁజేసి తరువాత సంతఃపు
రములోనికి వదిలెను. శాస్త్రిగారు తిక్తనరచనకన్న 'బరిశీలింప నిదియే స
మంజన మగురచన' యని ప్రాసిరి. కాని వ్యాసుని రచనపైఁ దిక్తనకూ
ర్పును బరిశీలింపుఁడు. వ్యాసభారతములో విరాటుఁడు బృహన్నలమా
టలను నమ్మకపోవుటకుఁ గారణ మెద్దియో తెలియదు. బుద్ధిమంతుఁ డగు
రాజు రూపసంభాషణాదులచే నిజతత్వమును గ్రహింపవలెను గ ని
మంత్రులచేతను స్త్రీలచేతను బరీక్షింపఁజేయుట భావ్యముకాదు. క్రొత్త
వారిని బరీక్షించుట యన వా రబద్ధము చెప్పి రని యనుమానించుటయే
కదా! అట్టియవమానమునకు లోనై యిద్దరునంతటిమానధనుఁ డచ్చో
టఁ గొలుపున కుండునా? ఈలోటును గ్రహించి తిక్తన మా రొప్పనర్చెను.
తిక్తన భారతములోని విరాటుఁడు బృహన్నలశీలమును గుర్తింపలే సంత
మందబుద్ధి కాఁడు. బృహన్నల సభలోనికి వచ్చుచున్నప్పుడే యాతని
గుణశీలములను గ్రహించెను. చూడుఁడు:

మ. పనితావేషము గల్గియున్న యది చెల్వం బొడుచందంబు రా

దు నిరూపింప మహానుభావతయు నిర్దోషత్వముక రాజసం

బును శోభిల్లాడు నెవ్వఁడే నొకజగత్పూజ్యుండు గ్రీడార్థ మి

ట్లానరం దాల్చిన రూపు గావలయు మీ రూహంపుఁడ యట్లుగఁ

ఇంతేగాక తనకూతురిని బృహన్నల కప్పగించునప్పుడు రాజముం దాలోచనలేక పనిచేయలేదు. 'గారవమొంద నైపుణంబున నుచి తంబు మై నరసి పొచ్చెములేమి తదీయసేవ గైకొనుటకు నిశ్చయించి' తరువాత నుత్తరను బిలిపించెను. తిక్కన భారతములోని విరాటుఁ డిట్లుఁ గౌరవయుక్తముగను తాకికముగను బ్రవర్తింప, వ్యాసభారతములోని విరాటుఁడు బృహన్నల సపుంసకత్వము నాఁడువారిచేఁ బరీక్ష చేయించి శుద్ధ వైదికముగాఁ బ్రవర్తించె ననుటకు సందేహము లేదు.

వ్యాసభారతములో లేకున్నను దిక్కన యీఘట్టమునఁ గొన్ని పద్యముల నెక్కువగా వ్రాసెనని యొకయాక్షేపణ. కళాదృష్టిలోఁ దిక్కన వ్యాసభారతములోఁ గొన్ని భాగముల హెచ్చించియుఁ గొన్నిటిఁ దగ్గించియు వ్రాసినవిషయ మందఱును జర్పించినదే. చర్చితచర్చణముగ మరల నేను వ్రాయవలసినది లేదు.

మొత్తముమీఁద శాస్త్రిగారి విమర్శనము నిష్పాక్షికదృష్టితో వ్రాసినట్లు లేదు. పునఃప్రత్యుత్తర మీయలేని పూర్వకపులకావ్యముల విమర్శించునప్పుడు సహృదయము లేకున్న గుణదోషముల నారయఁజాల రని మనవిఁజేయుచున్నాను.

కాల్ప ట్టణము.

— క్రొత్త పల్లి సూర్యరావు. —

ఏదోసందేహము కలిగినపుడెల్లఁ బెద్దల నడుగుచూచును వారు బకు లిడకున్న మరల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచూచును. కాల్పట్టణమేమి? వారిధి తటినున్నను లేకున్నను బలుపురు పలువితముల బహువట్టణములను బలుకుచున్నారు. ఎవ్వరికిని నిశ్చయముగాఁ దెలియవచ్చుటలేదు. శ్రీనాథుఁడు బమ్మెరపోతనకుఁ గలబాంధవ్యమును వారి సమకాలికత్వముచు దెల్పుఁజాలకున్నారు. ఏమో, అనితోచుచున్నది, కావచ్చు, నని సందేహ

ములే యెందుఁజూచినను. వీరినివారు, వారిని వీరు కాదనుట-ఁజేసనుట-తోనే కాలము గడచుచున్నది. వారిధితటమునకు గుఱికి బారెఁ డెచ్చు తగ్గుగా కనిగిరి, కదిలి, కాల్ది, కావలి యని కాగుఁగించుచున్నారు. ఈనడుమ నొక్కరు శ్రీనాథుఁడు కన్నడదేశమువాఁ డనియు మనదేశము నకు వచ్చి యాంధ్రము నేర్చికొని యాంధ్రులను మించిన కవియయ్యె నన్నట్లు వ్రాసినారు. దానికిచ్చిన యాధారములు దుర్బలములుగానే నాకుఁ గనఁబడినవి. ఇతరు లెవ్వరు దాని నొనని కాదని యింకను బలికి నట్లు చెలియదు. నలుగురును జెప్పునాల్పమాటలకు సాటియైనవే గాని యామాటలు విశ్వసింపఁ దగినవిగాఁ గనఁబడవు. నాయూహా:—

“శ్రీనాథుఁడు సింహళదీప్తిపవాసి గావచ్చు—నని.” ఇట్లుటికిని సింహళ మునుండి విద్యాభ్యాసమునకై సింగాలీలు సంస్కృతవిద్యార్థులు చెన్న పురము వైద్యవిద్యనభ్యసించుటకును జిత్రలేఖనమునకును వచ్చుచుండుట మనకు విదితము. అట్లే పూర్వులును వచ్చుచుండవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు విద్యాభ్యాసమునకు మనయాంధ్రదేశము వచ్చియుండును. కర్ణాటదేశము నుండి వచ్చెనన్నట్లే సింహళమునుండి వచ్చియుండవచ్చునన్న బాధలేదు. పైఁగా విద్యకైవచ్చి కేవలభాషాభివృద్ధి చేసికొన్న యితరదేశస్థులు మన లను మించినవా రెందఱో యుండవచ్చును. మనము బహువ్యాపారు లము; శ్రీనాథాదులు కేవల విద్యకొఱకే వచ్చియుండటం జాఱుకైన వా రగుటఁ మనకంటెఁ బండితులు కావచ్చును. తర్వాత వారిధితటి కాల్పట్టణము కన్నడదేశములో నున్నదేమో కాని తెనుఁగుదేశములో “నిది” యని యెవ్వరును ధైర్యముగాఁ జూపినవారు లేరు. సింహళ ములో వారిధితటిని (ఓడరేవు) గాల్పట్టణ మున్నట్లు భూగోళశాస్త్ర ములోఁ జనువుకొన్నాము. కాఁబట్టి “వారిధితటిగాల్పట్టణ” మనిన నది కావచ్చును. ఆగాల్పట్టణమున శ్రీనాథునితండ్రులుతాతలు నుద్యోగము చేయుచుండ వచ్చును. “వారిధితటిగాల్పట్టణాధీశుఁ”డన్నది యపుడు సరి పోవును.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వములేదా?

—రామమగుల వేంకటసుబ్బారావుగారు, విజయనగరము.—

“యతిప్రాసలు సంస్కృతమునుండియే తెలుగులోనికి వచ్చినవి. ఒక్కయతిప్రాసలే గాక ఛందశ్శాస్త్ర మంతయుఁ గూడ సంస్కృతమునందలి పింగళచ్చందస్సును జూచి రచింపఁబడినదే. సంస్కృతములో యతిప్రాస లున్న వనుటకు భారతచంపు, గీతగోవిందములే యుదాహరణములు. ఇంద్రచంద్రగణములు వాణీభూషణమునం దున్నవి. మొనటినుండియు యతిప్రాసలే కనుక, ఆంధ్రమున నుండినచో వానికి సరియైన తెలుగుపదము లేల యుండకుండును? నన్నయ యతిపారతంత్ర్యముచే గకారమునకు, వకారము వేసెను. పదమధ్యయతులు నన్నయభారతమునందు లేవు. సంధి, సమాస, శయ్యా, ప్రత్యయాలంకారాదులన్నియు సంస్కృతమునుండి తెలుగులోనికి వచ్చినవే. సంస్కృతములోనిపదములు తెలుగులోనికి రాక పోయినఁ, తెలుగులోఁ గవిత్వము చెప్పలే రని యాతనియభిప్రాయ మైన ట్లాతఁడు రచించిన భారతభాగమునందలి సంస్కృతపద బాహుళ్యమును బట్టియే తెలియుచున్నది. బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆకుండి వేంకటశాస్త్రిగారు సమస్తము సంస్కృతమునుండియే వచ్చినట్లు వ్రాసినారు. కావునఁ బర్యాలోచనచేయఁగాఁ నాంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నది” అని కొందఱు వాదించుచున్నారు.

ఈపైకారణము లెంతవఱకు వారివాదమునకు సహాయకారులగునో చర్చించి, యితరకారణములను బట్టియు, విజ్ఞుల యభిప్రాయములను బట్టియు, గ్రంథస్థోదాహరణములను సకారణముగా నిరూపించియు నాంధ్రభాషకు సంపూర్ణమైన, ప్రత్యేకత, వ్యక్తిత్వము కల దని లోకమునకు, నాయోపనికొలంది వెల్లడిచేయు నుద్దేశించితిని. ఇందలి గుణదోషవిషయమై పండితులు క్షీరసీరన్యాయము నవలంబింపవలసిన దని

నామనవి. ఆంధ్రభాషకు వ్యక్తిత్వము కల దని ఋజువు చేయవలసిన బాధ్యత యాంధ్రదేశీయులది యు నాంధ్రసాహితీవత్రికలది యు నై యు న్నది. కావున నింతకన్నను విపులమైన వ్యాసరాజములను, ఆంధ్రభాషా కోవిదు లాంధ్రవత్రికలద్వారా లోకమునకు వెల్లడిచేయుదు రని యాశించుచున్నాను.

ఆంధ్రభాషలో సంస్కృతప్రాకృతసమకదములును, వ్యాకరణసంప్రదాయములును దద్భవకదములును విశేషముగా నగువడుచుండుటచే నాంధ్రభాష సంస్కృతప్రాకృతపరిణామ మని పెక్కురు దురభిప్రాయమునకు లోనగుచున్నారు కాని యది సమంజసము కాదు. ఏమాత్రమును స్వాభావికసంబంధము లేనిసంస్కృతముతో సంబంధ మున్న దనుటకంటె సోదరభాష లైనద్రావిడభాషలతోనే హెచ్చుసంబంధ మున్న దనుట యుక్తము. సంస్కృతపదములు తెలుగులో నగువడినంతమాత్రాన, తెలుగు సంస్కృతమునుండి పుట్టె నని వల్లుటకు సాహసించినచో, నితరభాషాపదము లగు పోష్టాఫీసు, కోర్టు, రోడ్డు, దాఖలా, మిఠాయి, సముద్రారు, కుర్రీ, మొదలగుపదములను బట్టి తెలుగు, ఆంగ్లేయులు పుష్టభాషాజన్య మని చెప్పవలయును గదా ! ఆభాషలను వ్యవహరించు వారివలన, నాయాభాషాపదములు, మన తెలుగులోఁ బ్రవేశించును గావున సంకమాత్రమునఁ దజ్జన్య మని చెప్పట యుక్తము కానేరదు. అట్లే తెలుగుకవులును, ఛందోవ్యాకరణకర్తలును, గూడ సంస్కృతములో నాటితేఱిన వండితులు. నన్నయ తా నుభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుఁడ నని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఆంధ్రసంస్కృతములం దసమానమైన ప్రజ్ఞకలవాఁ డని యాతనిభారతభాగమే చాటుచున్నది.

పింగళచ్చందమును రచించినవాఁడు పింగళనాగుఁడు. ఈగ్రంథమెప్పుడు రచింపఁబడినదో తెలియదు, కాని యిదిపింగళనాగుఁడే, నాగవంశములోనివా ఁడైన నాగవర్మ యని నలువురు వండితుల యభిప్రాయము. అట్లైనచో సీతఁడు ౮ వ శతాబ్దిప్రాంతమువాఁ డగును. ఆంధ్రభాష 5 వ శతాబ్దముండి మందిప్రాచుర్యము కలిగియున్నట్లు భాషాశాస్త్రవేత్తల

కు విదితమే గదా ! ఆకాలమున, స్వర్గరలు, ద్విపదలు, సీసములు మొదలయిన దేశీయవృత్తము లన్నియును వ్యవహారములో నుడుటచే, వానిని జూచియే యితఁడు, బాలవ్యాకరణమును జూచి హరికారి కలు రచింపఁబడ్డట్లు, తెనుఁగునుఁ జూచి సంస్కృతమున ఛందస్సు రచించి యుండనోపు. ఈపింగళనాగుని వాణీభూషణకర్తయు వృత్తరత్నాకరకర్తయుఁ బేర్కొనుటచే నితఁడు వారలకంటెఁ బూర్వోదయమును సందేహము లేదు. అట్లయినచో నీతఁడు మఱియు ముందువాఁడగును. ఆకాలమున, కన్నడము మంచియభివృద్ధిలో నున్నది. ఇప్పటికి ౭ వేలసంవత్సరముల పూర్వమునుండియుఁ గూడ కన్నడమున వాఙ్మయ మగవడుచునే యున్నది. కనుక దానినిఁ జూచియైనను నితఁడు ఛందశ్శాస్త్రము రచించి యుండవచ్చును. అంతియేకాని, యాంధ్రకన్నడములను జూడకుండ నితఁడు ఛందశ్శాస్త్రమును రచించె ననువాదము నిరాధారము. గీతగోవిందమునందును, భారతచంపునందును, యతిప్రాస లగుపడుచున్న వని ప్రతివాదకు లనుచున్నారు. ఈరెండుగ్రంథములునుగూడ, ఆంధ్రభాషయందు, సుప్రసిద్ధవాఙ్మయము వెలసినపిదపనే పుట్టుటచే నివి యాంధ్రంబును జూచియే వ్రాసి రచుటకు సందేహము లేదు. శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమునందును, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రచించిన జాంబవతీపరిణయమునందును నచ్చటచ్చట యతిప్రాస లగుపడుచున్నవి. ఆంధ్రకవిత్వమున నాటి తేటిన నిపుణులే సంస్కృతకవిత్వము వ్రాముటవలన నిందాండు సాగసు నందును దీసికొని రా నుద్దేశముతో, నచ్చటచ్చట మెఱుంగులు చూపిరే కాని వేఱొండు కాదు. ఆంధ్రంబును జూచియే వాడి రచుట కిదియొక తార్కాణము. ఒకవేళ, తత్పూర్వమునందుఁ గూడఁ యతిప్రాస లగుపడిన వని చెప్పినను నవి సక్పత్తుగా నుండునేకాని, విరివిగాఁ గానరావు. ఆంధ్రకవులు సంస్కృతమునందలి శయ్యాలుకారాదుల నాంధ్రంబున నెట్లు చొన్నిరో; యట్లే సంస్కృతకవులు గూడ సౌలభ్యసంపాదనార్థమై తెలుంగునందలి మెఱుంగులను, సంస్కృతములోఁ జొన్ని రనివంతమాత్రమున దోషమేమి ? తమభాషలో లేనట్టియు, నుత్తృప్తములైనట్టియు భావాదలు

నితరభాషలలో నుండి తెచ్చుకొనుట ప్రతిభాషకును సహజమేగదా ! తెలుఁగులో యతిప్రాసలు సహజము లనుటకు, సామెతలే మన కుదాహరణము. కావున యతిప్రాసలు సంస్కృతమునుండి యాంధ్రములోనికి రాలే దనియు నాంధ్రభాషకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వము కల దనియుఁ బ్రతివాదకులు గ్రహించి తమయభిప్రాయమును మార్పుకొందురుగాక. తెలుఁగునఁ బదియవ పంక్తిచ్ఛందము మొదలుకొని యతి వేయవలయు నని, లాక్షణికు లందఱుఁ చెప్పిరి కాని, యెనిమిదవచ్ఛందముదలి విద్యున్నాలావృత్తమునందఁ గూడ యతి యగువలయున్నది. అంతమాత్రమున రి వచ్ఛందము నుండి యతివేయవలె నని చెప్పరావలసింతుమా ! ఏదో యెచ్చికముగా మాత్ర మును నడిన దని చెప్పనలెను. సంస్కృతమునందొకటిరెండుచోట్ల యతిప్రాస లగువడినంతమాత్రమున సంస్కృతమునుండియే యతిప్రాసలు తెలుఁగులోనికి వచ్చిన వని చార్యము నొడికట్టఁ జూచుట తగనివని. యతిప్రాసలే సంస్కృతమునఁ దొలుత ప్రారంభింపఁబడినచో, యతిప్రాసలతోఁగూడి నియమబద్ధ మైన కావ్య మొకటియైన ను సంస్కృతమున నుండవలదా ? ఇంద్రచంద్రగణాబులు వాణీభూషణమం దున్న వని చెప్పిరి కాని యు దెచ్చుటను గానరావు. గ్రంథమును జూచి యీవాక్యము బహుశః అని యుండరు “కావున నెట్లుచూచినను సంస్కృతములోనుండి తెలుఁగులోనికి వచ్చినట్లు తగిన నిదర్శనములు కానరావు. ఒకవేళ నయినచో నిటునుండి యటు తాఱుమార్తె యుండవచ్చును.” బ॥ శ్రీ॥ బుక్షా శేషగిరిరావుపంతులుగారు కూడ పైయభిప్రాయమునే వారియుపన్యాసమందు వెలిపుచ్చిరి.

“యతి ర్విచ్ఛేదసంజ్ఞకః” అని సంస్కృతమున గ్రుక్కత్రిప్పకొనుటకు మాత్రమే విశ్రాంతికొఱకు ఆపునలమని యర్థము. తెలుఁగున నన్ననో, అక్షరసాహిత్యము యతి; ఇట్టి అక్షరసాహిత్యయతులు సంస్కృతములో నున్నవా ? సామాన్యముగా నాంధ్రంబుదలి సమవృత్తలక్షణములు మాత్రము సంస్కృతతోక్తములే యెయున్నను యతిస్థానములు మాత్రము వేఱు. కొన్నింటికి, ఆంధ్రంబున నొకస్థలమున సంస్కృతమున

మఱొకస్థలమున యతు లగువడుచున్నవి. గురుత్వ, లఘుత్వనిర్ణయవిషయమున బాదాంత్యాక్షరము వికల్పముగ గురువగు నను విషయమున పదాంతస్థితద్విత్యము పూర్వపదాంత్యవర్ణమునకు గౌరవము నిచ్చు ననువిషయమున మాత్ర మాంధ్రచ్ఛందోరీతికి విలక్షణములు. అట్లే ప్రాసమును సంస్కృతములోని యనుప్రాసము వలె, వైచ్ఛికము గాదు. సంస్కృతమువారు శబ్దాలంకారములకొరకు కొన్నిప్రాసలు చెప్పిరేకాని, తెనుఁగునందువలె పాదద్వితీయాక్షరము ప్రాస యనిచెప్పలేదు.

తెనుఁగులోనే యతిప్రాస లున్నచో, వానికి సరియైన తెలుఁగుపదము లేల యుండకుండు నని ప్రతివాదకు లనుచున్నారు. 'యతి' యను సంస్కృతపదమునకు 'వడి—వళి' అనునవి తెలుఁగుపదములు. ఇవి యరవమాటతో సంబంధముకలవి. యతి విరతి మొదలగు పర్యాయపదములతోపాటు 'వడి, వళి' అనుమాటలను, లాక్షణికులు వ్యవహరించుచున్నను, దీని కొకయర్థవిశేష మున్నట్లు స్పష్టముగా కనుపించుచున్నది. "ఆద్యో వళిః" అనునాంధ్రశబ్దబింతామణిసూత్రమందును, అందు కనువాదములుగా నున్న తెనుఁగులక్షణగ్రంథములలోను, పద్యములందును "వడి-వళి" అనియె యున్నవి గాని యతి విరతి మొదలగుపర్యాయపదములలో మఱి యేదియుఁ గనబడదు. చూ.

1. చరణాద్యక్షరమే వడి.....కవిజనాశ్రయము.

2. పాదప్రథమాక్షరము, త్పాదిత మగు వళియనంగ-కావ్యాలంకారచూడామణి.

3. వాసనగల మొదలివ్రాయి వడి యనఁబరఁగున్-ఛందోదర్పణము.

4. చరణచరణమునకాద్యక్షరములు వళులయ్యె-అప్పకవీయము

ఈసందర్భమున, వడి-వళికి బదులుగా యతి-విరతి మొదలగు పర్యాయపదములలో మఱి యేదియు వాడఁగూడ దన్నట్లే తోచును. ఈయభిప్రాయమును, ఛందోదర్పణపీఠికయందు శ్రీ గిడుగు వెంకటసీతావతిగారు స్పష్టీకరించిరి. ఈవిషయమును వారలు పరిశీలించకయే తెలుఁ

గులో యతి అనుదానికి సరియైన తెలుగుపదము లే దని చెప్పు టెంత యు శోచనీయము. ఒకవేళఁ దెలుగులో, నానికి సరియైన తెలుగుపదము లిక్కడ గుఱకడనంతమాత్రమునఁ, దెలుగులో నవి లే పని చెప్పుట సమంజసము కాదు. ఒకవస్తువు పూర్వమునను నిప్పుడుఁ గూడ నుండవచ్చును. దానికిఁ బూర్వ మొక పేరుండి యుండును. అది క్రమముగా వ్యవహరింపబడుచు, అన్యభాషాసంకర్షమువలన నాపేరు పోయి మరొక పేరు రావచ్చును. అంతమాత్రమున నావస్తువుగూడ మనజేశములోఁ బూర్వము లేక, పండిత దానికి సరియైనపేరే యుండియుండు నని నెలవిచ్చినచో, నది, దీక్షశ్లష్కర్యాయమైన, తిల్లిక, శబ్ద మాంధ్రాంబున దొరకునంతవఱకు, సంస్కృతమునుండి యే దీపము వచ్చినది కాని, తెలుగువారలకు దీపము లే దని వాదించినట్లుగానే యుండును.

నన్నయ, యతిపారతంత్ర్యముచేతనే గకారమునకు వకారము యతివేయలే దనుట కాలని చింతామణిని శ్రేయసు పరిశీలించినఁ జాలు నని మామనవి. “క్వచిద్గకారోవః” అనుసూత్ర మొకవేళఁ బ్రక్షిప్తమనుటకు సాహసించినఁ జెప్పలేము, కాని, సకలభాషావాగనుశాసనం దగునామహానుభావున కీశంక మంటగట్టుట సాహసము. పలుగురు-పలువురు. వేగురు-వేవురు. తొగ-తొవ. పగలు-పవలు. ఇత్యాదులంగు గకారమునకు వకారము, భాషాసంప్రదాయానుసారముగా వచ్చును. కావున, గాకు వాకు, యతివేసెను గాని, యసమర్థుడై వేయలే దని మామనవి.

పాల్కురికి సోమనాథుఁడు—వృషాధిపశతకము,

— రేణిటి సత్యనారాయణాచార్యులుగారు-విజయనగరము. —

సామాన్యముగాఁ “దేవుఁగునఁ గవిత్వ మేమి ?” యనుచినముల లోఁ గాలప్రవాహమున కెగురీడి, యాంధ్రకవితాగౌరవమును నిలువఁ బెట్టి యీకవివతంసుని గూర్చియు, నీతనికృతులను గూర్చియు నెఱుఁగని భాషాసేవకు లీవనములలో తేరనియే చెప్పవచ్చును. చాలవఱ కీతనిగ్రంథములు ముద్రితములై విద్యార్థులకుఁ బాఠ్యగ్రంథములుగాఁ గూడ గ్రహింపఁబడివి. బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ బసవపురాణపీఠిలో నీతనికాలమును గూర్చియు, గ్రంథములను గూర్చి యు విశేషముగాఁ జెప్పించియున్నారు. కాని యందు “వృషాధిపశతకమును” గూర్చి దిక్ప్రదర్శనముగా వ్రాసిరి. కావున నీవ్యాసమున నాశతకమును గూర్చియు, సోమనవ్యక్తిత్వమును గూర్చియు నిందుకవ్రాముచున్నాఁడను. ఇది దభిప్రాయభేదము లున్నచోఁ దద్జ్ఞులు సవరింతురగాక !

ఈతని యీగ్రంథముచివరను 106వ పద్య మగు:—

చం. “బసవఁడు ప్రీతిఁ గైకొని యె భక్తిమెమున్ రచియించె సోముఁడున్
బసవపురాణ మందు మును బ్రస్తుతించేయును రట్లుగాన నీ
యసమదయాధునితకు నంకిలిపాటు నుబిల్లకుండ నన్
బసఁ గొని ప్రోవుమయ్య ! బసవా”

అనుదానియందు బసవపురాణము నంతకుముందే రచించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు గనుక సీగ్రంథ మీతనిరెండవకృతి యై యుండవచ్చును. ‘మావండితమల్లికార్జునుఁడు ప్రస్తుతించేయఁగ నేర్పుని’ న్ననుచు (101 వ పద్యమున) మల్లికార్జునవండితుని సామాన్యనిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు, కాని, యాతనియందుఁ బెద్దభక్తిని వెల్లడింపలేదు. కావున నప్పటి కీతఁడు వండితారాధ్యచంద్రము రచింపలే దని యూహించుట కవ

కాశము గలుగుచున్నది, లేకున్నచో నొకటిరెండు పద్యములతోఁ దనకుఁ గలభక్తిని బ్రశ్నోక్తముగా వెల్లడించి యుండును, లేదా, మొట్టమొదట గురువుగా వైన స్తోత్ర మొచ్చి యుండను.

శతకసామాన్యమునకు వలెనే దీరియందును 109 పద్యములున్నవి. కాని యందలివలెనే నాల్గవపాదములను మకుటముగా నుంచక “... .. బసవా ! బసవా ! బసవా ! వృషాధిపా” యని నాల్గవపాదమందలి కొంతభాగమే యుంచుటచే నుత్పలచంపకములు రెండును వాడుట కవకాశము లభించినది.

స్తారంభమునందుఁ దనగురు వగు “గురులింగాయుని” పేరుచ్చించుచు శివుని విశేషణములతోఁ గలిపి సాధిస్తాయముగాఁ “శ్రీగురులింగ” యని యారంభించినాఁడు. తరువాత 49 పద్యములవఱకును సామాన్యముగ శతకములవై లితో శివపరమగు స్తోత్రములు మాత్రము చేసెను. అందు నూటికిఁ దొంబదియైదుచొప్పున సంస్కృతపదములే గలవు. సామాన్యకవుల కందని కవితావైదుష్యములు గల వనుట కీతక మొక్కటియే చాలును. చూడుడు:—

ఉ. స్వీకృతభక్తలోక ! యపశీకృతకర్తృశవావదూక ! యూ

రీకృతసద్వివేక ! యురరీకృతజంగమభక్తిశూక ! దూ

రీకృతమప్తపాక ! యథరీకృతవేదవిరుద్ధజ్ఞాధిచార్యాక !

... .. బసవా !

యను మున్నగు పద్యముల ననుకరింపని శతకకవి యేడి ? కొన్నియెడల మూఁడు పాదములవఱకు విచ్ఛేద మొందని యొక్కసమాసమే. చూ. ప. 43, 46, 47.

కవితయందు వింతపద్ధతులు చూపుశతకకవుల కల్పనల కీతనిదే భిక్షు యనవచ్చును. మొదటి 49 పద్యములను జూచినంతనే దాశాధి శతకము మున్నగుశతకము లెన్నో జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఏపద్యమును బరిశీలించినను యమకానుస్థానలతో నిండియుండును. అతియకాక—

చ. ఇహపరసిద్ధ సిద్ధసృష్టభేద్యర యీశ్వరభక్త భక్తహృ
 ద్దహానవిలోక లోకహితకారణ కారణజన్త జన్తదో
 మహారణదక్ష దక్షపుసన్నిభ సన్నిభరూప రూపని
 రవహాళరణ్య మయ్యబసవా !

అని యక్ష్మడక్ష్మడ ముక్తకదగ్రస్తయముముగూడ గ్రహింపబడి
 నది. చూ. పద్యసంఖ్య 66, 107, 108.

“సన్నతజంగమాగమము స్వాతిజలంబులు” అను 67వ పద్యము
 మొదలుకొని “భీమగజంబు డీకొనిన” యను 79 వ పద్యమువఱకును
 బసవేశ్వరుని లీలలను జాలవఱకు వర్ణించియున్నాడు. బసవపురాణ
 మున విపులముగా వర్ణించిన విజ్జలుని తిరస్కరించుట యాతనిధన మంత
 యు భక్తుల కప్పించుట, బ్రాహ్మణదేవము, వారితో వాదించి యమా
 నువచర్యలను జూపుట మున్నగువాని నిందు సంక్షేపముగా నొక్కొకప
 ద్యమునఁ జెప్పియున్నాడు. తరువాత 79 వ పద్యము మొదలుకొని
 102 వ పద్యము వఱకు నొక్కొక్కని నొక్కొక్కపద్యమున నిరుపదిమగు
 రుభక్తులను, వారిచర్యలను బ్రశంసించినాడు. వీరిలో జాలవఱకు బస
 వపురాణమునం దుపాఖ్యానముల వివరముగా వర్ణింపబడినవారే.

ఆకులమున నీతనిపంటి కవితావేశముగలవాఁ డిం కొకఁడు లేఁ
 డన వచ్చును. అదియఁగాక యీతని పాండిత్య మొకటి యసాధారణ
 మొనడి. ఈరెంటియం దేయని కారణముగా నైన నేమి యీతఁడు దన
 కృతలయం దనేకము లగుకవితాశ్చిములను జిత్రించినాడు. అవియే
 యీతని వ్యక్తిత్వమునకు నిదర్శనములుగా నున్నవి. ఈతని శతకము
 నుండి యట్టివానిని గొన్నిటి నిటఁ జూపుచున్నాను.

ఉ. “హృన్నలినే స్తరామి భవదీయఁడద్వితయం భవతున
 స్విన్నతనుశ్రమాపహ మశేషజగత్ప్రణతం మదీయని
 వృన్నదయానిధే! యనుచు సంస్తృతభాష నుతింతు నిన్ను”

చ. “పరమనె యన్నె యాండవనె పన్నుగతానె యనాథనాథనే
 పెరియవనే పులిందవనె పేరుడయానె పిరానె యప్పనే
 తరిమురి యయ్యనే యనుచు ద్రావిడభాష నుతింతు”

చం. హనుమయ శిష్య రత్నసుపు దారయ లెన్నవనీత నెందును
స్తి సిత్రహా నివృణ్ణిం గెరగ నివృప్తసాదియె నివృద్ధాత్మవే
కసిగతి యందు భక్తి నెదుఁ గన్నడభాష నుతింతు... ..”

అని యీతిగా సంస్కృత, ద్రావిడ, కర్ణాట, మళయాళాది భా
షలందుఁ గవిత్వము చెప్పినాఁడు. ఇతఁ మూఁకుడక జూనుతెరుఁగిట్టుది
యని వాఁచ్యముగా నుడువుచు—

“బలుపొడతోబుచ్చీరమును బావపెంఱ గిలుపారుకన్న వె
న్నెలతల జేఁడుకుత్తుకయు విండినవేలుపుటేఱు కల్లుపూ
నలుగలజేని లెంక నని జానుఁదెరుంగున విన్నవించెదన్
వలపు నుడిం దలిప్ప బసవా... ..

అరు సేవద్యమున స్పృహము చేసినాఁడు. మఱి కొన్నిటియందు
సంస్కృతాంధ్రములు, సంస్కృతద్రావిడములు, సంస్కృతకర్ణాటకములు,
గలిపి మణిప్రవాళములను సంగ్రహించినాఁడు. తుదకొక్కపద్యముననే
పైఁ జెప్పఁబడిన భాషలే గాక యనేకభాషల నుపయోగించి మణిప్ర
వాళములకుఁ దోడు నవరత్నకాంతులను సమ్మేళనము చేసినాఁడు.

పైఁ జెప్పఁబడినదీనిని భాషయందే గాక భాషములందుఁ గూడఁ
నీతని యావేశము గన్పడుచున్నది.

“ఖ్యాతయశఃక్రపూరిత జగత్రితయామ నమోనమో... ..
సముద్యోతసృషాయతే యనుచు నుత్సుకతన్ బ్రవతించు ”
“ఆప్తగణప్రవిష్టసకలా హారాయ... ..
... ..యనుచు దీనగతిఁ బ్రవతించు నిన్ను... ..”
“కల్పితలింగ జంగమమఖస్ఫురణాయ... ..
... ..యనుచు గౌరవలీల నుతింతు నిన్ను న
స్వల్పతర ప్రభావ ! బసవా !... ..

ఇ ట్లేవిషయములందే గాక మతవిషయకము లగుసందర్భములం
దీతనియొద్దేగ మెన్నఁదగినది. శివకవుల కిట్టియావేశ మున్న దని గాని,
మనసోమన, యట్టివాఁ డని నిరూపింపఁ బూనుటగాని పునరుక్త మయ్యు

ను బ్రకృతమున నీశతకమునఁ గూడ నట్టివిషయము లిమిడి యున్న వని నిరూపించి విరమించుచున్నాఁడను.

శైవులమతోద్రేకమును మించినయద్రేకము మఱియొకరి కుండుట కల్ల. ఆవిషయమున వారు మహమ్మదీయులకన్న మిన్నలు. వర్ణాశ్రమధర్మములను దృఢీకరించి యేజాతివాఁడైనను శివభక్తుఁడు పూజ్యుఁడే యట! సోమన కొన్నిచోట్ల “వర్ణనిరాసకాయ... .. బసవా” యనునట్టి సంబోధనలు చేయుట యటుండఁగా భక్తులను గూర్చి చెప్పఁబూని ‘శుభమస్తసి’ 79 వ పద్యమున చాకలిమాచనను బ్రశంసించినాఁడు. కాని శైవులను దక్షిణవారు వర్ణసంకరు లనిమాత్ర మనరాదు. అట్టియొక బ్రాహ్మణులకు, వీరికిఁ గల్గుస్పర్థలను గూర్చియును సోమన 71 వ పద్యమున సూచన చేసియున్నాఁడు. వర్ణవిహీనుఁ డంచు ద్విజ వర్గము గళమెత్తి పల్లినంతనే శివనాగయగారి కరంబులందు నమృత ధారలు చూపి “నద్వద్గుఁ డితండ” యనిపించినాఁడట! బసవఁడు! తాము స్వయముగా “నాశ్రితధర్మాధర్మవిసర్జిత!” “వర్ణనిరాసక!” యని సంబోధితురు గాని బ్రాహ్మణు లటియర్థ మిచ్చుపద ముపయోగింపరాదట! అట్టిదేవ మంతయున్నదో చూడఁడు:—“వరగుణదీప్త! భక్త జవవప్ర! తృణీకృతవిప్ర!” యని బసవని సంబోధించినాఁడు. వేదబాహ్యులు వీ రని యప్పటివారు నిరసించుచుండిరి గాఁబోలు! “మాయొండఁ గుక్కలు గూడ వేదముఁ జనువఁగల” వని సమర్థించుటకై “కల్లి దేవుని” బ్రశంసించినాఁడు. చూ 98 ప.

దేవుఁడు వేటు, గురువు మార్గదర్శకుఁ డనుట గాక గురువే శివుఁడు, శివుఁడే గురు వనువాదము స్థిరపఱచుట కీశతకమున “బసవ” స్తవమే చాలును. అంతతోఁ గాక భక్తులెల్లరు ను భగవంతునకు నన్న దమ్ములనియు, స్నేహితు లనియుఁ జెప్పుకొను నలవాటు శైవుల కున్నది. అయ్యదియు నీశతకమునఁ జూడఁదగును.

“సద్యశః పాత్రుఁడు”కిన్నరయ్య”కును బ్రాణసఖు డగునిన్ను—

ఆ, “కక్కయ” గారి బిడ్డఁ డవఁగా నుతికైకిన నిన్ను—

అరియమరాజుగారి కరమాపుడ వైన మహానుభావ!" వేయేల?
యేభగనంతునిగూర్చి వైష్ణవులు త్వద్భవశ్య భృత్య, పరిచారకభృత్య
భృత్య, భృత్యశ్యభృత్య"యని తమ్ముఁ గూర్చి యనుకొందురో యట్టి
వానిని గూర్చి వైపు లే మందురో! చూదితిరా! ఈశతకమునః—

“ఁ, శంకరదాసి దేవుఁడు సద్భక్తుఁడంచు నునితు నిన్ను”

“... .. చొలికమారయకర్తబాట!”

“ఁ, కలికేత బ్రహ్మకు ప్తిలిభృత్యుఁడ”

అని యిట్లనేకసంకర్షములు గలవు.

ఇట్లు వైకసంప్రదాయానుసారముగా ననేకవిధముల నుచ్చరించె
ను గాని యీతని యంతర్భావ మాత్రము ప్రతిపద్యముగూడు ద్రవీభా
వము నొందుచునే యున్నది. లోకనిడుబచకై యనేకము లగు కవితా
వైచిత్ర్యలఁ జూపుచు వర్ణించి వర్ణించి యావేశముతోఁ దుదకు వెట్టియెత్తి
నవాసవలె నే మనుచున్నాఁడో చూడుఁడు. శతక ముతలను “బసవా!
బసవా! యనుచు నోరారఁ బిల్చుసంబోధనములు చాలకః—

చం. బసవనిధానమా! బసవభవ్యనిధీ! బసవామృతాంబుధీ!

బసవమహానిధీ! బసవభర్తగిరీ! బసవామరదురమా!

బసవమహాబలీ! బసవబండరువా! బసవోల్లసన్తనీ!

వసిగని ప్రోవుమయ్య బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా.”

అనుచుఁ బద్యమునంతను బసవపదభూయిష్ఠముగాఁ జేసి వైచె
ను. అట్లే తరువాతిపద్యమును, లోకము దొకని కొకఁడు దయా
పాత్రుఁ డగుట కెన్నివిధము లగు సౌబంధము లుండునో యన్నిసంబం
ధములను, దనకు బసవనితోఁ గల్పించుకొని “యెట్లాహించినను నీకు
దయాపాత్రుఁడనే నుమా! యని తెల్పుచుః—

ఉ. నాయొడయుండ! నావిభుఁడ! నాహృదయేశ్వర! నామనోరమా?

నాయిలవేబ్బ! నాపరుఁడ! నాగురులింగమ! నాదుజంగమా!

నాయధిసాధ! నాపరద! నన్నుఁ గృపామతిఁ బ్రోవుమయ్య దేవా!

యమిబృందవంద్య బసవా!” యని ప్రార్థించినాఁడు.

తుదకుఁ దనవెట్టిమొట్టి ప్రాసలు తనకే వెక్కిరి మనిపించెఁ గాఁ
బోలు ! ఇట్లుచున్నాఁడు:—

ఉ. “నోకి వచ్చియు నిను నూఁచివిధంబులఁ బ్రస్తుతింతునే

నేరుతు నేరఁ బొమ్మక కెఱవఁగాఁదగు గౌరవంబున్.”

ఇట్లు నూటతొమ్మిదిద్యములు మాత్రము గలుగెత్తకమునందు
నిట్టిమహనీయావేశముతో ననేకములగు కవితారీతులఁ గన్పఱచి, తరువా
తిశతకకవుల కేమి సామాన్యకవుల కేమి మార్గదర్శకుఁ డగుచు శివకవు
లలో నగ్రగణ్యుఁ డగు నీ విద్వత్తచింతనుఁ డాధునికైలరతును శ్లా
ఘాపాత్రుఁ డని చెప్పుకతప్పదు.

గ గ న వాణి.

—సాహిత్యవిశారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు. కాకినాడ—

మొన్న చెన్నపురమునఁ గ్రాత్రగా నెలకొలువఁబడిన గగనవాణి యంత్ర (Radio) సవిధమున మ రా! రా! రావసాహేయ శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు సజీవభాషచుగూర్చి మరణ్యానమును బ్రకటింపఁజేసి యున్నారు. ఆమె టిబెటనువలుకులనినీ, ఈజ్మేష్టబహుళ దశ మీ గురువారము వెలువడిన యాంధ్రసత్తికారాజమునఁ బ్రకటితమై నది. దానిం గొంచెము వరామర్శింప నె చి, యీవ్యాసముచు వ్రాసి యుంటిని, కావున సహృదయులు వాంతయుగా పీరిం జనువఁ బ్రార్థితులు.

ఈగగనవాణిశిరోభాగమున “సజీవ మగు తెలుగు, ‘గ్రాంథికభాష దేశభాషగాదు,’ ‘కృతకభాషవల్ల దేశంబొ విద్య వ్యాపించడం లేదు” అనుమాటలు మకుటీకరింపఁబడి యున్నవి. ఏనింబట్టి శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారిలంపున గ్రాంథికభాష సజీవమగుభాష కాదనియు, వ్యాసహరికభాషయే సజీవభాషోభిత మగుభాష యనియు, విదిత మగుచున్నది.

మఱియు వీరిప్రసంగము కొంత సాగినంత “గ్రాంథికభాష క్రమంగా భ్రష్ట మవుతుంది” అని వేచొకతలవ్రాత యతుకఁబడినది. ఇందుచే గ్రాంథికభాషకు ముక్కు తప్పు దని సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన దన్నమాటయే. ముం దీశిరోలేఖలయందుఁ బొందుపఱుపఁబడిన భాష సజీవమో లేక నిర్జీవమో నాడీవిజ్ఞాననిపుణు లగుకోవిదులు నిశ్చయింపవలసి యున్నది. కావున, పైశీర్షికావచనములలోనికబ్బములవిభాగించి చూపెదను.

“సజీవ మగు తెలుగుభాష,” ‘గ్రాంథికభాష దేశభాష’గాదు, ‘ఈ కృతకభాష’ ‘విద్య’ ‘గ్రంథభాష’ ‘క్రమ భ్రష్టము’ ఈపదము లన్నియు, పంతులుగారు హతమొనర్చిన గ్రాంథికభాషకుఁ జెందినవి కాని, సజీవ మగు తెలుగుభాషలోనివి కావు. ఇవి పోగా నిలిచి యున్నవి-వల్ల, శంలో, పించడం, మంగా, అవుతుంది, ఈరూపములే సజీవభాషకుఁ జేందినవి.

శ్రీ పంతులుగారు జీవకళాలసిత మగు వ్యావహారిక భాషలో మృతము లై గ్రాంథిక భాషాపదముల నేల చొనిపిరో ! ఎచటనైన జీవించియున్నవారి నడుమఁ జచ్చినవారి మేరుల నుండనిత్తురా ? ఆమృతదేహముల నేటి, వేటుచేసి వానికి దహనసంస్కారమో, లేక భిక్షనకర్తమో, చేయకుండురా? శ్రీ పంతులవారు గ్రాంథిక భారతీని జంప నభిలషించుచున్నను బాపము వారి కిది మాత్ర మాభాషామతల్లి కమృతమును బోసి, జీవకళావలసితను గాఁ జేయుచున్నది.

పైని వివరింపఁబడిన తలవ్రాతలలోని మాటల నటుంచి, యువ న్యాసగర్భమున, వంతులవారు జోడించిన జానుచుడులజాలు నాలోకింపుడు. “సారస్వతము గల ప్రతిసంఘములోనూ వాడుకలో ఉన్న భాషనే దేశభాషగా స్వీకరించి ప్రజలు అభ్యసిస్తారు. ప్రచారంలో లేని భాషలో రచితమైన గ్రంథాలు గొప్పవైతే ఆ భాషను అభ్యసించిన వండితులు ప్రచారంలో నున్న భాషలో సామాన్యులకోసం అనువాదములు చేస్తారు.”

ఈయహవాక్యములలో నున్న పదము లన్నియు నిందుమిదుగా వీరు మృతభాష యని పాణింధమును మ్రోగించుచున్న గ్రాంథిక భాషావయవములే. ఇక “నూ, సిస్తారు, చారం, చేస్తారు” ఈవిరూపచతుష్టయమే వీరిజీవభాషగఁ జెందినది. ఇట్లు చక్కైరపొంగలిలోఁ గంకరతాలవలెఁ గొలఁది యకభ్రంశము లున్నమాత్రాన ని దంతయును వ్యావహారిక భాష యగునా ?

కంటిరా ! పంతులవారెట్లు మృతామృతకళేబరముల నంటగట్టుచున్నారో ! పికవ్యక్తి మృతమాయె నన దానియవయవము లన్నియు నిర్జీవములే యగును గాని కొన్ని జీవకళాశోభితములై యుండునా ? ఆ హతభారతీశరీర భాగములతోడ సజీవభాషావయవములఁ బోషింప నగునా ? ఐన్నీటను బుకమును గలపినట్లు సంజీవినీవాణిలో మృతసాహితీదేహభాగముల మేళమించుట యమంగళావహము కాదా ?

ఇట్లు మృతసాహితీపదములఁ బట్టినఁగాని వ్యావహారికభాషలో ముచ్చటగా మాఁడుకొంతులనైన వ్రాయుటకు నవ్యభాషావతంజలులకే యీ లేకున్నయపుడు పీఠేష్వర్యములమాట చెప్పనేల? మఱియు వీరి యాకాశవాణిలో “విషయం ప్రధానమైనది. శబ్దం కాదు, శబ్దం శరీరం వంటిది న్ని : దాని అర్థము ప్రాణమువంటిదిన్నీ! కదా!” అని సెలవిచ్చిరి. అట్లుగఁగోల బ్రాణ మగునర్థమును విడిచి, ప్రాణీన మగు వ్యావహారికభాషను సాధించి నింతటితాండవ మేరుటికే?

అర్థము ముఖ్యము కాని, శబ్దము కా దనుట సరియగు వాదము కాదు. కారణ మేమన నర్థము శబ్దార్థయము కాని విడి ముడి వస్తువు కాదు. అందుచే మనోహరార్థములఁ జెలియఁగోరువో మంజులపదముల నాలింపవలయును. శబ్దార్థము లవినాభావసంబంధము కలజంటలు.

కావుననే సాహిత్యత్వవర్జిత లగువిద్వాంసులు కావ్యచిత్తాణమున వాని కగ్రస్థాన మొసంగియున్నారు. “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” అని సాహిత్యదర్పణకారుఁడు బోధించియున్నాఁడు. అనఁగా రసాత్మక మగువాక్యమే కావ్యము. అని భావము. వాక్యమన శబ్దసముదయమే. మఱియు “రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం.” అనఁగా శబ్దమాత్రమే కావ్యము, అని రసగంగాధరకారుఁడు నుడివియున్నాఁడు. కవికులతలకుఁ డగుకాళిదాసమహాశయుఁడు “వాగర్థావివసంకృతా” అని వాగర్థములకు సమ్యక్సంబంధమును బ్రకటించియున్నాఁడు. అందుచే నర్థమేకాని శబ్దముప్రధానము కాదనుట పొరపాటుమాట కాని సూటిబాట కాదు. శబ్దము వినా అర్థ ముదయింపనేరదు.

కాలుగంటకాలములో నురవడితో నుపన్యాసమును సాగింపవలసియుండుటచే గాఁబోలుఁ బుతులవా రర్థసూన్యము లగుశబ్దములఁ గొన్నిటినిఁ జాఱవిడిచియున్నారు.

ఇక నొకసంగతి “చిన్నయసూరిగారి సీతీచంద్రికలోనిభాష వంటిది సామాన్యజనులకోసం రచించిన గ్రంథాలకు వుచితం కా దని, కీర్తిశేఖరయిన సామినేని ముద్దుకృష్ణమ్మ నాయుడుగారు డబ్బెయేండ్ల

క్రిందట ఖమ్మత్తానుముననబుగా వుండేవారును, ఈలాగుననే మొకటగిరి సంస్థాన ప్రభువులు గొప్పపండితులు కీ. శే. శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమారయ్యచేద్ర భూపాలవహారాజువారును అనేకగ్రంథముల వాడుకభాషలో రచించి, అట్టిగ్రంథములకు అట్టిభాషే తగిన దని సిద్ధాంతం చేసినారు.” అని వంతులవారు వాక్చియున్నారు.

కాని పై వండితప్రభువులు “అట్టిగ్రంథములకు అట్టిభాషే తగినదని” సిద్ధాంతం చేయటంచే, ఆగ్రంథములు భావప్రౌఢములు కాని సామాన్యవాచకము అని, విదిత మగుచున్నది. అట్టి యల్పరచనలు కొన్ని పైవారు సిద్ధాంతీకరించుటకు మున్ను చాలకాలముక్రిందటనే వ్రాయబడియున్నవి. వానిని వీ యింక లేదు కాబోలు. ఇట్టిసామాన్యశయ లెక్కడు నుండురు.

జనసంఘమున సంఖ్యాబాహుళ్యము గలకార్యములు జయప్రదము లగుటయు, అల్పసంఖ్యాకములు వీగిపోవుటయుఁ బ్రాజ్ఞ విదితము. కావున, భాషాతత్త్వములనామూలగ్రముగా నెఱింగినపెక్కురు విద్వాంసులు సుకావ్యవిర్మాణమునకు గ్రాధికాంధ్రభారతీయే యర్హమని, ప్రబోధించుచు, నందు కుదాహరణములుగా మంజులవదకదంబసుందరములును, మధురాధిబంధురములు నగునసంఖ్యాకగ్రంథములఁ జూపుచుండ వ్యావహారికభాషలో నేయొకరిద్దఱో వ్రాసినపూత్రములఁ బెద్దగాఁ జేసి, సాహిత్యరచనకు వాడుకభాషయే సమంజస మనుట యెట్టి తర్కమో తెలియ కున్నది !

మఱియు వంతులవారు “ఇప్పుడు లోకవ్యవహారంలో తాండవం అడతూవున్న వాడుకభాషలో గద్యంపద్యం రచిస్తూ ఉన్నవారు ఇప్పుడు వందలకొలదిగా వున్నారు” అని గ్రాధికాంధ్రము వ్యావహారికరంగమున మృత మై నేలఁగూలిన దనియు, ఇప్పు డాసీమను వ్యావహారికాంధ్రప్రబంధకబంధములు తాండవ మాడుచున్న వనియు ఘోషీకరించుచున్నారు. పాప మింక నుత్తరాసోదరునికీరిసాధము నేలపాలాయె నన్నమాటయే ! కట్టా ! గులకతాలు గుట్టలుగాఁ బుట్టుచున్నమాత్రాన జాతిరత్నములకు విలువ లే దని, బూరల నూడుట యేటిమాట !

ప్రస్తుతము నవ్యసాహిత్యనాటకరంగముపై తాండవిస్తూన్నదంతయు శ్రీమంతులవారు శ్రేష్ఠిస్తాన్న తిష్ఠవ్యావహారికభాషాయోషయేనా? ఇట్లాచేదారంభించుచుంటే, జెలకేగుచున్న నవ్యగ్రామ్యసాహిత్యభాషాప్రకృతి బంతులుగారు గుర్తెత్తే బాగుంటుందని తెలుస్తాను.

శ్రీవారు గ్రాంథికాంధము వ్యుత్తమైన దనియు, దానిసానమున నవ్యసాహిత్యము తాండవించుచున్న దనియు, సజీవ మగుభాష వ్యావహారికమే కాని గ్రాంథికము కాదనియు, ప్రాగ్భవ్యపదనాదములఁ బూరించుట వేగిరపాటుకాని పరిశీలనపాలనము కలమాట కాదు. వినుఁడు నవ్యసాహిత్యపండితసామ్రాట్లు లగురాజనామకమహాకవులు పావన మగుకృష్ణాపక్రలోఁ జిత్రించిన నీటజేనేగానమును.

“ఏనాటికైనా విశిష్టగుహోపేతమైన రచనయే పరికాలాలపాటు నిలుస్తుంది. ఇంక తుక్తాదూగరా ఏగాలివానకో లేచిపోయేదే” అని నవ్యాసభ్యకవితలు మాసిపోవునవే కాని నిలుకడగా నిలువఁ జాలినవి కా వని తెలిపియున్నారు.

మఱియు నీగగనవాణిలో “ఇప్పుడు మనరాష్ట్రంలో మంత్రిగా ఉన్న శ్రీగోపాలరెడ్డిగారు వ్యావహారికభాష నాదరించడం, శ్రీపీఠాపురంయవరాజువారు “స్వార్థత్యాగము” అనేనాటకము వ్యవహార భాషలో రచించి ప్రకటించడం, శ్రీకాశీపట్నపు కొండయ్యగారు “విశ్వరూపు” అనేపేరుగలగ్రంథము ఇట్టిభాషలోనే రచించడం (ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు దానిని ప్రకటించడము ఇవన్నీ దేశభాషాభ్యుదయమునకు శుభసూచకములు) అని నవ్యసాహిత్యమున కపూర్వభాగ్యోదయమైనట్లు ప్రాసికొనియున్నారు.

కాని యన్నలారా! పైన సఖిచేహంకిత మైయున్న వాక్యము లోని భాష మీరు మరణింపఁజేసినగ్రాంథికాంధములోనిది కాదా? వేగిరపాటు వీడి యోజింపుఁడు. శాంతమువంటి పంట వేయిండు చేయఁనుడి.

పంతులువారు తమనవ్యసాహిత్యభాషకు నొకమంత్రిపుంగవుని యాదరమునను, మఱియొకయువరాజుకుమారుని కారుణ్యమునను, ఇంక

నొకకవికంతరపుని యభిమానమునను, మఱియొక విశ్వవిద్యాలయము ప్రాపునను మహాభ్యుదయప్రాప్తి సమకూరియుండ మా కేమికొదవ యని యబ్బొంగుచున్నారు. సంతోషమే, కాని వీరు నవ్యసాహిత్యపండితాశయాదర్శ మనఁదగు తమప్రతిభలో నేను విరచించిన సాహిత్యకల నవలోకించు పట్టున వాగ్రంధ మొకమహారాజున కఁకిత మొసంగఁబడుటను నాంధ్రవాఙ్మయతత్వవేత్త లగుపెద్దల ప్రశంసలకుఁ బాత్ర మగుటను, గేలి సేసి యున్నారు. చూచితిరా? వీరయోగ్యతను ! ఒకమూల యువరాజులు తమవాడుకభాష కనుకూలు రగుట శ్రేయోదాయకమని, మురియుచు, మఱియొకచాయ మహారాజుల యాదరమునందుట కరిహసాస్పద మని తెలుపుచున్నారు ! దీని కేమి. నవ్యసాహిత్య ముఁడలివారు పై వాయాదరమున కుబ్బుచుండిరి కదా !

గ్రాంథికభాషాభిమాను లన్ననో, విజ్ఞానమును లగురాజరాజ నరేంద్రాదిపూర్వాంధ్రసార్వభౌముల మన్ననలకుఁ దావల మగుటను, ఉభయభాషాపండితీవిరాజితు లగు తిక్కనాది ప్రాచీనమంత్రిపుంగవులకు వందనీయమగుటను, సత్పురుషవరేణ్యులును, వివేకసాగరులును, లగు శ్రీశ్రీవిక్రమదేవవర్తమహారాజువారును శ్రీశ్రీపీఠికాపురమహారాజువారును లో నగు నేటిమేటిసామ్రాట్టులు ప్రేమించుటవలనను, మహామహా పాథ్యాయాదివిరుదావళీవిరాజమాను లగుశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు నియమనుందరమగు త్రిలింగభాషలో భారతాన్నయమును విరచించుచుండుటచేతను, భాషాతత్వవేత్తలును దేశికోత్తములును మంత్రి కులసత్తములును నగు మ॥రా॥శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంతకండితులు నవ్యసాహిత్యదోషముల నెత్తి చక్కిగా విమర్శించి యుండుటచేతను, ప్రాజ్ఞు లగు చెన్నరాజధానీవిద్యాశాఖాధికారులు నవ్యసాహిత్యకావ్యములు కఠనార్హములు కా వని, త్రోసిపుచ్చుటచేతను సనాతనగ్రాంథికాంధ్రభారతీమాతకుఁ ద్రిలింగదేశమునందు వివేకజనసంఘమున గౌరవాదరము లాచంద్రతారార్హముగా నిలిచియుండునే గాని నవ్యసాహి

నిజము చెప్పవలసివచ్చినచో నిపుడు నవ్యసాహిత్యరంగమున సింగారముగాఁ దాఁడవించుచున్నది యొక యపూర్వ సంకరభాషగాని గిడువారి కిష్టమైనశిష్యశ్రవణారభాష కాదని నిశ్చయముగాఁజెప్పుచును.

అరుక్షణమును గ్రామ్యగ్రాంధికాంధ్రసంచారపరిణామములఁ బ్రతీక్షించు మేధావీరు లగు మ. రా. శ్రీ ఆంధ్రపత్రికాధికారు లీసంతులవారి యొడుదుడుకుతలఁపులతోఁ దమభావముల జోడింపకున్నారు. కనుఁడు- “కాని యొకను యిది సర్వవ్యాప్తము కాలేదు పండితులు పాములు కూడ అడ్డుబడుచున్నారు.... కాని ఒక్కటిమాత్రం చెప్పవలెను. క్రియాంతముల వచ్చాడు చేసాడు అని వాడినంతమాత్రాన వ్యావహారికం కాదు. లోకంలో వ్యవహారంలో వున్నమాటలకే వ్యాకరణసూత్రాలు పుట్టినవి. వాటిని చదువుకోకుండానే చక్కగా అర్థమయ్యేటట్లు వ్రాయవచ్చు. అయినను అది అంతసులభమైనది కాదనే చెప్పవచ్చినది. ఆ అరుభవము సంస్కారముకలిగి తేతపు వారు చెప్పే అర్థమయ్యేవ్యావహారికభాషలో వ్రాయటంసాధ్యంకాదు.... ఆంగ్లకవులు వ్రాసినకద్యములను చదివి వానిభావముగూడ పూర్తిగ తెలియక తెలుగులో వాటిని అందఁకీ తెలిసేభాషలో వ్రాస్తున్నట్ల అనుకునేవారున్నారు. కాని భావమోదారిని భాష ఒకదారిని ఉండును. అదే నవ్యాంధ్రభాష, సజీవమగు తెలుగు, అంటే ఒప్పుకోలేము. భాషకు జీవం భావంతో కలుగుతుంది.... ఇంతకూ మేము చెప్పదలచినది వ్యవహారభాషలో దివ్యముగ వ్రాముట సామాన్యవిషయం కాదు.” వింటిరా! యీనిర్ణయముల?

ఓర్పుతో నాలోచించి చూచినచో వ్యావహారికభాషాకావ్యములవలన సంఘమునకు శాశ్వత మగుగౌరవానందసంపద కలుగనేరదని తెలియనగును. మఱియు నాగరకత కలదేశములం దంతటను గ్రాంధికభాష యనియు, వ్యావహారికభాష యనియు, భాషాభేదములు ప్రసిద్ధములుగా నున్నయవి. న్యాయ్యముచే గ్రాంధికభాష లేకున్న ననాదికాలముమొన లనంతకాలమువఱ కొక్తరీతిని జరులు విజ్ఞానానందముల నందనేరరు.

వాడుక భాష యామూవ్యక్తుల దుర్బలోచ్ఛారణములవలనను, ఆయానుండలములయందలి వ్యావహారికపదభేదములవలనను, భిన్న భిన్నము లగురాజభాషలసంపర్కమువలనను స్థిరరూపము లేక, మాటి మాటికి మాటిపోవుచుండును. లోకవ్యవహారమాత్రానుకూలమై యుత్పత్తిలయముల నందునది వ్యావహారికభాష, విజ్ఞానానందసంధానుక మై, శాశ్వతముగా నుండునది గ్రామికభాష.

కావున స్థిరాస్థిరరూపము లగుభాష భాష యుండుట సహజము. ఈభాషాభేదముల నన్నింటిని దొలంగించి, దేశ మంతటికిని నేకరూప మగు వాఙ్మయమును సమకూర్చుట యసంభవము.

అంతమార్ మొదలగు; ఒక్కచుండలమున చుప్పువివిధములముల వారు నొక్కపోలిక గలభాషను మాటలాడుట కానరాదు. కావున గ్రామికభాషను బరిత్యజించి, వ్యావహారికభాషలో సర్వజనుబోధము గాఁ గల్గెముల రచింపవలయును గాని, పండితమాత్రగ్రాహ్య మగుగ్రామికభాషలోఁ గావ్యముల విరచింపరా దని, వాదించుచున్న నవ్యసాహిత్యకవులరచనలఁ బఠించిన నన్నపద్యము తమ్మునకును దమ్మునిగద్య మన్నకును తెలియరా కున్నసంగతి విచిత మగును.

ఇక నొకపెద్దవివేచన ! భావకవివరుఁడు ప్రత్యక్షమైరమ్మకు “కవి సోదరా నీయూనద్యోరత్నమునకు భావ మేమి !” అని యడుగ నాకవి కంఠీరవుఁడు వెల్లఁబోయి, “ఇది కవితాసమాధిలోఁ దన్మయానందముతో నల్లినపద్య మగుటచేఁ బరులకు బోధింప నలవి కాదు.” అని సమాధాన మొసంగుచున్నాఁడు.

ఇందున కనువుగా “రససమాధియన్న డగు కవివరుడు తన్మయతతో కవిత నల్లుచు కాని భావమును స్థిరము చేసికొని పిమ్మట పద్యమును లిఖింపడు. కావ్యమునందలిపదసామ్యమును జూచువారును, భావమును తెలియగోరువారును గవి సాహిత్యసమాధిలో ననుభవించినయానందమును తెలియజాలరు. అది యోగదృష్టోపరము” అని నవ్యసాహిత్య సారకోవిదు లొకరు తెలిపియున్నారు.

ఈగగనవాణిలో శ్రీగిడుగువా శేమనిరో విచుండు! “భాష అనగా ఏమిటో సూక్ష్మవృష్టితో కొంచెం పరికించి చూడండి. ఒకరిమనస్సులో ఉండే భావములు మరియొకరు తెలిసికోవడమునకు సాధనంగా భాష వున్నది.” కంటిరా నవ్యసాహిత్యవిద్యాకులపక్షుల ప్రబోధముల ! వీరి మాటల నవ్యకవులు పాటించుచుండిరా? పైని వివరింపఁబడిన భావము పంతులవారియూహకు విరుద్ధము కాదా?

ఇట్లొక భావభేదమే గాదు. మననవ్యసాహిత్యసోదరులకుఁ బదవిన్యాసములలోఁ గూడ ననుకూలత లేదు. ఒకరిమాట లింకొకరికి సరిపడవు. ఈయవి నామాటలు కావు. భారతీపత్రికలో శ్రీబులుసు వేంకటరమణయ్యమహాశయులు తెలిపినసత్యవచనములు—“ఒకరు రాసినట్లయింకొకరు రాయరు. కొందరిరాత కొందరికి పరమాసహ్యం.”

మఱియు నాపత్రికయందే శ్రీమండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిమహాశయులు “ప్రస్తుతము నవ్యసాహిత్యనిర్మాతలలో ఏకత లేదు. వారి భాషలో ఏకత లేదు. వారికవిత్వమున ఏకత లేదు. రచనలు, భాష, భావము వ్యక్తిగతముగానే ఉన్నాయి.” ఇట్లన్యోన్యవిరుద్ధము లగు వ్రాత లెన్నియేని గలవు. ఈతీగఁ బదరచనలయందుఁగాని, భావప్రకటనములయందుఁ గాని, యెట్టియేకతయు లేనివా రందఱు గుమిగూడి నవ్యసాహిత్యపరిషత్తులు లేవనెత్తి అందు గిడుగువారికి మొదటిపీఠ నొసంగి యున్నారు.

ఇపు డీసంఘమువా రవివేకాంధకారపటలము నడంచి, యఖండ విజ్ఞానానందకాంతి నొసంగుచున్న గ్రాథికాంధ్రకావ్యమండలిని దహింపగడ్డిగాదములను, జెత్తాచెదారములను బ్రోచుచేయుచున్నారు. ఇంతకు మించినదేశద్రోహము వే తొండుకలదా?

వినుఁ డాంధ్రవారపత్రికారాజములోని నవ్యసాహిత్యసింహుల ఘనగర్జనముల—“ప్రతివిషయంలోను అదివేసినచేయి అనిపించుకొన్న ఆంధ్రత్వగౌరవాన్ని ఘృతకోశానికి చేయకుండా నిలబెట్ట పూనికోవాలి

పెద్దలు నిర్దించిన సాహిత్యసాధాలను కూలద్రోయుప్రయత్నాలు విరమించాలి” అలించితిరా ? యీ ప్రాజ్ఞభాషితముల !

ఇంకను శ్రీ పంతులవారివివరీతనుండగోకుల నాలింపుడు. “ఎవరి కంటితో వారు చూచి, మాటలు రంగులు గ్రహించవలెను గదా ! అలాగే ఎవరోటితో వారు భాషించి మనోభావములు ఇతరులకు తెలియజేయవలెను.... మనోభావాలు పొందికగా ఇంపుగా వ్యక్తపరచే శక్తి సంపాదించడానికి ఎవరివాక్తు వారే తప్పితచేసికోవలెను ఎవరోటితో వారు అన్నం తిని శరీరం పోషించుకోవలెను గాని ఇతరులు ఆహారని తమకోసం చేసిపెట్టలేరు.” అని సెలవిచ్చిరి.

కంటిరా ? పంతులవా రెంతయింపుగా బ్రసంగించిరో ! ఇట్టిను బోధదేశికులు శిష్టవ్యవహారభాషను నిలువబెట్టుట కింతటిభగీరథప్రయత్న మేమిటికి? మఱియఁ బామరజనవాటికలలో వాడఁబడుచున్న గ్రామ్యమును ఆదరింపకుండుటకు హేతు వేమి ? గ్రామీణులకు శ్రీ పంతులుగారు సమలి యన్నమిడుట తగునా ?

జను లెవరివనులు వారు చేసికొనవలసియున్ననాఁడు తాము జోలి కలుగఁజేసికొనుట యేమిసమంజసము ?

ఈనవ్యసాహిత్యబృందమునకుఁ బెద్ద లగుపంతులుగారి యీక్రింది సుద్దల వినఁడు. “ఇరవై యేండ్లక్రిందట.... ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు పెద్దగడ్గోలు పెట్టినారు. వారి ప్రోత్సాహమువల్ల తెలుగుదేశమంతా తిరుగబడ్డది.” అని యిట్లు త్రిలింగదేశమంతయుఁ దిరుగఁబడి, తమవాదము నెదుర్కొన్నట్లు వ్రాసికొనిరి. పోనీ వీ రావాదమునకుఁ బ్రతివాదము సేయక యూరకుండిరా ! లేదే ! “అప్పుడు నామిత్రులు నేను ప్రతివాదము చేసినాము.” “సత్య మేవ జయతి” అని లోకోక్తిగదా!” అని తా మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిని బ్రతిఘటింపఁ బ్రయత్నించినట్లును గాని సత్యమునకే జయము చేకూరినట్లును వ్రాసియున్నారు.

ఈరీతిగ నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు గ్రాధికాంధ్రమును

గూర్చి శంఖములఁ బూరించుచుండ, వాడుక భాషను గూర్చి వీరు బాకాల నూఁదియున్నారు. అయినను బ్రజలు వీరివాదమును నిరసించి, సాహిత్య పరిషత్తు వారికి జయమును సమకూర్చి యున్నారు. ఇట్లుండ వీరు తమ వాడుక భాషయే లోకసమ్మత మగు బాస కాని గ్రాంథికాంధ్రము కా దని తెలుప సాహసించుచున్నారు.

కనుఁడు—“ఇప్పుడు లోకవ్యవహారంలో తాండవం ఆడుతూ ఉన్న వాడుక భాషలో గద్యం పద్యం రచిస్తూ ఉన్న వారు వందల కొలదిగ ఉన్నారు.” అని ప్రస్తుతము లోకమునఁ దాండవించుచున్న భాష వాడుక భాష యని ప్రకటించుచున్నారు. ఇది యసత్యము-వండితులును బాష రులును గూడ నవ్యవ్యవహార భాష గ్రంథరచన కువయుక్తము కా దని వాదించుచు నేయున్నారు. ఈయంశమును శ్రీ పంతులు గారే యంగీకరించి యున్నారు.

మఱియు “ఇది యింకను సర్వవ్యాప్తము కాలేదు. వండితులు పామరులు కూడ అడ్డుపడుచున్నారు.” అని యాంధ్ర పత్రిక వారు ఘంటావధముగాఁ దెలుపుచున్నారు. దీనింబట్టి చూడ వ్యావహారిక భాషలో గ్రంథముల వ్రాయుట యాంధ్రజనసమూహమున కంతకును సంతోషజనక మనుట తగదు. ఏ కదుగురకో యింపుగానుండును.

మఱి యొక వింత కలుగును- “ఇటాలియన్ భాషవలె శ్రావ్యమైన దని ప్రసిద్ధిపొందిన తెలుగు భాష జీవలోకంలో విన బడేది కాని గ్రంథములలో మాత్రం కంటికి కనబడేది కాదు.” అని వాడుకనుడి కారమును బ్రశంసించిరి. చూచితిరా! వీరివిజ్ఞానవైభవమును? “జీవ భాషలందుఁ దెలుఁగు లెన్న” అని తెలుఁగు బాసకు బిరుదము నొసంగిన వాఁడు శ్రీకృష్ణ రాయ సార్వభౌముఁడు. ఆమహారా జీవిరుదము నిచ్చుటకుఁ గారణము వ్యావహారికాంధ్ర గ్రంథరస సానకరవశతయా? కాదు కాదు; ముమ్మాటికిఁ గాదు. అందులకుఁ గారణము వండితకవిచరణ్యులు విరచించిన మంజుల గ్రాంథికాంధ్ర గ్రంథిత గ్రంథ సమంజసీ సార భాస్వాదనమే.

వేటొకవిషయము—కీ. శే. శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమారయ్య
చేంద్రమహారాజువారు రనేగ్రంథములు వాడుకభాషలో రచించినట్లు
వీరు వ్రాసియున్నారు. న్యాయము పలుకవలసినదానినచో, బైప్రభువ
రులు గ్రాంథికాభిమానకలావిరాజితము కాని వ్యావహారిక భాషాసోపా
నులు కారు. కావుననే యాచార్యులవారు తమసంస్థానమున విద్య
త్తవుల సన్నానించి, యనేకామూల్యగ్రాంథికగ్రంథముల విరచింపఁ
జొత్తుహించియుండిరి. ఈక్రిందికవీంద్రు లారాజచంద్రుని ప్రోత్సాహ
ధారములపై నుత్తమకావ్యముల విరచించిరి. కనుఁడు:—

1. గోపీనాథుని వేంకటకవి, ఆంధ్రరామాయణము, శిశుపాలవధ,
బ్రహ్మకైవరపురాణమునందలి శ్రీకృష్ణజన్మఖండము, బ్రహ్మసందేశతకము.
2. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు, రాధాకృష్ణసంవాదము.
3. మణిగొండ వేంకటరమణకవి, రుక్మిణీపరిణయము-ఇంక నెందఱో
కవులు గ్రాంథికాంధ్రమున సత్తత్తుల విరచించి, శ్రీమహారాజావారికంకి
తమొనర్చి యున్నారు.

ఈమహారాజువారును మతాదివిషయములను గూర్చి కొన్ని గ
ద్యగ్రంథముల స్వయముగా విరచించి యున్నారు. ఆగ్రంథములయందు
సర్వజనులకుఁ దెలియుటకు సుబోధ మగుగ్రాంథికభాషనే వాడియున్నా
రు. కాని నవ్యసాహిత్యమువారి వాడుకభాషను వాడి యుండలేదు.
మహారాజువారు వ్రాయించిన గ్రంథములను గాని, వారు స్వయముగా
వ్రాసినగ్రంథములనుగాని చూడఁగోరు వారాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తా
ర్యాలయమునకు దయచేసి చూడవచ్చును.

కౌపరను (Cowper) నొక యాంగ్లకవిశేఖరుఁడు—

“Throwing buckets in empty wells
Growing old in drawing nothing.”

అనిగట్లు మన రా. సా. గి. రా. కంతులుగారి నవ్యభాషోద్ధరణ
ప్రయత్నము కానవచ్చు చున్నది.

ఆంధ్ర సోదరిసోదరులారా ! ఎండమావులఁ గాంచి, మంచినీ శ్లని
బ్రమసి మృగగణములు పరుగిడునటులు గిడుగువారిగగనవాణీనినదము
ల విని మోహితులై వ్యావహారికభాషాకావ్యములు రసపూరితము లని
బ్రమయక, సుభావామృతపూరితములై, శ్రావ్యపదనాదసుందరములై
శాశ్వతానందగౌరవముల సమకూర్చు గ్రంథికాంధ్రగ్రంథములఁబఱిపుఁ
డు. ఆంధ్ర దేశ మంధదేశము గాకుండ భారతీమాత కాపాడుఁ గావుత.

ఓం తత్సత్.

— —

నే నీవ్యాసమున నటనటు నవ్యసాహిత్యమువారి ననుకరించుచు వార్తావాఁతలకు
వ్యాజానుకరణములఁ జేసియుంటిని గాని యావాక్యములు నాకు సమ్మతములు కా వని
పాఠకమహాశయులఁ భావింపఁగోరెదను.

:-నన్ని చోడదేవకుమారసంభవవిమర్శము:-

ఇది బ్ర. శ్రీ. శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రి గారిచే రచియింపబడినది. ఈమన కొంతకాలము శ్రీనూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటుకార్యాలయమునఁ బనిచేసి యిప్పుడు చెన్నపురివిశ్వకళావనితాశాస్త్రసభమున నాంధ్రసహాయోపాధ్యాయులుగాఁ బనిచేయుచున్నారు. వీరికి సంస్కృతాంధ్రముల యందసమానప్రజ్ఞకలను. వీరు కొంతకాలమునుండి నన్నెచోడకృతకుమారసంభవమును సంస్కరించి తిరుగ ముద్రింపింపవలయునను నూహతో నాకావ్యమును జక్కగాఁ బరిశీలించియున్నారు. ఆపరిశీలనఫలితమే యీవిమర్శనము.

ఈనన్నెచోడకుమారసంభవమునకుఁ బ్రాచీనలిఖితప్రతి యొకటియే గలదు. అది తంజావూరు శివోభిషేకసరస్వతీమహాలు పుస్తకభాండారమున నున్నది. దానినిజూచి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ఎం. ఏ. మొదటియాతాశాస్త్రసములును ౧౯౦౯ సంవత్సరమునను మఱికొంతకాలమునకుఁ దక్కినయాతాశాస్త్రసములును బ్రకటించినారు. వీరే యీ గ్రంథమునకుఁ బ్రథమప్రకాశకులు. అంతకుఁ బూర్వ మిగ్రంథముకల దని యాంధ్రలోకమెఱుంగను. ఈగ్రంథము బయలుదేరినది మొదలొద్దులచిత్త మాకర్షించి కవికాలనిర్ణయముపట్టిన భిన్నాభిప్రాయములకుఁ దా విచ్చినది. ఈయభిప్రాయముల నన్నిటిని బరిశీలించి లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు తమయభిప్రాయము సీగ్రంథమునందుఁ బ్రకటించిరి. వీరు విద్వాంసులును విషయమును జక్కగాఁ బరిశీలించినవారు నగుటచే మొత్తముమీఁద వీరిరచన నిపుణముగానున్న దని వేఱ చెప్పవక్కఱలేదు.

ఈవిమర్శనము రెండుభాగములక్రింద విభజింపవచ్చును. కావ్యగుణాగుణవిమర్శనభాగ మొకటి, కవికాలనిర్ణయభాగ మొకటి యని. ప్రథమభాగములో శ్రీ శాస్త్రులుగారు చెప్పినది మిక్కిలి రమ్యముగాను సమంజసముగాను నున్నది. కవికాలనిర్ణయవిషయములో మొదటినుం

డియు సభిప్రాయభేదములు కలవు. ఈ మభిప్రాయభేదములకు మొట్టమొదటఁ దా వొసంగినవారు బ్ర. రామకృష్ణకవిగారు. ఆయన ప్రథమ భాగముఖపత్రమున క్రీ. శ. ౯౪౦ సంవత్సరమును గ్రంథకర్తయైన నన్నెచోడుఁడు యుద్ధమున విహతుఁడయ్యెనని వ్రాసిరి. అనఁగా నీకవి నన్నయభట్టారకునికంటెఁ బూర్వఁడని వీరియభిప్రాయము. ఈవ్రాత నిరాధారమైనది. కవిగా నిష్పటికిని దానిని సమర్థించుకొనలేకయున్నారు. కలుపురీకవి నన్నయభట్టారకుఁ డరువాతివాఁ డని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈవిషయమైనకొంతచర్చ పరిషత్పత్రికలలో (సంపుటము ౧౩-౧౪) లనున్నది. అందులోఁ బెద్దఁజెఱుకూరిశాసన మను నొకశిలాశాసనమును నాధారముచేసికొని నన్నెచోడుఁడు నన్నయభట్టారకునకుఁ దిక్తనపోమయా జికిని నడిమికాలపువాఁ డని నేను నిర్ణయించినాఁడను. ఆ శాసనము నిర్ధారకము కాదని చెప్పి కొన్నిశబ్దసామ్యములను బట్టి నన్నెచోడుఁడు తిక్తనపోమయాజికిఁ దరువాతివాఁడై యుండు నని లక్ష్మీకవితీశాస్త్రిగారు నిర్ణయించుచున్నారు. ఈసామ్యములుకూడ నిర్ధారకములు కావని నాయభిప్రాయము. కొన్నికొన్ని పోలిక లున్నమాత్రముచేత నొకరిని రెండవవారనుకరించి రని చెప్ప వలను కడదు. కేతనయుఁ దిక్తనయుఁ గేవలము సమకాలికులుగదా ! కేతనవిజ్ఞానేశ్వరీయమునందుఁ దిక్తనపోలిక లనేకములు గానవచ్చుచున్నవి. అచ్చులేని యాకాలమునందుఁ దిక్తనగ్రంథమును జదివి కేతన్న యాపోలికలను జూపినాఁ డనవచ్చువా ? తిక్తన రచనము చాలవఱకు నవ్వుడు నెల్లూరుప్రాంతదేశమునందు (పాకనాటియందు) శిష్టవ్యవహారమునందున్న భాష ననుసరించి యున్న దనవలయును. నన్నెచోడుఁడును గేతనయు నాదేశమువారే కావున వీరి కట్టి భాషావిశేషము స్ఫురించుట సాజము. ఏది యెట్లైనను నన్నెచోడునికాల మిది యని సర్వజనసమ్మతముగా నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారము లింకను లభింపలే దనవలసియున్నది. ఇది యెట్లున్నను లక్ష్మీకవితీశాస్త్రిగారి విమర్శనము శ్లాఘాపాత్రమై యున్నది. వీరుద్దేశించిన కుమారసంభవద్వితీయముద్రణము శీఘ్రముగా జరుగునుగాత.

జయంతి రామయ్య.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు.

1937 సంవత్సరము ఫిబ్రవరి వరునాడుగవతేది హిందూప్రతిక
యందు శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు ప్రథమసంపుటమును విమర్శిం
చుచు బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామయ్యగారు వ్యాస మొకటి ప్రక
టించినారు. ఆ వ్యాసముయొక్క యవతారికలో నీ నిఘంటునిర్మాణప్రారం
భదశలో క్రితశేషు లగు కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు
మిక్కిలి గొప్పపని చేసియుండి రనియు, ఆయన చేసినపనిని నిఘంటుపీఠి
కలో స్మరింపకపోవుట శోచనీయ మనియు నుడివిరి.

దీనినిబట్టి వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేసినపనిని నిఘంటునిర్మాణ
మున నుపయోగపర్చుకొనుచు దానిని స్మరింపకపోవుట యచుచిత మని
కుప్పస్వామయ్యగారి యభిప్రాయ మైనట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కృతివిమ
ర్శనములోఁ గృతియందలి గుణదోషములే విమర్శింపవలయును, గాని,
యాకృతినిర్మాణమునం దెవ రెంతెంత పనిచేసి రనునది చెప్పుట ప్రస్తుత
ము కా దని నాయభిప్రాయము. అట్లు నను కుప్పస్వామయ్యగారు వ్రాసిన
దానినిబట్టి యిప్పటి నిఘంటుసంపాదకుఁడు గ్రంథచార్యమును జేసినట్లు
కొందఱకుం దోచవచ్చును. కావున నట్టిపని జరుగలే దని లోకమునకు
వెల్లడించుట యావశ్యక మని తలచి జరిగినవృత్తమును యథార్థముగాఁ
జెప్పువలసివచ్చినది. నిఘంటుపీఠిక నిఘంటునిర్మాణపద్ధతిని వివరించుటకు
మాత్రమే యుద్దేశించఁబడి యుండుటచేత నం దితరవిషయములు లేకుం
డుట యొకలోపము కాదు.

1936 సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెలలో నిఘంటుప్రథమసంపుటము
శ్రీ శ్రీ శ్రీ పితాపురము మహారాజావారికి సమర్పణము చేయుటకునై కా
వింపేబడిన సభలో నేను జదివినవ్యాసమునందు వేంకటరాయశాస్త్రిగారి
కిని నిఘంటువునకును గలసంబంధము సందర్భోచితముగా నూఁదించఁ

బడినది. ఆవిషయమునే యిప్పుడు కొంచెము విపులముచేసి తెలుపుచున్నాడను.

నిఘంటుకార్యస్థానము చెన్నపట్టణమున నున్నపుడు వేంకటరాయశాస్త్రిగారు సంపాదకులుగ నియమింపబడి సుమారు రెండుసంవత్సరములు ఐది చేసినపిమ్మట నిఘంటుకార్యము చక్కగా జరుగుచుండవలయుతమకుఁ దెలియవచ్చిన దనియు, నిఘంటుకార్యస్థానము చెన్నపట్టణములో నుంచిన లాభ మంతగాఁ గనిపింపదు కావున కార్యస్థానము కాకినాడకుఁ గాని, పితాపురమునకుఁ గాని మార్చి యక్కడఁ బనిచేయింపఁదలచినా మనియు, నందులకుఁ బరిషత్తువా రంగీకరింపవలయు ననియుఁ గోరుచు శ్రీపితాపురము మహారాజావారు రోజాబు సంపిరి. ఆవిషయము చర్చించుటకై యొకపరిషత్తార్యవిర్వాహకసభ జరిగినది. ఆసభలో వేంకటరాయశాస్త్రిగారును, కుప్పస్వామయ్యగారును గూడ నుండిరి. మిగులఁ జచ్చ జరిగినపిమ్మట శ్రీమహారాజావారు వ్రాసినప్రకారము నిఘంటుకార్యస్థానము చెన్నపురినుండి మార్పవచ్చు నని తీర్మానింపఁబడినది. ఆతీర్మానము ననుసరించి 1918 సంవత్సరప్రారంభములోఁ గార్యస్థానము పితాపురమునకు మార్పబడినది. పితాపురమునకు మార్చినపిమ్మట చెన్నపట్టణములో నెంతవఱకుఁ బనిజరిగినదోయని కాగితములు పరిశీలింపఁగా సంస్థ ప్రతిభయుల విషయమై తంజనగరము తేనప్పేరుమాళ్లయ్యగారు చేసినపనిగాక, తక్కినకని యంతయు మొదటినుండియుఁ జేయవలసినట్లు కానవచ్చినది. అనఁగా, వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేయఁబూనుకొనిన పనిలో నిఘంటువునందుఁ జేర్చుట కర్హమైనది యేమాత్రమును గానరాలేదు. కాబట్టి యిప్పుడు ప్రకటింపఁబడుచున్న నిఘంటువులో వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేసినపని యేమాత్రమును గూడఁ జేరియుండ లేదనియే చెప్పవలసియున్నది.

పరిషత్తువారు నిర్ణయించిన నిఘంటునిర్మాణవద్దతిలో నాంధ్రవాఙ్మయములోని ప్రమాణగ్రంథముల నన్నిటిని జదివించి యొక్కొక్కటి మొ

గలయర్థమును సోదాహరణముగాఁ జూపవలె ననియు, నీకాగితపుముక్కల నన్నిటిని వర్ణక్రమముగా నేకమంఖముచేసి వాని నొకటిరెండుపర్యాయములు చక్కగా విమర్శించి నిగ్గుతేల్చి, యానిగ్గునే నిఘంటువులోఁ జేర్పవలె ననియు నియమింపఁబడియున్నది. వేంకటరాయశాస్త్రిగారు నిఘంటు సంపాదకులు గా నున్నకాలములో నీపని యేమాత్రమును జరిగియుండలేదు. శాస్త్రులవారు మాత్రము భారతాదిగ్రంథములను గొన్నిటిని జదివి వానిలో నచ్చటచ్చటఁ దమకుఁ దోచినవిషయములను సూచించుచు సంక్షేపముగా Note book లలో వ్రాసియున్నారు. అట్టిపుస్తకములు కందొప్పిది గలవు. వానిలోఁ గలవిషయము వేంకటరాయశాస్త్రిగారే చివరవఱకు నున్నయెడల నాయన యుపయోగింపఁ గలిగియుండుదురేమో కాని యితరు లుపయోగింపఁగలుగు స్థితిలో లేవు. వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేసినపని యంతయునిదే. ఇది నిఘంటునిర్మాణమునందేమాత్రము నుపకరించి యుండలేదు. శాస్త్రులవారు చేసినపని స్వరూపము పాఠకులకుఁ జక్కఁగాఁ దెలియుటకై వారు వ్రాసి యుంచిన పుస్తకములలోని కొన్నివాక్యము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాఁడను.

(1) ఆంధ్రమహాభారతము-సభాపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము.

పద్య 96 quote వై శ్యులపోలె- [పిఱికితనముతోననట]

98 అసమృతమై పూ వెలింగె.

101 quote ఉదరికడి=ఉలికిపడి ?

102 ఒలసి

105 త్రి ధామపరాక్రముఁడు.

106 అొయుఁ బెట్టనివారులేరు.

109 శుకవర్ణ వాహనివహములు [కనరుపన్నెగుఱ్ఱములగుములు]

111 కద నాలుగువేలు గజంబులు [సమా సమా?]

113 quote ద్రవిడ- మాళవ- కళింగ- బంగాళ- ఆంధ్ర,

ఆజానేయ (దేశములు) మేరుమందర-

కాసుమత్తైద్రపాత్రంబులను

114 quote ల, స్త్రీవిభవంబుతోడ నుకమించఁగ [ఇంచుక్కు
నకు స్వరసంధిలేదు.]

115 ఒక్కలక్షభూసురోత్తముల్ [సమాసమా?]

116 quote తనుమధ్యయర్ధరాత్రంబునపుడు [యతి]

119 కవలును

(2) ఆరణ్యపర్వము-చతుర్థాశ్వాసము.

284 quote కృష్ణుని శరణు సొరుము [చోరుము- ద్వికర్షక
మా? కాదు- శరణుచొచ్చు శబ్దవల్లవము]

288 [నత్యహానినకలదుఃఖకారణము] సీసపద్యము.

290 [ద్రవిడవ్యాప్తిచేత భువి యెల్లడం బాడగు నని
యిందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఈద్రవిడులెవరు?]

291 చరించెదరు [ఇంచుక్కునకు స్వరసంధి లేదు]

293 (ఇదే శ. ర.) కరిసనము = కర్షణము = దుక్కి.

294 దగ్ధన = శాస్త్ర

ఇల్లడసొమ్ములు.

295 quote ఇదే శ.ర. అప్రాసము- ఉఱపు × గొఱియ
తెఱవలు × ఎఱచియ.

అర్థిక్ [ఈశబ్దమునకు నివృత్తియెట్లు?]

297 హేతు ప్రత్యయవాదవిచేతనులు.

(quote under పాచు) పెడఁబాతురు (పాచు,
దురునకు రూపాంతరముగాదు. పాచుధాతువు.)

298 సుహృజ్జనమాతాపితృపుత్రహంతలు-

(3) విరాటవర్షము—తృతీయాశ్వాసము.

163

పొటులక.

??

మైగు=పడునట్టి

అర్చు=ఆక్రమణముయొక్క [పా. ఇది అమునకు

రూపాంతరమా? అర్చు=అహంకారము భా.ల.]

పొటులవాతక = దెబ్బబొలికిని [=పొటులవా

లక—అనుట.]

అగ్గలికక=అహమిక చేత.

వజ్రు=ప్రవాహము

164

పెక్కుండ్రకుక=పలుపురమిడికి

దెబ్బకపొటు [పా. వేదకపొటు (దరి)]

నలికి [యలమి-పా] [అలికి=సంకోచించి]

quote అగ్గలికమై

quote ఈడబోవక

quote ఓహరిసాహరి=గుంపులుగుంపులుగా (?) [ఓహ

రిక=ఓడుటచేత, సాహరిక=కూడుటచేత—

భా. ల. ముందటికి వెనుకకును (?)]

ఉయ్యాలచేరుగా.

చదలక (బొపవిభక్తికము)

కుళ్ళుపావమయ్యగారి విమర్శనములో గర్భితమై యున్న దోషా
రోపణము పరిహరించుకొనుటకై యింత వ్రాయవలసి వచ్చినది. వేంకట
రాయశాస్త్రిగారు మహావిద్వాంసు లని నే నెఱుంగుదును. వారియెడ నాకు
భక్తియు గౌరవమునుగూడఁ గలదు.

జ. రామయ్య.

కథాసరిత్సాగరము.

— వధునావఁతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు, వల్లిపాలెము. —

సంస్కృతభాషలో సోమదేవభట్టారకుఁడు వ్రాసిన కథాసరిత్సాగరమును దానియాంధ్రీకరణములను గొంత వరిశీలింపఁ గడఁగుచు నేత న్నాత్మక యగుబృహత్తథను గూర్చి ప్రథమమున నాకుఁ దోచినసంగతులు వ్రాయుచున్నాను.

బృహత్తథ—ఇది గుణాధ్యునిచేఁ బిశాచీభాషయం దేడులక్షలుశ్లోకములపఁమితి కలుగునట్లుగా వ్రాయఁబడిన మహాగ్రంథము. ఈగుణాధ్యుఁడు సుప్రతిష్ఠితకట్టణమునఁ బుట్టి సాతవాహనుఁ డనురాజునొద్ద నితఁడును శర్మవర్షయు ను మంత్రులుగా నుండిరి. ఆసాతవాహనమహీశాని సంస్కృత సారస్వతములోఁ దగినంత పరిజ్ఞానము లేనివాఁ డగుటచే న్వభార్యవ మానితుఁ డై తనకు సంస్కృతము నేర్పవలయు నని గుణాధ్యశర్మవర్షల నరించెను. అంతట గుణాధ్యుఁ డాటుసంవత్సరములలో సంస్కృతభాష నామూల్యముగాఁ జెప్పెద నన శర్మనగ్గ... నే నాటుమాసములలోనే చెప్పెద నని దారుణతర ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అట్లు చేయఁజాలినచో నేను సంస్కృతభాషావ్యవహారమునకు న్వస్తిచెప్పుదు నని గుణాధ్యుఁడనుటయు శర్మవర్ష యాశ్చర్యకరముగాఁ గుమారప్రసాదము వడసి సాంతముగా సంస్కృతవిద్య నాటుమాసములలోనే సాతవాహనునిచే నధ్యయనింపఁ జేయుటయు గుణాధ్యుఁడు న్వప్రతిజ్ఞానుసారముగా సంస్కృతము మాటలాడక వింధ్యపర్వతస్థాతభూములకుఁ బోయి యచ్చటఁ బిశాచములు వ్యవహరించు భాష నభ్యసించి కాణభూతి యనునతఁడు కథలు చెప్పఁగా నాపిశాచభాషయందే బృహత్తథను వ్రాసె నని సోమదేవవీరచిత మైన కథాసరిత్సాగరమందును క్షేమేంద్రప్రొక్తమగు బృహత్తథామంజరియందునుఁ గలదు.

ఈగుణాఘ్నఁ డేడులక్షలు శ్లోకములు నేడుసంవత్సరములలోవల
వ్రాసి యీబృహత్తప్తను భూమిలోఁ బ్రతిష్ఠింపవలయు నని తలఁచి గుణ
దేవ, నందిదేవు లనెడు తనక్రియచ్ఛాత్రులఁ బిలిచి యీకృతిగ్రహణ
మున కర్హుడగు రా జెవరని యడిగెను. వా రిరువురు నీమహాకృతీసార
మును దెలిసికొనఁదగు రాజు సాతవాహనుఁ డొక్కఁడే యని చెప్పిరి.
గుణాఘ్నఁ డారాజునొద్దకు వెళ్లుటకు మొగమోటపడి శిష్యులచేత
నతనియొద్ద కాగ్రంథ మంతయు నంపెను. ఆశిష్యు లిరువురు సాతవాహ
నున కాగ్రంథసందర్శము చెప్పటయు నారాజు మదాంధుఁడై “భాష
పై శాచము, గ్రంథపరిమితి యేడులక్షలు, వ్రాత రక్తమయము, ఆహాహా!
యేమిగ్రంథము! చాలుఁజాలు” నని గర్జించెను. అంత నాశిష్యు లేమి
యుఁ జేయునదిలేక విన్నఁబోవుచు గుణాఘ్నున కీసంగతి విన్నవించు
కొనిరి. అతఁడును సాతవాహనుని యవజ్ఞకు మిగుల విచారించి యొక
యగ్నికుండమును నెలకొల్పి యామహాగ్రంథమును నొక్కొక్క పుటయే
శిష్యులచేఁ జదివించుచు నాపత్రములను దనచేతితో నగ్నిదేవునకు నా
హుతి యొనర్పసాగెను. ఈమహాకథలను వినుచు వన్యమృగములు
సైతము మేఁతమాని విచారమగ్నము లై యుండెను. ఇది యిట్లుండ
దైవవశమున నక్కడ సాతవాహనున కస్వాస్థ్యంబు ప్రబలుటయు రాజ
వైద్యు లీరోగము శుష్కమాంసాహారమువలనఁ బుట్టిన దని చెప్పఁగా నా
రాజు వంటవారలఁ బిలిపించి యడిగెను. వారు నిందు మాదోష మే
మియు లేదు. వేటకాఱదేలనో? యిట్టి శుష్కామిషంబుఁ గొనితెచ్చు
చుండి” రని చెప్పిరి. వెంటనే వేటకాండ్రును గూడఁ బిలిపించి యడు
గఁగా వార “లయ్యా! మాయరణ్యప్రాంతమునఁ గలయొకవర్షతమునం
దొకతాపనుఁ డగ్నిహోత్రకుండముచేసి యొకమహాగ్రంథమును దన
శిష్యులచే నొక్కొక్క పత్రమే చదివించుచు నగ్నికి బూర్ణాహుతి నిచ్చు
చున్నాఁడు. ఆగ్రంథములో నున్నకథలు వినుచు వన్యమృగములుసైత
ము మేఁత మాని చిక్కిపోయినవి. కనుక మాంసముకూడ నెండిపోయియు
న్నది. ఇతఁడంటే వేటాకకారణము లే” దని చెప్పిరి. తత్తణమే సాత

వాహనుఁడు గుణాఘ్యునొద్దకు వెళ్లి యాహుకవి యాహుతిసేయగా శేషించిన యొకలక్ష గ్రంథమును మాత్ర మాతనిని బ్రార్థించి పుచ్చుకొనెను. అదియే సరవాహనదత్తజననము.

తరువాత నారాజు గుణాఘ్యశిష్యులచే నా“బృహత్తథ” కర్థమును జెప్పించుకొనెను. గుణాఘ్యుఁడును యోగబలముచే స్వశరీరమును వీడెను. అప్పటినుండియు నీసర వాహనదత్తచరిత్రాత్మక మైన యీబృహత్తథ సరాథలమునం దెల్లెడలను బ్రఖ్యాతి వహించియుండెను.

ఈగ్రంథ మేతత్తాబ్దములోనిదో నొక్కి వక్కాణించుటకుఁ దగిన యాధారము లేవియును లేవు. కాని దండి తనకావ్యాదర్శనమును బృహత్తథను దాను వినియున్నట్లు వ్రాసియున్నాఁడు, మఱియు భట్టబాణుఁడు తన హర్షచరిత్రము దీగ్రంథమును బేర్చిని యున్నాఁడు. దండి బృహత్తథను బేర్చిన నన్నవిషయము నాలోచింపఁగా గుణాఘ్యుఁ డైదవ శతాబ్దమువాఁడు గాని యంతకుఁ దొల్లిటివాఁడు గాని కావలయు నని తెల్లమగుచున్నది. భాసవీరచితము లగుస్వప్న వాసవదత్త ప్రతిజ్ఞాయా గంధరాయణనాటకములలోని కథలకు బృహత్తథలోని కథలు మూల భూతములై యుండనోవు నని కొందఱు విజ్ఞు లూహించుచున్నారు. అదియే సమీచీన మైనయెడల గుణాఘ్యుఁడు ౩ వ శ. కంటే నూతనుఁ డనుట యనుచితము.

పైశాచము వింధ్యపర్వతప్రాంతములో వ్యవహరింపఁబడు చుండి నట్లు కథాసరితాగ్రములోఁ గలను. రాజశేఖరుఁడు తనకావ్యమీ మాంసయందుఁ గూడ నిట్లే వ్రాసి యున్నాఁడు. ఇదియే సత్య మైనచో బృహత్తథ వింధ్యప్రాంతమున వ్రాయఁబడినది యనుట నిర్వివాదము. కాని కొందఱు పాశ్చాత్యవండితులు పిశాచము హిమవత్ప్రాంతముల యందు వాడఁబడుచున్న దనియు, నాభాషను వింధ్యప్రాంతవర్తి యగు గుణాఘ్యుఁడు వర్తకులమూలమున నభ్యసించి బృహత్తథను వ్రాసె నని యుఁ జెప్పుదురు, కాని, యది యంత ప్రత్యయముగాఁ దోచుటలేదు.

ఎట్టైన నేమి? గుణాభ్యుదయి వ శ. కంటఁ బ్రాచీనుడై యుండు నని చెప్పి తీరవలయును. ఇంతకును గుణాభ్యుదయి పైశాచబృహత్తథ కాల గర్భమం దడఁగియున్నది.

ఇట్టి యీబృహత్తథ నాధారముగాఁ జేసికొని సోమదేవుడు కథాసరిత్సాగరమును డి.మే.దు. బృహత్తథామంజరిని బుద్ధస్వామి శ్లోకసంగ్రహమును వ్రాసి యున్నారు. సోమదేవడి.మే.దు. లిరువురు గా త్తీరదేశీయులు. బుద్ధస్వామి నేపాళదేశీయుఁడు. పైమూఁడుగ్రంథము లకును బృహత్తథయే మూల మని స్పష్టముగా వ్రాసిరి. కథాసరిత్సాగర, బృహత్తథామంజరిలకు విశేషభేద మేమియు లేదు గాని శ్లోక సంగ్రహకథాసరిత్సాగరములకు మాత్రము గాథలలో విశేషవ్యత్యాస మున్నది. శ్లోకసంగ్రహవిముక్తము లైనయనేకకథలు కథాసరిత్సాగరము లోఁ గన్పట్టుచున్నవి.

కాని పాశ్చాత్యులు శ్లోకసంగ్రహమే బృహత్తథకు సరి యైన యనువాదగ్రంథ మనియుఁ బ్రథమమున బృహత్తథ సంస్కృతభాష లోనే యుల్లేఖంబుఁబడిన దనియుఁ బిమ్మట మఱికొన్నికథలు చేర్చి దానిని పిశాచములోనికిఁ బెట్టినట్లుచేసి రనియు, నీసంస్కృతగ్రంథమునుండియే సోమదేవడి.మే.దు.లు గ్రంథములు వ్రాసి రనియుఁ జెప్పుచుండిరి. కాని సంస్కృతబృహత్తథ పైశాచములోని కెప్పుడు వదివైన చేయఁబడినదో తెలిసికొనుట కేమియు నాధారములు లేవు.

మఱియు నాంగ్లేయులు బృహత్తథ గద్యరూపముగా వ్రాయఁ బడియున్నట్లు వ్రాసియున్నారు. కొన్నికొన్ని ప్రాకృతవ్యాకృతులయందుఁ గూడ గద్యరూపముగానే యుదాహరింపఁబడినది. సోమదేవడి.మే.దు.లు మాత్ర మేలాకో? కద్యరూపముగా నున్నట్లే వ్రాసియున్నారు. దాని కేమి! బుద్ధస్వామి శ్లోకసంగ్రహము కథాసరిత్సాగర బృహత్తథామం జరులకంటఁ జక్కనితెలితో సముదితవర్ణనలతో వ్రాయఁబడినది. ఇందు సుమారు 4500 శ్లో. కలవు. డి.మే.దు.ని బృహత్తథామంజరి మాత్రము

కావ్యశైలిని వర్ణనాపూరితమై యున్నది. ఇందు సుమారు 7500 శ్లోకములు కలవు.

కథాసరిత్సాగరము.

దీనియందు 22000 శ్లో. కలవు. మహాభారతమునంగుఁ బర్వవిభాగము వలెనే దీనియందుఁ బదునెనిమిదిలంబకములు కలవు. 124 తరంగముల క్రిందఁ గూడ విభజించియున్నాఁడు. ఈతరంగవిభాగము సోమ దేవకల్పిత మే యని తెలియవచ్చుచున్నది. ఊమేంద్రుని బృహత్తథామంజరివలెఁ గాక సీగ్రంథమునందు సముచితవర్ణనములు కలవు. శ్లోకములన్నియు సులభార్థబోధకములు గా నున్నవి. సోమదేవుని తరువాత నెఁకఁ జెన్నినాటకములు గాని కావ్యములు గాని వ్రాసినను వానికిఁ గథాసరిత్సాగరకథలే మాతృక లని చెప్పక తప్పదు. బేతాళవంచవంశతి, సింహాసనద్వాత్రిశిక, శుకసప్తతి మున్నగు గ్రంథములలోని కథలకుఁ బూర్తిగా నీకథలే మూలము. కాళిదాసుని విక్రమోర్వశీయమునకు, మాళవికాగ్నిమిత్రనాటకమునకును, రత్నావళీ, ప్రియదర్శకాది దృశ్యకావ్యములకును గథాసరిత్సాగరకథలే యాధారములు. భాసుని ప్రతిజ్ఞాయశాగంధరాయణము, స్వప్నవాసవదత్త, అవిమారకము మున్నగునాటకములలోని కథాకల్పనలు దేనిలోనివి? బాణుని హర్షచరిత్రకథాకల్పన దేనిలోఁ బుట్టినది? పెక్కేల! సంస్కృతాంధ్రభాషాప్రపంచమునఁ గలసమస్తదృశ్యశ్రవ్యకావ్యములకు నిదియే జన్మభూమి. మనము హాస్యముగా నప్పుడప్పుడు చెప్పుకొను పిట్టకథల కిదియే మూర్తదర్శి.

ఆంధ్రీకరణము.

ఇట్టి సమస్తకథాలవాల మగుసోమదేవుని కథాసరిత్సాగరముఁ గొంతకాలము క్రిందట కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి బుగారు వచనరూపముగా నాంధ్రీకరించిరి. వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారనేకాంధ్రప్రబంధములకు జక్తనివ్యాఖ్యలు వ్రాసి కొన్ని కొన్ని మహాగ్రంథములు రచించి యాంధ్ర భారతీయతల్లి కగణ్య మగు సేవ చేసి చనిన యండితకవులు. ఆమహామహుఁ డిట్టియపారసాగరమునకు నాక వేసి తితి

క్షులకుఁ గొంతదారి నేర్పాటు చేసియుండెను. లేనిచో నీకథాసరిత్సాగర పారముఁ గనుఁగొనుట యేరితరము! శాస్త్రులుగారు వండితకవులు కనుక గ్రాంథికభాషలో నీగ్రంథము సంపూర్ణముగాఁ దెలిసిందిరి. అపార మగు నిట్టియద్గ్రంథము నాంధ్రముఁజేసిన బ్రహ్మకీ వేంకటరాయశాస్త్రులుగారి కాంధ్రలోక మంతయుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వక ధన్యవాదము లప్పించుచున్నది. అనువాదముల యావశ్యకము, నాంధ్రీకరణకద్ధతి నాకుఁ దోచినరీతి వ్రాసినపిమ్మటఁ బ్రస్తుతగ్రంథవిమర్శమునకుఁ బ్రారంభింతును.

అనువాదముల యవసరము.

ఏభాషలోనైనను సద్విషయములు సదర్శనములు నున్నయెడల నవి దేశీయభాషలోని కనువదించుకొనుట యత్యవశ్యకము. అనువాదములవలన విజ్ఞాన మెక్కుడు సంపాదించవచ్చును. కేవలాంధ్రములోనే గాక సంస్కృతములోను, ఆంగ్లములోను, హిందీలోను, ఏతదితరభాషలలోను విజ్ఞానదాయకము లయినగ్రంథములు లేకపో లేదు. ప్రతిభాషలోను మంచియుఁ జెడ్డయుఁ గూడ నుండును. భాషలో నననేల! విశ్వమూనవసక్రతులు పరికించుచుండిరి గాదా? గుణదోషములు రెండు నొక్కప్రదేశముననే యుండ ను. మనయాంధ్రభాషయందు మాత్ర మశ్లీలార్థబోధకములు, నచుచితార్థప్రతిపాదకములు సగుగ్రంథములెన్ని లేవు. నే నిట్లంటి నని కోప మూనకుండు. ఇతరభాషలలో మాత్రము విజ్ఞానము లేదా? కవులు లేరా? గ్రంథములు లేవా? కనుక సదనువాదముల వలన భాషకు రవంతయు నవచారము కలుగనేర దని నొక్కిచెప్పుగలను. ఇతరభాషాసంపర్కము లేక యేభాషయు వృద్ధినొందదు. మనయాంధ్రభాష సంస్కృతసంపర్కము లేక యెన్ని నాళ్ళు నిలువగలదు. సంస్కృతము వలననే యాంధ్రమునకు వృద్ధి, గౌరవము, రామణీయత తటస్థించినవి. ఆంగ్లేయులు సంస్కృతములోనుండి వేదములు, పురాణములు, మతగ్రంథములు నెన్ని యనువదించుకొనలేదు! ఏభాష యైనను నితరభాషాసహాయము లేక పెంపొందనేరదు. ఆంధ్రభాషలోని ముప్పాతిక మూడువంతులు గ్రంథములు సంస్కృతానువాదితములే గదా? ఈరామాయణము,

భారతము భాగవతము దేనిలోనివి ! సంస్కృతములో నుండు నన్నియలం
కారగ్రంథములు, సాహిత్యగ్రంథములు, మతగ్రంథములును, మఱియొక
భాషలో నున్నవా ? ఆంధ్రభాషలోనికి సంస్కృతాదీతరభాషలలోనుండి
కొన్నికొన్ని మహాగ్రంథము లింకను ననువదించఁబడవలసి యున్నవి.
కథాసరిత్సాగరమున కాంధ్రపరివర్తనమే లేనియెడల దానిలోని వింతపో
కడలు, చమత్కారకథలు నాంధ్రలోకమునకెట్లు తెలియును ? కనుక నితర
భాషలలోనుండు సమస్తస్వప్రయములను మనదేశీయభాషలోని కనువ
దించుకొనవలయును.

ఆంధ్రీకరణపద్ధతి.

మూలములోనుండురీతి నేపదమున కాపదము, తూనికరాళ్ళవ
లెఁ బడవేసినచో నది యాంధ్రీకరణ మనిపించుకొనదు. ప్రతిపదార్థము
(టీక) వ్రాసిన ట్లగును. ఇట్లే కద్యములు వ్రాసినచో నాంధ్రభాషకు మితి
లేని హాని కలుగఁజేసినవార మగుదుము. నన్నయాదులు భారతము
నాంధ్రీకరించునప్పుడు నిర్భయముగాఁ గొంతఁ జెంచియుఁ గొంతఁ ద్రుం
చియు స్వతంత్రకావ్యముగాఁ జేసిరి కాని యనువాదగ్రంథముగా మాత్రం
ము చేయరైరి. అదియే నన్నయాదికవి త్రయాంధ్రీకృత మగుమహాభారత
మునకుండుమహాగౌరవము. మఱియును వ్యాసభారతములోనుండుకొన్ని
కొన్ని చిన్నికథలను భగవద్గీతను గూడఁదెనిఁగింపరైరి. భగవద్గీత వేదాం
తసారసంయుతమగుఘట్టము. దాని నాంధ్రీకరింపఁజూచినచో నిరర్థకవిత్తా
తైలికి భంగము కలుగునేమో ? యని తలఁచి యాంధ్రీకరింపరైరి. వేదాంత
పారిభాషిఁ పదభూయిష్ట మగు నాభగవద్గీతఁ దెనిఁగించినచో ద్రాక్షానదృ
క్ష మగు కవిత్వాప్రవాహమునకు నడ్డుతగులక మానదు. కనుక మాతృక
యందలి ముఖ్యాభిప్రాయమును దీసికొని యశాదిత్యమును బోషించుచు
నాంధ్రీకరించిన యాంధ్రీకరణమే యాదరణీయము.

ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరము.

వెనుకఁ జెప్పఁబడిన వేదమువారివచనకథాసరిత్సాగరము తరు
వాత మఱియు నామహాసాగరమున కేతా మెత్తినవారు బ్ర. శ్రీ. ఓలేటి

వేంకటరామశాస్త్రిగారు. వీరు వేదమువారివలె వచనరూపముగా నాంధ్రీకరింపక పురాణశైలిని గద్యపద్యరూపముగాఁ జెడిగించిరి.

గద్య, పద్య, రచనలు.

కేవల గద్యరచన సామాన్యపరిజ్ఞానము కలవారు చదువుకొని కథలకై యానందించుట కుపయోగించును. కేవలపద్యరచనయే యైవచోఁ గథ సరిగా నడువక పద్యముల కొఱకుఁ బ్రయత్నింపవలసి వచ్చును. అట్లు గాక యుభయకవిత్వము (గద్యపద్యకవిత్వము) భారతరామాయణాదులవలెఁ బురాణమును జెప్పుకొనుట కుపయుక్త మగును. అని తలఁచియుఁ బండితకవుల కది యుక్తముగా నుండు ననియుఁ గాఁబోలు ! శాశ్వతముగా నుండునట్టి యీకథాసరిత్సాగరము నాంధ్రీకరించిరి.

ఈకథాసరిత్సాగరము వేంకటరామకృష్ణకవులలోఁ బ్రథము లగు వేంకటరామశాస్త్రిగా రొక్కఁడే యాంధ్రీకరించినను బేరుమాత్రము జూటకవులు (వేంకటరామకృష్ణకవులు) అనియే పెట్టిరి. వీరిలో రెండవవారగు ద్వితీయ రామకృష్ణశాస్త్రిగారు తెనుఁగుతల్లి కమూల్యసేవఁ జేసి మిక్కిలి తరుణవయస్సునందే పరమంపదించుటవలన వేంకటరామశాస్త్రిగారు శాశ్వతయశస్సంపాదనమున కీ గ్రంథము నాంధ్రీకరించుచుఁ దమమే నమఱఁదియుఁ దోడికవియును నగురామకృష్ణశాస్త్రిలుగారియం దుండు నిర్వాహజప్రేమచే “వేంకటరామకృష్ణ” అనియే యాగ్రంథమునకుఁ బేరు పెట్టిరి. ఇదియునుఁ గాక జంటకవులుగా నున్న పు డెవ్వరు రచించినను నిర్వహపేరు పెట్టుటయే యుచితము.

ఈగ్రంథమును నొక్కొక్కలంబకమును నొక్కొక్కసూపుటముక్రింద ముద్రింపించుచున్నారు. నేటికి తథాగములుమాత్రమే ముద్రితములైనవి.

కృతికి శ్రీ సూర్యరాయ మహీవల్లభప్రియసూనులును, రావువంశవిస్తారకులును, గంగాధర రాఘరామభిధానులును, నగు శ్రీ శ్రీ పీఠికా పుర యువరాజు బహద్దరుగారు నాయకులు.

వీరికవిత్వము చదువునపుడు కవిత్వయమే గాక నడుమనడుమ శ్రీనాథుఁడు పోతన్నమున్నగు మహాకవిసార్వభౌములు స్ఫూతికివచ్చుచుండురు.

క. మెలఁగవు మేఁతల కై నను

మలఁగవు జలములకు నైన మనుజులఁ గనియన్

గలఁగవు చదు వగుదనుకను

దలఁగవు తన్తునివరేణ్యు దరినుండి నృపా !

వదలాలిత్యముచేతను, భావస్థావరముచేతను నీదిగువవద్య మేస్త్రాచీన

మహాకవిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నదో తద్జ్ఞు లూహింపుఁడు.

సీ. నిండుచందురు పొందు నిందసేయఁగఁజాలు

చొక్కపు నెమ్మోము సోయగంబు

మెఱుఁగుటద్దముల నక్కఱకుఁ గైకొనఁబోని

నిద్రంపుఁ జెక్కుల నెఱతనంబు

మరుని విండులకు వంకరల నెన్నఁగఁ జూచు

కనుబామ దోయి చక్కందనంబు

కటికిచీఁకటి యొప్పు నటమటయొనరించు

కుదిరికగల గొప్ప కొప్పు బెడఁగు

మేల్లిబంగారు వసమించు మేనిచెలుపు

ముదురు పవడంబు దొరయు నెమ్మోముసాబగు

కలదు లేదనఁ దగు లేతకాను సొగసు

గలిగి చెలువొందు చున్నయక్కన్నెఁ జూచి—౧ లం. ౪ త. ౫ వ.

ప్రథమలంబకమున నెలుకసెట్టి వృత్తాంతమం దీక్రిందివద్యమును బఠిం
చితిరా !

గీ. అట్టియెడ నీవు చేతిలోఁ బెట్టినట్టి

సొమ్ము కడతేర్చి వెండియుఁ దెచ్చునంగ

వచ్చినాఁడవు పోపొమ్ము చచ్చినాఁడ !

దాఁచఁ బెట్టితే ? యిచట నీ తాతమూట.

మూలమునలేని దూషణ సందర్శించిత మగునీవద్యోత్తరార్థ మీకథకై
తయో రమణీయత నాపాదించిన దని చెప్పవచ్చును.

క. ఏకర్షము నెఱుంగను మొ

ట్టై కావుం డనుచు వేడుచున్న నతని యా

వాకు లపు డెవ్వరికిఁ జెవి

సోకవ యాతఁడు వినవశోభనుఁ డగుటన్.—. ౨ ల. ౩౧౩ వ.

గీ. ఎద తెదఱుతో కొమ్ముటేనుఁగులను

బోలుకాముకులను మోసపుచ్చి మివులఁ

గఠినవృత్తి మెలంగునీగడుసుముండ

కద్దిరా! మంచిపని చేసె నాతఁ డెవఁడో!!

“ఏకర్షము నెఱుంగను మొట్టై” “గడుసు ముండ” యనునీస్వాభావికసూక్తిద్వయముచే నీరెడుపద్యములు నతిచమత్కారముఁ గలిగించుచున్నవి.

కేవలము మూలముసారముగా తూ, చా, తప్పకుండఁగాఁ దెనిఁగింపవలయు ననియే పేంకటరామశాస్త్రిగారి ముఖ్యాభిప్రాయ మైనట్లు దెలియుచున్నయది. సాధారణముగా వీరు తెనిఁగించినంత గ్రంథములో మూలము నెక్కడను విడువలేదు. కాని యశాదిత్యపోషణమున కక్కడ క్కడ సుభాషణములును జమత్కారజననమునకు నవ్యభావములు మాత్రముకొన్నికొన్ని మార్చిరి. వీరు కృత్యాది నెట్లుప్రతిజ్ఞ చేసిరోచూచితిరా!

క. అచితమూలగ్రంథ మొ

కించుకయును వీడఁబోక నెడనెడ నెదియేన్

బెంచుచు నాచిత్యముఁ బో

పించుచుఁ దెనిఁగింపసాహసించితి దీనిన్.

వీఁప్రతిజ్ఞ యీక్రిందిపద్యములలోఁ దెలియఁగలదు.

శ్లో. జరమేజయపు త్రోఁభూ త్పేత్రో రాజ్ఞః పరీక్షితః

అభిమత్యప్రపాత్రస్య యస్యాదిపురు షోఽర్జునః

త్రిపురారిభుజస్తాభదృష్ట దోర్దండ విక్రమః—

మూలము.

సీ. హరభుజాస్తాభనోద్ధురపరాక్రమశాలి

యర్జునుఁ డెవ్వనిమాదిపురుషుఁ

డభిమన్యుఁ డేవానియనుఁగుముత్తాత య
 భేద్యవ ద్భవ్యాహభేదకుండు
 మహితగాఢాస్తక్మతి వరిక్షి స్తహీ
 తలనాథుఁ డేవనిపితామహుండు

జనమేజయుఁడు మహాసర్పయాగక్రియా
 వప్తంభచరితుఁ డేవానితండ్రి

గీ. యతఁడు విఖ్యాతధీరవీరాస్వవాయు
 కలశవారాశిపూర్ణిమాకమలవైరి
 నిఖిలలోకజనస్తవనీయగుణుఁడు
 పొగడఁదగఁడె శతానీకభూవిభుండు.

మూఁడవలంబకమున “వైశ్యకన్యావహాసప్రతులకథ” మూలము
 లో 25 శ్లోకములలో నున్నది. దాని నీయాధీకర్త 50 గద్యపద్యము
 లలో వ్రాసిరి.

సంభాషణాదితిని కూర్చి మాత్రము కొంత వ్రాసుక తప్పదు.

కోమటి యాహాసప్రతునియొద్దకు వెళ్ళి “నాకూతురు మీకు
 భిక్షపెట్టుచుండఁగా కటకటా! కష్టమొదవె నని యెందు” కని రని యడు
 గును. యతియును “ఆమెనుందరవతియైనను దుర్లక్షణములు కలదిగాఁ గ
 న్నడుచున్నది. ఆమె కెప్పుడు వివాహముచేయుచువో యప్పుడే నీవు న
 పుత్రుడారముగా నశింతువు. కావున నాపిల్ల నొకమందసములో నుంచి
 దానిపై నొకగండజోతి నెలకొల్పి గోదావరిలో వదలివేయుము.” అని
 చెప్పఁగా నాకోమటి వెట్టివాఁడై యల్లెచేయును.

అని సంస్కృతములోఁ గలదు. ఈ క్రిందిశ్లోకములు చూడుడు.

శ్లో. దుర్లక్షణేయం కన్యా తే వివాహోఽస్యా యదా భవేత్

తదా సనుతదారస్య క్షయః స్యాత్తవ నిశ్చితమ్

తదేతాం వీత్య దుఃఖం మే జాతం భక్తోహి మే భవాన్

తేనైవ ముక్తావా నస్తి త్యక్తా మానం భవత్ప్రతే

తదేషా కన్యకా నక్తం మంజూపాయాం నివేశితా

ఉపరిస్థస్త దీపాయాం గంగాయాం క్షిప్యతాం త్వయా.

ఈసంస్కృతమూలమున కాంధ్రీకరణములోని మార్పు నవలోకింపఁదగినది.

గీ. అనిన విని యావణిగ్వరుం డధికభయన
మన్వితమరస్తుఁ డయి మహాత్మా! ముదీ చు
కషము తొలంగ నేదేని గతి యొకండు
తెలిపి మీరె కటాక్షింప వలయునన్ను.

క. తపమో దానమో యాత్రయో
జపమో శాంతియో మతేదో సలుపవలయుచోఁ
గృహ మిఱఁ దెలిపి నన్నీ
వివదంబుధిఁ గడవఁజేయవే మాసింద్రా!

శ్రీవేంకటరామశాస్త్రిగారు, బౌచిత్యమును బాగుగాఁ బోషించుచు, గ్రాంథాంతభావములు నమచునకుఁ బడవేయుచు నొక స్వతంత్రపద్య ధమో? యను నట్టికథాసరిత్సాగరము నాంధ్రీకరించిరి. ఈక్రిందిపద్య ములలోని రసనైర్దల్యము, వదవిన్యాసము, నర్థవంపదము వేనోళ్ల శ్లాఘనీయము లనుట కేమైన సందేహ మున్నదా?

చ. ఒడలిబెడంగుతో నడలయొప్పులతో స్తరవిభమంబుతో
వెడవెడ నవ్వుతోఁ గడలవెల్వడు చూపులసోయగంబుతోఁ
దొడరెను ప్రేమచిహ్నములతో వలపుల్దులకిందు లీలతోఁ
గడుకొను వేడ్చతోఁ బాలుపుగావిహరింపుచు నొయ్యనొయ్యనన్.

సీ. చూపులు సుమనోజ్ఞశుద్ధాంతకామినీ
వదనాబ్జములమీఁద వ్రాలి నిలువ
మదిరారసాస్వాదమాత్రనమానక్తి
రసన తదేకపారణ మొనర్ప
వీను లానందాబ్ధి వీచీరవనదృక్ష
కలవివంచీరాగకళలఁ దనియ
నిరతంబును దృతీయపురుషార్థసంపాద
నాసయై బుద్ధి నెయ్యమున నలర

ఆ. వె. వత్సవిభుఁడు సకలవైభవదేవేంద్రుఁ

డగుచు విస్తృతాఖిలాన్యకార్య

భారవహత నూత్న పరిణీతనిజవధూ

జనసుఖోత్సవానువక్తి నుండె.

స్థాలీపులాకముగాఁ గొన్ని పద్యముల నుదాహరించెద నని వ్రాసి
యిట్లే వ్రాయఁ గడఁగినచోఁ దిరిగి కథాసరిత్సాగర మంతియు నీవ్యాస
ములోనికే దింపవలసివచ్చు ననెడుభయముతో నీపద్యములు మాత్రము
పాఠకులకుఁ జవిచూపితిని.

వివిధవిషయములుగల యీమహాగ్రంథము వాంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచ
మున కర్పించి యాంధ్ర వాణి కనశ్వరము, నమూల్యము నగుసేవఁ జేసిన
శ్రీ వేంకటరామశాస్త్రిగారికి నాయభివాదము లర్పించుచు నేతద్గ్రంథాం
తమునఁ దమస్వాహంకారపరిహారభావము వెలిపుచ్చుచు శ్రీ శాస్త్రులు
గారు వ్రాసిన పద్యము నిక్కుడ మల్లెఱుచి యీ వ్యాసము గాఁటితో విర
మించుచున్నాను.

క. పలుకుల వెలందియెట్లెటు

పలికించిన నట్లు లేను బలికితి దొసఁగుల్

గలిగిన మన్నింపుఁడు పె

ద్దలు రసవత్పదపదార్థతాత్పర్యజ్ఞుల్.

గ్రంథస్వీకారము.

1. కర్షకా!—ఇదియొకచిన్న పాత్రము. నలువదితొమ్మిదివృత్తములుగలది. ఉభయభాషాప్రవీణులు, కొండనీటి వెంకయ్యగారు రచించినది. కర్షకునిస్థితి యిందతినిపుణముగా వర్ణింపఁబడినది. ఇది మిగులననుభవముగలిగిన కర్షకులసంబోధనము! కవనము విషయమునందెక్కుడువిలువగనఁబడుచున్నది. జాతీయములు, స్వభావోక్తులుగలిగి కర్షకులదీనావస్థను గదలీపాకమున విశదముచేయుచున్నది. వ్రాతలోఁ బొరపాట్లు చాలభాగము సవరింపకుండ నచ్చువేయించిరి. ఉదా:-మీదనురక్తమెల్లఁ దిగమ్రింగి - ౨౨. నీవుకలఁగాలము - పైబడినఁభాగము - 3౦. యధేచ్ఛని వాసముజేయ ౨౪ మొదలైనవి.

ఉ. ఎండయు వానయంచనక నెప్పటికప్పుడు బండచాకిరీ
తిండికిఁ జేయుచుండెదవు, దేవురులాడుచు నెప్పుడైన నీ
మండెడుపొట్టనింపుకొను మార్గము లేదుగదోయి యింకనో
యెండికృశించిపోయినవి ఎప్పులు సర్వమునీకు కర్షకా!
ఉ నాగలిఁ జేతబట్టి నరనాథులపాలికిఁబోయి కష్టముం
బోగలమార్గమెద్ది యనుమోయి వచింపక నూరకుండినకా
చేగలయంతపట్టు కనిచేసియె రమ్మిక కొంపముంపనా
వేగినఁ జూచుకొంద మది యెంతటిదో యని బుద్ధికర్షకా!

ఈరెండుపద్యములు నన్ని విషయములకు మచ్చు.

గ్రంథమును గవిగారు తమవిద్యాభివృద్ధికిఁ గారకులగు శ్రీ నర్రావాసవయ్య చౌదరిగారికి సంకీర్తముచేసిరి. గుంటూరుజిల్లా సత్తెనవల్లి తాలూకా కోనూరుపోస్టుకుఁ జేరిన విత్పర్ల గ్రామములోని కవిగారికి వ్రాసిన నూరకయే పుస్తకమును బంపెద రని తోచుచున్నది.

2. తోరణము:- మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు కవి. ఆంధ్రకుటీరము, తొలిపువ్వు. మాతామహులగు రామమూర్తిగారివత్సలత కర్పణము చేయఁబడినది. 40 పుటలలో 40 పద్యములుఁ బుటకొక్తాక్తటిగా ముద్రింపఁబడినవి. పద్యములన్ని విధముల హృద్యము

గానున్నవి. “మంచిత్రోవబోవుదమురండు ధీరాంధ్రపుత్రులారా!” యని మొదటినుండి బోధించినారు.

“నొడువఁ జాలనియిడుమలఁ గుడిచి బడలి

చికిజ్జీనించి నిజదేశ సేవఁ జేసి

తుదకు స్తరణీములైన యాంధ్రులఁ దలంప

గాజు కన్నైన నొక యశ్రుకణము రాల్పు.

౨

“అంధభాషాభివృద్ధియు, నాంధ్రదేశ

భాగ్యవృద్ధియు నేనాఁడు వడయనగునొ

యప్పుడే యాంధ్రశబ్ద మన్వరమగుచు

ఘనయెడలఁ గానిచో నామమాత్రమగును.

౩

పితృశిక్షను లెక్కసేయకున్న యొక్కకుమారునికిఁ దండ్రీ దినదిన మొక్కరూపాయయిచ్చి లోపఱుచుకొని రామాయణభారతాదులు తన నిమిత్తమై చదువుమని క్రమక్రమముగా నన్తార్గమునకు దింపినట్లొకచిన్న కథయున్నది. కవిగారికి, పల్లెచాలెము వ్రాసినదొరకును.

౩. శ్రీశంకరాచార్యజీవితసంగ్రహచరిత్రము-గ్రంథకర్త శ్రీ కృత్తి వెంటి లక్ష్మీనారాయణగారు. పదియధ్యాయములు- డెబ్బదిరెండుపుటలు - వచనకావ్యము - శ్రీమత్పరమహంసపరిచాజకాచార్యచర్య శ్రీవినులానంద భారతీస్వాములవారి పూర్వపీఠికతోఁ గూడినది. శంకటావ దేవ స్థానములోఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన శ్రీశంకరాచార్యుల ఛాయావటము ముఖ పత్రమునఁగలదు. పీఠికవ్రాసిన శ్రీవినులానందస్వాములవటము లోనఁగలదు. శ్రీశంకరుల జీవితచరిత్ర మిందు జక్కగ సంగ్రహరూపమున వ్రాయఁబడినది. భాష నాతికఠినముగానున్నది. విషయము సంగ్రహముగానున్నను జదువరులకుఁ గావలసిన ముఖ్యవిషయములు విడువఁబడలేదు. వస్త్రతస్థాపనాచార్యులగు శ్రీశంకరాచార్యులుచారిత్రమును మతాభిమానముగల యెలచారునుఁ జదివితీరవలయును. గ్రంథము బందరులోని నర్మలి పేటలోని కృత్తివెంటి లక్ష్మీనారాయణగారి యొద్ద నాలుగణాలకు దొరకును.

౧౧౨. అనన్యలభ్యః శబ్దార్థః.

ఒకశబ్దముయొక్క యర్థ మితరసాధనములవలనఁ దెలియఁబడదు. ఈన్యాయము తంత్రవార్తికములో ౩౪౦ పుటలో నున్నది.

“యావానేవహి అనన్యలభ్యః అర్థః శబ్దార్థమ్యతే ససర్వః శబ్దార్థః”

కుసుమాంజలికారుఁ డైన ఉదయనాచార్యుఁడు శబ్దార్థవిషయ మయి యిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

“యశ్శబ్దో యత్ర వృద్ధైరసతి వృత్త్యంతరే ప్రముజ్యతే స తస్య వాచ కోయథా స్వర్గశబ్దః సుఖనిశేషే ప్రముజ్యమానః తస్య వాచకః.

౧౧౩. అనిషిద్ధ మనుమతమ్

నిషేధింపఁబడనిది యచుమతించఁబడును. ఇది హేమచంద్రుని వశిష్టవర్ణము ౮-౩౬ లో నున్నది.

“ఏతస్యాః సంప్రదానం చ శ్రుత్వా సంశోధనా నసి

అనిషిద్ధం వ్యానుమత మపి న్యామోపి వర్తతే”

౧౧౦. అస్తరజబహిరజయో రస్తరజౌ బలీయః.

అంతరంగబహిరంగములలో నంతరంగము బలమైనది.

ఇది శీరడేవుని పరిభాషలలోఁ గనఁబడుచున్నది. మఱియొకవండి తుఁడంతరంగబహిరంగశబ్దముల కిట్లర్థమును జెప్పెను.

“అస్తర్కథ్యే బహిరజశాస్త్రీయమిత్ర సముదాయమధ్యే అస్త ర్భూతా న్యజ్ఞాని నిమిత్తాని యస్య తదస్తఃజౌ ఏవం తదీయనిమిత్త సము దాయాత్ బహిర్భూతాఙ్గం బహిరజౌ.”

ఈన్యాయము శబరస్వామి పూర్వమీమాంసాభాష్యములో ౧౨-౨-౨౭ లో నుదాహరించెను.

“కార్యస్య తావ దుపాదానాపేక్షా ప్రథమ ముత్పన్నతే వశ్చ ద్వితోధిసంస్కరాభావాపేక్షా త థాచాస్తరజబహిరజయో రస్తరజౌబల వ దితి న్యామో నాస్తరజ్లోపాదానవిషయత్వ మేవ తయో ర్న్యాయమ్”

౧౧౧. అన్యవేశస్థితా ధూమా న్నవేశ్తాస్తర మగ్నిమత్.

ఒక యింటినుండి కనఁబడుచున్న ధూమమువలన మఱియొక

యిల్లు ధూమము కల దని మన మూహించు గూడదు. జైమినిసూత్రమును గుఱించి తంత్రవాదికములో నిట్లు చెప్పబడియున్నది.

అనుమానవ్యవస్థారాత్ తత్సాయుక్తం ప్రమాణం స్యాత్.

౧౨౨. అన్యార్థమపి ప్రకృత మన్యార్థం భవతి.

ఒక ప్రయోజనము కొఱకుఁజేసిన యొకవస్తువు మఱియొక ప్రయోజనముకొఱకుఁ బనికివచ్చును.

ఈన్యాయము మహాభాష్యము ౧-౧-౨౩ లో నున్నది.

“యైవైవ శుద్ధ్యతే న చాన్యార్థం ప్రకృత మన్యార్థం భవతీ త్యన్యార్థమపి ప్రకృత మన్యార్థం భవతి. త ద్యథా-శాల్యార్థం కుల్యాః స్రవీమస్తే తాభ్య శ్చ పానీయం పీయత ఉపస్పృశ్యస్తే చ శాలయ శ్చ భావ్యస్తే”

౧౨౩. అవచ్ఛేదన్యాయము.

దీనికే పూర్వావరావచ్ఛేదన్యాయ మనిపేరు. జ్యోతిష్కోమము లో, ప్రభవనవనమును ఉద్ధాత, అధ్వర్యుడు, నాలోత, మొదలగు ఋత్విక్తు లొకనిని మఱియొకఁడు పట్టుకొని చుట్టుగాఁ దిరుగుచును. ఇందు లో నెవ్వఁడైన నొకఁడు ముందు నడచుచున్న మఱియొకనిని విడిచిన, యెడల దాని కేకర్తృకావచ్ఛేద మని పేరు. ఇది వేదాంతకల్పతరువరి మళమం దిట్లు వివరింపఁబడినది.

“జ్యేష్ఠ స్యాపీతి అవచ్ఛేదన్యాయేన ఉర్వశ్యపరేణ బాధ మాశం క్య తదపేక్ష్య స్యేతి విశేషితం తే నోత్తరస్య ఉర్వాపేక్షాయా ముపక్ర మాధికరణన్యాయ ఏవ ప్రవర్తత ఇ) సూత్రిత మిత్యర్థః.”

౧౨౪. అవవాదై రుత్సర్గా బాధ్యస్తే.

అవవాద యనఁగా సామాన్యశాస్త్రము, ఎ ట్లనఁగా “న హింస్యా త్సర్వభూతాని” ఏజాతువును హింసింపఁగూడదు. ఉత్సర్గశాస్త్రము-అనఁగా, విశేషశాస్త్రము. ఇది యవవాదను బాధించునది. ఎ ట్లనఁగా- “అగ్నిహోమీయం పశు మాలభేత” (యజ్ఞమందు, అగ్నిహోమమును దేవ తగాఁ గలపశువును హింసింపవలె నని విధి.)

రస్తా దుత్పత్తి ర్భవిష్య త్యవిరవికన్యాయేన త ద్యథా-అవే ద్దాన
మితి విగ్నహ్య అవికశబ్దా దుత్పత్తి ర్భవతి ఆవిక మితి ।

ఇట్టిశబ్దము లష్టాధ్యాయాసూత్రములలో ననేకములు చెప్పబడి
నవి. “క్రతూక్థాపి సూత్రాంతాత్ తక్” ౪.౨-౬౦ క్రతువిశేషవాచక
ము లైన ఉక్థాపిశబ్దములకు సూత్రశబ్దాంతము దున్న కల్పశబ్దమునకు
తక్ ప్రత్యయము వచ్చును. ఎ ట్లనఁగా;—ఉక్థశబ్దము, కొన్ని సామలయం
దు రూఢము. త దధీతే- త ద్వేద వా- అనునర్థముదు.

అగ్నిష్టోమ మధీతే వేద వా- ఆగ్నిష్టోమికః । వాజపేయికః । ఔక్థికః ।
లోకాయతీకః । వార్తికసూత్రికః । సాజ్ఞహసూత్రికః । కల్పసూత్ర
మధీతే కాల్పసూత్రః । వాయసవిద్యకః । సార్పవిద్యకః । ఆశ్వలక్షణికః ।
ఇత్యాదులు—

౧౩౨. అశ్వారూఢాః కథం చా శ్వాన్ విస్తరేయు స్సచేతనాః.

బుద్ధిమంతు లైనరాతులు తా మెక్కినగుట్టుముల నెట్లు మఱచెద
రు. వ్యాకరణశాస్త్రకర్తలు తాము వ్రాసిన కట్టుబాట్లను లక్ష్యముసేయక
తమయిచ్చకొలది శబ్దములను బ్రయోగింతురు. ఈవిషయమందుఁ బై
న్యాయము ప్రవర్తించును. పాణిని “అల్పాచ్చరం పూర్వమ్” ద్వంద్వస
మాసములో నల్పాచ్చులు గలశబ్దము ముం దుండవలయు నని నిబాధన
ముచేసి తనసూత్రములలోఁ దానే యీకట్టుబాటు మల్లఁఘించెను. ఎ
ట్లనఁగా; “లక్షణహేతోఽక్రియామామ్” అను సూత్రమందు, అల్పా
చ్చ మైన హేతుశబ్దమును వెరుకకుఁ ద్రోసి య తకంటె నెక్కు డచ్చులు
గలలక్షణశబ్దమును ముం దుంచెను. ౧-౩-౧౮, తాత్రవార్తికమందు కు
మారింభట్టు గొప్పశాబ్దికు లైన గ్రంథకర్తలు కూడ నశబ్దములను బ్ర
యోగించి రని వ్రాసెను. “అన్తో నా స్త్యపశబ్దానా మితిహసపురాణ
యోః” అని వలికెను. ఇందులకు “ఉభాభ్య” అను నొకవిచిత్రమైన శబ్ద
ము నుదాహరించెను. ఏనుఁగు రెండుదంతములతోను గొట్టినదెబ్బ యని
దీనికర్థము. అతఁ డా గ్రంథమందే యిట్లు వ్రాసెను.

“యేపి వ్యాకరణ నైవ వరేపారే ప్రతిష్ఠితాః ।
 సుతరాం తేపి గావ్యాది తుల్యా నేన ప్రయజ్ఞతే ।
 సూత్రవార్తకభాష్యేషు దృశ్యతే చాకశబ్దచం ।
 అశ్వాసూతాః కథం చాశ్వాస్విస్తరేయు సుచేతనాః”

౧౩౩. అసిధారామధులేహనన్యాయము.

కత్తిదారుపైఁ దేనెచ్చుక లుంచి నాకుట. ఈన్యాయము సర్వద
 ర్భవసంగ్రహములో జైనమతవివరణముం నున్నది.

“సదనద్వేదనీయస్య సుఖదఃఖోత్పారకత్వ మసిధారా
 మధులేహనవత్”

బోధికార్థావతారముండు ౭-౬౪.

“కామై ర్న తృప్తి స్సంసారే క్షురధారామధూవమైః”

౧౩౪. అహృదయవచసా మహృదయ ముత్తరమ్.

మతిలేని ప్రశ్నలకు మతిలేనిజవాబులు. ఈన్యాయము వేదాం
 త తత్వబిందువు- ౧౪ పుటలో నున్నది.

“తత్ర చాహృదయవచసా మహృదయ ముత్తర మితి న్యాయేన సద
 న్యత్వం ప్రపంచ స్యాత్తం । న తు తత్త్వాభిప్రాయేణ”.

౧౩౫. అసాధారణ్యేన వ్యవదేశా భవన్తి.

ఒకదాని కొకగొప్పతన మున్నచో దీనినిబట్టి దానికిఁ బేరు వ
 చ్చును. ఈన్యాయము సాంఖ్యసూత్రము ౫-౧౧౨ నూ. లో నున్నది.

“సర్వేషు వృథిత్యపాదాన మసాధారణ్యాత్ తద్వ్యవదేశః పూ
 ర్వవత్”

సర్వదర్భవసంగ్రహములో-అక్షపాదమతవివరణము.

“నను ప్రమాణాదివదార్థాదేశ కే ప్రతిపాద్యమానే కథ మిదంన్యాయ
 శాస్త్రః మితి వ్యవదిశ్యతే సత్యం । తథా వ్యసాధారణ్యేన వ్యవదేశా భవ
 న్నీతి న్యాయేన న్యాయస్య పరార్థాదుమానా వరపర్యాయస్య న్యాయస్య
 సకలవిద్యానుగ్రహకతయా సర్వకర్తృమస్థాన సాధనతయా ప్రధానత్వేన
 తథా వ్యవదేశో యుజ్యతే”

౧౩౩. కరిబృంహితన్యాయము.

కరిబృంహితము = ఏనుఁగుయొక్క యజువు - “బృంహితం కరిగర్జితం” అని యమరము చెప్పవలెననిచేసి - బృంహితబ్రహ్మ యేనుఁ గఱకని యర్థమిచ్చుచుండగా సెచటఁ గరిశబ్ద మవసరము లేదు. కాని రఘునాథుఁ డనుగ్రంథ కర్త పేని విష్ణుసమర్థునిమిమన్నాఁడు. “విశిష్టవాచకానా మపి భదానాం సతి శృఙ్గ స్వీకేషణాచ చకకదసమవధానే విశేష్యమాత్రపరితాయాం కరి బృంహితన్యాయః సప్రకృతే” - కావ్యప్రదీపము, సప్తమోల్లాసములోఁ బరియవల్లభియ్యమగు జూడుఁడు - “సౌందర్యసమ్మత్తాయాన్యాయస్య స్తే తే చ విశిష్టాః । షట్పదా న్పుష్పమా లేవ కా న్నాకర్షతి సా సఖే.” ఇందులకు కావ్యప్రదీపకారుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. (౨౦/౧ పుట)

“మాలాశబ్దో యద్యపి పుష్పసేవ సజ శక్త స్తథాపి న పుష్పపద మపుస్తాథః । అక్షణ యోత్తృష్టత్వే ప్రతిపాదకత్వాత్ । అయ మేవ కరి బృంహితన్యాయః”

ఈవిషయము యుదాహరణచంద్రి కాకారుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

“అత్ర నిరుపపదా న్మాశబ్దా దేవ పుష్పసృక్పీఠితేః పుష్పపద ముత్తృష్టపుష్పత్వే సంక్రమితవాచ్యం । ఏవ మేవ కరిబృంహితాదిషు బాధ్యం”

ఇట్టిచుట్టికొన్ని న్యాయముల రఘునాథుఁ డుదాహరించియున్నాఁడు.

1. గజఘటాన్యాయము, 2. సీలేదీపరన్యాయము, 3. పర్వతాభివ్యక్తన్యాయము, 4. పర్వతోపత్యకాన్యాయము. 5. వాజిమంసురాన్యాయము, 6. కరికలభాన్యాయము, 7. చూడావతంసన్యాయము, 8. మృగవాగురాన్యాయము, 9. చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము, 10. ధనుర్జ్యాన్యాయము మొదలగునవి.

౧౩౪. ఆర్ద్రం వస్త్రం సమస్తా వ్యతాసితం రేణుకాత ముపాదత్తే.

గాలి కెగురఁగొట్టఁబడిన తడిబట్టకు రేణువు లుటుకొనును. ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహములో జైనమతసంగ్రహమం దున్నది.

“యథార్ధం వస్త్రం సమస్తా ద్వితీయతం రేణుకాత ముపాదత్తే
తథా క మాయజలార్ధం ఆత్మయోగానీతం కర్మ సర్వప్రదేశై ర్మహాతి
యథా వా నిష్ప్రాయః పిండే జలే షీప్తేభ్యః సమస్తా ద్మహాతి తథా
కషాయోష్ణో జీవో యోగానీతం కర్మ సమస్తా దాదత్తే”

౧౩౮. ఆపాథనాతే చలతి ద్విపేద్యే చక్రీవతో వాణిధి రేవ కాష్ఠా.

ఆపాథమాసములో వీచుగాలియొక్క బలముచేత బలవంత మైన
యేనుఁగుసైతము నిలువలేనపుడు గాడిదపని చెప్పెడి దేను? ఈన్యాయము
వేదాంతశిఖామణిలో నున్నది.

“వామదేవాదీనా ముత్పన్నబ్రహ్మసాక్షాత్కారాణా మవ్యయుక్తా వ
ర్వాచీనానా మాపాథనాతే చలతి ద్విపేద్యే చక్రీవతో వాణిధిరేవ
కాష్ఠేతి న్యాయేన ముక్తి ర్దూరోత్సారితా స్యాత్”

౧౩౯. ఇతో వ్యాఖ్య ఇత స్తటి.

ఇటువైపునఁ బెద్దపులి, యిటువైపునఁ బ్రసారము. “అటువైపు
నుయ్యి యిటువైపు గొయ్యి” అని తెలుఁగులోఁ గూడ నొకసామెత
గలదు. ఇది యాచార్యహేమచంద్రుని పరిశిష్టపర్వము- ౩-౧౩౬ పుట
లో నున్నది.

“ఈటుమ్మ మపి మే ప్రేయః ప్రేయాం స్త్వ మపి హే సఖే

కి కరోమి ద్విధా చిత్త మితో వ్యాఖ్య ఇత స్తటి”

మఱియొకయ దాహరణము స్యాద్వాదమంజరిలో నున్నది. ౧౫౧ పుట.

“అవాస్తవత్వగ్రహకం ప్రమాణం సాంవృత మసాంవృతం వా స్యాత్
యది సాంవృతం కథం తస్మా దవాస్తవా ద్వాస్తవస్య శూన్యవాదస్య సిద్ధిః
ప్రాప్తా తథా చ వాస్తవ ఏవ సమ స్తోపి ప్రమాత్రాదివ్యవహారః అథ సద్దా
హకం ప్రమాణం స్వయ మసాంవృతం త్స్పృక్షిణాః ప్రమాత్రాదివ్యవ
హారాః వాస్తవత్వప్రతిజ్ఞాతే నైవ వ్యభిచారాత్ త దేవం వక్ష్యద్య యే
పీతో వ్యాఖ్య ఇత స్తటితి న్యాయేన వ్యక్త ఏవ పరమార్థ స్యాభిమత
సిద్ధివిరోధః”

౧౪౦. ఇవ్యమాణ సైవ ప్రాధాన్యం న త్విచ్ఛాయాః.

కోటికంఠః గోరః బహువస్తువునకుఁ బ్రాధాన్యము.

గళితశాత్రవదైత్యకామినీతాటంక
కలితలంకాపుక్కిగ్రానభేదనటంక
భూమ్రుక్షపారజైకవోశ్చక్తివిరుదాంక
కమ్రుప్రకవఘనకాంతినితఘామాంక.

9

ఉత్తరక:—

౧ అని రామలక్ష్మణుల	గి బుడమి కారాఘవుల
౨ గొని డాచుదుర్గుణుల	౩ వడిచెచ్చి కడుమివుల
౩ సలరసాతలలంక	౪ వెలయు దీనశరణ్య
౪ గలచి తుంది కడుక	౫ యలఘుపుణ్యశరణ్య.

సార్యవిభక్తికము:—

శా. నీ వాద్యుండవు నిన్నుఁ గొల్తు నెపుడున్ నీచేతశ్రీమించె నీ
కై వేమ్రొక్తు లొనర్తు నీవలన నిష్టార్థంబు సుధిల్ల నీ
కేవల లభయ మందకుండు మది నూహింపంగ నీయుడు శౌ
ర్యావిర్భావజయంబు లెచ్చెను జగత్ప్రాచోద్భవా ధీనిధి.

ఉ. లక్షణసారసంగ్రహమిశ్రత్తలనామతినన్నుతోపమో
త్ప్రేక్షులు మీఱఁ జిత్రకవి పెద్దర యర్పణచేసె మీకు నో
యక్షయశౌర్య యాధవదుదాహరణంబు జగత్ప్రసిద్ధి యై
యాక్షితి మించఁ జేయుము మహీతనయాధిపపాదసేవకా.

క. వీరావళి మొదలయినవి
యారయఁగాఁ గలవు పెక్కుదాహరణంబుల్
ధీరు లెఱిఁగి రచియింతురు
సారాలంకారశాస్త్రసరణిన్ ధరణిన్.

—:సీసలక్షణములు:—

వ. సీసంబు లన్నవి సమసీసంబులును విషయసీసంబు లన రౌఢవిధంబు
లయ్యె నందు సమసీసంబు లెట్టి వనిన.

క. అనిమిషవతివట్టముపై
నిసయుగ మగు నంధ్రు దాన నిరుచోట్ల యతుల్

చను నవి నా ల్గుడుగులపైఁ
 గొన నొకగీతియు నమర్చికొన సీస మగున్.
 సీ. అంఘ్రికి విశ్రాంతి యగును మూఁడవగణా
 ద్యక్షరం బిరుచోట్ల నమర నదియు
 వరుసఁ బ్రాసం బేని వళి యేని యొకటితోఁ
 జెప్పిన నగు సమసీస మొకటి
 దీనిపైఁ గృతులలోఁ బూనికఁ జేయుని
 యమములు ప్రాససీసము ననంగఁ
 జెలఁగు వృత్తప్రాససీసంబు సర్వతః
 ప్రాససీసము ననఁ బరఁగు మఱియు
 *నక్తలిప్రాససీసంబు ననఁగను వడి
 సీసమన నవకలివడిసీస మనఁగ
 నా ఆగు విషమసీసంబు ననఁగ సర్వ
 లఘుపుసీసంబు నివి రెండు రఘుపతిహిత.
 సీ ప్రాసంబు నాలుగు పదముల నిల్వఁజే
 సినను వృత్తప్రాససీస మగును
 బల్చిమార్దము లట్ల ప్రకటించి పెంచుచి కూ
 ర్చిన నక్తలిప్రాససీస మగును
 మొదల నెత్తివయతి పదమునం దెల్లను
 సమరింప వడిసీస మనఁగఁ దగును
 సర్ధమర్ధమునకు యతులు వేత్రై యుడఁ
 జేయవకలివడిసీస మెనయు
 నాఱుచోట్లను బ్రాసంబు లంటె నేని
 నది నమప్రాససీసంబు నన్నిచోటఁ
 బ్రాస మంటిన సర్వతఃప్రాససీస
 మగు విషమసీస ముత్సాహ యాఁబ గీతి.

* కవిజనాశ్రయ, అప్పకవీయము, అక్కిలి యని.

- క. ముప్పదియార్థ ఘువులతో
గొప్పడుగుల దశమయతులు గొని యిరుచోట్లన్
దప్పక తుద నొకగీతియఁ
జెప్పిన నది సర్వలఘువుసీసం బయ్యెన్.
వ. ఈ తొమ్మిదిసీసంబులందును మొదలిసీసంబు సమసీసం బనం బరఁగె
దదుద్భవం బైన ప్రాససీసంబులత్యంబు లె ట్లనిన.
సీ. బంధురవసతు లై పాండవు ల్వనవాస
భరవృత్తిఁ దిరుగుచుఁ బరఁగువేళ
గంధయుక్తము లైన కనకసాగంధిక
కంజంబు లనిలసంగతినిఁ జేసి
సంధిల్లి రా వారిసతి చూచి యటువంటి
జలజము లై మృన్న సమృద్ధమున
గంధవాహసుతుండు కడఁకతో నాసీల
గళబాంధవునితోటకడకు రాఁగ
గంధమాదనశైలాగ్రకాననమునఁ
గరుణ నతనికిఁ ద్రోవ సాక్షాత్తరించి
బంధుగతి మీఱ నిలిచినక్రభుండ వనినఁ
బ్రాససీసంబు దనరు నోవనతనయ.

వృత్తప్రాససీసము:—

తాల్పె నెవ్వఁడు ధాత్రి ధర్మసితి యెసంగఁ
దనస్వామికార్య మెంతయుఁ గడంకఁ
గొల్పె నెవ్వఁడు ప్రేమ గురుతరస్థిరభక్తిఁ
గుంభినీజాజాని గుణనదీరు
వేల్పె నెవ్వఁడు పటవీతిహోత్రోద్భూత*
విలసితజ్వాలికావితతి లంక†
నిల్పె నెవ్వఁడు ధాత్రి నిరుపమపటులీల
నిపాకటివృత్త నెఱయఁబూని

* పటవీతిహోత్రోద్భూత, † జ్వాలికావితతి గ్రాగ. మూలము.

యట్టిహనుమంతుఁ బావనస్వాంతు నసుర
ఘననభస్వంతు గుణవంతుఁ గలితశాంతు
మంతు కైక్కినప్రకటధీమంతు నెంతుఁ
జెలఁగి యిట్ల వృత్తప్రాససీసములను.

9

సర్వతఃప్రాససీసము:—

తామాంఘ్రిభక్తుండు హేమాద్రిధీరుండు
భూమిజాశోకతమోమిహిరుండు
శ్రీమాణవకలోకసోముండు పుణ్యండు
భీమవరాక్రమశ్రీమహితుండు
కామితఫలదుండు ధీమంతుఁ డురువాల
రోమశోద్ధూతపూర్వామరుండు
క్షేమంకరుండు సంగ్రామపురారాతి
సామజాహిత సమస్తేమకీర్తి
తామరసమిత్రతేజః డుద్దామగుణుండు
వామది వసించు నియ్యభిరామమూర్తి
స్వామి యన సర్వతఃప్రాసనామసీస
మై మెఱయు నిది కపిసార్వభౌమ కృతుల.

3

అక్షలిప్రాససీసము:—

గిరిచరేంద్రునిఁ గాని కీర్తింపఁగా నొల్ల
హరిభటాగ్రణిఁ గాని యభినుతింప
మరుదాత్మజునిఁ గాని మదిలోన నిల్చును
బరమవ్రతునిఁ గాని వ్రస్తుతింప
గురువిధేయునిఁ గాని కూర్చి భజింపను
సురవైరిహరుఁగాని చూచి పొగడ
శరజశౌర్యునిఁ గాని సన్నతి సేయను
హరిజనుంత్రినిఁ గాని యనుసరింపఁ

జరంగ ననుచును నక్తలిప్రాససీన
సరణి నిను గూర్చి వర్ణించు సాధుసుకవి
వరుల రక్షింపనేర్పు పరము లోసగి
హరిముఖామరతతియే యూజనేయ.

౪

పడిసీసము:—

కపివంశమణిదీప కమనీయనలాప
కలితభూనుతగుణగణకలాప
కబళితోడయసూర్య కనకాద్రిసమధ్య
కలుసాద్రిచేపనికాయపర్య
రఘురామభటచంద్ర రమ్యయశస్సాంద్ర
రణరంగవిదళితరాక్షసేంద్ర
వారాళిగంభీర వర్ణితభుజసార
వాలానిలోద్ధూతవైరివార
యనుచు పడిసీసముల నిన్ను నధికభక్తి
బ్రతుతిగావించు నాజిహ్వా పావనముగ
భక్తమానగకల్ప నాపాలివేల్చు
యబ్జసంభవభవగేయ యూజనేయ.

౫

అవకలిపడిసీసము:—

బ్రతికించె నెవ్వోడు బవరంబులో మూర్ఖు
జెందులత్తుణుని నంజీవి దెచ్చి
మర్దించె నెవ్వోడు మైరావణుని బట్టి
లఘియతోఁ బాతాళలంక సాచ్చి
రక్షించె నెవ్వోడు రణములోఁ గపులను
వాలహస్తము కోటవలె ఘటించి
లంఘించె నెవ్వోడు లవణసాధోరాళి
నవలీల నవలికి నడుగు సాచి

యెందు ముల్లోకముల ఘను లితని కెనయె
దశమ ఖపురివరగహనదహనుఁ డీతఁ
డనుచు నవకలివడిసీస మమరఁ జెప్పి
క్తిరనము నేతు నే నిన్నుఁ గీశనాథ.

అవకలిప్రాససీసము:—

ఆర్తబంధుఁడు రామక్తిరనలోలుండు
సత్యసంధుఁడు మత్తదైత్యహరుఁడు
లంకాపురీమహాపంకకల్పార్ధుండు
దశితై ననుఁడు మహాబలసుతుండు
శరణాగతత్రాణవిరుదాంకహితదూత
ధాన్యమాలిన్యఘనన్యనలుఁడు
అభ్రంకపోజ్జ్వలాదభ్రశరీరుండు
హారతారాహీరసారక్తిరి
భవనుఁ డనుచు నిట్లు నవకలిప్రాససీ
సముల నిన్ను నెంతు రమర బుధులు
శమదమాభిరామ సముదగ్రగుణరత్న
పుంజలసమపాయ యాంజనేయ.

విషమసీసము:—

గ్రాహవైరి యిర్వఱినులు గలసి యైన వేఱుగా
సీహఁ గూర్చి యైన గణము లేడు చేసి గుర్వితో
నాహితోక్తి నాల్గుగణము లైన యతులు గూర్చ ను
త్సాహ యయ్యె విషమసీససంజ్ఞ నిది ఐహింపఁగాన్
దీన నాటవెలఁది దీకొనఁ గొన నుంచి
యిటులు ప్రాలు వట్లు నెసఁగఁ జేయ
విషమసీస మనఁగ వెలయుఁ గావ్యంబుల
నార్యచర్యగేయ యాంజనేయ.

ద్వితీయాశ్వాసము.

సర్వలఘుసీసము:—

గిటికొ నెడుకలువలును దఱచునలినము లొదవఁ
 బఱపు గలఁజేయువుబలె మెఱయుకొలన
 నెఱబలిమిగల మొసలితెఱవ తనవదనగుహ
 తెఱచుకొని రదనములు గొఱికికొనుచుఁ
 గఱచి మెనవినమకరి వెఱచఱవ జరమున
 నఱుగ కురునఱుములను నరము లెడలఁ
 బెఱికి యెముకలు నలిగ విఱిచి కరములఁ జఱచి
 వఱదగొని కుభిరములు వఱవఁ మసమి
 దానిగర్భంబు వెలువడి దాఁట వచ్చి
 కాలనేమిని భంబించి కడిమితోడఁ
 జెలఁగి సంజీవికొండఁ దెచ్చితివి మానుమ
 యనిన నిది సర్వలఘుసీస మగును గృతుల.

—:సీసమాలికాలక్షణము:—

క. వదిరెండు డంఘ్రు నేనియుఁ
 బరునెనిమిది నేని సీసపద్ధతి స్వేచ్ఛం
 బొదలినయే నొకగీతియు
 నదికిన నది సీసమాలికాఖ్య వహించున్.

—:తరువోజు:—

సురరాడ్గణత్రయి సూర్యతోఁ గూడి
 జోడయ్య యాతులిరుచోటుల నిటులు
 గరిమతో రెండేసి గణములమీఁదఁ
 గలయ నొక్కొకయంఘ్రిగా నమరించి
 చరణము ల్నాలుగు సమకొనఁ జేసి
 సత్త విచంద్రులు సరసు లా ననగ
 మరుదీశసుతుఁ డైనమరుదాత్తభవుని
 మహిమ లెన్నుచురు నెన్నుదినిఁ దర్వాజు.

చక్ర వాళవృత్తము:—

వసచరవంశసంభవ భవస్తుతశౌర్యగుణాభిరామ రా
మన్మథతిసేవకక్షీతిజమాధవ మాధవశ్రేక్షణామణీ
జనకసుధాసమానవిలసత్పటుకీర్తినివాస వాసవా
దినిఖిలదేవతాతతియతి వ్రజవర్ణితలోక పావనా.

మణిగణనికరకందము:—

శతబలిముఖవసచరహితచతురా
శతధృతిగురుభటసవినయసుకృతీ
క్రతుభుగచలసమఘనధృతియతుగా
యతితతినుతమతి హనురుదధిపతీ !

తరళ:—

సదయవీక్షణ శత్రుశిక్షణ సంతతాశ్రితరక్షణ
మృదులభాషణ మృత్యుభీషణ హృద్యసద్గుణభూషణ
వదనతావన భవ్యజీవన పాటితాసురరాడ్వినా
కదనశాంభవ కాంతివైభవ గంధవాహతనూభవా !

గద్యము:—ఇది శ్రీహనుమద్వరప్రసాదలబ్ధసారస్వతపాత్ర భారద్వాజ
గోత్రపవిత్ర సర్వయామాత్యపుత్ర చిత్రకవిషెద్దనార్యప్రణీతం బైన
క్షణసారసంగ్రహంబునందు సర్థసమవృత్తంబులును, విషమవృత్తంబు
లవిధంబులును, షట్పత్యయంబులసంజ్ఞలును, ఉద్ధరమాలికావృత్తం
బులవద్ధతియును, లయగ్రాహి లయవిభాతి లయహారి త్రిభంగి వృత్తం
బుల తెఱంగును, చుడవృష్ట్యాదిదండకంబులును, యగణాదిదండకం
బులును, తగణదండకంబులును, నార్యలును, గీతులును, మెడియు
నందుఁ గందంబులచుదంబులును, దచ్చేదలక్షణంబులును, దెరుంగు
నందుఁగలసమవిషమగీతులలక్షణంబులును, అక్షరజాత్యాదులును,
వైతాళీయవృత్తంబులును, నందుఁ జౌవదులును, షట్పద త్రిశుదద్వి
పదమంజులనిర్ణయంబులును, రగడభేదంబులును, పీఠావళ్యాద్యు
దాహరణలక్షణంబులును, సీసపద్యలక్షణంబులును, అందు సమసీస
విషమసీసంబుల చందంబులును, డర్శనోజసంజ్ఞలం గల్గినయిది ద్వితి
యాశ్వాసము.

ఆంధ్ర సాహిత్య కవిత్వ ప్రతిష్ఠాపకము.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసుందరమహిపతి మార్యారావుబహద్దరవారు సీతాపురము
మహారాజావారు; పరిషత్వాధ్యక్షులు.

కీ శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ శే. శ్రీ బొమ్మిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరవారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు

ఆంధ్ర సాహిత్య కవిత్వ ప్రతిష్ఠాపక సభావర్గము

కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కీశోబి రాధికామయ్యగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

విజయలక్ష్మి వేంకటపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

డివాన్ బహద్దర్ కొమ్మరిడ్డి మార్యవారాయణయ్య దేవయ్యగారు (కార్యధ్యక్షులు)

పెద్దాడ రామయ్యగారు ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహుగారు

కాకతీయ సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

శ్రీమద్ నందలి ఆచార్యస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. డి.

దర్శా వేంకటరామరామగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అశోక్ వేంకటయ్యగారు

కేశవరాజుగారు

కోకా వేంకటయ్యారావుగారు

బి.బి. వేంకటరామశాస్త్రిగారు, కేశవరాజు

జయంతి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు

విశ్వనాథ రెడ్డి రామయ్యారావుగారు

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—ప్రథమభాగము—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వాసిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటు ననేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సానాప్రతి రు 5 లు. ఆర్దుపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈభూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నకింతముచేసినది. ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతి మనోహరములూ, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివియేయుండురు, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు.

వెల రు. 0-8-0

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭	{	బహుధాన్యనామసంవత్సరము.	{	సంచిక ౩
		శ్రావణబౌద్ధగద్యమాసములు.		

కా కి నా డ :

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బడిషత్తార్యాలయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦
విడిసంచిక, రు. ౦-౪-౦.

1938 ఆగష్టు, సెప్టెంబరు.

విషయ సూచిక.

1. పాఠకులకు మనవి.	౧౦౯
2. సంక్షేపము.	౧౧౦-౧౧౩
క్రొత్తపల్లి నూర్యరావు.	
3. వ్యావహారికాంధుల యనంగతప్రసంగము.	౧౧౪-౧౧౬
కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యకాశ్రిగారు.	
4. ఆంధ్రవాఙ్మయమునను వ్యక్తిత్వములేదా.	౧౧౭-౧౨౦
రామడుగుల వేంకటసుబ్బారావుగారు.	
5. సుమతీశతకపద్యములు.	౧౨౧-౧౨౮
6. వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస.	౧౨౯-౧౩౭
మల్లాది సత్యనారాయణకాశ్రిగారు.	
7. తిక్తన-భారతరచన.	౧౩౮-౧౪౧
పినుపాటి విశ్వేశ్వరకాశ్రిగారు.	
8. గ్రంథస్వీకారము.	౧౪౬-౧౪౮
9. లక్షణసారసంగ్రహము.	81-88
చిత్రకవి పెద్దన.	
10. తాకిక వ్యాయవివరణము.	49-64
మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.	
-

శ్రీ అంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు రెలల కొకసారి కలిపబడును.

సంపుటము, ౨౭	} బహుభాగ్యనామసంవత్సరము. శ్రావణశ్రావణమాసములు.	} చివరికి
-------------	---	-----------

పాఠకులకు మనవి.

ఇప్పటికి బహుభాగ్యసంవత్సరము (౨౭ వ సంపుటము)లో మూడు సంచికలు వెలువడినవి చందాదారులు తాము పంపవలసిన చందాలను బంపి పరిషత్తునకు దోడ్పడుదు రని విశ్వసించుచున్నాము. వత్రికా ముద్రణమునకు వలయు కాగితము సకాలములో మోరకకపోవుటచే నీ సంచికలను ముద్రించుటలో నాలస్యమగుచున్నది. అట్టి యాలస్య మేమియును లేక ముందుసంచికలు ప్రకటింపబడును.

కార్యదర్శులు.

సందేహము.

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు, కాకినాడ.

ఈనడుమ నన్నయభట్టారకవిలాసములో సభ్యసమావేశ మైనది. అందులో భారతము మొదటి మూడు వర్షములును దీక్షగాఁ జనువుట సభ్యులకొక్క యుత్సాహకార్యము గావున నాదివర్షమును బఠించుచుండిరి. ఈసభ్యుల నియమములు మున్నగునవి వలువురు జనవాణి మొదలగు పత్రికలలోఁ జరివియే యుండును. వలువురు పలుతావులఁ జనువుచున్న సందర్భములో దీక్షగాఁ జనువుచుండుటచే సందేహములు కొన్నికొన్ని గలుగుచువచ్చివి. వాని నాసభలో నందఱు నొక్కచోఁ జేరి చర్చించిరి. దాని సారాంశ మీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

“సీ. తాలాభ మగువిల్లు చాల్చి విరోధుల

నెగుచుచు నున్నవాఁ డింద్రతనయుఁ

డాతని కెలన మహావృక్షహస్తుఁడై

యున్నవీరుండు వృకోదరుండు

యంత్రంబు నరుఁ డేసినవృక్షు వోయిన

యాగౌరవర్ణండు యమతనూజుఁ

డాతనితోడన యరిగిన యిరువురుఁ

గవలవా రర్చిత్రకాశతేజ

లనిన లక్ష్మయిట నగ్నిదాహంబున

నెట్లు బ్రదికి రొక్కొ యిమ్మహాత్ము

లెట్టి పుణ్యదినమొ యేవురఁజూచితి

మనుచు సంతసితె హలధరుండు.”

7 ఆ. 195 ప.

అనుదాని నొకరెత్తుకొనిరి.

“వ. అయ్యవసరంబున ధర్మనందనుండు నకులసహదేవానుగమ్యమానుండు నిజనివాసంబునకుం జనియె నిట ధృష్టద్యుమ్ను సహితుం డు యజ్ఞసేచుండు మహాసేనతో నస్తునునకు సహాయుం డు నిలిచె.”

అని యొకరు చదివి (7ఆ.187) చూపిరి.

చ. అని మొన నట్లు దాఁకినమహారథులకా ధృతరాష్ట్రరాజను
 దనుల బలాఘ్యులన్ దళితదర్బులఁ జేసినవారు ధర్మనం
 దనయము లుగ్రవీరు లని తద్విధమంతయు నేఁపడఁగఁ జె
 ప్పినవిని కౌరవప్రభుఁడు పెల్లుటి తద్దయు దుఃఖితాత్ముఁడై. ఆ. 8. 11.
 అనుపద్య మింకొక్కరు గనఁబడిచిరి.

సాధారణముగా నీవిలాససభ్యులు కవిత్రయమువారి భారతము
 లోని పదములు ప్రయోగములు సర్థములు నిట్టి వానినే గణించువారు
 గాని కథలలోని పూర్వాక్షరసందర్భాసందర్భములను విచారించువారు
 కారు కాని యానాఁడు గొంత చర్చ జరిపిరి.

యంత్రంబు నరుఁ డేసినప్పుడు ధర్మతనయుఁడు నకులసహదేవాను
 గమ్యమానుఁడై నిజనివాసంబునకుఁ జరియెఁగదా “ధృతరాష్ట్రరాజనం
 దనులను బలాఘ్యులను దళితదర్బులను జేసినవారు ధర్మనందనయము
 లెట్లయిరి. నాలుగైదు ముద్రణములలోని భారతపాఠములందీసి చదివిరి.
 అన్నియు నిట్లే యున్నవి. కాని చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారును
 దండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారును—టీకాతాత్పర్యములతోఁ
 బ్రచురించిన యాదిపర్వములోమాత్రమొక్కింత చచ్చించిరి:—రివ యా
 శ్వాసము 11వ పద్యము తాత్పర్యములో “ధర్మరాజు నకులసహదేవుఁ
 తోఁగూడ యుద్ధమునకు ముందే నివాసమునకుఁ బోయినట్లు సప్తమా
 శ్వాసము 187 వచనమునందుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట నేతత్పద్యార్థము
 దానికి విరుద్ధముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కావున అట నివాసా బసఁగా
 స్వయంవరస్థానమున వారు పూర్వ ముండిన స్థల మని యర్థము చెప్పి
 విరోధపరిహారము చేయవలెను. మత్స్యయంత్రము తెగనేసినప్పుడు కలి
 గిన సంతఃభమునఁ దమతమస్థలముల విడిచి పోయి యుండి మరల నా
 చోటికి వచ్చియుండవచ్చును. యుద్ధప్రసంగంబున ధర్మరాజు నకులసహదే
 వులు యుద్ధముచేసినట్లు వర్ణింపకుండుట సంక్షేపార్థమై యుండవచ్చును”
 అని లిఖించిరి. ఇది సభ్యులకు రుచింపలేదు.

సంస్కృతములో నేమున్నదో యని చూడఁబోయిరి. మోఁద నట్లు వ్రాసినవారు మూలము చూడకుండఁగనే తమ యభిప్రాయము నిచ్చి యుందు రని తలంచిరి. శ్రీవావిళ్లవారు నూతనముగా నచ్చువేయించిన దక్షిణదేశపాఠప్రతినిజూచిరి. స్వయంవరపర్వములో ౧౦౩ వ అధ్యాయముకడ ౫౦-౫౧ శ్లోకములలో—

“తం వృక్ష మాదాయ రిపువ్రమాథీ దణ్డీవ దణ్డం పితృరాజ ఉగ్రమ్
తస్మా సమీపే పురుషర్షభస్య పార్థస్య పార్థః పృథుదీర్ఘబాహుః
తదస్తరే ధర్మరతోఽపిగత్వా విజ్ఞాయ కుస్తీం కుశలీం క్షణేన
ఆగమ్య తస్మా సహసోదరాభ్యాం పురుషర్షభాభ్యాం పురుషవ్రహ్మిః”
అని యున్నది.

పూనాలో భండార్కరుసంఘమువారు సుక్తంకరుమహాపండితుని సాయమునఁ బ్రకటించిన యుత్తరదేశపాఠభారతములోఁ జూడఁగా ద్రావడీస్వయంవరపర్వములో ననేక భేదములు కనఁబడినవి.

౧౭౯ అధ్యాయము ౧౨ శ్లోకము.

“తస్మిన్తు శబ్దే మహాతివ్రవృత్తే యధిష్ఠిరో ధర్మభృతాం వరిష్ఠః
ఆవాస మేవో పజగామ శీఘ్రం సార్థం యమాభ్యాం పురుషోత్త
మాభ్యామ్”- అని యున్నది.

శ్రీవావిళ్ల వాణిప్రతిలో ‘విజ్ఞాయ కుస్తీం కుశలీం క్షణేన ఆగమ్య’ అన్నమాటలు పూనాగ్రంథములో నధోజ్ఞాపికలోఁ గూడఁ గనఁబడవు. పూనాప్రతిలో ధర్మరాజు మరలవచ్చినట్లు లేదు. తెనుఁగర్థము వ్రాసిన వారు చెప్పినట్లు “స్వయంవరస్థానమున వారు పూర్వముండిన స్థల మని యర్థము చెప్పుకొనుటకు వీలుకనఁబడదు. తల్లియొద్దికే వెళ్లి నట్లు తలంప వలయును.

“అట్టి యవసరంబునఁ దల్లియొద్దకు ధర్మరాజును గవలవారును మున్నవచ్చియున్నఁ దదనంతరంబ భీమార్జునులు ద్రావడీసహితులై చను దెంచి” అని 7 వ ఆ. 210 వచనము నన్నయభట్టారకుని దొకటిపిడుగు లాగునఁ గనఁబడుచున్నది. దీనిగతి యేమి !

నన్నయభట్టారకవిలాసమువారు వారిబుద్ధికిఁ దోచినట్లు చచ్చిం
చుకొని, కథ యేమై పోయినను సరియేగాని నన్నయభట్టగారు వ్రాసిన
భారతములోఁ బ్రసక్తభాగమున నేమైన వాక్యములు పద్యములు నిటీవ
లబ్రతులు వ్రాసికొనినవారి ప్రమాదమున లోపించినవేమో యనికొనిరి.
కొందఱు చెప్పునట్లు ఆనుశాసనికపర్వము ప్రక్షిప్తమే కానిండు, కొంద
ఱును నట్లు సొతి చెప్పినదగ్గఱనుండియే భారతమూలము కానిండు మాకిబ్బం
ది లేదు, నన్నయభట్టారకుని వాక్యములు లోపించిన మాత్రము సహించి
యూరకుండ లేమని వారు చెప్పుదురు

‘మాత్రాలాభో పుత్రలాభః’ అన్నట్లు నన్నయభట్టారకుని వ్రతి
యొక్కనదమును బంగారమువలెఁ జూచుకొందురు.

ఇపుషిపు ప వలువురు భారతకావ్యములలో “అయ్యెడమని” “సప్త
విదపదిగుము” “కానతక” మొదలగునవి మాపుస్తకములో నిట్లున్నవి,
మాపుస్తకములో నిట్లున్న వని తెల్పుచున్నారు. అట్లే యేమహాత్ములవ్ర
తిలోనైన నీలోపములు సవరింపఁ బడినవేమో తెలిసికొందమని యుబలా
టపడుచున్నారు. విజ్ఞులీవిషయముచు జచ్చింది తెల్పుఁబ్రార్థించుచున్నారు.

నన్నయభట్టారకుని వాక్యములు కాలగర్భములో నడఁగి పోయి
నవేమో యనుభవముచేతనే గాని మూలభారతసందర్భాసందర్భముల
ను దెగడుటకుఁ గాని పండితులను బరీక్షించుటకుఁ గాని యీసందేహము
లను దీర్చు డని కోరుట లేదని భాషాభిమాను లూహితురు గాక.

వ్యావహారికాంధ్రులయనంగత ప్రసంగములు.

(గ్రాంధికాంధ్రము మృత మైనదా?)

విమర్శకాగ్రేసరాది విరుదాంకితు లగు

— బ్రహ్మశ్రీ కాశీధట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ —

శ్రీమంతం బగు భరతఖండంబున సంస్కృతం బాద్యం బై, యనంతం బై, యఖండం బై, యచ్ఛతం బై వెలుంగుచుండఁ దత్సంస్కృత భాష యండగాఁ గలిగి యాంధ్రభాష యభివృద్ధినొంది శోభించుచున్న యది. అది బహువిశేషములు గలిగి విరాజిల్లుచున్నది ఇప్పుడు వ్యావహారికాంధ్రుల మనిషేమఁగొనిన యొకనూతనసంఘమువారు బయలుపెడలి గ్రాంధికాంధ్రమునుగూర్చి విచిత్రప్రసంగములు గావించుచున్నారు. సత్యము తేలఁ గలందులకై దానిని గూర్చి ముచ్చటించుకొందము.

“వినఁదగు నెవ్వరు చెప్పిన

వినినంతనె వేగకడక వివరింపఁదగున్

కని కల్ల నిజము చెలిసిన

మనుజుఁడె పో నీతివరుఁడు మహిలో సుమతీ ”

అని ప్రాజ్ఞులు చెప్పుదురు.

ఆంధ్రము గ్రాంధికాంధ్ర మనియు, వ్యావహారికాంధ్ర మనియు, రెండువిధము లనియు, వానిలో గ్రాంధికాంధ్రము మృత మైపోయినదని వ్రాయుటకును, నువన్యపించుటకును వ్యావహారికాంధ్రులలోఁ బ్రథమగణ్యులగు రావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తివంతులుగారు సాహసించుచున్నారు. కాని యెప్పుడు మృత మైనదో యెచ్చటను జెప్పులేదు. అస లీగ్రాంధికాంధ్ర మెప్పుడు జనన మొదినదో తెలుపలేదు. కాన ముందుగా సాధ్యమైనంతవఱకు దానిఁ గనుఁగొందము.

గ్రాంథికాంధ్రముయొక్క పుట్టుకను గూర్చి “దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెన్న” యని నుడివియున్న కృష్ణదేవరాయలవారికి సమీపకాలమందున్న రామరాజభూషణునిచేఁ దనవసుచరిత్ర యొ దిట్లు తెల్పఁ బడియున్నది.

మ. మహి ము న్వాగనుశాసనుండు సృజియుండు గుండలీకరుండు తన్మహాసీయస్థితిమూల మై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవ స్వహామహ లై నోముండు భాస్వరుండు వెలయుండు నొప్పువాటిందు నీ బహుభాంధ్రోక్తిమయప్రకుచమునఁ దత్ప్రకల్భ్య మూహించెదన్.

దీనిని బట్టి నన్నయభట్టారకునినాఁ డిది సుభవ మైనట్లుగాఁ దేలుచున్నది. మఱియు మిక్కిలి పురాతనకవియే యగు నన్నిచోళమహారాజుకూడ దీనిసంభవమును గూర్చి కుమారసంభవములో నిట్లు వ్రాసెను.

“మన మార్గకవిత లోకం

బున వెలయంగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెలుం

గును గల్గి రాంధ్రవిషయం

బునఁ జరఁ జాళుక్యరాజు ము న్నగుకలువున్.”

దీనిని బట్టి చూచిన రాజరాజనరేంద్రానికాలమున—అనగా నన్నయభట్టకాలముననే గ్రంథరచన ప్రారంభ మైన దని తేలుచున్నది. ఇట్లాంధ్రము జన్మించినకాలము మనకు బోధపడుచున్నది. ఇంక నెప్పుడు మృతి పొందినదో తెలియదు. రామమూర్తిపంతులుగారును నది తెల్పలేదు. మనసారస్వతముం గన వనిమృతినొందినట్లే కాన్పించదు. నన్నయనాఁడు బయలు వెడలి యది బహువిధశాఖల విరాజిల్లుదుఁ గ్రమక్రమముగాఁ బెరుగుచున్నది. నాటిచుండియు బహుపురాణములు, నితిహాసములు, బ్రబంధములు, వచనములు, గానములు, వచనకావ్యములు, ద్విపద కావ్యములు, యక్షగానములు, దండకములు, గళికోత్పల్లికలు, శతకములు, నవ్వుకములు, నీమున్నగునవి బహునిపులముగా బయలు వెడలుచున్నవి. శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు తాము బయలుదేరినతరువాత గ్రాంథిక భాష మృతిపొంది తీరవలయు నని దృఢసంకల్పము చేసికొని నిద్రపోయి

యానిద్రలో వచ్చినకలలో గ్రాంధికాంధ్రము మృత్యుబొంది పోయినట్లు పెద్దస్వప్నముఁ గాంచి కేమో! అట్లు చెప్పటకును వలకాదు. ఏమన వీరితరువాతఁ గూడఁ గళాప్రపూర్ణత్యాది బిరుదాంకితులగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి శ్రీకృష్ణభారతము, వావిలికొలను సుబ్బారావుగారియొక్కయు బ్రశ్రీ. జనమంది శేషాద్రిశర్మగారియొక్కయు శ్రీమద్రామాయణములు, నింకనువందలకొలఁది నూతనగ్రంథములును, అనంతసంతుల రామలింగస్వామిగారి శుక్లపక్షము, శ్రీ జయంతి రామయ్యపతులు గారి ఉత్తరరామచరిత్రము, మాసోదరుఁడగు సాహిత్యవిశారదసుబ్బయ్య శాస్త్రియొక్క సాహిత్యశ్రవణ మఱియు నిట్టిగ్రంథరాజము లనేములును బయలుదేఱుట మనరామమూర్తిపంతులుగారిమనస్సునకు వెఱటుకాదున్నను గ్రాంధికాంధ్రము మృతిపొందిన దని వ్రాయుట లోకమును మోసపుచ్చుటకై వ్రాసినమోసపువ్రాత యని స్పష్టపడుచున్నది.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపుర మహారాజావారులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపుర మహారాజావారులు మఱియు శ్రీమంతు లగుపలావర సస్థానాధికతులును బంధితప్రకాశులును దీని నభివృద్ధిగావింప విశేషప్రయత్నములు దేశమునం దంతటను గావించుచుండ దీక్షికి జ్యోతి కలుగు తెల్లు? వెట్టి సంకల్పములు తమమనస్సులోఁ దాము పెట్టుకొని తమలోఁ దాము సంతసించు చున్నారు మనరావు సాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు.

అరసము, తెలుఁగు, కన్నడము, మళయాళము మున్నగునవి సోదరదేశభాషలై యుండఁగా నందులో నొక్కతెలుంగునకుమాత్ర మీశాపము కలుగనేల?

ఇది యంతయు మన శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారియొక్కయు వారిశిష్యులయొక్కయు గారణి కాని వేఱు కాదు. ఇరుల కెవరుకు జంకఁ బనిలేదు. రామమూర్తిపంతులుగారిశిష్యులు కొందఱు గ్రాంధికాంధ్రము మృత మాయె ననుసంగతి కల్ల గాని నిజము కా దని చాటుచున్నారు.

సత్యమేన జయశి—నానృతమ్

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేదా ?

(2)

— రామడు గుల వేంకటసుబ్బారావుగారు, విజయనగరము. —

కదమధ్యయతులు నన్నయభాగమున లే వనిరి. చూడుండు:—

“సాత్యవతేయవిష్ణుపదసంభవమై విబుధేశ్వరాస్థినం

గత్యుశోభితంబు జగద్విదితం బగుభారతీయభా

రశ్యమరావగౌళుము నిరంతరసంతతపుణ్యసంకమ

న్నత్యభివృద్ధిసేయు వినినం గొనియాడిన నెల్లవానికిన్.”

ఇట్లు కదమధ్యయతులు నన్నయభాగమునందుఁ బెక్కు లగవడు చుండ లే వని ఇట్లుట యనాలోచితమని చెప్పవలసియున్నది. సంస్కృతమునఁ బదమధ్యయతి వేసినచో నది యొకదోషముగాఁ బరిగణింతురు, కాని, తెలుగున నది శోభాదాయకమగును.

ఆంధ్రభాషకు భాషాశాస్త్రసంప్రదాయము నెఱుంగక, వ్యక్తిత్వవిమగ్న చేయఁబూనుట నాఁగలిలేక వ్యవసాయము చేయుటవంటిదే. వాఁయుకన్యాసములో గ్రుక్క త్రిప్పకొనకుండఁ గావ్యములేమి, నాటకములు, ఆలంకారములు, ఛందస్సులు, గిందస్సులు, సమాసములు, కదములు, తుదకు “పుల్ ప్టాపులు” గూడ వచ్చి చేరిన వనుచున్నారు. కదములు చేరిన సమాసములు చేరిన వనుటేల ! వాఙ్మయములో ననే కగ్రంథములు తెనిగింపఁబడినవృద్ధిన్ని యచుకొన నవసరములేదు. సమస్తము నందఁడియే వచ్చినచో, జిగురుగేలు, జుంటిమోవి, యనువానిమా లేమందురు? “సంస్కృతలక్షణంబు దొడరని సమాసంబులు గల” వను సూరిగారి పంక్తులు శ్రీవారు చూడలేదనుటెల్లు? ఆసంప్రదాయము లన్నియు వచ్చినఁ దెలుగులోఁ బ్రత్యయరహితముగా విశేషణవిశేష్యభావము చూపింపగలరా? “రామాయ రామభద్రాయ” అను నట్లుతెలుగులో రామునికొఱకు రామభద్రునికొఱకు సమస్తార ముట

విరసముగా నుండును. ఇట్లే యనేకములు భాషాశాస్త్రజ్ఞులకుఁ దెలుపుచుండును.

సన్నయకాలమునాటికి శుద్ధదేశీయపదములు 4 వేలకుఁ బైఁగా నున్నట్లు కవిత్వవేదిగారు వ్రాసియున్నారు. కనుక నాపదములతో దేశీయ భాషలోఁ గావ్యము నులుపు గా రచింపవచ్చును. కాని సన్నయాములు దేశీయభాషలోఁ గావ్యములను రచింపక తత్సమపదములతో రచించుటకుఁ గారణ మేమను సంశయము పొడమవచ్చును. ఆకాలమున సంస్కృతభాష చాల విరివిగాఁ బ్రచారములో నున్నది. వండితాదరణలో నున్నది. కాన, వండితాదరణమును, మెప్పును బొందవలె ననునద్దేశముతోను, దసంస్కృతభాషాపాండిత్య ప్రకటనార్థమును, సన్నయ తత్సమపదముల నెక్కుడుగా భారతభాగములో వాడియున్నాఁడు, కాని, యాంధ్ర భాషలో దేశీయపదములు తగినన్ని దొరకకను దేశీయభాషలోఁ దాను గావ్యరచన చేయుట కసమర్థుఁడు నై తత్సమపదములను వాడి యుండలేదు. కావున సన్నయకాలమున కుండు నాంధ్రభాషలోని యన్య దేశ్యపదములు తీసివేసినను, దేశికావ్యము రచించుటకుఁ దగినంత దేశీయ పదసామగ్రి యాకాలమున లేకపోలేదు.

బ్రహ్మశ్రీ ఆకొండి వేంకటశాస్త్రిగారు సమస్తము సంస్కృతము నుండి తెలుగులోనికి వచ్చినట్లు వ్రాసి రని నుడివిరి. వారివ్యాసమునందలి కొన్నివాక్యముల సీక్రిద నుదాహరించుచున్నాను. వానినిబట్టి, శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారే యట్లన్నారో, లేక ప్రతివాదకులే యట్లు దురభిప్రాయపడినారో ప్రాజ్ఞు లూహింతురుగాక. “ద్రావిడభాషలలో నసంఖ్యము లగుసంస్కృతప్రాకృత సమపదములును దద్భవపదములు నగుపడుచుండుటచేతను ఆంధ్రవ్యాకరణపురీతులు, సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణమార్గములే యయి యుగడుటచేతను ఆంధ్రభాష సంస్కృతప్రాకృతముల సరిణామ మను నసంగతాభిప్రాయము స్ఫురించుట కవకాశ మొదవె నని తోచుచున్నది. ప్రాచీను లగునాంధ్రవైయాకరణు లెవరును, నాంధ్రభాష

సంచిక. 3] ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేదా ? ౧౧౯

సాకల్యముగా, సంస్కృతప్రాకృతములనుండి పుట్టిన దని చెప్పియుండలేదు. ఆంధ్రభాషలోని తత్సమ తద్భవ పదములు సంస్కృతప్రాకృతజన్యము లని మాత్రము చెప్పియున్నారు "

“వ్యాసభారతమున—దువ్యంతోపాఖ్యానము తరువాత యమాతి చరిత్రమున్నది. ఆంధ్రభారతమున నట్లు గాక, యమాతిచరిత్రము ముందు, దువ్యంతోపాఖ్యానము తరువాత, బ్రాహ్మణాపురఃకన్యాజాతసంతతిప్రకాశనపూర్వకము గౌరవపంశీయుల యాభిజాత్యమును విశదీకరించుటకై నిర్వృద్ధింపఁబడినవి. పరీక్షిత్తరఃఖోత్తరమున, జనమేజయరాజ్యాభిషేకసందర్భమున “తతోన్మపే తత్తై నతేబహ మాతే” నృపా శిశుతస్యసుతం ప్రచక్రిరే” “స బాల ఏ వార్యమతి ర్మృపోత్తమః” అనుమాండుశ్లోకములును సౌతిచెప్పినట్లుండ మరల 49వ అధ్యాయములో జనమేజయుఁ డకుగఁగా మంత్రులు పరీక్షిచ్ఛ్చుతమును దెల్పినట్లు సంస్కృత భారతములో నున్నది. ఈరెంటిని గలిపి చెప్పిన కథనే మరలఁ జెప్పునవసరము లేకుండ మంత్రు లొక్కరే చెప్పిన ట్లాంధ్రభారతమున నున్నది. మూలమున, కీచకుఁ డర్ధరాత్రమునఁ జుంపఁబడఁగా నువకీచకులు మొదలగువా రందఱుఁ దెల్లవాఱివపిదప వచ్చిచూచి యాతనికి దహనసంస్కారము చేయఁ దలంచి, ద్రౌపదిని గూడ, వానితోఁ దుదముట్టించ నీడ్చుకొని పోయి రవియు, నాప్రాతఃకాలసమయముననె, భీముఁ దువకీచకులను వధ గావించె ననియు, నుండఁగా, నియ్య దసంగతముగా నుండుటచే, నువకీచకుల వధయుఁదెల్ల వాఱుటకుఁబూర్వమే చీకటిలోనే గావించిన ట్లాంధ్రభారతమున మార్పు గావింపఁబడి మూలమునకు వన్నె పెట్టుచున్న ట్లున్నది. కీచకుఁడు ద్రౌపది సౌందర్యమును జూచి యాశ్చర్యపడుచుఁ దద్వర్ణనావసరమున సతిశయోక్తులతోఁ గూడిన భాసముల నుత్తేఱ్ఱోపమాద్యలంకారములతోఁ గూర్చి, సమాంతరము లగువాక్యరచన గలవద్యములతోను మూలమున లేని యాంతరంగికశృంగారభావాతిశయములతోను మూలమును మించిన ట్లున్నదాంధ్రభారతము.

ఒకచో నీభాషాంతరీకర్తలు, మూలములోని కథాశేషములను వెచుకనున్నదానిని ముందు, ముందున్నదానిని వెచుకగా గ్రహించి కథా వస్తువునం దైక్యగుణము సంపాదించుచు మూలమునందలి నీరసపుట్టు ముల సతిరవ్యయుగాఁబ్రదర్శించుచు నకుమ నతికించి భావగర్భితము లగు వదములచేతను నాకారవర్ణనలచేత నొకదృశ్యమును మనకన్నులయెచుటనడచుచున్నదానినిగాఁ జేయుచును, ఆయాభావురుషుల మనోవృత్తులను, భావవైఖరులను వర్ణించుచుఁ బాత్రోచిత్యమును బాటింది యాకారేంగితానులను సూచించుచు మూలమునందలి పాత్రులను నూతనజీవముతోఁ బ్రకాశింపఁజేయు ప్రదర్శించుచును, సందర్భానుసారముగా నూతనము లగుప్రకృతివర్ణనలను జేయుచును, మూలమునకు మెఱుఁగు వెల్లుగును. ఇట్టి సూక్ష్మవిశేషములను, బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును దెలిసికొనుటకు మూలముతో సరిపోల్చి మాడవలసియుండుటచేతను, గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను బైని నాల్గుదాహరణములు మాత్రమే చూపితిని. ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వమున్న దనుట కాంధ్రమునూడి సంస్కృతములోనికిఁ బరివర్తితములైన గ్రంథములును, నచ్చుతెరుఁగు గ్రంథములును బ్రబలసాక్ష్యములే గదా ! రఘునాథనాయకుఁడు రచించిన రామాయణమును మధురవాణి సంస్కృతములోనికిఁ బరివర్తించెను. వసుచరిత్రముకూడ సంస్కృతములోనికిఁ బరివర్తించఁబడినది. కూచిమంచి తిమ్మనామ్యుని యచ్చుతెరుఁగుగ్రంథములుకూడ నిందులకు సాక్ష్యములే.

ఆంధ్రభాషాస్వరూపము పూర్తిగఁ దెలిసి యవగాహన చేసికొని యున్నవా రెవ్వరు నాంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేదని సకారణముగ నిరూపింపజాలరు. వక్షపాతదృష్టితోఁ గాక సమవృష్టితోఁ బరిశీలించినచో, నేను బైని నిరూపించినవానివలన, నాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంపూర్ణమైన వ్యక్తిత్వము కల దని తెలియు నని నానుభిప్రాయము.

శ్రీరస్తు. సుమతీశతకపద్యములు.

- క. డ్రితిఁ గానికూడుఁ గుడువకు
సతి నమ్మి రహస్యవిధులు సలువకు మెప్పుడుం
బతిలేని యింట నుండకు
మతియింతుల కిదియె నీతిమార్గము సుమతీ. ౧
- క. బగవాఁడు తనకుఁ జిక్కినఁ
బగఁ జంపక మేలుచేసి పంపుట ధరలోఁ
బగవాని కదియె చంపుట
తగున నికి నదియె నీతి తధ్యము సుమతీ. ౨
- క. కుటిలునితో నొసఁ గూడకు
కలువగు సభలోన వెడలఁ బల్కకు మది దు
రటమగు కార్యము చేయుకు
నిటలాడునిమీఁదిభక్తి నిలుపుము సుమతీ. ౩
- క. వినయము కఠతాభరణము
ఘనమగుదానంబు నధికకరభూషణమున్
విన కర్ణాభరణంబుగ
వినవలె శివకథల నెప్పుడు వేడుక సుమతీ. ౪
- క. కాదన్నవాఁడె కరణము
వాదణఁచినవాఁడె రెడ్డి వసుధేశుఁడున్
లే దన్నవాఁడె చనవరి
గధలు పెక్కాడువాఁడె కావ్యుఁడు సుమతీ. ౫
- క. ఇంపెఱుంగని సతిఁ గోరుట
కంపలరనిపూవు ముడువఁ గైకొనుటెల్లం
బెంపెఱుంగని నృపుఁ గొల్పుట
సంపెంగకుఁ దుమ్మదేగి చచ్చుట సుమతీ. ౬

- క. నెనరుగలవాడె చుట్టము
తనమనసుకు వచ్చువాడె చాత ధర్మిన్
కనుమఱుగుకలదె యాడది
తనవాఁ డొరుల నెడుమాట తథ్యము సుమతీ. ౭
- క. సితిలేక బల్లిచెల్లదు
సితిగల్గిన బల్లి లేక సితిచెల్లదు నా
సితియును బల్లియుఁ గల్గిన
నతనిది త్రైలోక్యవదవి యందురు సుమతీ. ౮
- క. రిపుపొత్తుఁ బాముపొత్తును
గవటుండగు మిత్రపొత్తు గడుసరిపొత్తు
విపరీతభార్యపొత్తును
నెనమున విడనాడకున్న నేరము సుమతీ. ౯
- క. మాతంగము మద మెక్కిన
భూతలపతి జారుడై న భువి విద్వాంసుల్
పాతకులై నను సాగర
భూతంబులు చేరుట భువిలో సుమతీ. ౧౦
- క. కనరానిది చల మైనను
వినరానిది గురులనింద వినుకలియెచన్
అనరానిది తలిదండ్రుల
మనరా దవివేకితోడ మతమిది సుమతీ. ౧౧
- క. తెరువున నేనుఁగుఁ బొడఁగని
మొరయించుక వెట్టిగండు మొఱిఁగిరభంగిన్
దొర నల్పుఁ డెఱుఁగ కాడిన
సరిసేయఁగవలదు వానిసహజము సుమతీ. ౧౨
- క. తమకించిన నెవమెంచును
దమకించినఁ దల్లియైనఁ దనుఁజెడఁ జూచున్
దమకింకుఁ గార్యహానియుఁ
దమకించినఁ బ్రాణహాని తప్పదు సుమతీ. ౧౩

- క. ఎన్నడుఁ గుడువక కట్టక
తన్నేమటి కూర్చుండును ధరలో నెపుడున్
అన్నులకు రాజులకు పతి
కన్నములకుఁ బోవుచుండుఁ గదరా సుమతీ. ౧౪
- క. చపలత లాభముఁ జెఱచును
నెఱమునఁ బగవారిఁగూడి నేరములెంచున్
అకలాపించును నమ్మిక
కపటాత్ములతోడిపొందు కాదుర సుమతీ. ౧౫
- క. హరినైన జిష్ణునైనను
సురపతిసుతునైనఁ జుద్రసూర్యులనైనన్
సురకాని వ్యయముసేయక
తిరుణులు డాయంగసేరు తథ్యము సుమతీ. ౧౬
- క. భూమిశుచిత్త మెఱుంగక
ప్రేమముతో మనవిచెప్పఁ బెనఁగుటలెల్లం
బాముకు వాకటైఱుంగక
సామునఁ జెయిచాంచునట్టిచందము సుమతీ. ౧౭
- క. నగజాతకు హరుమేనను
నగపాలిప్పించె మరుఁడు చచ్చినపిదపం
బగసాధిఁకనిమనుజుఁడు
మగవాఁడా ! మగువగాక మహిలో సుమతీ. ౧౮
- క. ఎడ్డెఁడు సతివలమెఱుంగఁడు
జడ్డిలఁబడితిరుగువాఁడు జాణం డగునా
యడ్డమునిడుపును దిరిగెడు
త్రెడ్డెఱుంగునె పాల తీపిఁ దెల్లము సుమతీ. ౧౯
- క. అరమాడ జీతమైనను
ధరణీశుఁడు తగవరైన దగ్గఱవచ్చున్
సురరాజ్య మిచ్చెనేనియుఁ
దరమెఱుంగనిరాజుఁ గొల్వఁ దగదుర సుమతీ. ౨౦

- క. బలువిద్య లెన్నిగలిగిఁ
గులవిద్యయె వన్నెఁ దెచ్చుఁ గొంకక ధరలో
విలువిద్య కరశురామని
కులవిద్యయె ? యెన్ని చూచికొనఁగా సుమతీ. ౨౧
- క. దీపము మలిగిఁ జీకటి
యేపునఁ గానంగవచ్చి హెచ్చినవగిదిక
శ్రీపాలఁతి వాసినప్పుడె
యాడద లానరునిమేఱ నలముర సుమతీ. ౨౨
- క. పులినాకి విడుచు దైవము
గలకాలము; దైవరహితకాలం బైనం
గలుపించి గొఱ్ఱగఱచును
దలపోయఁగ దైవవశము తప్పను సుమతీ. ౨౩
- క. తప్పనకుఁ దగినదండన
మప్పుడె సేయంగవలయు నవనీశునకు
నిప్పునను జీరఁజుట్టిన
యప్పగిదినిఁ జేయవలయు నాతని సుమతీ. ౨౪
- క. కలిమియె కలమున కధిశము
కలిమియె బలవర్ధనము కలిమియె మిగులుం
గలిమియె యుక్తికి మూలము
కలిమియె సుఖకరము తలఁపఁగా నిల సుమతీ. ౨౫
- క. సత్య వాఖిలజనపూజ్యము
సత్యమె నురలోకసౌఖ్యసౌపానం బా
సత్యమె నిశ్చల ధర్మము
సత్యమె భవహరము జయము సత్యమె సుమతీ. ౨౬
- క. బలవంతుఁడె గుణవంతుఁడు
బలవంతున కాజ్ఞ చెల్లు బలవంతునకే
కలిమి గలవారె బలతురు
బలవంతుం డఖిలమునకు బలమగు సుమతీ. ౨౭

- క. ఆయంబు వ్యయము మించిన
శ్రీయును సమమైన దళముచెడకుండు వ్యయం
బా'యంబు మించెనేనియఁ
బాయదు పేదటిక మెన్నిభంగుల సుమతీ. ౨౮
- క. గుప్తముసేయుము తృప్తము
సప్తపాయములనైన శత్రుల గెలుమీ
సప్తవ్యసనము లుడిగియు
నాపుల రక్షింపు చాలు సంతియె సుమతీ. ౨౯
- క. రాగలభాగ్యము వచ్చినఁ
దాఁ గుడువక దాన మిడక దాఁకుఁగ నేనా
పోఁగాలంబులు వచ్చిన
మాఁగిన కండ్లాడినట్లు మహిళా సుమతీ. ౩౦
- క. గాడిద మదకరి యగునే
బూడిద కర్పూరరజము పోలికి యగునే
మోడు విమానం బగునే
మూఢుఁడు గుణియుగునె తలఁచు మున్నుగ సుమతీ. ౩౧
- క. ఇచ్చినదిసమాలదాఁకనె
లచ్చికినెడఁ బాయరాదు లజ్జయుచలెనే
యిచ్చినదిసములుతేరిన
నిచ్చు దనుంబాసి లచ్చియేగుర సుమతీ. ౩౨
- క. తనయుఁడు తండ్రికి బాలుఁడు
ఘనుఁ డాతఁడు తండ్రి లావుగలవాఁ డెల్లన్
జనకునిలా వుడిగిన మఱి
తనయునికిని దండ్రి శిశువు ధరలో సుమతీ. ౩౩
- క. రానిది కోరిన వచ్చునె
రానున్నది కోరకున్న రాకేలుండున్
దానెంత తమకపడినను
గానున్నది గాకపోదు గదరా సుమతీ. ౩౪

- క. అంజనసూనుఁడు దెచ్చిన
సంజీవికి సాటివచ్చు సకలార్థులకున్
రంజిల నపుడువార్చిన
గంజసుమీ ప్రాణరక్ష గదరా సుమతీ. 3౧
- క. దాద్ర్యముకంటె మహా
దారుణ మగు పాతకములు తలఁచు గలవే
చేరుచురు మృతిని నలుపురు
జేరునొకొ దాద్రు నొకఁడు సిద్ధము సుమతీ. 3౨
- క. అలుకునెడ రొంపిఁ జలుట
కొలు చొల్లమిగాదు మిగులఁ గూర్పుటకొఱకే
వలయు నెడ నర్థమిచ్చుట
వెలయుఁగ నభివృద్ధికొఱకే వినురా సుమతీ 3౩
- క. ఏడెన్నఱుఁగఁగవలయును
నేడెన్నఁడు విడువవలన దేడున్ విషమి
యేడున్ మనమున నిలుపుమ
యేడెన్నఁడు విశ్వసింప కెన్నఁగ సుమతీ. 3౪
- క. అనఘా విను ముద్యోగికి
ధనమొడచు గీరి యొడఁ ధన్యత యొడె
బాసరంగ నిరుద్యోగికి
ధనకీర్తులు రెండు లేవు తథ్యము సుమతీ. 3౫
- క. మదిఁ బొడమిన దుఃఖమునకుఁ
జమ వొండెఁచుఁ బ్రాణ మొండె సజ్జనగోష్ఠి
బాదలుచు నొకపద మొండెను
బద నెఱిగిన చెల్లియొండెఁ బ్రాణము సుమతీ. ౪౦
- క. ఆసించినవృ డిచ్చిన
వీసము వదివేలుపోలు వెయివేలై నన్
వీసముగఁ జూచు మనుజుం
డానల నడియాడ నీయ నర్థికి సుమతీ. ౪౧

- క. ఒకగొడ్డె పూరనుండకు
మొగలచుట్టులు కలిమి కాసింపకు మి
వెఱుంగని హీననిఁ గొల్వకు
మొవక దుర్జనుల గోష్ఠి మానుమి సుమతీ. ౪౨
- క. భువి నీవి కొంచె మైనను
గువలయపతి సుగుణియైనఁ గొల్వఁగవచ్చు
యవరాజ్యకట్టమిచ్చిన
నవివేకిని గొల్చుటెల్ల నధమము సుమతీ. ౪౩
- క. త్రాసును ధరలోఁ బడిచెను
వీసనబడి మొక్తరూపు వివరింపంగా
వీసంబై నను దిరముగ
నోసరముగ నొక్కపాక నొడుంగుర సుమతీ. ౪౪
- క. వలవని కల్లును మదిలోఁ
గలయని సతిపొందు రాజుగాననికొలుపుం
బిలువని పేరంటుంబును
దలఁపని చెలిమియును నెంచఁ దగదుర సుమతీ. ౪౫
- క. ఘన మెఱుంగనట్టికోడలు
వినయము లేనట్టి సుతఁడు వెఱవని యనుజుల్
అనుకూల గానిభార్యయు
మనుజునకును మంచు లేనిమరణము సుమతీ. ౪౬
- క. తఱిమినఁ బొటనిగుట్టయుఁ
దరమెఱుంగని రాజుకొలుపు తరుణులయెడలం
దరితీపు సేయు మోహము
గరగరగా విడువవలయుఁ గదరా సుమతీ. ౪౭
- క. సుంకరికి బొంకు వలయును
అంకనకును దిరుగవలయు నవస్థిస్థలిలో
శంకుడిగి మిగుల ముదిసిన
వంకాయకుఁ జిత్రపండు వలెరా సుమతీ.

క. సీ తనకు వలచి వచ్చిన

సిరికిం దగు చిహ్న లెల్లఁ జేయఁగవలదా

సిరిగూర్చి ప్రాణఁ దలఁచిన

సిరికడపటఁ జేరు నదియు సిద్ధము సుమతీ.

౪౯

క. మొగసాల నొంటి నుండకు

వగచాటి జయించు దాఁకఁ బదరకు మదిలోఁ

దెగఁబాటువాని నమ్మకు

వగగొనునాచోట నిల్వ వలదర సుమతీ.

౫౦

ఇవి, అంద్రంగి గ్రామనివాసులు బొడ్డపాటి లక్ష్మీవతిగారిచే క్రీ శ. ౧౮౬౩ సంవత్సరమున వ్రాసికొనఁబడిన లాళపత్ర సుమతిశతకపద్యములనుండి శ్రీ దువ్వూరి బాపన్నగా రెత్తి వ్రాసి వంపినవి.

కొన్ని పద్యము లింకను గలవుగాని మృదువుతప్పియున్నవి. ప్రకటించిన వానిలోను గొన్నిసందేహములుగా నున్నవి.

అచ్చుపడిన పుస్తకములలో నివి కనఁబడవు.

వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రశంస.

—కీ. భా. ప్ర. మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు, మాజీబీడు —

వ్యాకరణశాస్త్ర మనఁగా నాయాపదముల కాయామర్థము లెట్లు సరిపడినవో, యాయాపదములలో నాశాస్త్రజ్ఞులు పారిభాషిక ములుగ నేయేయవయవము లున్న వని యంగీకరించిపో యుండు బ్రక్క తీక్రత్యయము లని వేరేకి బేరులో వానిలోనొక్కొక్కదాని కెంతెంత య ర్థమో సమిష్టివలనఁ గలుగునర్థ మెట్టిదో మొదలగు సంశయములను విమర్శించి నిర్ణయము చేయు నియమన మని యాపేరును బట్టి నిర్ణయింప నగును. (వ్యాకరణ=విశేషముగా (శబ్దములలో) నవయపులయు, నవ యవములయు విభజనమును జేయు, శాస్త్రము=శాసనములు-అని వ్యుత్పత్తి.)-ఈశాసన మిక్కు డొకరు చేసినట్లు కానిపించుచున్నదే గాని విచారిం ప నది స్వతస్సిద్ధమే యని తేలఁగలదు.

లోకములోని పదార్థమును మరుష్యుఁడు తనయరుభవమునకుఁ దగిన ట్లుపయోగపటచుట యరయుచున్నాము. కాని వాఁడౌపదార్థము లోని క్రత్యంశమును దెలియఁజాలకున్నవాఁడు. పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రవేత్త మాత్ర మాపదార్థములో నెన్నియంశము లున్నవో యుదేయంశ మొదల కుపయోగపడునో మొదలగు సంశయములను విమర్శించి యీకారణముచే నీవస్తువును జను లిట్టియుపయోగములో నుంచి రని నిర్ణయము చేయఁగలఁడు. సామాన్యమానవునకును శాస్త్రవేత్తకును గలభేద మిట్లే యనంతమై యున్నది. ఆశాస్త్రవేత్త కటివిజ్ఞానము మొదట లేకపోయినను విమర్శించుస్వభావముగలిగి విమర్శించుచుండుటచే నలవడుచున్నది. అట్టి యనుభూతవిషయవిమర్శకులు స్థూలదృష్టితోఁ జూచి కొంతజ్ఞానము సూక్ష్మదృష్టితోఁ జూచి కొంతజ్ఞానము నుపార్జించి విజ్ఞానవంతు లగుచు న్నారు. ఇట్టి విజ్ఞాతలు చేయుచుపదేశములవలనను స్వయముగా విమర్శించు స్వభావము గలవా రగుటవలనను గ్రొత్తవిమర్శకులు లోఁతునకు బు

ద్దిన జొరనిచ్చి యుండలి క్రొత్త ముఃశములను వెలసి చేయుదురు. ఇటు చేయుటచేత విజ్ఞానము గల గ్రంథరూపముచు దాల్చి శాస్త్ర మనుజేర వెలయుచున్నది.

ఆ శాస్త్ర మభ్యసించఁదలచినవాఁడు శాస్త్రజ్ఞుఁడు చెప్పనంశములను జెలిసికొనలేక మాటిమాటికి విసుగుఁగొనుట విద్యార్థులతోఁ బరిచయము గల యాగురువులకు ననుభవగోచరమే. ఆవిధముగనే వ్యాకరణ శాస్త్రముకూడ నభిప్రాయబోధకశబ్దప్రయోగములలోఁ బుట్టి యావిషయమెఱుఁగువాఁడు వచ్చుపర్యంత మణఁగియుండి యావిమర్శకునివలనఁ దలయెత్తి క్రమముగా శాఖోపశాఖల విరాజిల్లు మహావృక్షమువలెఁ బ్రకృతిప్రత్యయాద్యనంతవిశేషములు గలదై చూచువారికి భయంకరము నాశ్చర్యకరము నై యుండును. పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రమట్లు లీవ్యాకరణశాస్త్రమును సామాన్యమానవుల కగోచరమే.

కనుక భాషతోడనే పుట్టి భాషతోడనే పెరిగి భాషతోడఁ గల సిమెలసి యున్న వ్యాకరణము క్రొత్తవిషయము గాదు. కనుకనే వైయాకరణు లఖండస్ఫూటవాదు లైరి.

ఆవ్యాకర మశాస్త్రమును గనుఁగొనెనే కాని భాషకుఁ జేసిన మహాహాని యేమియును లేదు. శాస్త్రకర్తకు శాస్త్రరచనయుండలి యుద్దేశ్యము సాధకుఁడు సులభముగా నావిషయమును గ్రహించియుండవలె ననియే గాని బాధకడవలె నని కాదు. అయిన నంతయధికవిషయమును సులభముగ గ్రహింపఁజేయవలె నను నుద్దేశ్యముతో నాశాస్త్ర మారంభించెను గానఁ గష్టముగా నుండకమానదు.

అనఁగా మానసికపరిశ్రమముకంటె శారీరికపరిశ్రమము కష్టమని తలఁచి మానసికపరిశ్రమముగఁ జెప్పఁబూనినయంశమును గొన్నిశబ్దములతోనే చెప్పఁదలంచినందునఁ గష్టమని యభిప్రాయము. అందునుప్రభారంభమునఁ జెప్ప నలవికాని యంతకష్టము. వేయేల “కష్టం శాస్త్ర మ్మ”ను సూత్రమే కలదు. ఆకష్టమునకుఁ దాళినవానిబుద్ధి కావిషయ మంతయు సులభమై పోవును.

కాన వాడు శబ్దస్వరూపనిర్ణయము జక్కగా తెలుగలవాడగును. అదియేవానికి నువ్వయోగము. అంతగొప్పవిషయము చన్ని కొద్దివదములతో జెప్పఁజూచనియెడల నాశాస్త్రము వ్యక్తప్రయోజనమనవచ్చును. భాషసంతతు బహిష్కారముగా చేప్పి యామాత్రయోగవిశేషములకు జక్తఁ బ్రయోగించ నభ్యసించినవానికి నీశాస్త్రమువలనఁ గలుగులాభ మేమి? అది సులభముగా సాధ్యముగా దనియే శాస్త్రమునుదానివైపు మాపుచు బ్రసరింపజేయుట తటస్థించినది ఇందుల కనియే సతౌజలిముని బృహస్పతియొద్ద చింగుఁడు శబ్దములనే కొన్ని వేలేల్లు నేర్చెనని యితీహాసము నుపన్యసించెను. కనుక శాస్త్రము మహాప్రయోజనవంతమని తేలినది. అట్టిశాస్త్రము జనులవ్యవహారమునుడియే బయలుదేఱెనుగాని కనిలేనివాడు కాలక్షేపమునకై చ్చించి ప్రజలపై వేసినబ్రహ్మశ్రమము గాదు. ఆశాస్త్రకర్తను గేవలప్రకాశకుఁ డనియే కాని యుత్పాదకుఁడనినుఁజవరాదు. ఆశాస్త్రవేత్తలుచుశాస్త్రములునులేనిచో నాభాష వ్యవహారైకశరణ్య శబ్దసౌష్ఠవకమై యుండును, గాన, నప్పుడు ప్రయోక్తల యవయవలోపాదికమువలన వచ్చుచుచ్చారణములు నానావిధములై యుండి క్రమముగా బలిసి బలిసి యొక యానుపూర్వి గలశబ్దము నైనను శీఘ్రముగా భిన్నానుపూర్విగల శబ్దముచు గా మార్పుచుండును. అంతియే కాదు, పూర్వప్రయోగములు ముందుముందు కాలమునకు నప్పటివి తరువాతికాలమునకు నిలువక యెప్పటి కప్పుడు క్రొత్తవియై యుండును, గాన, నాభాష చిరకాలముక్రిందట నుత్పన్నమైనను వెదకికొనఁ దగినశబ్దములు గలదై పోవును. ఆభాష యేదైనగ్రంథరూపమున నున్నచో శాశ్వతముగా నిలుచును గాని కాలము గడచినకొలఁదిఁ దద్వేత్తలు దుర్లభులు గాన నందలియొదములు స్థములును దెలియఁబడవు. కనుకనే ఋగ్వేదభాషకొత్తానులకుఁ దెలియకుండుట తటస్థించినది.

శాస్త్రవేత్త లున్నచో నాయాప్రయోగముల నన్నింటిని గొన్నిసూత్రములచేతనే గుదిగ్రుద్ది యుండుట, వానికి విపులముగ వ్యాఖ్యానము వ్రాయుట వాని ననుసరించి కొన్ని కావ్యాదిగ్రంథములఁ జేయుట మొన

లగునవి వాచకని గావున బూర్వప్రయోగములు భలములు గాక తెలియబడనగలుగుదురు. అదియే శాస్త్రమునకు వినియోగము. ఆకారణముచే భాష స్పష్టమగును గాని తీసికొనుదు. కేవలవ్యవహారమునకు నివి యన్నియు వర్తించవు. కావున సీతప్రయోగవిశేషముల నెఱిగి క్రయోగించినవాడు గ్రాంథికులు, పెటలు వ్యావహారికులు నగుదురు. ఇట్లు గ్రాంథికవ్యావహారికత్వహావ్యవహారభేదము ప్రాచుర్యమింది బలియుచుండును. క్రమముగా నాభేదముబలిసి యాగ్రాంథికవ్యావహారికభాషల నొకదానికొకటి చూపుమేరదూరమున నున్నట్లుచేయును. అయినచు గ్రాంథికవ్యావహారికు లొక్కఁడొకఁడు నున్నందునను వ్యవహారము ప్రబల మైనదగుటచేతరు గ్రాంథికులకుఁ గూడ నప్పుడప్పుడు వ్యవహారకష్టపడదులు భాషలో దొరలకపోవు, గ్రంథములలోఁ జొరకను జోవు. అదికారణముగా శాస్త్రము వ్యక్తప్రయోజన మనవచ్చునా ?

ఏవ్యావహారికభాషకు నైన నేవో యొకకట్టుపాటు స్వతస్సిద్ధమై యుండనే యుండును. ఆకట్టుపాటులేనిచో నాభాష యర్థమగుట యెట్లు? కొంతకాలమునకు దానికిఁగూడఁ బ్రకాశకుఁడు బయలుదేరిన తేజురు. ఏగ్రాంథికభాషయైన మొదట వ్యావహారికభాషగానే యుండియుండును. ఇప్పుటి వ్యావహారికభాషకువలెనే (తీలింగభాషకువలెనే) యప్పుటివ్యావహారికభాషలకుఁ (వైదికతాకికసామ్రాజ్యభాషలకు) గూడ మొదట వ్యాకరణనియమములు వ్రాయబడి యుండనే యుండవు. కనుకనే కొత్తుఁ డనుమున వేదమున కర్థము లేదనియు దానివిమర్శనము శుష్కప్రయోజన మనియును నిందింప యాస్తయుషి నిరుక్తనిఘంటువును జేసి సమరించుకొనవలసిన యవసరము గలవాఁడాయెను. గీర్వాణభాషకుఁగూడ వ్యాకరణము వ్రాయనవసరము ప్రాకృతభాషవ్యావహారికభాషగా నుండి నప్పుడే గాని ముందుగాఁ గాదు. ఏకొందఱ వ్యవహారములో నైన నున్నంగాని భాష గ్రాంథికత్వ ముండదు. అప్పుడు గాని దానికి నియమములు గనిపెట్టుట వ్రాముట సాధ్యమింకవు. లోకములో నవర్థము ప్రాప్తియఁగఁగఁ దత్ప్రతీకారము నరయుటవలె గ్రాంథికభాషలో వ్యవహారబలము

చే మార్పులువచ్చుచుండఁ దత్ప్రతిక్రియ నరయుట యుండును గాని మూడుగాఁ గాదు. ఇప్పుటివ్యావహారికభాషకు (తెలుఁగుభాషకు) వెరుకటి గ్రాంథికభాషతో (ఆంధ్రభాషతో) సంబంధము లే కుండ వ్యాకరణనియమములను వ్రాసికొనవచ్చును గాని యట్లు శాస్త్రమును బెంచి చేయఁదగిన దేమో తెలియదు. శాస్త్రమున కుపయోగము సులభముగను నిర్దుష్టముగను భాషవలవడఁజేసికొనుటయే కాని యూరక ప్రయాసము నకుఁ గాదు. దీనివిషయమై వతుంజలిమహాముని “రక్షోహాగమలఘ్వ సందేహః క్రయోజన” మ్మని నడివియే యున్నాడు. ఈక్రయోజనములు వేదమునకు సంబంధించినవియే కాని సాదర్భమును బఁజీల్చినచో నన్ని గ్రాంథికములకు నుపయోగించు నని తెలియఁగలదు. గ్రాంథికమైన పేర భాషకూడ నొకప్పుడు వ్యావహారికభాషయే యై తీరవలెఁ గాన దాని తరువాతి దగు సంస్కృతభాష వ్యావహారికభాషగా నుండినప్పుడు గ్రాంథికభాషాప్రయోగములను రక్షించుట మొదలగునంతములు సారకమైనట్లు ప్రస్తుతవ్యావహారిక త్రిలింగభాషాకాలమునఁ గూడ గ్రాంథికాంధ్రభాషారక్షణాధికము సారకముకాకపోదు. భాష యని పేరు వచ్చుటకు జనులవ్యవహారము కారణము గాన వైదికభాష కూడ నొకప్పుడు వ్యావహారికభాషయే యని నిర్ధరింపఁబడినది.

మఱియు నీవ్యావహారికభాష ప్రస్తుత వ్యవహారములో నున్నందున నందలి ప్రయోగములు వానినియమములును మఱుగుపడుటకు వలనుపడవు. గ్రాంథికభాషాప్రయోగములునువానినియమములును గ్రంథైకదృష్టములు గనుక మఱుగుపడుట కవకాశము చాలఁ గలదు. కనుక గ్రాంథికభాషకు నియమప్రకాశన మె టనసరమో యట్లు వ్యావహారికభాష కవసరము గాదు. లాభములేని పని కెవ్వఁడు ప్రయత్నింపఁడు గదా!

మఱియు నే భాషకైన వ్యాకరణప్రయోజనము నేకొంచెమునైనఁ జూచి యుండి గదా వ్యాకరణశాస్త్ర మరుదానిని గనుఁగొన యత్నించుట. ఎప్పుటి కప్పు డుచ్చారణభేదముచే మార్పు చెందు నీవ్యావహారిక

రికభాషకు నియమములను వ్రాయసమకట్టుట మాభాషాభ్యాసకునకు నుపద్రవము చేయుటకు కాని సాయము చేయుట కాదు. ప్రయోగరక్షణాది ప్రయోజనములు వ్యావహారికభాషకు నుండనేయుండవు. మఱి వఁబడిన దానిని గదా శాస్త్రకర్త జ్ఞాపనము చేయుట. అది వ్యవహారమునం దున్న భాషవిషయమై యెక్కువ సవనము కాదు. కనుక వ్యావహారికభాషకు వ్యాకరణనియమములను వ్రాయఁబూనుట వృథాప్రయోగము. ఈపేతువుచేతఁ గవులు వేఱనియు శాస్త్రకర్తలు వేఱనియుఁ దలఁచి కవి తనయుష్టమువచ్చినట్లు గ్రాంథికవ్యావహారిక భాషాపదములను గలిపి యవయోగించుకొనవచ్చును. “ప్రయోగైకశరణా వై యాకరణా” యననభిముక్తోక్తి గలదు గదా. కనుక నాతని ప్రయోగము తెలుస్తును వానిది దోషము కాదు. వాని సన్నింటిని మేరమామయస్థులవలె మొత్తముచేసి దాఁచి యుంచుకొనవలసిన “పూచీ” శాస్త్రకర్తకి కాని కవి కేమియు లేదు-అని చెప్పుదుఁ గావలసినచో వ్యావహారికభాషకుఁ గూడ వ్యాకరణము వ్రాసికొనుఁ డని వ్యాకర్తలపై నాభారమును వేయుట యెంతటిహాస్యప్రసంగమో యెంతటి శుష్కవాదమో శిక్షితవిద్య లూహించెదరుగాక! మఱియుఁబైనిఁజెప్పఁబడిన భారమును బండితులపైఁజేయఁదలఁచిన వారియద్దేశ్యము ప్రకారము వండితుఁడు కొఱివినచేఁ దలఁగోఁకెకొనఁ దలఁచినవాఁ డని యెఱచఁదగును. అందఱవలె సతఁడు నేదో యొకకథలపుస్తకమును వ్రాసి యిహపరములయందు సుఖపలేక శాస్త్రాభ్యాసమున కని కొన్నియేండ్లు భాషాభ్యాసమున కని కొన్నియేండ్లు శ్రమపడి చివరికుఁ టాదఁదగినఫల మేమియు లేక యిట్టి వానిందల పా లగుట యేనా మతేమియునఁ గలదా? అందు శాస్త్రము గనుఁగొనిన వానిది తప్ప? యభ్యసించినవానిది తప్ప? కనుక నివాదము గట్టిపెట్టి పెద్దవారిమతము ననుసరితము.

మనుష్యసృష్టికిఁ బ్రారంభమున నొకప్రదేశమునందు నొకస్త్రీపురుషుల జత యైన నుండియుండును. ఆదంపతులు గాని వారిసంతతివారు గాని తమయభిప్రాయమును బరస్పరము బోధింపకొనుటకు నేదో యొక

శబ్దరూపసాధనమును (అఖండవాక్యమును) దప్పక యవయోగించుకొని యుండును. ఆసాధనములో నప్పుడు తెలియబడకపోయిన యవయవములను పేరఁ బరఁగు శబ్దము లనేకము లుండి యుండును. ఆశబ్దములకుఁ గూడఁ గర్తృత్వక్రియాత్వాది వర్తమాలు స్వరూపభేదము గలిగియుఁ బ్రయోక్తలచేఁ బెలియఁబడకయే యుండును. కరస్పరము వారు వలుకు వదములు సాధారణముగా నొకతీరుననే యుండును. అనఁగా నప్పుడు కూడ సభిప్రాయబోధః శబ్దరూపసాధనమున నొక యర్థముగల యేయానుభూతికి నేయేవిశేషార్థములు గలుగవలె నని యుద్దేశించి వక్త ప్రయోగించుచున్నాఁడో యాయానుభూతికే యాయావిశేషార్థములే గలుగవలె నని యాశ్రోత కూడ వక్త యైన మఱియొకప్పుడు ప్రయోగించుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

ఆసాధనము దుష్ట మనుటకు నాతరువాతివారి కేఁకిని నో రాడదు గదా ! వానినే తప్పచువారికి లోకమునఁ దప్పనరానిది యుండనే యుండదు. ఆసాధనముతో వ్యవహరించువారి కుటుంబము పెరిగినకొలది నాయభిప్రాయబోధకశబ్దరూపసాధనముకూడఁ బెరిగియే యుండును. అనఁగా వస్తువిశేషవాచకములే గాక యాయావదములలో వర్ణలోపాదులు గలిగి వర్ణాయాదివదములు గామాతీ భావ పెరుగునని యర్థము; ఆసాధనసామగ్రిని సాంగోపాంగముగ విమర్శించువాఁడు బయలుజేటువఱకు నం దవయవవయవులభేదము దురూహ్యము. ఆ కాలమందఁ గూడ నే కొంచెముగానో జీవనోపాధి భేదమును బట్టియు నుపదేశశ్రద్ధావలఁ బట్టియు శబ్దోచ్ఛారణసాధనావయవముల స్థావరమును బట్టియు నేకైకశబ్దోచ్ఛారణము విషయమైకూడ జనులలో నుత్తమమధ్యమూధమభేదము కలుగకమానదు. కలిగినభేదమక్రమముగా బలిసి యాశబ్దమునకు రూపాంతరము నాపాదించకపోదు. అప్పుడది వర్ణాయాదివదములుగా నుండి వ్యవహరింపఁబడును. మఱియును, బొత్తిగ రూపము మాఱిపోయినచోను బూర్వ ప్రయోగములను దరువాతి సామాన్య మానవులు తెలిసికొన లేక పోయినచోను మొదటి

రూపమునకును రెండవరూపమునకును సాధారణనియమము కుదురక పోయినచోను నారెండు రూపములకు రెండుభాష లని వ్యవహారము రాక మానదు. ఆవ్యవహారము మొదట గ్రాంథికవ్యావహారికత్వములతో మొదలిడి పోనఁబోను దృఢపడిపోవును. శిక్షితవిద్యులు వ్యవహరించుపదజాలము గ్రాంథికముకాన నందు నేకటపాటును వారు గ్రహింపఁగలిగిరో యదియే వ్యాకరణ మని చెప్పఁబడును. అది యాభాషాసహజస్వభావము గాని జేశాంతరమునుండి దిగుమతియైనదిగాదు. కనుక మనశ్శృంగారము వ్యావహారికము దానితో భాష యద్దానితో గ్రాంథికవ్యావహారికత్వములు వానితో వ్యాకరణము నిటివి సూదితో దారమువలె నొకదాని నొకటి వీడక కలసిమెలసి యున్నవే కాని భేద్యములును బహిర్యములును గావు.

కనుక భాష ముందు పుట్టినదా? వ్యాకరణము ముందు పుట్టినదా? యనువ్యాకరణదూషణవరవికటప్రశ్న పరంపరలను వదలివేయుట సర్వరమణీయము. మఱియు నీగ్రాంథిక వ్యావహారికత్వములు వ్యర్థధర్మము లని కట్టడలతో నందులేని యొకభాషాకుటుంబములోని పని చెప్పఁబడు రెండుభాషలు మొదట నెట్లుండినవి? అవి యెట్లు చీలిపోవుటకుఁ గారణము మొదటినుండి ప్రజలయచ్చారణభేదము గాక మఱి మని చెప్పఁదగును. దీనికి భాషాంతరసంపర్తమే కారణమని నిర్ధారణ యుండునా? ఎట్లు కలికినను బలికినవాని యుద్దేశ్యమును వినువాఁడు గ్రహింపఁగలుగునా? అట్లుచేయఁగలిగినచో నీప్రపంచములో నొకకుటుంబములోని పనిచెప్పఁబడు నిన్నిభాష లెందుల కాకుటుంబములో సర్వసాధారణములు గావు? వేఱువేఱు పలుకుబడులతో నారబ్ధ మగుభాషల నొకటిగాఁజేయుట యెట్లు? కనుక నీగ్రాంథికవ్యావహారికత్వధర్మము లనివార్యకృతకృతము లని యొప్పి యూరకుండుట మంచిది.

వండితులు కరస్పరవిజయేచ్ఛ గలిగి యుందురు గదా యని యంతట ససూయాపీడితు లగుదు రనునింద కర్హులుగారు. అదివారినుడుటనేవ్రాయఁ బడలేదు. ఎం దైన సామర్థ్యము గల ప్రతిమానవుఁడును సామర్థ్యము గలప్రతిమానవునితో నాయంశము ప్రస్తావించఁబడినప్పుడు

తనశూరత్వమును వెల్లడింపకపోడు. అది న్యాయ్యముకూడ నగును. కనుకనే మహాకవి కాళిదాసుగారు “ఆపరితోషా ద్వినుషాం న సాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞాన” మ్మనియు “తం సూతః శ్రోతు మర్హంతి సద సద్యోక్తిహేతవః” యనియుఁ బ్రశంసించి యున్నారు. పదవాక్యప్రమాణజ్ఞ భవభూతిమహాకవికూడ “ఉత్పత్స్యతే స్తి మమ కోపి సమాన ధర్మా” యని సవిచారముగనైనఁ బండితప్రశంస చేసియున్నాడు. “విద్వా నేవ విజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమ” మ్మను సమర్థిచూడఁ బండితుఁడు చేసి నకావ్యాదికమును బండితులకే యర్పించవలె నని యద్యోధించుచున్నది. “సమకాలురు మెచ్చ రెన్నఁడున్” అనుచేమకూర పేంకటకవి దూషణవ రవాక్యములు వ్యతిరేకముఖమునఁ బండితప్రశంసఁ జేయుట లేదా ? వీ రందఱుఁ బండితుల మెప్పును గోరియే కాదా వారి నుగ్గడించుట మొదలగునవి జరిగియున్నవి? కనుక పండితులు గ్రంథకర్తలనో రడం చుటకు వ్యాకరణ మను మహామోహనద్రవ్యమును దెచ్చిపెట్టి రని నిష్ఠారణముగ వారిని నిందింపక వారిపైఁ జిరాకు మాని కురాకులేక శాస్త్ర మభ్యసించి వరాల కెన యగు సత్తావ్యములను రచించి మిరాతి గులైనపండితశూరులకే కానుకగాఁజేసినచోఁ జతురాననయువతి కంఠ మున నిస్తులముక్తాకలాపసమర్పణ మగు నని నాచిత్తసర్వస్వము.

అయిన, వ్యవహారదుష్టపదములు గ్రాంథికకవుల రచనలయందుఁ గూడఁ గానఁబడుచున్నను, గ్రాంథికవ్యావహారికభాషాభేద మల్లే యుం డవలె నని మీయభిప్రాయమా ? యనినచో “శాస్త్ర ప్రయోగవచసో శ్శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే, అనిష్పన్నే పదే తేన ప్రయోగాశ్రయణం హి తమ్” అనుప్రామాణికవచనమునుబట్టి వ్యవహారదుష్టపదములు బహు పండితప్రయోగమధ్యమునఁ దఱచు మెలఁగెనేని యవి యనివార్యగ్రా హ్యము లని వేఱుగఁ బునర్నయవసరములేదా, గావున, నాపదముల విషయమై వ్యాకరణము చాల దను మొదలుగాఁ గల తద్దూషణములు సూక్తుచితదృష్టిచూలకములు గాని, న్యాయములు గా వని విన్నవించు చున్నాను.

తిక్కన--భారతరచన.

—విద్వాం. పిఠుపాటి పశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు, పితాపురము.—

మనుమసిద్ధిక్షమాపాలుని రాజ్యచక్రమును దన యనమానమే ధాశక్తిచే నశ్శతయుగా నడపిన సామాదిచతురుపాయజ్ఞుఁ డగుమహా ముత్రియు, వేదశాస్త్రాధ్యయనముచేసి తదుక్తకర్తాచరణమునందు మిక్కిలి యాస్తకి గలిగి స్వాహాస్వధాశబ్దవ్యయసంస్కృతము లగుహవ్యకవ్యము లచేత దేవతలను బిశ్మవేవతలను దృష్టికటిచిన సోమయాజియు, నుభయ భాషాకవిత్వంబున మిగులఁ జతురుఁడై యుభయకవిమిత్రుఁ డనఁ జేరుఁ గాంచిన మహాకవియు, దాను గృతికర్త యయ్య నితరకవులచేఁ గృతు లుదిన మహాత్మాగియు, నిరంతరస్థరణీయచరితుఁడును, హరిహరాద్వైత భావనాపవిత్రీకృతహృదయుండును, నగుతిక్కన సోమయాజి నిర్వచనోత్తర రామాయణాదికృతులను రచించియుఁ దృప్తిలేక తాను సంసారసాగరము ను దరించుటకును, భారతకథారసపానముచేత 'నాంధ్రావళి మోదముం బొసయుటకును' దననునంబున ననువైన మార్గము నాలోచించి మహాభా రతము విరాటకర్వము మొదలు పనునైమకర్వము లాంధ్రీకరించెను.

మనకవిబ్రహ్మ తనయాంధ్రీకరణమునఁ గ్లప్తీకరణవిపులీకరణముల సాహాయ్యమున గ్రంథ మంతయును నడపినాఁడు; మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల నాచిత్యమునే ప్రధానముగాఁ జేసికొని మూలమున నున్నదానిని దెనిఁ గింపక విడుచుటయు, మూలమున లేవిదానిని గల్పించి పెంచుటయు ను జేసినాఁడు. ఇట్టిమార్పులు దక్కక కవులెల్లరును జేయవలయు నని ధ్వని మార్గప్రతిస్థాపనాచార్యుఁ డగునానందపర్థనుఁడు చెప్పెను చూడుఁడు. "శ్లో. ఇతివృత్తవశాయాతాం త్యక్త్యా ననుగుణాం స్థితమ్

ఉత్ప్రేక్షోవ్యంతరాభీష్టసోచితః ఫోషయః.

ఈవ్యాసముక్తిసూర్యరాయవిద్వాంసందపుస్తక భాండాగారమున జరిగిన తిక్కన వర్ధంతి సందర్భమునఁ జనువఁ బడినది.

ఇతివృత్తవశాయాతాం : కుచిత రసాననుగుణా, సిత్తి త్యక్తాస్య పునః ఉత్తేక్త్యాపి అంతరా అభ్యుదయోఽత క్షోభాయో విధేయః యథాకాళివాసప్రబంధేషు (శాకుంతలాదిషు) కవినా ప్రబంధ ముపని బధ్నతా సర్వాత్మనా రసవరతుత్రేణ భవితవ్యః. త త్రేతివృత్తే యది రసాననుగుణాః సిత్తి వశ్యే త్తాం భక్త్యాపి స్వతంత్రతయా రసాననుగుణా క్షాంతర ముత్పాదయేత్.

శ్లో. అనాదిత్యా దృతే నాన్య ప్రసభంగస్య కారణమ్

ప్రసిద్ధాదిత్యబంధస్తు రసభావః పుష్పరా" (భవిష్యుతోకము.)

అలంకారికమార్గమును జక్కఁగాఁ బఠింపిల్చి యనాదిత్యానాది త్యములను గుఱించి త్రిక్షన తనభారతమును దీప్తి దిద్దినాఁడు. ఈయహాకవి యేవిషయమును వర్ణించినను బాకకులను ద్విషములను జేయునట్లుగా వర్ణింపఁగలఁడు. దీనికి ముఖ్యదాహరణములు:—అభిమన్యునిముద్ధమిట్టము, శృష్టుస రాయబారపుట్టము. ఇట్టినుట్టము లింకన నేకములుగలవు. ఈనుట్టములు చూపునప్పు డీగ్రంథమున కొకమూలగ్రంథము కలదనియును దాని కిది యాంధ్రీకరణ మనియు నెట్టివిద్యానునకేం తోఁచదు. అచ్చముగా నాంధ్రముననే (అనఁగా సంస్కృతమున లేకయే) తొలుత నీ గ్రంథము రచింపఁబడిన దనుదృఢవిశ్వాసము పాఠకులకుఁ గలుగునట్లు రచించినత్రిక్షనకవి మహాప్రణిధకు నమస్తరింపని యాంధ్రకవి యుండఁడు; కావుననే కవిత్రయములోనివాఁడగు నెఱ్ఱనార్యుఁడు తనహరివంశమునఁ దిక్షనను గవిబ్రహ్మ యని నుతించినాఁడు.

మ తనకావించినసృష్టి తక్కింఁగలచేతు గామనా నేముఖం

బునఁ దాఁ బల్లినకల్లు లాగమములై పొల్పొందునా వాణి న

త్తను సీతం డొకరుండ నాఁ జను మహత్త్వాప్తి గవిబ్రహ్మనా

వినుతింతు గవితిక్తయజ్ఞ సఖిభోంప్వదేవతాభ్యర్చితృ.

మనతిక్తనకు సాక్షాద్భిష్యుఁడు ను మార్తంఢేయపురాణము నాంధ్రీకరించినవాఁడును సగుమారయ యీతనిగూర్చి యిట్లు చెప్పినాఁడు.

చ. ఉభయకవిత్వతత్త్వవిభవోజ్ఞులు సువిహితాభవరక్రియా
 ప్రభు బుధబంధు భూరిగుణబంధురు భారతసంహితాకథా
 విభుః బరత్తత్త్వబోధను నవినవరాశరనూను సంతత
 త్త్వవిభవోజ్ఞునియయశుః చిక్తవీంధుని గొల్తునధితోక.

ఇందలి 'నవినవరాశరనూను' 'ఉభయకవిత్వతత్త్వవిభవోజ్ఞులు' అను విశేషణములు నాఁడు తిక్తవయందు వాడికే గలగౌరవమునకు నూచకములు. ఇతను చిక్తవు గూర్చి విశేషములు తెలిసికొనుటకు దశకుమారచరిత్రమొక డాధారముకలదు. దీనిని కేతన తిక్తవుకుఁ గృతియిచ్చి నాఁడు. ఇందుచిక్తవంశము వర్ణించబడినది. ఈవిధముగా (అనఁగా గృతి ద్వారమున) దశవంశమును దాను వర్ణించుకొననక్కఱలేకయే యితరులచే వర్ణింపఁజేసికొనిన తిక్తవ వివేక మెట్టిదో యాలోచింపుఁడు. ఇతఁ గేతన తిక్తవు గూర్చి చెప్పినదానిని గొంచెము పఠించినచో నాతనిప్రవృత్తమును బ్రతిభాపాండిత్యములును స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలవు. చూడుఁడు.

సీ. సుకవీండ్రబృందరక్షకుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ

డనునాలుకకుఁ దొడవైనవాఁడు,

చిత్తనిత్యస్థితశివుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ

డనుశబ్దమున కర్థమైనవాఁడు,

దశదిశావిశ్రాంతయశుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ

డనిచెప్పటకుఁ బాత్రమైన వాఁడు,

నకలవిద్యాకళాచానుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ

డనిచూపుటకు గుఱియైనవాఁడు,

మనుమసిద్ధిమహేశ సమస్తరాజ్య

భారణౌరేముఁ డభిరూపభావభవుఁడు

కొట్టరువుకొమ్మనామాత్యు క్కూర్తిసుతుఁడు

దీనజనతానిధానంబు తిక్తశౌరి.

క. అభినుతుఁడు మనుమభూవిభు

సభఁ దెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై తా

నుభయకవిమిత్రనామము

త్రిభువనముల నెగడ మంత్రితక్కు పదాల్పే.

సీ. సరసకపీదుల సత్ప్రబంధము లొప్పు

గొను నను టధికక్రీడనకుఁ దెరువు

లలితనానాకావ్యములు చెప్పు నుభయభా

షలయందు ననుట ప్రశంసత్రోవ

యర్థమైఁ బెచ్చుఁ శృ నగ్రహారంబులు

గా నిచ్చు ననుట పొగడ్తపాలము

మహిత దక్షిణాలైఁ బహువిధయాగంబు

లొనరించు ననుట వర్ణనముచొప్పు

వరుని కొకనికి నిన్నియఁ బ్రకటవృత్తి

నిజము లై పెంపుసాంపాది నెగడు నెట్లుఁ

గొమ్మనామాత్యు తిక్కనికొలఁది సదిపుఁ

డింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు.

క. చతురాసన సన్నిభునకు

సతతస్వాహాస్వధానిశబ్దవ్యయసం

స్తృతహవ్యకవ్యసంత

ర్పితమఖిశిఖముఖనిలిపపిత్తచర్మపకుఁ.

ఇక్కఁ దిక్తస్తకవి కృష్టికరించిన చోటులును విపులీకరించిన తావులును, ఔచితీసంపాదనకై యన్యచూర్ణముల నవలంబించినవట్టులును గృహముగాఁ జూపుచున్నాను.

—కృష్టికరణమునకు—

కవిబ్రహ్మ రసము చెడకుండుటకును గథ పాఠకులకు విసుగుపుట్టించక వేగముగా నడచుటకును గొన్నిచోట్ల మూలములోని విషయములను గృష్టికరించినాఁడు. అందును దనకృతహస్తము గొంత కనఁబడిదినాఁడు. చూడుఁడు. —భార-ఉద్యో-3-౧౨2.

చ. గొడుకులకంటె నయ్యదుఁగుఁగోడలి కెక్కుడు కూర్తుఁ గోడలుం
గొడుకులు సేయుభక్తి కటఁగోటిమడుంగులు భక్తి నాకు నె
వ్వదుఁ దగఁజేయుచుండు నది పుణ్యచరిత్ర కులాగ్ర గణ్య న్రొ
త్తిసి సకలంబుఁ జూడ సభ దైన్యముఁ బొందుట సూచి పోక్తిత్తిక్.

ఈదృశ్యమునకు మూలమును గూడ నిటఁ జూపుచున్నాను.

“సర్వైః పుత్రైః ప్రియతరా ప్రాకడీ మే జనార్దన. సం. భార. ఉద్యోగం
అధ్యాయ. ౪౩.”

ఈఁషయమునే తిక్కకవి చతురముగాఁ “గొడుకులకంటె... చే
యుదుండు.” ననువఱకుఁ బెంచిస్తాసినాఁడు.

శ్లో...తథా వ్రతా...సం. భార. ఉద్యోగం అధ్యాయ. ౪౪.

(తథావ్రతా=పుణ్యశీలా. నీలకంఠ వ్యాఖ్య.)

ఇది “పుణ్యచరిత్ర” అనుదానికిమూలము.

శ్లో. కులీనా... .. , , , ౪౩.

శ్లో. మహాభీషససంపన్నా... .. , , , ౪౪.

ఇది “కులాగ్రగణ్య” యనుదానికి మూలములు.

శ్లో. కుతిభిః సంపభి శ్శూరై రగ్నికలైః ప్రహరిభిః,

ఉపపన్నామహేష్వాసైః... .. ౪౫.

ఇదలిభావమునే “సభర్తృక” యనుపదము గల “కొత్తడి”యను
పదముచేఁ బ్రకటించినాఁడు.

శ్లో. సర్వేప్రేక్ష్య కురవః... .. ౪౬.

ఇది “సకలంబుఁ జూడ” ననుదానికి మూలము.

శ్లో. తన్నా దహతి యత్తృష్టా, సభాయాం కురుసన్నిధౌ, భారతాష్టైః
పరికిమా... .. ౪౭.

ఇదలిభావమునే “సభ దైన్యముఁ బొందుట సూచి పోక్తిత్తిక్”
అని చెప్పినాఁడు. ఈవిధముగా ననేక శ్లోకములలో వ్యాసమహర్షి చెప్పి
నవిషయము నొక్కప్రద్యములోఁ దిక్కనమహాకవి సంగ్రహించినాఁడు.

— విపులీకరణమునకు. —

౧. సోమయాజికీ దనదేశాచారముల యుద్దేశమున ముక్తున. అను
నైనచోట నయ్యాచారములను ప్రవేశపెట్టుచుండును. చూడుడు:—

శ్లో. ప్రతిగృహ్యచ తాం పార్థః పురస్త్యత్య జనార్దనమ్

వివాహం కారయ్యామాస పాదదస్త్ర ముత్తమమ్

శ్లో. కృతే వివాహేతు తదా క్షుపుత్రో యుధిష్ఠిరః

బ్రాహ్మణేభ్యో దదా త్తం యదుపాహర దమ్యతః.

అని కృష్ణముగా వ్యాసుడు చెప్పిన వివాహాగ్రహణ దనదేశాచారముల నందుఁ జొప్పించుటకును బాకములకు రసాంతరానుభవముచేఁ గొంతముత్సాహమును గలిగించుటకును విస్తరించి వర్ణించినాడు. అందలి తలఁబ్రాలుపోసికొనుట మున్నగునవి యాంధ్రాచారములే. ఇట్లే భీముడు విరాటునియొద్ద మల్లలతో 'కుస్తీపట్ల' పట్టునపుడును సంస్కృతమున లేకున్నను దనకాలమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రసిద్ధములై యున్న 'కుస్తీపట్ల' నే యెంతయో రమ్యముగా వర్ణించినాడు.

౨. శ్లో. కేశితశ్చ వనే సూరో వాసవేః చ శిక్షితః

అమర్షవశ మాకన్నో యోత్యతే నాత్రసంశయః.

సం. భార. విరా. ౪౦ అ ౨౬.

చా. సింగం బాణటితో గుహాంతరమునం జేడ్చుటమై నుండి మా

తంగసూర్జితయూధదర్శనముద్యుక్త్రోధమై వచ్చునో

జం గాంతారనివాసఘనమతి నస్తత్యేనపై వీడె వ

చ్చెం గుంతీసుతమధ్యముండు సమరస్థేమాభిరామాకృశిక.

భార. విరా ౪-౯౩.

ఇక్కడఁ జక్కని యువమాచమును గల్పించి శ్లోకమునందలి భావమున కెట్టిశోభను గలిగించినాడో చూచితిరా!

— అన్యమార్గావలంబనమునకు —

“కేశితశ్చవనే” ఇత్యాది శ్లోకమునకు వెనుక

శ్లో. ఏషపార్థోహివిక్రాంతో... నాజిత్యాచినివరైత సర్వాః పిమరుద్గణాః.

సం. భార. విరా. ౪౦ అధ్యాయ. ౧౭ మొదలు ౨౫ వరకుఁ గల ఐదిశ్లోకముల నిక్షణఁ దిక్షణ తెనిగించులేదు. ఏలయన నీశ్లోకములలోని భావమునే మరలఁ గట్టఁబ నిందించు కృపాచార్యునిచే శ్లో. ఏకో హి శస్త్రాన్ సమశే సహస్రః ప్రతివాధితుః,—తథా నివాతకవచాః కాలకే యాశ్వనానవాః, దైవతై రవ్యవధ్యా స్త ఏకేన యుధిపాతితాః.

అని కృష్ణముగాఁ జెప్పింది నాఁడు వ్యాసమహర్షి. మఱితిక్షణ య సమయమున గురువగు ప్రోణాచార్యునిచే సర్జురు నంతగా నుతింపఁజేయు టకన్నఁ గట్టని గర్వాకులకుఁ గుర్తుఁజైన కృపునిచేతనే యర్జునస్తుతి చే యించుట యుచితముగా నుండు ననియును, ద్రోణునిచేతను గృపునిచేతను నూడ నొక్కమాఱుగానే వైవిధ్యముగా నర్జునస్తుతి చేయించుట సరసము గాదనియును దలంచి యీవిధముగాఁ గృపునిచేతనే యర్జునస్తుతి చేయించినాఁడు.

వ. అక్షిరీటి యొక్కరుండ కాఁడే యని తలంతుమేని—

సీ. శక్రాది సురులతో సంగ్రామ మొనరించి

ఖండవం బేర్చు నొక్కరుండకాఁడె

యాదవబలమెల్ల నాఁగిద్రోచి సుభద్రఁ

గడిమిమైఁ దెచ్చె నొక్కరుండకాఁడె

ఇగ్విజయంబునఁ దేజఃబు సేసె ని

క్తురువంశమునకు నొక్కరుండకాఁడె

బలముతో గంధర్వైతి నోర్చి విడిపించె

గౌరవేశ్వరుని నొక్కరుండకాఁడె

యని నివాతకవచులను దానవుల నాతఁ

నొక్కరుండ కాఁడె యుక్తుమడఁచె

నమరులకు నజేయు లగుకాలకేయుల

నొక్కరుండ కాఁడె యొడిచెఁ గర్ణ !

భార. విరా. ౪-౨౧౦.

మఱియును దిక్షణ భావోద్దేశమును వర్ణించునప్పు షోకవిధ మగు నూతనపక్షి నాశ్రయించి యెంతయో రమ్యముగా వర్ణించును.

గీ. దివజకతి నీకు నచ్చిన తీవ్రశక్తి
చేతఁ గన్పిడి నను నని చూతు వేని
వా నుదేవునిచే నని ప్రయ్యలయ్యుఁ
దునియ లయ్యును బాషియయ్యుఁదొరఁగుధరణి. ఉద్యో. ౨-౨౭౨.

గీ పాండవులకుఁ దగిన పాలు మేదినిఁ బంచి
యిచ్చుకంటెఁ గార్య మెద్ది గలదు
ధర్మ మెద్ది సముచితం బగువిధమెద్ది
శక్య మెద్ది చెప్పుడ వాక్యవిదులు. ఉద్యో. 3-౨౭౫.

క. నిండెసమయాబ్దములు నిం
కొండన లే దిపుడ చని సుయోధనుతో భీ
ష్ముడును గురుఁడును వినఁగా
నిండె ననుము నిండె నిండె నిక్తంబునకుఁ. విరా. ౪-3౭౦.

ఈవిధముగాఁ దనభారతరచనయం దఃస్వసామాన్యప్రతిభను బ్ర
కటింపిశృతార్థుడైనాఁడు. అట్టికవిబ్రహ్మను గనుటచే నాంధ్రదేశమాతయు
గృతార్థురాలైనది.

శా. మూలం బొక్కఁడు దీసికిం గలుగునే మూలంబు తాఁజూడకే
వైశం బీకృతి తిక్తయజ్వ కవితావల్లభ్యమేపార నా
నాలంకారరసాచితీయుతముగా నల్లఁ జూమియందు ధీ
శాలుల్లాడ నుతింప భారతము యజ్వ! కూర్చి మాకీయవే!

ఉ. నీమహిమం బచింత్యము, గణింప నశక్యము నీకవిత్వశో
భామహిమం బనన్యసులభం బగుఁ దావక పాత్రపోషణ
శ్రీమహిమం బుదాత్తము వచింపఁగ నీదునయప్రశస్తి ని
న్నోమహిమాకరా ! తెలుతు మోషినభంగి ననుగ్రహింపవే.

గ్రంథ స్వీకారము.

గృహలక్ష్మి.

దసరాసంచిక:—ఇన్నపురమున స్త్రీలజ్ఞానాభివృద్ధికై డాక్టరు
కే. యస్. కేసరిగాచేత బ్రకటింపబడుచున్న గృహలక్ష్మి మాసపత్రికకు
బ్రతివత్సరము వలెనే యీసంవత్సరమును దసరాసంచికను బ్రక
టించిరి. సంచికయంతయు సతీలలామలచేతనే వ్రాయబడిన వివిధవిషయ
వ్యాసములతో నిండియున్నది. స్త్రీలు ప్రాసికొన్నవియే గనుక విషయ
ము లన్నియు స్త్రీలయభివృద్ధినిగూర్చినవే యని వేఱుగఁజెప్ప నక్కఱ
యుండదు. ఇట్టిపత్రికను బ్రకటించుచున్న శ్రీ డాక్టరుగారి సభినందించుచు
న్నారము. కాని, జ్ఞానాభివృద్ధి నందుచున్న నారీమణు లందఱును మా
తృభాషనుగూర్చి యత్యధ చేయుచున్నారని వగచుచున్నారము.

ఆంధ్రభూమి.

ఇదిచెన్నపురములో శ్రీయతులు ఆంధ్ర శేషగిరిరావువంతులు
బి. ఏ. గాంచే నది కలబడుచున్న దేశోపకారకమాసపత్రిక. ఈ 1938 వ
సంవత్సరము సెప్టెంబరు నెల పత్రిక యంతయు (2 సంపుటము-బహు
ధాన్య, భద్రవదము ౨ సంచిక) “మదరాసుసంచిక”యనునామముతో
వెలువడినది. విషయము లన్నియు మదరాసునుగూర్చినవియే.

“మదరాసు మహానగరము మహ్మాటికి మనది. దానికిఁ జెన్న
పురి యనుపేరు మనమిచ్చినది...మద్రాసు లేనియాంధ్రరాష్ట్రము తల
లేని మొడలు, మద్రాసు అనునిరుసుమీఁద ఆంధ్రుల భవిష్యచ్ఛక్రము
దిరుగనున్నది. మద్రాసు మనరాష్ట్రములోనుండి పోయినయెడల మన
నిధులుపోవును.” ఈరీతిగా మద్రాసు మనయాంధ్రరాష్ట్రమునకు ముఖ్య
నగరము కావలెనని చెప్పు వ్యాసము లనేకములు గలవు. మొదటినుం
డియు నాంధ్రులవలననే మద్రాసునగర మభివృద్ధిలోనికి వచ్చిన దనియును

దెల్పబడుచున్నది. అనేకులు చరిత్రములను బరిశీలించి యతినిపుణముగను యుక్తియుక్తముగను వ్యాసములను లిఖించియున్నారు. చాలసంతోషము. కాని ఆంధ్రదేశమునకై, యాంధ్రభూమికై, యాంధ్రరాష్ట్రమునకై, భగీరథప్రయత్నములు చేయుచున్న యాంధ్రులందఱు నాంధ్రభాషనభోగితికిఁ దెచ్చుచున్నారు. ఆంధ్రభాషను నీరసస్థితికిఁ దెచ్చుచున్నప్పుడాంధ్రభూమి యేయసంతాధారమునఁ గాలూనుకొనియుండునా, యని మాత్రము విచారముగా నున్నది.

కన్నడనుడి.

ఇది, బెంగళూరులో నిరుపదిమూడు వత్సరములక్రిందట స్థాపింపం బడిన కర్ణాటసాహిత్యపరిషత్తువారిచే, నూతనముగా వెలువరింపబడుచున్న వారపత్రిక. మొదటిసంచిక మాకందినది కర్ణాటకభాషలోనాంధ్రభాషలోకంటె ననేకవారమాసపత్రికలు, కన్నడభాషాభివృద్ధిములు గలవు. తగినంతభాషాభిమానుల యాదరణము వానికిగలదు. కన్నడసాహిత్యపరిషత్తువారి పుడివారపత్రిలోఁ గూడఁ గేవల భాషావిషయములనే ప్రకటించుచున్నారు ఈపత్రికకు శ్రీ అ. న. కృష్ణరాయగారు సంపాదకులుగానున్నారు. ఈకర్ణాటసాహిత్యపరిషత్తుఖమున వెలువడు కన్నడనుడి దేశమున కంతకును జేదోడు వాదోడుగా నుండుఁగాత ! మహారాజాదరణమునందిన యీభాషకు నీ పత్రికలకుఁ గొఱతయేమి!

మదవిదళనము.

ఇది యొక్క చిన్నపుస్తకము. చెన్నపురములో, ముత్యాలపేట హైస్కూలు ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులు విద్వాన్ తా. అర్జుగంపిల్లెగారు రచించినది. (క్రొనుసైజు) ౬౩ పుటలుగలది. జేమే ద్రమహాకవి యొక్క దర్పదళనమను గ్రంథమును జదివి, మారీతిని దెనుఁగులోవచనరూపమున నొక్క కావ్యమును రచింపవలయు నని యత్సహపడి ప్రారంభించినది. ఇందు మదవిదళనవిషయములే పెక్కులు గలవు. మదము, అనఁగా గర్వ

ము—కూడనిది దానివలన సజ్జేకాస్థము లున్నవని చూపుటయే కవి కడంగ, కావున, గర్వలక్షణము—కులముదము, వానినిర్వాసనము, ఇట్లే ధిమదము, వానిదళనము, విద్యామదము, దానివిదళనము, రూపమ దను, వానివిదారణము, విశ్రావణముదము, తత్త్వదర్శనము, అధికార మదము, తద్దరణము, ఆచారముదము, తన్నిరాసము నని చిన్నిచిన్ని యువాహరణములలో వివరించియున్నారు. భాషజటిలము నిర్దుష్టము నై రాజిల్లుచున్నది.

ఇవ్వినావునులు, “ఆంధ్రవాఙ్మయలక్షణదర్పణమును” వ్రాయుచు న్నారు. అజసములోని కంబరామాయణము నాంధ్రీకరించుచున్నారు. ఈ మదవిదళనము వెల యెనిమిదణాలు.

సంఖ్యాదర్శము.

శ్రీశ్రీగ్రామజమీందారు లగు శ్రీరాజా కందుకూరి బాలసూర్య ప్రసాదబహదరుగారు చిరకాలమునుండి వ్రాయునమకట్టియొంధ్రవిజ్ఞానమను విజ్ఞానసర్వస్వమున కనుబంధము. సంఖ్యాదర్శనామప్రకాశికయను నది తొల్లియొక్కటి శ్రీకనుపర్తి వే.కటరామశ్రీవిద్యానందనాథనిరచి తముకలను. దానికంటె నిది విలక్షణమైనది. దానికి దీనికిని భేదమేమననించు విషయవివరణముగలను. అందుగేవలపదములు మాత్రమే చెప్పి బడినవి. శివాహరణము:—పన్నిద్దతాత్పర్యులు-వీరిలోఁ దొమ్మిదవయాత్పర్యులు “తిరుమంగైయాత్పర్యులు (పరకాలయతి) వీరికి-కవిధ్వంసమనియుఁ బేరుగలను. కవిలోకనివాకరులనియు, చతుష్టవి శిఖామణులనియు, మట్పుబంధకపులనియు, కవివైరియనియు బిరుదనామములు కలవు. తిరుణావెత్తిరుంగరు అనుగ్రామమున కలియుగమున నాల్గువందల వత్సరములనాఁడు నీలుఁ డచుళూద్రునకుఁ జనించి ధనుర్విద్యనేర్చి చోళభూపతి కడ కొల్వొండి (అయోనిజ యగు) కుముదవల్లిం గోరి దొంగిలించిన ధనముతో నామె బడసినవారు వృశ్చికమాస (కార్తికేసల) కృత్తిక వీరితిరుగక్షత్రము. విష్ణుదేవుని శాశాంశసంభూతులు.”

శ్రీకృష్ణ.

లక్షణసారసంగ్రహము.

తృతీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీవిలసత్తమభా
ర్యావృజినవ్రతమహేతురాఘవపదరా
జీవధ్యానశ్రుతిప
ద్యావస్తీ వెల్లలూరి హనుమత్కస్తీ. ౧
వ. అవధరింపుము.

— ౧ రేఖాకారనిర్ణయము —

- గీ. కృతుల రేఖాకారసంతతులగతులు
లలితదళరూపనాటకలక్షణములు
జిత్రకవితలకొన్నివిశేషములును
నాట్యప్రత్యయములు దేర్చు నామ్య లెన్న. ౨
- క. తా నేమి చెప్పినాఁ డి
బ్రా నని రఁలు యెవ్వఁ డెఱుఁగు ననకుఁడు సుకవ్రల్
నానేర్చుకీతి మీకృపఁ
బూనుక రేఖలు ఆకారములు నేర్పఱతున్. ౩
- గీ. కృథివి జీవుఁ డీశుఁడను నభేదవాది
వలెనె వాదించి కుకవి దుర్వాదిసభలఁ
చాను రేఖకు తాకు భేదమె యను నది
కృతులుచేకట్టుసుకవిసమ్మతము గాదు. ౪
- క. ఇడఁ దగు రేఖకు రేఖయె
యడరఁగఁ బ్రాసము ఆకార మైన ఆకారం
బిడఁ దగును గాని రెండును
బడిఁగలయఁగఁ జెప్పరాదు పాపని వింటే. ౫

క. తలకట్టు గాక యెత్వమె

యలవహః జజనలను మూఁట నది మొదలగుచోఁ

దెలుఁగుల మొదళ్ల నెయిలివి

యలహల్లులు గావు స్వరము లగు వ్రాయంగన్.

౭

ఉదాహరణము:—

గీ. చెలువ చేకటొప్ప జేన యనంగను

సేసకొ వ్వనంగఁ జెలు మూఁట

నెఱుక యిర వనంగ నీరెండువర్ణంబు

లచ్చు లగును హల్లు లాది గావు.

౮

గీ. ఆంధ్రసంస్కృతపదములయందు మొదలి

వైన ఉఱులు ఓకార మనెడులిపులు

స్వరము లగుఁగాని హల్లు లై చొరవు గనుక

వాకు నుత్తోత్వముల నవి వ్రాయరాదు.

౯

ఉదాహరణము:—

గీ. ఉల్ల మువిద యుడలు నూరును నోపిక

యనెడువలుకు లెల్లఁ దెనుఁగు లాను

ఉదధి యన్నతెంబు నూర్వళి యొంకార

మమరు ననంగ సంస్కృతమనఁ జెల్లు.

౧౦

సీ. సంస్కృతార్ణములఁ దత్సమమగు తెలుఁగుల

యందుఁ గ్రియాపదాంతాక్షరములఁ

బలుకుచో రేఫలు గలుగు నింతియె కాని

గలుగదు బండికార మరయ

అద్వయి ఇద్వయి ఎద్వయి ఒకైలు

కగచజతదపబాక్షరము లెన్న

నమర వసల లిన్ని యమర నిర్వదిరెడు

వీనిపై తారేఫనితకు లొదవు

వాని క్షులచేఁ దేవు వరుసతోడఁ
గడమయిరువదితోఁ దక్షరములతువఁ
గదిసి రేఫలు గలిగిఁ గలిగెఁ గాని

మఱి అకారంబు లే దెందు మూరుతనుత. ౧౦

వ. ఇందు స్పృశ్రుతకదంబులఁ దత్పరుమగుతెరుఁగువదంబులఁ రేఫలు
గలవు అకారంబు లేకుండుట సుప్రసిద్ధ బగుఁ గ్రియాపదాంతాక్ష
రంబులపై రేఫవర్ణంబు లెట్టి వనిన. ౧౧

ఉదాహరణము:—

క. వ్రాసిరి వచ్చిరి యొప్పిరి
సేసిరి యన నాదిగాఁగఁ జెన్నగుక్రియలన్
డాసినతెనుఁగులఁ గలయవి

భాసురముగ రేఫ లయ్యెఁ బవనతనూజా. ౧౨

గీ. రేఫక్రిందట ద్విత్వ మా రేఫ లేను
ఘనఅకారంబె ద్విత్వఅకార మగును
అట్టునను గల్పు నొకయిట్టి మట్టిసీడ
నట్టగుట్టాబు గలవానికుట్ట వినుము.

౧౩

వ. ఇంక, అకారావలపై వచ్చినరేఫఅకారంబులకు వర్గక్రమంబున వివ
రించెద. ౧౪

సీ అరిగొనె నరదాన నరిగెను నరనాయి

గొన కిరు దరగంటఁ గనియె నరయ

నరసి చల్లారఁ గన్నార నారెడు నన

నారంగ ధర్మంబు నారఁగూరె

నారఁగాఁగినపాలు నారెను లారాట

మూరటం బారనియగ్గి యారె

నారయ నట్లు పొంగారె నారంగ న

ద్యయిమిఁద రేఫ లిర్వదియు రెండు

ఇరవు నిరువురు నిరువది యరుగెలఁతులు
 నిరుము నిరవార నొలఁబోయి రస నీరె
 నీరికలుపుటై నీరేడు నీరెలుఁ గనఁ
 బరనొకొండేఫ లిద్వయివయిని హనుమ.

౧౫

సీ. అటవట యటకట యటిముటి యటువది
 యటువుడు నటుచు న్నకట యనంగ
 నటపొట డటపులు నటచెయి పొల్పుటి
 యటచునె కటయటు లటుము లనంగ
 నటలేక యటుగును నటుకమ్మ టటకాలు
 నటగొట లేక సిగ్గటి యనంగ
 గజ్జరూకట యటుగుఁడ కుబుసంబు బి
 టట యడలాట నోరాటె నాటు
 రసము లాటనితేజ మాతాపు లాట
 డి యన ముప్పదిరాలు నద్వయిని నిటికి
 యటులు నిటుకట విటుసు క్రికిటియ నిటిసె
 నన నికారంబుపై జాలు నా అగుఁ గజ.

౧౬

సీ. ఉరవట యరవణిం చురిమెడి యరులద్రో
 యట డెంద మురియాడ నురియు ననంగ
 నురుళింప నూరక యుండుట నూరార్పు
 టూరటపుచ్చుట యూరనుండి
 యన నుద్వయంబుపై నొనరు రేఫలు వదు
 నొం డివి కృతులలో దండిమెఱయు
 నుటవుగ రిపులపై నుటుకుడు బలిముటి
 యటుముచు నుటుకటి నుటుక చేతు
 లూటడిల నూటు ననంగను నూటుగడన
 నూటె నన నుద్వయంబుపై నుకృతిలు
 బండితా లివి వదియయ్యెఁ బరంగఁ దెలుఁగుఁ
 గృతులఁ గవు లిఁకఁ బూలుపొంధఁ గీశనాథ.

౧౭

సీ. ఎరగలి కరువది యెరగాఁగ నెరియంగ
 నెరక యేరికెయన నెరవిడు మన
 నేమిఁదిరేఫ లివేడగు నొండొరు
 లొరు లొరసిలఁగ మిన్నొరయ నొరిమె
 నోరల కోరిచి తోరి యనఁగ రేఫ
 లెన్నిది యోమిఁద నెసఁగె నింకి
 నెఱకలు నెఱచియు నెఱుకలు నెఱుకయు
 నెఱసఁజ యెఱుపును నెఱుఁగ లెఱుపు
 యెఱుఁగుటనఁ దొమ్మి జేమిఁద నెనయు కాలు
 యెఱువ దొఱపుల నొఱగాలు నొఱిగె ననిన
 నొఱపుగలకత్తి యెఱలోన నొఱలు టనఁగ
 సప్తసంఖ్య తా లోమిఁద జరగుఁ గభన.

౧౮

సీ. కారుక్రొమ్మెగులు తొల్పరిఁ గర మొప్పంగఁ
 గురియఁ గరిసెన మొక్కరుఁడు చేసి
 కోరప్పనఁబు చేకూర నిడుకరణి
 కూర కారాకులు కూరుటయును
 గరకరఁ గలంగఁ గరఁగి కరువుఁబోసి
 కోరికి కూరిమి కోరఁజేసెఁ
 గరవాలు కరువలి కారిన ప కూరుకు
 కూరుతు కా రాటకా రనంగఁ
 గూరనాటినమ్మ కోరప్రాణ మనఁ గారి
 యంబును గరి గోరునది కరకరి
 కారులు కెర లనఁ గకారాదిరేఫలు
 ముప్పదియును రెండు ముఖ్యచరిత.

౧౯

సీ. కుఱఁగట కొఱమాల్లి కొఱఁతవడి కుఱుచ
 కఱపునఁ గొఱగాదు కొఱవి యనఁగఁ
 గఱటిఁ దెల్పగరాదు కాటియ కఱకఁత
 కొఱలి కొఱలువచ్చెఁ గెఱయ ననఁగఁ

గతకులు కుటుకొని కాటుకై కొరవంబు
కొరగల్గు కుటుమాపు కరకుట యన

...
...

గలక కారాదిపెద్దకారసంఖ్య
యెనయ ముప్పదినా ల్లయ్యె నిజమంత్రీ. ౨౦

సీ. గురువులుపారంగ గరుడాల్ప మేనీ గొర
గరువతనము గణగిరి గురువుగ
గురుసులు గురుగు లెగిరివడి గిరిగిర
గురుసు సింగారము గరగ గరిత
గారాము మ్రగ్గిరి గరిసెడి బంగారు
గురుగులు గరువము గోర మనగ
నిరువడియొక రేఫ లివి గకారముమీద
గిజ పుట గొటియల గిటిచి వగట
గుటుతు గిటుట గటి గుటి గొటక గొటిజ
గిటుక గటుగులు గుటగుట గుటుగు గటిసె
గటులు డగటి గిటుమెటు గుటుక గిటికొ
నె నన తొ లిరువడి గోవరిని యనిలజ. ౨౧

సీ చేరువ తెచ్చిరి చెచ్చెర చేరిరి
చెరువు టచ్చెరువును జొరక యనంగ
జొరవ యచ్చర లనఁ జూరె యచ్చరియము
చిరమేన వచ్చిరి చెరిపిరి యనఁ
జరుగనిచెరగులచీరలు నిల్చిరి
యనరేఫ లివి వడునెనిమి దయ్యెఁ
జిచ్చటపిడుగును జిచ్చటకును జొట
చిటుకొట్టు చిటమి ముచ్చిఱుతనఁ బు
చూటవిడుచుట క్రచ్చట చుటచుట యనఁ
గటులు చటచుట చిటుపులి గట్టచటులు

చెఱుటయు నేల చఱుచుట చెఱునుటయుఁ
జెఱిసగము చుఱుపుచ్చుట చెఱిగొనుటయు.

౨౨

గీ. చెఱకువల్లు చెఱపు సేయుట చెఱుచుట
చెఱుపు చిఱువగచ్చుచు చిఱుత మనఁగఁ
చిఱుకు ముట్టెననఁగ తొడి నిర్వదియైదు
చకర మైనకాలు శంభుతనయ.

౨౩

వ. జకారాచకు శేఫలు తేవు.

౨౪

గీ. జఱభి జెఱిపోతు జఱజఱ జాతె ననఁగ
జఱిగొనియె జఱుపుచ్చుట జఱిజిఱి యఁ
జొఱజొఱ యనఁగ

౨౫

తొన్నుదివి జకారుబుపై దొడ్డకాలు.

౨౬

సీ తరిచాడె తరమిడి తరువఁగాఁ దరచుట

తిరుగుట తిరియుట తిరము తెరువు

తెరలుట తరలఁగ తరఁగ తరతరము

నేర్తురు తొరమ్ము నెత్తు రనఁగఁ

దెఱ తేర వత్తురు తేరా సుగంధంబు

తొరుగుట తరమించి తొరలిక యనఁ

దూరుపునాటను దేరంగ నేర్తురు

తీరనికిన్దఁ బల్ తెరఁగువనులు

తెరలగాఁ గాఁచు నెయ్యి కస్తుకి సమము

తేరుపైఁ జత్తువుబొమ్మ తారు గనిరి

తెరయఁ దొరితొరి వాండ్రుదెంతు రనఁగఁ

దవర రేఫ లీక్షణమరుద్భూధులు¹ హరి.

౨౭

సీ. తెఱలుట వాతెఱల్ తెఱదిరి యేడైఱ

తెఱగుగలుట యు ను చెఱపు లనఁగ

దఱుగుట తక్కువ తఱుగుట వెల్లియుఁ
 దఱుగుట ఛేదనార్థము నయ్యె
 దఱియగు నత్తఱిఁ దఱచగు తఱిగొని
 తొఱుగువడుటయును దఱుగఁగలింపఁ
 దఱుముమఁ దొఱగమిఁ దొఱగులుపోవుచుఁ
 దొఱగిన త వియుఁ దొఱఁగె ననఁగఁ
 దఱుగు తొఱుమును దిఱియును దఱుటసఁగఁ
 దఱు తఱుముచుఁ దఱలనఁ దేఱుచు రనఁ
 దేఱిగనుఁగొనఁ దఱులనఁ దేఱు యనఁ
 దఱియుఁ బొఱుచునఁ దీఱగఁ దఱికి ననఁగఁ.

౨౮

గీ. తొఱుగఁజేయుఁడు తొఱులను దఱగ దీర్చి
 కన్ను తెఱచుట మఱి తెఱగన్న నంగఁ
 దఱిమి యని సేసెఁ దెఱగొప్పఁ దఱిగొలు వనఁ
 దవరములతాలు దృక్పముద్రము¹ లనిలజ.

౨౯

సీ. దురహర జూదరి దొరలెల్లఁ గురుకుగ
 దొరకొలు దురహర దొరయఁ డచుట
 దురహిల్లు టెరుగుట దొరకొల్పు దొరకొంట
 దూరులు దరిద్రొక్తి దొరసి రనఁగ
 దరికొనె ననఁ బంచదశ రేఫ లవి యయ్యె
 ముందఱ కాలంబు ముంద తెదురు
 నం దొఱలించెద అదఱ మిదఱ
 మెందఱు వదఱుట కొంద ఆనఁగ
 నెదితా యనంగఁ బెద్దఱికం బన
 నందఱు నెన్నంగ నింద ఆనఁగ
 బండితాలసంఖ్య వసుమూట నగు నెన్న
 దవరమునను గల్గి తరుచరాధ్య.

౩౦ *

ఈన్యాయము వేదాంతకల్పతరువరిమళము గిల పుటలోనున్నది.

౧౮౧. ఉభయతః పాశా రక్షణ.

రెండుపైపుల బంధించు చ్చాడు. అనగా మద్దేగమునుగలిగించునది.

౧౮౨. ఏకదేశవికృత మనన్యవత్.

ఒకభాగమును గలిగించికాదము వస్తువు సంతను మార్పు నేరదు. ౧-౧-గి అష్టాశ్వామీ సూత్రముతో సంబంధించిన పదియవ పాదమునకు భాష్యములోఁ బఠంజలి యిట్లుచూపుచున్నాడు. కుక్కకుఁ జెవులు గాని తోక గాని కోసివేసినచో నది గుడ్డయుగాఁ గాని గాడిద గాఁ గాని మారుదు.

౧౮౩. ఏకసమ్బద్ధివశ్యచేత్యసమ్బద్ధిస్తరణమ్.

ఒకవస్తువును జూచినచో దానితో సంబంధించి జ్ఞప్తికివచ్చును. తర్తభాషాన్యాఖ్యాన మైతన్యాయప్రదీపము ౪౪ వ పుటలో “ధూమదర్శనమువలన దానితో సంబంధించిన యగ్ని స్మృతికి వచ్చుచు అని కలదు.” “ఏకసమ్బద్ధిజ్ఞాన మవసమ్బద్ధిస్తారకమ్”.

౧౮౪. కపింజలన్యాయము.

కపింజల మనగా కొఁజుపిట్ట. వాజసనేయసూహితలో ౨౪-౨౦ “వసన్తాయ కపింజలాలభేత” — ఇచ్చట నన్ని పిట్టలనాలభనము చేయవలయు నని యొకసంశయము కలుగును. ఈవిషయ మైజైమిని యెనిమిది సూత్రములను వ్రాసి చచ్చించెను.

౧౮౫. కమ్బులనిర్ణేజనన్యాయము.

గొంగళి నుతుకుట — గొంగళిని గొల్లమీఁదఁ గొట్టి యుతికినచోఁ దాని ముటికి పోవుటయే కాక కాల్లముటికిఁగూడఁ బోవును. ఒకపనిచేత రెండులాభములు కలుగుట. ఈన్యాయము శాబరభాష్యము ౨-౨-౨గి సూత్రభాష్యములో నున్నది. “అపి చ దధి ఉభయ మనమర్థం కర్తుం ఫలం సాధయితుం హిమాయ చ నను కమ్బులనిర్ణేజనవ దేత ద్భవిష్యతి, నిర్ణేజనం హి ఉభయం కరోతి కమ్బులశుద్ధిం పాదయో శ్చ నిర్మలతామ్”.

౧౮౬. కలంజన్యాయము.

కలంజ మనగా విషపిష్టబాణముచే జువబడిన మృగము యొక్క మాంస మని కొందఱు అందురు. మఱికొందఱు “బుగు” అందురు. ఈ స్తుత్ర మాదక ద్రవ్యము. గంజాయి. దీనికి దామ్రగూటశబ్దము పర్యాయపదముగాఁ జెప్పబడియుండుటచే బొగచెట్టని యర్థము. ఇందులకు పైమిని పూర్వమిమామాంసో ౬-౨-౧౯, ౨౦ సూత్రములలో నిట్టినిషిద్ధపదార్థములను సేవించుటవలనఁ గలుగుచెడుగులను జెప్పు నొకయధికరణ మున్నది.

౧౮౭. కాకాధికరణన్యాయము.

కాకి వాలిన యేదో యొకవస్తువు—ఈన్యాయము పతంజలి మహాభాష్యము ౧-౧-౨౬ వార్తికములు ౩-౪ లలో నున్నది.

దేవదత్తునియిల్లెడునుని యొకఁ డడుగును. దానికి, అదిగో-కాకి వ్రాలిన యిల్లెడునుని యొకఁడు చెప్పును. తర్వాత నాయుంటిమీఁదికాకి యెగిరిపోయినయెడల దేవదత్తునియిల్లు కావలసిననానికిఁ దెలియరాదు.

౧౮౮. కాచి న్నిపాదీ పుత్రం ప్రసూతే, కశ్చి న్నిపాద స్తు కషాయసాయా.

కొండది పిల్లవానిని గన్నది. దానిభర్త కషాయమును ద్రాగుచున్నాడు. ఇది యొకనికిరోగము, మందుత్రాగుట మఱియొకఁడు—అను సామెతవంటిది. ఈన్యాయము “ముని ర్భుతే మూర్ఖో ముచ్యతే” అను న్యాయమువంటిది. ముని పరబ్రహ్మమును ధ్యానించుచున్నాడు, మూర్ఖుఁడు ముక్తినిొందుచున్నాఁ డని దీనియర్థము. ఈన్యాయము వేదాంతతత్త్వవివేకములో ౩౭వ పుటలో నున్నది. “ఏతే నేవ మచాస్తా ముని ర్భుతే మూర్ఖో ముచ్యతే, ఇత్యేత చ్ఛాస్త్రఫలం ప్రయోక్త రీతీన్యాయవిరుద్ధం తథాచాభాణకః—కాచి న్నిపాదీ తనయా ప్రసూతే కశ్చి న్నిపాద స్తు కషాయసాయాతి మునికర్తృక శ్రవణాది విధిఫలస్య సాక్షాత్కారస్య మూర్ఖేన నభ్యుపగమాత్. తత్ఫల స్వాప్యవిద్యానివృత్తే మునిప్రత్యజ్మాత్ర గతతయా మూర్ఖనిష్టత్వాభావాత్ దృష్ట ఫలానాం యథాదర్శన ముపపత్తేః.

౧౮౯. కూటకాద్వాపకణన్యాయము.

కూటకాద్వాపకణము = కృత్రిమమైననాణెము. ఇది కుమారిలభట్టుని తండ్రివాడకము ౧-౩-౩ లో నున్నది. “ప్రతిస్త్రీతులకు విరోధము సంభవించినపుడు స్త్రీతి బలవత్తరము గావున స్త్రీతిని విడువవలయును. ఒక మనుష్యుడు కృత్రిమమైననాణెమును విడిచినట్లు “యోహి కూటకాద్వాపకణం కంచిత్తాల మర్హో లోకమధ్యే న్యవహరతి న తేన వివేకజ్ఞానజనితవృత్తుత్తినా పి తమైవ న్యవహర్యవ్యసే.”

౧౯౦. కేవలైర్వచనైర్ద్విర్ధనాధమర్మిక ఇవ సాధూన్ భామయన్.

దర్శనైర్వచనైర్ద్విర్ధనాధమర్మిక ఇవ సాధూన్ భామయన్. దర్శనైర్వచనైర్ద్విర్ధనాధమర్మిక ఇవ సాధూన్ భామయన్.

ఇది యాత్మతత్త్వవివేకము ౨౦ వ పుటలో నున్నది. “అవస్తుత్వాదితీచే న్న త్వేత దపి కుతః సిద్ధం సర్వసామర్థ్యవిరహా దితిచే త్సోయ మితస్తతః కేవలైర్వచనైర్ద్విర్ధనాధమర్మిక ఇవ సాధూన్ కరస్పరాశ్రయదోష మపి న కశ్యతి.”

౧౯౧. క్రియా హి వికల్ప్యతే న వస్తు.

క్రియ మార్పును జెందను గాని వస్తువు మార్పు నొందదు. ఈన్యాయము శంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యము—౧-౧-౨ లో నున్నది. “కర్తు మకర్తు మన్యథా వా కర్తు శక్యం తాకికం వైదికం చ కర్తృయథాత్వేన గచ్ఛతి వదాభ్య మన్యథా వా న వా గచ్ఛతి న తు వ స్త్యైవం నైమ మస్తి నాస్తీతి వా వికల్ప్యతే.”

౧౯౨. శోభ్యోః క్వ చ నీరాజనా.

ఒంటెయొక్కడ నీరాజన మెక్కడ. శరత్తాలములో రాజులు యుద్ధయాత్రకుఁ బోవునపుడు తమనైన్యమం దుండు గజములకు సశ్వములకు నాయుధములకు మంగళహారతు లీయవలయునని శాస్త్రము— లొట్టియల కీయ చార మెచ్చటను జెప్పబడి యుండలేదు. “వాజినీరాజనా విధిః” అని రఘువంశకావ్యములో ౮-౨౫ శ్లోకమును జూడుము. అనర్హునికిఁ బెద్దగౌరవము జరుగుటవిషయములో నీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౧౩. గర్గశతదండనన్యాయము.

గర్గశోత్రజులకు నూఱురూపాయలు దండము విధించుట—“ప్రత్యేకం వాక్యవరిసమాప్తి, సముదాయే వాక్యవరిసమాప్తి” అని వ్యాకరణవరిభాషలు. ఈరెండును మహాభాష్యుండు దఱచుగఁ గలిపి ప్రయోగించును. “దేవదత్తమజ్జదత్తవిష్ణుమిత్ర భోజ్యంతామ్” అని మొదటివరి భాషకు, “గర్గా శ్శతం దణ్ణంతామ్” అని రెండవవరిభాషకు మహాభాష్యకర్త యగువతుంజలి యుదాహరణముగా నిచ్చియున్నాఁడు. మొదటిదానిలో దేవదత్తమజ్జదత్తవిష్ణుమిత్ర లనువారికిఁ బ్రత్యేకముగా భోజనము పెట్టవలయును-ఇది ప్రత్యేకవాక్యవరిసమాప్తి. రెండవదానిలో గర్గవంశస్థులందఱుఁగలసి సముదాయముపైని దండ మిచ్చుకొనవలయును. ఇది సముదాయవాక్యవరిసమాప్తి.

౧౧౪. గర్తస్థమృతసర్పన్యాయము.

గోతిలోఁ జచ్చివడియున్న పాము—ఇది విజ్ఞానభిక్షువు రచించిన బ్రహ్మసూత్రభాష్యము ౧-౧-౨ సూత్రవ్యాఖ్యానము ౩౬ వ పుటలో నున్నది. “ప్రా క్స్నిప్టేః ప్రళయా దూర్ధ్వం నాసీ త్తించి ద్విజోత్తమ”-(నరసింహపురాణము) “నాసీ ఓతి విరతవ్యాపారతయా కారణయాపేణ గర్తస్థమృతసర్పవ ద్విలీన మాసీ ది త్యర్థః” ఆగ్రంథకర్తయే యాగ్రంథముదే వఱియొకచోట నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. “ఏవం సర్వత్ర తాంచ ప్రకృతి గుణత్రయరూపిణీ నిత్యా మపి నిర్వాప్యపారతయా గర్భస్థమృతసర్పవత్తరణకారణవిచిత్రే చింతాతే నిలాపయన్తి”.

౧౧౫. గార్హకత్యన్యాయము.

ఇంద్రుని బరామర్శించు నొకమంత్రమును గార్హవత్యాగ్ని కన్వయింపఁజేయుట-పూర్వమీమాంసలో ౩-౨. ౩-౪ సూత్రములు “నివేశన స్సంగమనో వసూనాం” ఇత్యైంద్ర్యా గార్హకత్య ముపతిష్ఠతే” అను మంత్రమును గుఱించి చర్చించుచున్నది.

౧౧౬. గోదోహనన్యాయము.

గోదోహనము=పాలు పిదుకుపాత్ర—వశువృద్ధిని గోరు యజ

మానుడు యజ్ఞములోఁ బాలిషితతో నీస్తుతేవలయు నని శాస్త్రము న్నది. ఈన్యాయము శంకరభాష్యము ౨-౩-౪౨ చూరన్యాయము లో నున్నది.

౧౧౭. హి శ్వరవ్యాహృతయః కదాచి త్పుష్పై లోకే విపరీత మ్మమ్. (కుమారసంభవము)

లోకమందఁ బ్రభువులమాటలు విపరీతార్థమును చెలియఁజేయువు.

౧౧౮. వత్ససీరన్యాయము.

ఎట్లు దూషయొక్క ఖిష్ణుక్షిణ్ణికోట కచేతన మైనను సీరము ప్రవర్తించునో యట్లు గానే యచేతనమైనను ప్రకృతి పురుషునినుక్షిణ్ణికోటకుఁ బ్రవర్తించును-“వత్ససిష్ణుక్షిణ్ణి త్తం సీరస్య యథా ప్రవృత్తి రజ్ఞస్యపురుషవిమోక్షసిమి త్తం తథా ప్రవృత్తిః ప్రధానస్య” అని సాంఖ్యకాచిక.

౧౧౯. నిర్విమర్శా హి ధీరవః.

పిటికివాండు ముందువెనుకల నాలోచింపడు. ఇంద్రులకుఁ గథా సరిత్యాగరములో లావణకలంబకము దొకకథ కలదు. “పూర్వకాలమందు గంగాతీరమునఁ గామండిక యనునొకపట్టణ ముండెను. ఆపట్టణమందున్న బైరాగులమఠములో మానవ్రతి యగు నొకసన్న్యాసి నివసించుచుండెను. అతఁడొకనాడు భీక్షార్థముకొఁమఱియింటికిఁబోయి యచట రూపవతి యగువణిష్పత్రికను జూచి కామాతురుఁడై “ఆహా! యేమిక వ్రము సంభవించినది” అని పెద్దకేక వేసి మఠమునకుఁ బోయెను. అంత నాకోమఱి యామఠమునకుఁ బరుగిడి “అయ్యా స్వామీ! చిరకాలము నుండి మానవ్రతమును ధరించినవీరు మాయుఁటిలో నేఁ డావ్రతమును విడిచిపెట్టి పెద్దకేక వేయుటకుఁ గరణమే” మని యడిగెను. అందుల కా దుష్టసన్న్యాసి “కోమఱీ! నీకొమార్త వినాశసూచకము లయిన యనేక దుష్టసాముద్రికలక్షణములను గలిగియున్నది, కావున, నీకన్యకను నీయింటిలోనుంచుకొన్నయెడలఁ గొలఁదికాలములో నీవు నీకటుంబజనము నీ మైశ్వర్యము నశించిపోవును. కాబట్టి నామాట విని యీరాత్రి యొక పెద్దమందసమును దెప్పించి దానిలో నీకన్యక నుంచి మందసముపై నొక

పెద్దదీపమునుంచి గంగానదీప్రవాహముందు విడిచిపెట్టెము. అని యవ
దేశించెను. కిక్కిరివాఁడగునాకోమటి సన్నాసి చెప్పినట్లు చేసెను.

౧౩౦. పాత్రాపాత్రవిచారస్తు ధేచుకన్నగయో రివ.

మనవ్యుడు దానముచేయునపుడు యోగ్యతాయోగ్యతలను
బోధించునలయును. అపులకు గడ్డివేసినదిని పాల్చును. పాములు పా
లు త్రాగి విషమునుమియును.

౧౩౧. గ్రాష్టిశేభేవ.

రాతిపైఁ జెక్కిన శేఖరలె—అనఁగా శాశ్వతముగా నుండునది.

“తస్మాన్ బ్రహ్మమారాయ సంప్రదత్తాన్యథా తు మే

మరణం శరణం తాత గ్రాష్టిశేభేవ గీ రియమ్.

౧౩౨. చందనన్యాయము.

చందనబిందువు శరీరమం దొకచోట నుంచినచో దానిచలువ
శరీరమం దంతటను వ్యాపించి చల్లగా నున్న ట్లాత్తయు దేహమం దొక
చోట ననఁగా హృదయస్థానమం దుండి జ్ఞానప్రకాశముచే శరీరమంతను
వ్యాపించును. బాదరాయణసూత్రములు, ౨-౩; ౩౩-౨౪ సూత్రము
లకు శంకరాచార్యులు వ్రాసినభాష్యమును జూడఁడు.

౧౩౩. స హ్యేక మేవ సవిశేషం నిర్విశేషం చ భవతి.

ఈన్యాయ మద్వైతకాస్తుభమం దున్నది. “సత్యకామ సత్వ
సంకల్పః అహుల మనఃస్పృహ” అని యుభయవిధ మైన స్మృతులు-
బ్రహ్మము సవిశేష మనియు నిర్విశేష మనియుఁ జెప్పుచుండుటచే బ్రహ్మ
యుభయలింగ ము చెప్పవచ్చును. అనిన బ్రహ్మయుభయలింగముకాదు.
ఏలయన నొక్కవస్తువునకు రెండురూపములు సంభవించవు.

౧౩౪. అచిన్త్యాః ఖిలు యే భావా న తాన్ తర్కేణ సాధయేత్.

జగజ్జన్మాదికము, జగదుపాదానమిత్తకారణములు, జగత్ప్రమా
ణము, ధర్మాధర్మములు, మొదలగునవి చింతించుట కశక్యములు. వానిని
దర్శముచేత సాధించుటకు శక్యముకాదు. తర్కాంతరముచే నాతర్కము ఖం
డింపఁ బడును.

౧౩౧. న హి కల్యాణకృత్తస్య కర్తృత్వ తాత గచ్ఛతి.

భగవత్—౩-౪౦ శుభకర మైన కలిని కేమువాడు దురతిని బాంధవం. “అతికల్యాణహానత్యాన్నిత్యం కల్యాణసంక్రమ్యాత్ స్వస్తిహానం వచనత్యా చ్చ ముక్త్యం కుమ్ మజ్జకానాం చ మ్మాశ్వం కలితం మద్ధం కుమ్” ఇత్యాది వచనములచే బరబ్రహ్మ మంగళస్వరూపుడని చెప్పబడుచున్నాడు. కావున నిచ్చట “కల్యాణకృత్” అనగా స్వస్తిహాని యర్థము బ్రహ్మచర్య క్షేమం నమంగళములు రావు “న వాసుజేషధిచానా మశుభం విద్యతే క్షిదిత్” అని సహస్రనామస్తోత్రము.

౧౩౨. న హి పార్శ్వగోమాన్త మచుభవ వ్రాహ్మ మాధిపతిసుఖం తుచ్ఛ మచేత్తతే.

సాంప్రదాయనిరూపకము సచుభవమమృతాహ్లాద మాధిపత్యముఁ జేయుచున్నయొకనితుచ్ఛసుఖము నపేక్షింపడు.

౧౩౩. న హి స్వల్పో దోహోఽ మితగుణాభిభావకః.

చిన్నదోహము గుణసమూహమును విరస్థింపలేదు. “ఏకో హి దోహో గుణసన్నిహితే నిమజ్జ తీన్ద్రోః కిరణే ప్సి వాఙ్మః” కుమార.

౧౩౪. శామ్యే తృత్యవకారేణ నోపకారేణ దుర్జనః.

దుర్జనుడు కీడుచేసినచో వానికి మరలఁ గీడుచేసి వానిని శాంతి పర జేయవలయును గాని వాని కుపకారము చేయఁ గూడదు.

౧౩౫. పితృ యది శర్తరయా శామ్యతి కోఽర్థః కుటో లేన.

పంచదార చేతనే పైత్యము శాంతించినయెడల చేదుపొల్లకాయ చేత నేమి ప్రయోజనము?

౧౩౬. ఉత్పితితోపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భజ్జుమ్.

వేగినసెనగగిఁజ పైకెగిరి తిరుగ నామూఁడుటిగోఁ బడినయెడల వానిని బగులఁ గొట్టఁగలదా? ఏజనుఁ డపకారము చేయుట కసమర్థుఁడై లజ్జ తేక కోపగించునో వాడు వ్యర్థజన్ముడు.

౧౩౭. రాత్రే దీపశిఖాకాంతి ర్నభానా వృదితే సతి.

దీపకాంతి రాత్రివేళనే గాని సూర్యోదయము కాఁగాఁ బ్రకాశించదు. అట్లే గుణవత్తమునియెదుట నల్గుగుణుడు ప్రకాశించడు.

౧౭౨. కర్తవ్యే వ్యజ్యతే ప్రజ్ఞా స్వస్థే కో వా న కణ్డతః.

కని వచ్చినపు డాకనిని నిర్వహించినవాడే ప్రజ్ఞావంతుడు. డొరక యున్నపు డందఱుఁ బండితులే.

౧౭౩. మధు కశ్యపి దుర్బుధే ప్రపాతం నానుకశ్యసి.

ఒక వివేచితుఁడా, తేనెనే చూచుచున్నావు గాని ముం దున్న కోతిని జూడ కున్నావు. ఆనందబోధాచార్యులు తనన్యాయమాలలో నుదాహరించినాడు. దీనిపూర్వార్థము “స్వామికాముక కామానాం ప్రైత్యప్యం కిం న గచ్ఛసి” అని. దేవీభాగవతము దీక్షోకమే యికొక తీర్తిగా నున్నది.

“మధు కశ్యపి మూఢాత్మా ప్రపాతం నైవ కశ్యతి ।

కరోతి నిర్జితం కర్త సరకా న్న విభేతి చ” — అని.

౧౭౪. మధ్యే అశవాదాః పూర్వా స్విధీ న్బాధనే నోత్తరాన్.

ఇది కవిభాషేందు శేఖరములోని యొకపరిభాష. నశుమనువచ్చిన యవవాదములు పూర్వవిధులనే కాని యుత్తరవిధులను బాధింపవు.

౧౭౫. మహర్ణవయుగచ్ఛిద్రకూర్తగ్రీ వార్పణన్యాయము.

ఈవిదితమైన న్యాయము “బోధిచర్యావతార మను గ్రంథము నకు శాంతిదేవుఁడు న్రాసినవ్యాఖ్యానమును వక్తాణింపఁబడినది. మూల శ్లోకపూర్వార్థ మిట్లున్నది. “క్షణస్య దియం సుహర్షభా ప్రతిలభా పురుషార్థసాధనీ” దీనివ్యాఖ్యాన మిది:—అష్టాక్షణవినిర్మితస్య క్షణస్య సంపత్తిః సమగ్రతా ఇయం సుహర్షభా సుష్టు దుఃఖేన లభ్యత ఇతి కథంచి త్రావ్య మహర్ణవయుగచ్ఛిద్రకూర్తగ్రీ వార్పణోపమా”. సముద్రములో నలుదెసలకుఁ దరంగవేగముచే నల్లాసుచున్న యొక్కరంధ్రమే గలకాఁడిలో నూలుసంవత్సరముల కొకపర్యాయము నీటిపైకిఁ దేలు నొకగుడ్డి తాఁబేలు మెడ దూర్చిన ట్టిలోకములో మనుష్యజన్మ లభించుట మిక్కిలి దుర్లభము.

౧౭౬. మహ తాపి ప్రయత్నేన తమిస్త్రాయాం వరామృతన్ ।

కృష్ణశుకవివేకం హి న కచ్చి దధిగచ్ఛతి ॥

చీకటిరాత్రియం దెంతప్రయత్నించిన నెవ్వఁడును దెలుపు నలుపు

విభాగమును కేయలాలము. దీనిని దంతవైదిక మనుస్థంభమునందు ౧-౩-౧ కుమారిలభ్యుచార్యులు వాడుక చేసెను. మనువు, నితరస్థుతిశాస్త్రకర్తలుఁ దమభర్తముల చెచ్చటనుండి సంరహించి వ్రాసినారో కనుఁగొనుట శక్యముకా దనుఁజ్ఞమును చెలియఁజేయుట కిది యుదాహరింపఁబడినది. ఈశ్లోకమునకు ముందుఁ గుమారిలభ్యుచార్యుల న్నాముమన్నాఁడు. “న చ త ద్విజ్ఞాయతే కీదృశా ద్వాక్యా దిదం మన్వాదిభిః ప్రతిపన్నం, కిం విధిపరాత్ ఇత అగవాదహూసా దితి”.

౧౭౭. మహతి దర్పణే మహా చ్ఛుభం, త దేవ కనినికాయా మను.

పెద్దయజ్ఞముందుఁ బెద్దదిగాఁ గన్పడుముఖము కంటిపాపము దల్పముగాఁ గాన్పించును ఈవాక్యములు లాత్పర్యతీక యనుగ్రంథము ౧౭౭ పుటయు మన్నది. ఎట్లనఁగా “ఏక మసి వ్యంజకేనాత్ ఉత్తర్జ్వనన్నికర్తవ ద్దృష్టమ్ ! యథా మహతి దర్పణే మహా చ్ఛుభం త దేవ కనినికాయా మణ్యతి”.

౧౭౮. మహిషీన్నేహప్రతిబద్ధభిక్షువృష్టాంతము.

తొల్లి గృహస్థాశ్రమములో నున్న సమయముందుఁ దాను జూచి మోహించిన యొక వేశ్యయు దాసక్తి కలవాఁడై తురీయాశ్రమస్వీకారముఁ జేసినతర్వాతఁ గూడఁ దదభిలాషచే జెకిన యొకసన్న్యాసిని యీ న్యాయముచెప్పుచున్నది. ఇది పంచదశిలో ౯-౪౧ శ్లోకములోఁగలదు.

“అతీతే నాపి మహిషీన్నేహేన ప్రతిబద్ధతః

భిక్షు సత్త్వం న వే దేతి గాథాలోకే ప్రగీయతే.

౧౭౯. ముని ర్జనుతే మూఘో మువ్యతే.

ముని ఐరబ్రహ్మమును ధ్యానించుచు, మూఘుఁడు ముక్తిసొందును. దీని కాంధ్రభాషలో సరియైనలోకొక్తి “అన్నియుఁ దెలిసినవాని కమావాస్యమరణము, ఏమియుఁ దెలియనివాని కేకాదశిమరణము.”

ఈన్యాయము వేదాంతతత్త్వవార్తికములో నున్నయొక వాక్యము దుదాహరింపఁబడినది. “ఏతే నేద మపాస్తం, ముని ర్జనుతే మూఘో ముచ్యతే ఇ త్యేతచ్ఛాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరితిన్యాయవిరుద్ధం, తథా చ ఆభాణకః. “కాదిన్నిషాదీ తనయం ప్రసూతే కశ్చిన్నిషాదస్తు కషా

యసా” యీతి. మునికర్తృకశ్రవణాదివిధిఫలస్య సాక్షాత్కారస్య మూఘే అనభ్యుపగమాత్.

౧౮౦. “య శ్చోభయో స్సమో దోషః స తే వైక శ్చోద్వ్యో భవతి.”

ఒకదోషమే రెండుకక్షములకు సంబంధించినపు డందులో నొక కక్షమే చోద్యము కాదు. ఈన్యాయము కలంజలి మహాభాష్యములో ౬-౧-౮ య శ్చోభయో దోషో స త మేక శ్చోద్వ్యో భవతి. ౮-౩-౧౮ లో శబరస్వామి కూడ నీన్యాయము నుదాహరించెను. అనిరుద్ధుఁడు సాంఖ్యసూత్రపృత్తి ౧-౬ లో నీశ్లోకమును వ్రాయుచున్నాఁడు:—

“య త్రోభయో స్సమో దోషః కలిహో ౩ తాదృశః

వైకః కర్మచయోక్త్యః తాద్వ్యగర్భవిచారణే”

౧౮౧. యస్య వాస్తి పుత్రో న తస్య పుత్రస్య క్రిడనకాని క్రియస్తే.

ఎవఁకి గమారుఁడు లేఁడో వానిపుత్రున కాలవస్తువులు చేయఁ బడవు. ౧౦-౩-౧ కైమిసిసూత్రములకు శబరస్వామి వ్రాసినభాష్యము దు “న చ అజ్ఞవిధి రసక్తే స్యాత్” అనుచోట “న హ్యనన్తే కర్తణి అజ్ఞస్య విశేషః విధిః స్యాత్ భవతి చ విశేషవిధిః । అశ్వబాలః ప్రస్తర ఇతి । న హ్యసతి ప్రస్తరే ప్రస్తరవిశేషః శిక్ష్యేత యథా యస్య నాస్తి పుత్రో న తస్య పుత్రస్య క్రిడనకాని క్రియస్తే” అని చెప్పఁబడినది.

౧౮౨. య స్యాజ్ఞానం భవ సస్య భావం సయ్య క్ష పేత్తి సః.

జ్ఞానహూయ్యుఁడు భ్రాంతికి లోబడి యున్నను జ్ఞానముకలవాఁడే యగుచున్నాఁడు. ఈన్యాయము సంక్షేపశాస్త్రకన్యాఖ్యానము దున్నది. “న చ మిథ్యాతత్త్వజ్ఞానయోః విషయవైష మ్యేరి య స్యాజ్ఞానం భవ సస్య భావః సయ్య క్ష పేత్తి స ఇతి న్యాయాత్ అజ్ఞానభ్రాంతితత్త్వబోధానాం ఏకాశ్రయత్వనియమాత్ అజ్ఞానాశ్రయదినాతాశ్రయత్వ మేవ భావ్యాదేః స్యాత్”.

౧౮౩. రథకారన్యాయము.

వర్ష కాలమును రథకారుఁ డగ్న్యధానముం జేయవలెను. ఇపు డీథ గారశబ్దమున కర మేమి యని సంశయము. రథకారుఁ డనఁగా రథముఁ జేయువాఁడా లేక మాహిష్యకరణులకుఁ బుట్టినజాతివాఁ డనియా?

ఈక్షణము ౩-౧-౪౪, ౧౦ లలో జైమినియన్యాయచూలలో నిట్లు వర్ణించబడినది. దానిలో సేవము మిట్లు సంగ్రహించబడెను. “ఆధానే ప్రాయతే వహ్నాను రహకార ఆదధీ తేతి తత రథం కరో తీతి వ్యుత్పత్త్యా ప్రైవ్యకో రహకార ఇతి చేత్ నైవం సఃకీర్ణహతివిశేషే హుళత్వాత్ వైశ్యాయాం త్తత్త్రియా మత్పన్నో మాహిష్యః : శూద్రాయాం వైశ్యా మత్పన్నా కరో తస్యాం కరణ్యాం మాహిష్యా మత్పన్నో రహకారః : తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః : మాహిష్యేణ కరణ్యాం తు రహకారః ప్రజాయతే ఇతి.”

౧౮౪. రాత్రి సతన్యాయము.

ఈన్యాయము జైమిని ౪-౩-౧౮, ౧౯ లలో విపులముగాఁ జెప్పించబడెను. ఈరాత్రి సత్రమునకు విశేషఫలముఁ జెప్పలే దనియును నిది కేవల మర్హవాదవాక్య మనియు వేదాంతము చెప్పుచున్నారు. రాత్రి సత్ర మనఁగా రాత్రి చేయు యజ్ఞము. శంకరాచార్యులు బ్రహ్మసూత్రభాష్యములో ౩-౩-౩౮ యీన్యాయమును జెప్పలేదు. కల్పతరువరిమళకారుఁ డీన్యాయమును దనగ్రంథముందుఁ జెప్పెను.

౧౮౫. రాధావేధోపమాన్యాయము.

“పోలీసువాం” ప్రాకమేదరితడికపై నొకచుక్కను బెట్టి దూరము నుండి తుపాకులతోఁ గొట్టుదురు. గొప్పనేర్పుతోఁ జేయఁబడు నొకదుర్లుట మైనవని. “రాధే” అనఁగాఁ బ్రాకృతభాషలో “పుత్రభియా” అని పేరు. అనఁగాఁ జిన్నమానిసి. ఇది యువమిత్రభావప్రకాశవివరణమం దిట్లు వ్రాయఁబడినది.

“సాచేయతీ భవే త్తస్య సామ గ్రీయం సుగుర్లభా

రాధావేధోపమానేన ధర్మప్రాప్తిః ప్రకీర్తితా

ఏనం సోసారవిస్తారం విలంఘ్య కథమ వ్యదః

మానుష్యం ప్రాప్య దుష్ప్రాయం రాధావేధోపమాం జనః.

౧౮౬. రోహణాచూలాభే రత్నసమ్పద స్సహస్రన్నాః.

రోహణాద్రి యనఁగా రత్నములు లభించుకొండ-ఆట్టికర్పితము మనకు లభించినపుడు రత్నసంపదలు లభించును. ఇది సర్వదర్శనసంగ్ర

హామ లోఁ బ్రత్యభిజ్ఞానభాగమందుఁ జేర్చొనఁబడినది. “వరమేశ్వరతాలాభే హి సర్వాస్సమ్మద స్తన్నివ్యస్తమయ్యః సమ్మన్నా ఏవ రోహణా చలలాభే రత్నిసమ్మద ఇవ.

౧౮౭. వటయక్షన్యాయము.

ప్రతిమట్టిచెట్టుపైని దయ్య ముండు నని లోకుల నమ్మకము. ఇది విశిష్టప్రమాణములోనిది.

విశిష్టా విహ వతు యక్షః ప్రతివస తీతి లోకప్రసిద్ధిః.

౧౮౮. విలూననాసిక స్వాదర్శదర్శనమ్.

ముక్తుకోయఁబడినవాని కద్దముఁ గనఁబర్చుట. అనఁగా—కోపము లేనివానికిఁ గోపమును బుట్టించుట యని యర్థము. ఈన్యాయము ప్రబంధచింతామణిలో ౨౯౧ వ పుటలో నున్నది.

“ప్రాయ స్సమ్ప్రతి కోపాయ సన్తార్గ స్యోవదేశనమ్

విలూననాసిక స్యేవ యద్వ దాదర్శదర్శనమ్.

౧౮౯. విషకుమ్భకయోమఃఖమ్.

పైని బాలును లోకల విషముఁ గలకడవ. పైకిఁ దియ్యనిమాట లాడుచు లోకలఁ గడటము గలవిత్త్రునికిఁ జెల్లును. “A wolf in sheep's clothing” అని దీని కాంగ్లేయభాషలో వర్ణయైన సామెత కలదు. (గొట్టివేషమును ధరించినతోడేలు) ఈన్యాయము ప్రబంధచింతామణిలో ని ట్ల దాహరింపఁబడినది.

“ఓరోక్షే కార్యహస్తారం ప్రత్యక్షే ప్రియవాదిసమ్

వర్జయే తాదృశం వి త్రం విషకుమ్భకయోమఃఖమ్.”

౧౯౦. కమారీకజ్ఞన్యాయము.

ఒకకన్యకచేతికి గజలుపెచ్చుగా నున్నయెడలఁ గలకలభస్మని పుట్టును. రెండేసి యున్నయెడలఁ బరస్పరసంఘర్షణము కలుగును. ఒక్కొకటి యున్నయెడల నిశ్శబ్దముగా నుండును. ఇట్లొకసన్న్యాసి కదిమంది తోఁ గలిసి యున్నయెడల శ్రవణమననామలను విడిచి తక్కినవారితోఁ గలహించుటయే సంభవించును. ఇద్ద యున్నయెడలఁ బరస్పరసంభాషణ

ము జరుగును. ఒక్కఁడున్నచో భగవన్నామస్తరణ మవిచ్ఛిన్నముగా జరుగును. ఇందుల కీదిగువప్రాసఃశ్లోకిమును జూడఁడు—

“ఓహూనాం కః పహో నిత్యం ద్వాభ్యాం సంఘర్షణం తథా
ఏకాశీ విచామ్యామి కుమారీకజ్జణం యథా”

౧౯౧. మార్దవే దోషాః.

లోకమలో నొకమనజుఁడు మృగత్వ మవలంబించి యూరక యున్నయెడల నందఱు వానిని బాధించెదరు. “మృదు స్సర్వత్ర పరి భూయతే” అని న్యాయము. ఈయరమునే మాఘకవి శిశుపాలవధలో నీదిగువ ప్రాసిన శ్లోకమందు సంగ్రహించెను.

“తుల్యేఽపరాధే స్వర్భారు ర్భారుమస్తం చిరేణ యత్
హిమాంశు మాశు గ్రసతే త స్త్రదిమ్నః స్ఫుటం ఫలమ్”

౧౯౨. విషస్య విష మాషధమ్.

విషమునకు విషమే యశాషధము. సర్పదమ్బునికి విషమాత్ర ప్ర యోగించిన విషముక్తుఁ డగు నని వైద్యశాస్త్రప్రసిద్ధి డమ్బుని వంచి చుటకు దమ్బుఁడే కావలయు నని యన్యాయదేశాధము.

౧౯౩. ఘటానాం నిర్మాతు స్త్రిభువనవిధాతు శ్చ కలహాః.

సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మకుఁ గుమ్మరివానికిఁ గలహము. నీవు (ఘట ములను) సృజించెదవు. అనఁగా మనుష్యులను సృజితువు. నేను (ఘట ములను) సృజించెదను అల్పని కధికునితోఁ గలహము.

౧౯౪. య త్తార్కం జాయతే యస్తత్ త స్మిన్ తత్ ప్రతిష్ఠిపతి.

దేనివలన నేకార్యము పుట్టుచుండ నో యది దానియం దున్న దని న్యాయవైశేషికసిద్ధాంతము—ఎ ట్లంటేని-మృత్తులో ఘటము, స్వ ర్ణమం దంగుళీయకము, తంతువులయందుఁ బటము నున్నవి.

మృత్తికాయాం ఘట స్తనౌ పట స్స్వర్ణేఽబ్జయోకమ్

ఇతి వై శేషికాః ప్రామాన్యే స్తథా నై యాయీకా అపి”

౧౯౫ అంధానంధన్యాయము.

గుడ్డివాఁడు కన్నులు కలవాఁ డగుట-ఎ ట్లనఁగా-“అహం బ్ర హ్మస్మి” నేను బ్రహ్మ నై యున్నా ననువాక్యమువలనఁ బుట్టినజ్ఞానముచే

యోగి యాశ్రమ జూచుచున్నాఁడు. అప్పుడు ధుః డనంధుఁ డాయె నని చెప్పవచ్చును. దీనికి శ్రుతిప్రమాణము కలదు.

“తా వా ఏతం సేతు తీర్త్వా అన్ధ స్స స్పృశన్తోభవతి.” ఇక్కడ సేతుశబ్దమునకుఁ బరబ్రహ్మ మర్థము.

౧౯౩. కుసూలధాన్యన్యాయము.

పొణక ధాన్యమున కాధార మై యున్నట్లు కరబ్రహ్మము సకలజగత్తుల కాధార మై యున్నాఁడు. దీనికిఁ బ్రమాణము “విప్లభ్యాహ మిదం సర్వ మేకాంశేన స్థితో జగత్” అనుగీతావాక్యము.

౧౯౪. సర్వారమ్భాహి దోషేన ధూమే నాగ్ని రి వావృతాః.

లోకములో నన్ని కార్యములు ధూమముచే నగ్నివలెనే దోషముచేఁ గప్పఁబడి యుండును.

౧౯౫. గిరి ముత్పాట్య మూషికా ఉద్ధృతా.

కొండను ద్రవ్వె యెలుకను బట్టుట. బహ్వాయాససాధ్య మైనపని యందల్పఫలలాభమును దెలియఁ జేయుట కీన్యాయము. ఈయర్థమునే యీదిగువశ్లోకమును జెప్పుచున్నది. “ఖన న్నాఖుబిలం సింహః పాసాణశకలాకుఁమ్ | స్రావీతి నఖభజ్ఞా వా ఫలం వా మూషికో భవేత్.”

౧౯౬. యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః.

లోకమందుఁ బురుషుఁ డేయన్నముం దినునో వాఁడు పూజించు దేవతలకుఁ గూడ దానినే నివేదించును. ఇందుల కుదాహరణముగాఁ బొల్లి విశ్వామిత్రుఁడు చండాలగృహమానుండి మాంసమును దీసికొనివచ్చి యింద్రాదిదేవతోద్దేశముగా నగ్నిలో వేల్చి భుజించెద నని సంకల్పించి యట్లాసర్పగాఁ దదేవతాత్వమిచ్చే బ్రహ్మత మైనవర్షము కురిసెను. దేవమందు సస్యములు ఫలించెను.

౨౦౦. స్వసే చిత్తే బుద్ధయః సమ్భవన్తి.

మనస్సు స్వస్థముగా నుండఁగా బుద్ధి బాగుగాఁ బ్రకాశించును.

“చింతాక్రాంతం ధాతుబద్ధం శరీరం నష్టే చిత్తే ధాతవో యన్తి నాశం తస్మాచ్ఛ్రుతం సర్వతో రక్షణీయం స్వసే చిత్తే బుద్ధయః సమ్భవన్తి.”

ఈశరీరము వాతపితృశ్లేష్మాది ధాతువులతోఁ గూడినది. ఇది చింతా

క్రాంతము కాఁగాఁ జిత్తముఁ శించును. చిత్తనాశమువలన ధాతువులు క్షీణించును. కావున సర్వప్రకారములచేతను జిత్తము రక్షించుకోఁబడఁ దగినది.

౨౦౧. లపోరశఁఖన్యాయము.

లపోర మనఁగా, నొకజాతిశఁఖము. ఈశబ్దము 'లపవ్యక్తాయాం వాచి' (స్పష్ట మైన కలు కని యర్థము.) అనుధాతువునకు "కిశోరాదయశ్చ" అనుసూత్రముచే 'ఓరక' ప్రత్యయము వచ్చును. అందుపై సార్థమందుఁ 'గ' ప్రత్యయము. ఇది శ్లోకబద్ధ మై యున్నది.

“శఙ్గినీకాఞ్చనందద్యాదహం శఙ్గో లపోరకః,

దదామి బహువాక్యాని న దదామి కవర్తి కామ్”

శంఖనియనఁగాఁ గట్టతీగ. దాని నమ్మి ధనము సంపాదించవచ్చును. లపోరక మనుపేరుఁ గలశఁఖము నైన నేను బహువాక్యమాలనుచ్చరితును గాని గవ్యయైవను నావలన లాభములేదు.

౨౦౨. న సాహస మనానుష్యా నరో భద్రాశి కశ్యతి.

లోకములో మనుష్యుఁడు సాహసము నవలంబించినఁ గాని జేను మును బొందఁడు.

౨౦౩. ఆప ద్యపి సతీవృత్తం కిం ముఞ్చంతి కులస్త్రియః.

ఈలాంగన లావదయందుఁగూడఁ బాతివ్రత్యమును వీడదు.

౨౦౪. వంచభి ర్భిత్తైః కిం యజ్ఞగ తీహ న సాధ్యతే.

ఐదుగురు మనుష్యు లైకమత్యము నొంది పాటుపడినచో నన్ని కార్యములు సాధింపఁబడును.

౨౦౫. కః ప్రాజ్ఞో వాఞ్ఘ్రి వాఞ్ఘ్రి స్నేహం వేశ్యాసు సికతాసు చ.

ఏబుద్ధిమంతుఁడు వేశ్యలయందును విసుకయందును స్నేహమును బొందఁగోరును ? ఇసుకలోఁ దైలమును దీయుట యెంతయసాధ్యమో వేశ్యయొక్కస్నేహమును సంపాదించుట యంతదుష్కరము. ఇచట స్నేహ శబ్దమునకుఁ దైలము, మైత్రి యని రెం డరములు.

౨౦౬. అతర్హ్యా కుట్టసీకుటరచనాతు విధే రపి.

కుట్టని యనఁగాఁ దారుపుకత్తె—“కుట్టసీ శంభలీ సమే” అని యమరము. ఆకుట్టనియొక్కమాయవన్నుగడలు బ్రహ్మదేవునకుఁగూడ నూహించ నలవిగానివి.

౨౦౭. వృక్షవృత్తిన్యాయము.

ప్రయత్నము లేకుండ లభించిన వస్తువులవలన జీవించుట. ఎట్లనగా—వృక్షము మేఘాదకముచేతను జంద్రకిరణములచేతను జీవించును. కుమారసంభవములోఁ గాళిదాసు కూడ దీనినే యుదాహరించెను. “అయాదితోఁగ్గస్థిత ముచ్చ కేవలం రసాత్మక స్వోడవతే శ్చ రశ్మయః బహువ తస్యః కిల పారణావిధి ర్న వృక్షవృత్తివృత్తిరిక్తసాధనః.”

౨౦౮. న్యగ్రోధబీజన్యాయము.

సూక్ష్మవస్తు వైనను మంచిపాత్రమునఁ బడి విస్తరించును. ఎట్లనగా—మట్టిపిత్తు మిక్కిలి చిన్న దైనను సుతేత్రమునఁ బడి మహావృక్షముగాఁ బెరుగును.

౨౦౯. ఉద్దీప్తే భవనే చ కూఢఖగనా ప్ర త్యున్యయః కీదృశః.

ఇల్లు కాలుదుండఁగా నూయిఁ ద్రవ్వటకుఁ బ్రయత్నముచేయుట.

అనఁగా—కార్యము నశించినతర్వాత దానిని బాగుచేయుటకుఁ బ్రయత్నించుట.

౨౧౦. హోతార మపి జహ్వనం స్ఫుప్తో దహతి పావకః.

అగ్ని తనకు హవిరర్పణముచేయు మన్న హోతారుకూడ ముట్టుకొనిన యెడల దహించును. ఖలుఁడు లోకములోఁ దనకు మేలుచేయు వానికిఁ గూడఁ గీ డొనర్చును.

౨౧౧. చందనగుణన్యాయము.

చందనవృక్షము తనసమీపముం దున్నవృక్షములకుఁ గూడఁ దనవర్షమును లభింపజేయును. ఈన్యాయమును భర్తృహరి యిట్లు వివరించెను.

“కిఁతేన మేకుగిణారజతాద్రిణా వా యత్రాశ్రితా శ్చ తరవ స్తరవ స్తపవ మన్యామహేమలయమేవ నగాధిరాజంశాకోటనింబకుటజాఅపిచస్తనన్తి”

బంగారపుకొండ యైనమేకుపుతోను, పెండ్లికొండయైన కైలాసముతోను, నేమిలాభము? వానినాశ్రయించియున్న చెట్లెప్పటికి నేక రీతిగానే యుండును. మలయవర్షతమునే వర్షతశ్రేష్ఠ మని తలంచెదము. ఏలనఁ—దాడిచెట్టు, వేఁపచెట్టు, అంకుశుచెట్టు మున్నగునవి కూడనా వర్షతమందుఁ జందనవృక్షము లగుచున్నవి.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసుమానమహీపతి నూర్యారావుబహద్దరువారు, పితామహులు
మహారాజావారు; పరిషద్ధ్యవజ్ఞవాఙ్మతములు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు.

ఉదారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తార్యనిర్వాహకసభాపర్షులు.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిశోరి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమానీ వేంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కౌమురెడ్డి నూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

నెల్లూరు రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహుగారు

కాశీపట్ల నువ్వయ్యకాశ్రిగారు

శ్రీమాన్ గోదవర్తి శివరాజస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటేశ్వరరామగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అశోక్కు వేంకట్రామయ్యగారు

కేవలపు కామరాజుగారు

కోశా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు

పి. శేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, శతావధాని

నామగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు

పిళ్ళాకనెట్టి శంకరాచార్యులనాయుడుగారు.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—ప్రథమభాగము—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి ప్రేమమైనది. సంస్కృతపదములకు, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటువు నేకవిధముల ననుస్రవహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. అరుజేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయాణము.

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూషాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈభూషాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితము చేసినది. ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పనలతి మనోహరముల, పాఠకలోక మీలని ద్వీపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివితో యుండును, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు.

మె రు. 0-8-0

ఆంధ్రసాహిత్యవనితాశ్రయదర్శన, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Ptg. Works, Cocanada.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ } బహుధాన్యనామ సంవత్సరము. } సంచిక ౪.
ఆశ్వయుజ కార్తికములు. }

కా కి నా డ :

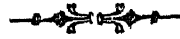
పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

విడిసంచిక, రు. ౦-౪-౦.

1938 అక్టోబరు, నవంబరు.

విషయ సూచిక .

1. కీ. శే. క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు.	౧౪౯
2. వీరి జీవితసంగ్రహము.
సాహిత్యవికారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.	౧౫౧-౧౫౪
3. మేఘసందేశము—యత్సుని శాపము.
విమర్శకాగ్రేసర కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.	౧౫౫-౧౫౬
4. వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస.
మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.	౧౫౭-౬౪
5. త్రిక్షణకవిబ్రహ్మ.
వి. రామసుబ్బారాయణుగారు.	౧౬౫-౬౭
6. త్రిక్షణ యర్జునపాత్రమును బోషించినవిధము.
శ్రీమత్తిరుమల వెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు.	౧౬౮-౭౫
7. తవుటిపాములు.
కీ. శే. క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు.	౧౭౬-౭౮
8. గ్రాంథిక గ్రామ్యభాషావిమర్శము.
బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామకృష్ణవిద్యచ్ఛయసులుగారు.	౧౭౯-౮౦
9. శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము.
సాహిత్యవికారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.	౧౮౧-౮౮
10. లక్షణసారసంగ్రహము.
చిత్రకవి పెద్దనార్యుడు.	89 96
11. లౌకికన్యాయవివరణము.
మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.	౬౫-౭౧

డా. జీ. క్రైష్ణవర్మ సూర్యరావుగారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭	{	బహుధాన్యనామసంవత్సరము.	{	సంచిక ౪
		ఆశ్వయుజకార్తికమాసములు.		

గత కార్తికబహుళ పంచమీశనివారమున (12-11-38) పరిషత్పత్రికాసంపాదకులును, ఆంధ్రభాషాభివృద్ధులు నగు బ్రహ్మశ్రీ కొత్తవల్లి సూర్యరావుగారాకస్మికముగ మరణించిరిని వ్రాయుట కెంతయుఁ జిత్తిలుచున్నారము. వీరిభాషాభివృద్ధులు, కార్యదీక్ష, నిరాడంబరత వితము నందఱికిని దెలిసినవే. వీరాంధ్రమునఁ బెక్కుగ్రంథముల రచించుట యేగాక తమిళము, కన్నడము మొదలగుభాషల జ్ఞానములవరచుకొని పరిషత్కార్యములఁ జక్కగ నిర్వహించియున్నారు. భగవంతుడు వీరి యాత్మకు శాంతి నొసంగుగాత.

పరిషత్కార్యదర్శులు.

కీర్తిశేషులగు క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారి జీవితసంగ్రహము.

నాహిత్యవిశారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

“జాతస్య మరణం ధృవం” అనునట్లు పుట్టినవారు గిట్టుటనహజము. అయిన నీలోకమునఁ గొందరు మహానీయులు భంగురములగు భౌతిక దేహములఁ బాసినను స్థిరతరములగు కీర్తిదేహములతోఁ జిరంజీవులై వెలయుచుందురు. అట్టి యశఃకాయులలో క్రొత్తపల్లి సూర్యరాయ సూరిగా రొక రచుటకు సంశయములేదు.

ఈవిలుభవరుని జన్మస్థానము పీఠికాపురసమీపమున నున్న చెందుర్తియను గ్రామము. ఇందుఁ గ్రొత్తపల్లివారని ప్రసిద్ధిగాంచిన శ్రీత్రియకుటుంబమున రామయ్య సుబ్బయ్యగార్లను పుణ్యదంపతులకు నెనమండ్రుపుత్రులు, నిరువురు పుత్రికలు నుడుచుంచిరి. ఈకుమారు లెల్లరు మేధానిధులు. విజ్ఞానఘనులు. ఈసోదరగణమున సూర్యరావుగారారవ వారు. వీరు చిన్ననా డూరిసావడిబడిలోఁ దెలుగున వ్రాయును జనువను నేర్చి యట సంతకుఁబై విద్యల నేర్పు పాఠశాలలేకుండుటచే నింటనున్న యన్నలకడఁ బురాణములయందలి మేలుపద్యముల వ్రాసికొని కంఠపాఠము సేయుచుఁ గాలము గడుపుచుండిరి. ఇట్లు పదునా రేండ్లవయసు వచ్చువఱకుఁ జదుర్చుచుండే వర్తించుచుండిరి.

ఇట్లుండగాఁ గాకినాడపట్టణమున గురజాడ శ్రీరామమూర్తి వంతులుగారిచే నెలఁగొలువఁబడిన రాజయోగివత్రి కాముద్రణాలయమునకుఁ బాలకులుగానుండిన పారేపల్లి లక్ష్మీనారాయణగారు. మిత్రులవలన సూర్యరావుగారి తెలివితేటలఁ దెలిసికొని, కాకినాడకు వారిఁ బిలిపించుకొని, వీరి సుసూక్ష్మభావములకు సంతసపూడి, తమ మందిరమునందే యుంచికొని పుత్రప్రేమతో నాదరించుచు, నచ్చువని నేర్పుకొనుటకు

40వీక ౪] క్రొత్తవల్లి సూర్యరావుగారి జీవితసంగ్రహము. ౧౫౧

రాజయోగిముద్రాకార్యాలయమునఁ బ్రవేశపెట్టి, స్వయముగా ముద్రాణాదికార్యముల బోధింపఁదొడఁగిరి.

అంత నచిరకాలములోనే సూర్యరావుగారు కరసాహాయ్య మక్త్ర ఆలేకయే స్వయముగా సక్తరములఁగూర్చుట యందును, ముద్రిత పత్రముల దిద్దుటయందును నేర్పరులై, పత్రికానిర్వాహకులగు లక్ష్మీ నారాయణగారికిఁ గొంత కార్యభారము తగ్గింపఁజొచ్చిరి. ఈనీతిగా నచ్చువనుల నేర్పికొనుటయ కాక రాత్రులయందు శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారియొద్ద నాంధ్రప్రబంధములఁ జరువ మొనరిడిరి. విద్యార్థిదశ నిట్లు హాయిగ సాగించుచుండ “కాలమొక్తరీతి గడువబోదు” అను సామెతవడువున సూర్యరావుగారిని నందఁచని కగిదిఁ బ్రేమించుచున్న పారేకల్లి లక్ష్మీనారాయణమహాశయులు 1895 సం॥రం డిసెంబరు మాసాన దివి కేగుటయు, గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు కాకినాడ పురమును వీడి విజయనగరమునకుఁ జరుటయుఁ దటస్థమాయెను. అందుచే రాజయోగికార్యాలయము పాలకాభావమున మూయఁబడవలసి వచ్చెను. కాని సూర్యరావుగారప్పటికి నచ్చుకూటము నడిపింప నర్హ మగునేర్పును తెలుఁగునఁ బుస్తకముల రచియింప నరువగు విజ్ఞానముచు గడించియుండిరి.

రాజయోగి యాగినకొలది వత్సరములకే పోలవరము జమిందారువారగు శ్రీకొచ్చెర్లకోట వేంకటకృష్ణారావుబహదూరునారు సరస్వతీపత్రికాలయమును స్థాపించి దానికి శ్రీచిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి సభిపతులనుగా నేర్పరచి, వారికి సహాయముగాఁ గార్యముల సాగింపనమర్చుడగు బుద్ధిశాలికై వెతకుచున్నసంగతిని గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు తెలిసికొని సూర్యరావుగారి శక్తిసామర్థ్యముల నుగ్గడించుచు సుత్తరము వ్రాసిరి. అందుపై జమిందారుగారు సూర్యరావుగారిని సరస్వతీపత్రికాలయమున లక్ష్మీనరసింహముగారికి సహాయకార్యదర్శిగా నియమించిరి. ఈతరినుండియే సూర్యరావుగారి మేధావైభవము లభివృద్ధి నందజొచ్చినది.

అప్పుడు పోలవరము జమీందారుగారియొద్దఁ బండితులుగానున్న దివాకర్ల తిరువతిశాస్త్రిగారి సాహచర్యమున సంస్కృతసాహిత్యప్రావీణ్యమును చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహకవిసింహుని నేస్తమునఁ దెలుగు కైతల నేర్పును సాకల్యముగా సమకూర్చికొని వీరు స్వయముగా గావ్యనిర్మాణము జేయఁదొడంగిరి. ఇట్లు క్రమముగాఁ గవివరులై వ్యాసరచనానిపుణులై ముద్రణాలయకార్యనిర్వహణదత్తులై సూర్యరావు గారు ప్రసిద్ధిగాంచిరి.

వీరు సరస్వతీవత్రికారాజమునఁ బురాతనముదితగ్రంథముల నన్నిటిని ప్రకటించిరి. వీరి ప్రయత్నములకుఁ బోలవరముజమీందారు వారు చేదోడ్పడె తగుప్రోత్సాహమును సమకూర్చుచుండిరి. ఇట్లు వదేజేడ్లు వీరు సరస్వతీవత్రికాలయమునఁ బ్రభుసమితముగను సజ్జన స్తుత్యముగను ఆత్మగౌరవానుకూలముగను కాలము గడుపుచు సుఖముగానుండ గ్రాంథికాంధ్ర భారతీవదారవిందసమారాధనాసక్తచిత్తులగు శ్రీజయంతి రామయ్యబుధవర్యులు సూర్యరావుగారి గుణాతిశయములను, కార్యనిర్వహణప్రావీణ్యము విని, చెన్నపురినున్న యాంధ్రచరిత్రపత్రికాకార్యాలయమునఁ బనిసేయుటకు రెండని పిలుపు నుపిరి. వీరు వారి పిలుపుపైఁ జెన్నపురమునకేగి, వదిరెండేడ్లటఁ గాపురముచేసి, పిమ్మట చరిత్రపత్రికాపెంటఁ గాకినాడపురమునకేతెంచి, బహుసమర్థతతో బుడితప్రశంసార్హముగుఁగిరిని నిదానముగాఁ బరివర్తార్యములన్నిటిని నెరవేర్చుచు నిజకార్యచరణనైపుణ్యముచేఁ బైయధికారుల గౌరవమునకుఁ బాత్రులై నిర్వదైదేహులు గడపి 1938 సం॥నవంబరునెల వన్నింకవతాసీలు శనివారము వగలు పన్నెండుగంటల సమయాన నన్నకబలము నోటనిడుచుననాయాసముగా ననువులఁ బాసిరి. ఇప్పటికి వీరివయసు అరువదియారు వత్సరములు. ఈ యనాయాసనిర్మాణము జూడఁ జూడ నీ ధీనిధిపూర్వ భవమున యోగసమాధిధీరుడగు పుణ్యపురుషుండై కర్మశేషాచుభవము నకుఁ దిరుగ నీరీతి నవతరించి ముక్తకర్మండై ముక్తి నందెనరులగు సూరియములేను. వీరిగుణసంపత్తిని వీరికిఁ బెద్దలయెడఁ గలభక్తిప్రవత్తులకు

గం. ౪] క్రొత్తకల్లి సూర్యరావుగారి జీవితసంగ్రహము. ౧౫౩

వివరముగా వ్రాయఁబూనినచోఁ నొకగ్రంథము కాగలదు. పత్రికాముఖమున నొక్కమారు వీరిప్రావీణ్యమునుగూర్చి తెలియఁజేయుటకు వలనుగామిచే సంగ్రహముగ సూర్యరావుగారి పాండిత్యమును గూర్చి కొలదిగ ముచ్చటించి యీవాస్తవమును ముగింతును.

సూర్యరావుగారు సామ్రాజ్యతాండ్రములఁ బండితులై యుండుట యేకాక, అంగ్లము, అరవము, కన్నడము, మహారాష్ట్రము, హిందీ, ఉరుమ భాషలయందుఁ జక్కని ప్రవేశముకల ధీమతులు. వీరిభాషలయందుఁ బ్రకటితములగుచున్న పత్రికలకు, కావ్యములనుజరివి, వానియందలి యందములగుభాగముల వినువారికి వివరించుచుండెడివారు. అన్నిటికంటెచు వీరియందెన్నఁదగు సుగుణమేది యన నకలంకమగు ప్రవర్తనము. మఱియు నిగర్వమునకు వీరిజీవిత ముదాహరణము. కలలోఁ గూడఁ బరుషములాడి యెఱుంగరు. ఈకవిశిఖామణి యనేక గ్రంథముల విరచించియుండెను. అందుఁ గొన్ని ముద్రితములైనవి. మఱికొన్ని యచ్చుకాదగియున్నవి. వానికట్టిక నిటనిచ్చుచున్నాను.

ముద్రితములు.

1. ద రోధనాభిమానము (నాటకము)
2. కన్యకావరమేశ్వరి. (డిటా)
3. గుణమంజరి.
4. హరిశ్చంద్రమహారాజుకథ.
5. వెట్టికివేయి విధములు.
6. కమలపాలిక.
7. ఆనందసాగరము.
8. రాజలక్ష్మి.
9. సీతిభవనము.
10. త్రిలోకసుందరి (నాటకము)
11. ఉదయః క్షు.
12. సిరియాళచరిత్ర.

అముద్రితములు.

1. ఆ మోక్షరాఘవము (నాటకము.)
2. వీరకృష్ణరాయలు (డిటా)
3. శుద్ధాధ్వనిరోష్ణనిర్వచనకుచేలోపాఖ్యానము.
4. పెరుగుబిళ్ల.
5. సాధాగ్యసుందరి (నాటకము)
6. బాలికాబోధన.
7. సమయామంత్ర (600 సీతివాక్యములు.)
8. శ్రీరామశతకము.
9. చతుర్దశికటకము.
10. స్వప్నలీల.

13. రామలక్ష్మణులు.	11. కిగాకాన్జునీయము (వచనగ్రంథము.)
14. వాసవదత్త.	12. సువృత్తశతకము.
15. కచదేవయానులపెండ్లి.	13. లోకోక్తులు (8 వేలు)
16. హమ్మిదేహఃజ.	14. కాశీనాథశతకము.
17. కళావిలాసము.	15. ఆప్లదిన (పద్యకావ్యము)
18. సంస్కృతకథాసారము.	16. జామాత్యనిలాసము (నాటకము.)
19. వీరబలునివిసోదములు.	17. రాజకళింగగంగు (డిటా)
20. ననుస్థారములు.	18. సూర్యోదయమనుపేరుగల స్వీయచరితము ద్వికదకావ్యము. ఇది వీరి తుదికృతి.
21. వసానేతజాయ్,	

ఇవికాక వీరెన్నియో యమూల్యములగు వ్యాసముల వివిధ కత్రికలయందును బ్రకటింపజేసియుండిరి. నిజముగా నాంధ్రపరిషత్పత్రికాలయమున వీరివలె గార్యములనేర్పుతో సాగింపఁగల కార్యనిర్వాహకులు సమకూరుట సందేహస్పదము. సూర్యరావుగారు యువకులకు వినయవివేకాలంకృతమగు నిజజీవితము నుదాహరణముగఁ జూపుటయేకాక, వీరుచెందిన యనాయాసమరణముచేఁ జరపలకుఁ దమనిర్యాణము నపేక్షణీయముగఁ జేసియుండిరి.

ప్రస్తుతము వీరికిఁ గలాకోవిదఁడగు పుత్త్రుఁడును, సాభాగ్యవతి యగు పుత్రికయు, చిరంజీవియగు బాలదాహిత్రుఁడును, విధేయుఁడగు నల్లుండును, సాధ్వీమణియగు నిల్లాలునుకలరు. కరుణాకరుఁడగు భగవానుఁడు వీరికుటుంబమువారికి నాయురారోగ్యాది భాగ్యములను, సూర్యరావుగారి యాత్మకుఁ గైకల్యానందమును నందజేయుగావుతఁడని ప్రార్థించుచున్నాను.

మేఘసందేశము - యక్షుని శాపము.

విమర్శకాగ్రేసర కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

కవిసార్వభౌముడగు కాళిదాసువ్రాసిన కావ్యములలోని కెల్ల చాల చిన్నదిగానుండు మేఘసందేశమును గ్రంథమునందలి విశేషము వఁకించిచూడ జాలపెద్దదిగా నున్నది. అది కాళిదాసు బుద్ధివైభవము నుం బట్టి కథాకల్పవాదికము కలిగియున్నది. అదంతయు కల్పితమే. కుబేరుని ప్రభుత్వములో నున్న యొకానొకయక్షుఁడు మత్తుఁడై తాను చేయవలసిన స్వామికార్యములు తిన్నగాజేయకఁ దిరుగఁజొచ్చెననియు నాదుమూలముచే నాయజరూనుఁ డాయక్షునకు సువత్సరమువఱకు ద్వీపాంతరవాసశిక్షను విధించి వానిని రామగిర్యాశ్రమములలో శయనై కాదశి మొదలు ఉత్థానై కాదశివఱకు అనగా సువత్సర మనుభవించవలసినదని కుబేరుఁ డాజ్ఞాపింపగా నారీతిగా ననుభవించ నాతడు మొదలుపెట్టెననియు చెప్పబడియున్నది. ఇట్లాశిక్ష నెనిమిదిమాసముల వఱ కనుభవించెనట. కాని యింతలో వర్ష కాలము వచ్చినది. వర్ష కాలము విరహులకు మిక్కిలి దుస్సహము. ఆదుస్సహకాలములో వియోగ మనుభవించలేక, తనభార్య మృతిపొందు నేమోయని జుకి యామెకొక సందేశమును బంపిన నామె జీవించునను నాశతో నీనాల్గమాసముల కాలములో శిక్షవలని వియోగమును గన్నుల మూసికొని యెట్లు గడవవలసినదని బోధించుచు సందేశమునంపెను. అదియట మేఘసందేశము. అదియక్షుఁడు విరహమత్తుఁడై యొడలుదెలియక జడమైనమేఘ మెక్కుడ సందేశముపట్టుకొని వెళ్లుట యెక్కుడయని యాలోచింపక జడ మతియై వంపెనట. ఈసందేశము వంపుట యాపాథమాసములో ప్రథమదినసమునందు జరిగెనని మల్లినాథాదులు చెప్పుచున్నారు.

ఇంక మఱికొందరది యాపాథమాసములో ప్రశమదివసమున జరిగినదని నుడువుచున్నారు. ఈవిధముగా వివాదము చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. కాని మల్లినాథాధులు చెప్పునదియే పొరబాటుని తోచుచున్నది. రెండవవారు చెప్పినదే సత్యమని తోచుచున్నది. ఈవాదము నుగూర్చి యింకను జచ్చించుటకు పూర్వము మనము ముఖ్యముగా తెలిసికొని నిర్ణయింపవలసినది మాసములు లోకములో అమాంతము లా పూర్ణిమాంతములాయుడనదియై యున్నది. మల్లినాథసూరిగారు మాసములన్నియు సమాంతములే, యనగా సమావాస్యతో సంతమగు నవని తలంచి తనవాదమును తీసుకొనివచ్చెను మనయాంధ్రదేశప్రాంతమునందుగల మాసములన్నియు సమాంతములే. ఇంక నుత్తరదేశము నందుగల మాసములన్ననో పూర్ణిమాంతములు. అటులయిన మన యత్సునిశాపము సరిగ హెచ్చుతగ్గు లంతలేకుండ సరిపోవును. యత్సుని శాప మోక్షమెప్పుడో గ్రంథమునందు స్పష్టముగ జెప్పబడియున్నది అదేదియన 'శాపాంతో మే భుజగళయనాత్ ఉత్థితే శార్జసాణా' అని మూలమునందే తెల్పబడి యున్నది. కాన యత్సునిశాపము కార్తిక శుద్ధవీకాదశితో పూర్తియైనది. సాధారణముగా మాసాంతము శుద్ధవీకాదశితో పూర్తిగాక పూర్ణిమతో నగును. గనుక మనము చెప్పుకొనునది యైదురోజులు భేదముగా నున్నది. ఈషద్వైషమ్య మవివక్షితమని మల్లినాథుడే చెప్పుచున్నాడుకదా. కావున శాపాంతము సరిగనే చెప్పబడినదని చెప్పుకొనవచ్చును. కావున నేవిధమగు భేదమును లేదనియే చెప్పవచ్చును. మల్లినాథుడు మాసాంతము పూర్ణిమతో నగుటను కనిపెట్టలేకపోయెనని చెప్పుకొనవలసియున్నది. అంతియకాని కాలిదాసు గ్రంథములో కాలభేదము వచ్చుచున్నదని చెప్పుకొన నవసరము లేదు. అమాంతమాసాంతమువఱకుగాని పూర్ణిమాంతమాసాంతము వఱకుగాని మనము వేచియుండనవసరము లేదు. యక్షశాపాంత మెప్పుడైనదో తెలుసుకొనిన జాలును. అది కార్తికశుద్ధవీకాదశితోనే యైనదని స్పష్టముగా గ్రంథమునందు చెప్పబడినది. కావున నదియే చూచుకొనవలెను. అలమతివిస్తరేణ. 'ఆపాథస్య ప్రశమదివసే' యనుపాఠ మవసరము లేదు. 'ప్రశమదివసే' యనునది తప్పుగాదు.

వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రశంస.

మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు నూజివీడు.

మఱియు గీర్వాణభాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపే యా భాషకుఁ బండితులు సంస్కారము చేసియుండి రనియు నది యట్లుకానిచో నాదికాలము నందుఁగూడ నాభాషను సంస్కృతభాషయను పే రెట్లు వచ్చు ననియు నాసంస్కారము గూడ బ్రాకృతాదిభాషాపదములకుఁ గొన్నింటికిఁ జేసి రనియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఆవిషయము లా లోచింపఁదగినవి.

భాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు కట్టుపాట్లు వ్రాయుట యెట్లు సాధ్యమగునని తలచిరో తెలియకున్నది. ఏమన వ్యాకరణశాస్త్రము భాషపైనను, భాషయుచ్చారణము పైన నుచ్చారణము ప్రాణి పైనను, నాధారపడియున్నది. ఆప్రాణులు వ్యక్తావ్యక్త ధ్వనికర్తలని రెండు తెగలు. అందువ్యక్తధ్వనికర్తలే ప్రస్తుతకార్యోచితులుగాన వారిలోఁ గూడఁ బ్రస్తుటస్థిరోచ్చారణకర్తల యుచ్చారణములే యీ వ్యాకరణములకు మూలములు. అట్టితఱి నాశాస్త్రమును వాడులుచెప్పిన ప్రకారము చేయుటకుఁ బ్రస్తుటస్థిరోచ్చారణ కర్తలలో విమర్శకులందఱు తొకచోట నుండనవసరము లేనిచో వారు కూడఁ బలుకుకొని వ్రాయుసమకట్టుట యెట్లు సాధ్యమగును ? అందఱు తొప్పుకొని యాచరణములో నుంచినఁ గాని యదియంతట వ్యాపకమగుట యెట్లు ? ఒకరుచెప్పినంతమాత్రమున నందఱు తామోదించి తెలిసికొనుట, యనుసరించుట సుభవించునా ? కనుక వాదిమతమున నాప్రథమవ్యాకర్తలందఱు తొకచోటనుండి రనక తప్పుదు. కాని వాఱందఱు తొకచోటనే యుండశక్యమా ? అట్లున్నను వారు పరస్పర నుతావలంబకులుగాఁ గాని యేకవిధాభిప్రాయకులుగాఁ గానితప్పు క యుండు రని నిర్ధారణముండునా ? అట్లుండుట సహజమా ? అయి

నను భాషాచాక్కితులెంద టుందరు? అట్లున్నప్పుడు శాస్త్రాంతరాది
 రచయితలు తమ శాస్త్రాచార్యులలో నీచవీన శాబ్దాల శబ్దానుశాసనముల
 నెట్లా మోసించి యనుసరించుట సంభవించును? సమస్త శాస్త్రముల
 కంటె నీవ్యాకరణశాస్త్రమే ముందు పుట్టినదని నిర్ధారణ యెట్లు చేయ
 నగును? శాస్త్రాదికర్తలందఱు భాషను సంస్కరించి తమ గ్రంథములలో
 వ్రాయుటయే నిర్ధారణ యనినచో భాష వాఙ్మూల్యము బొందకమును
 పు భాషలో వ్యాకరణమునకు నాధారమైన వాక్య, పద, పదావయవ,
 ప్రత్యయాది, జ్ఞానము మొదట వారి కెట్లు కలుగు నని తలచిరి? ఏవా
 క్యసముదాయమో యెవని నోటికుండియో యేకదండవారముగ బయ
 లు వెడలిసేపిమ్మట దానినే శుశ్రూషాపూర్వకముగ నభ్యసించిన తరువా
 తివారు విమర్శకులై నచో వానికి దానియందు గ్రహింపఁదగిన యర్థమె
 ట్లువచ్చుచున్నదో యను జిజ్ఞాస కలుగుట, విభజనము చేయుట
 మొదలగునవి సంభవించునుగాని ముందుగనే, యనఁగా భాష వాఙ్మూ
 ల్యము బొందకమునుపే యాపని యెట్లు సంభవించును? ఆ దండవార
 వాక్యసముదాయమే యాకాలమున నాభాషకు వాఙ్మూల్యమును నా
 మతమున వాఙ్మూల్యముఁ బూర్వము వ్యాకరణరచనాభాషము సాధ్య
 మగుచున్నది. వాదిమతమున వాఙ్మూల్యముఁ పూర్వము వ్యాకరణ
 జ్ఞానము కలుగుటకు నాధార మేది? అనఁగా వాక్యపద్యాదులుకూర్పఁ
 బడినప్పుడే వాని నాధారముచేసికొని యంకురించెడి వ్యాకరణమునకు
 నావాక్య పద్యాదు లొకచోఁ గూర్పఁబడకపోయినచో నాధారము లేక
 రచనాప్రవృత్తియే యసంభవమగు నని తాత్పర్యము, కనుక భాష వాఙ్మ
 ల్యము బొందకమునుపు భాషకు వ్యాకరణము చేసిననుట సంగత
 ముకాదు. పలుజలి భగవానుని “వేదా నో వైదికా సిద్ధా” యను
 వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రత్యాఖ్యాన ప్రశ్నకరగ్రంథమునందలి “వేదాత్” అను
 పదమువలన వైదికభాష వ్యాకరణోత్పత్తికిఁబూర్వము వాఙ్మూల్యము
 బొందిన టగుటకుట వేదా?

మఱియు, వ్యాకరణశాస్త్రోత్పత్తికిఁ దరువాతివారు సంస్కరణ కద్దతిఁదెలిసి భాషను సంస్కరించి తమతమ శాస్త్రాధికములలో వ్రాసి యుందు రనిన నందురుగాక. ప్రాచీనులును, విప్రకృష్టదేశస్థు లగుసమకాలికులును వాఙ్మయ రచయిత లయినచో వారు క్రొత్తగావచ్చిన యీశాబ్దికుల శబ్దానుశాసనము నె టనుగమింపఁగలుగుదురు ? అ టనుగమింపక వారు తమ గ్రంథములలో నప్పటివ్యాకరణమునకు విరుద్ధప్రయోగము లేవియైన, ననఁగా నప్పటి వైయాకరణులకు సంభవింపఁగూడనివియు నప్పటి యవైయాకరణులకు సంభవింపఁదగినవియు, బ్రయోగించియు న్నారా ? అ టన్నచో వారు క్రొత్తగావచ్చిన శబ్దాను శాసనము నెఱుంగరనిచెప్పవీలగును గాని యాప్రయోగములు వాఙ్మయావస్థాప్రారంభ కాలమునాఁటివియు, లేక వాఙ్మయావస్థాబాల్యకాలమునాఁటివియు నుత్పత్త్యుమాన వ్యాకరణములకు మూలములునుగాన నందు నిది వ్యాకరణ విరుద్ధ మనియు, నిది యనుకూలమనియు, నేర్పఱువ నేరికి శక్యమగును. ? మఱియు వైదికభాషానుశాసనమువలనఁ బ్రయోజనము దాని యర్థాదినిమిత్తముగ జ్ఞప్తియందుంచుకొనఁదగిన యంశములందుఁ బొరపాటులు రాకుండఁ జేసికొనుటయే గాని యందలి ప్రయోగముల దుష్టతాదుష్టతలను నిరూపించుట గాదనిన నాయభిప్రాయము సర్వసమ్మతమైనచో ఋషులవాక్యములకు ననుశాసన మవసరముగాదు. కనుకనే

“తాకికానాం హి సాధూనా మర్థం వా గనువర్తతే-

ఋషీణాం పున రాద్యానాం వాచ మర్థోనుధావతి.”

యని భవభూతిమహాకవి ఋషుల యాధిక్యము నంతగఁ బొగడియున్నాఁడు. త్రిమునివ్యాకరణముకంటెఁ బ్రసిద్ధమై, వ్యాపకమైన మఱియొక వ్యాకరణము, మునిత్రయమునకుఁ బూర్వముగాని పరమునఁగానియున్న దని కని విని యెరుఁగుదురా ? అట్టితఱి వారిలోఁ బరమ ప్రామాణికుడైన పతుంజలి మహర్షి “వేదా న్నో వైదికా సిద్ధా” యను వాక్య

తాత్పర్యమునకును భాషవాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు కట్టపాట్లు చేసి రనుభవనాతనవిమగ్నకుల వాక్యతాత్పర్యమునకును విరోధము రాకమానుట లేదు. అట్టేనచో నేటి గ్రాహ్యమో యేది త్యాజ్యమో యావాదప్రధాన లేనిది యిట్లు యింకదగుదురు. కనుక భాషవాఙ్మయావస్థను బొందక మునుపు భాషకు కావలసిన కట్టపాట్లు చేసి యుంచుటకు నేకాలమున నెట్టివానికి శక్యముకాదుగాన నట్టివారే పొరపాటున వచ్చిన దని నాయభిప్రాయము.

ఇక గీర్వాణభాషకు సంస్కృతభాష యని యెట్లు వ్యవహారము గలిగినదో విచారించదగినది.

సంస్కృతమును పదమును బాగుచేయఁబడిన యేవస్తువునైనను అనఁగాఁజెరుగుట, జల్లించుట, యెగురఁబోయుట, వడియఁబోయుట, యెండఁబెట్టుట మొదలగు నేవనిచేసినవస్తువునైనను-జెప్పునపుడు వాడుచుండుట యలవాటు. ఆవిధముగనే వ్యాకరణసూత్రము లొక యభిప్రాయమునే బోధించు వ్యస్తపదముల సంఘటనాసాధుత్వమునుగాని యొక కదముపై వచ్చెడి ప్రత్యయములకు నాశబ్దార్థముతో నర్థసాధుత్వనిర్ణయమునుగాని బోధించును. ఉదాహరణము వ్యస్తమందుఁ జూపుచున్నాము. “దధ్నా సంస్కృతం వ్యంజనమ్” దధిచే సంస్కృతము వ్యంజనము. “భ్రాష్ట్రే సంస్కృతామాషాః” భ్రాష్ట్రమందు సంస్కృతములు మాషములు. ఇందలి మొదటిదానికి “బెఱుగుతోఁ గూర్పఁబడిన వ్యంజనము (పచ్చడి)” అని యర్థము. రెండవదానికి “మంగలమందు వేఁపఁబడిన మాషములు” అని యర్థము. ఈరెండుదాహరణములలోను సంస్కృతమును పదము గలదు. కాని యారెండుచోట్లను జరుపఁబడిన సంస్కారములు రెండువిధములైనవి గాని యొకవిధముగాదు. కనుక సంస్కృతమనుపదమునకు భిన్నకారణక సంస్కారము చేయఁబడినవస్తువు మొదలైనది యర్థముగాన సంస్కారములు వేఱువేఱు విధములని తేలుచున్నది అవసరము లేకపోయినను ప్రత్యయాంత పదముల నుదాహరించుచు

న్నాను. “దాధికంవ్యంజనమ్” దాధిక వ్యంజనము. “భ్రాష్ట్రామాషాః” భ్రాష్ట్రములు మాషములు. అర్థములు మునుపటి యట్లే ఇట్లే యనేకములు చెప్పవచ్చును. కనుక సంస్కృత మనుపదము భాషకే విశేషణముగా నుండి తీరవలెనని నిర్బంధము లేదు. కర్తావృత్త్యయంతమైన యా సంస్కృతమనుపదము భాషకు విశేషణ మైనచో విశేషాంశ మేదో యచటఁ గలిగినదను సర్థము మాత్రము తప్పుకాదు. కాని వాదుల యుద్దేశ్యము మాత్రము భాషలోని ప్రయోగము లొకలాగున నుండఁ గఁ బండితులు వానిని దమ కనువగు మఱియొకలాగున మార్చి యిదియే శుద్ధశబ్దమని యామోదించి యనుసరించి రని యుండుటచేద పునక తీరదు. ఆపని యెట్లుసాధ్య మగునని తలచినో తెలియ కున్నది. ప్రయోగ మొకతీరునను శాస్త్రవిధి మఱియొక తీరుననుడి యున్నచో నాశాస్త్రముతో నేకాలమందుఁగాని పనిగలవా రుందారా? “ఉపేయః ప్రతిపత్యర్థముసాయా అవ్యవస్థితా” అనున్యాయము చొప్పునఁ బ్రణాళికలోనే కొంచమైన భేద ముండినను, బ్రథానోద్దేశము తలక్రిందులుగా నుండఁగూడదు గనుకఁ బైన వర్ణింపఁబడిన దండాకార వాక్యసముదయము నాధారముగఁ జేసికొని వైయాకరణులు గొందఱు జ్ఞాపకముగా నుండుటకై వైదిక ప్రయోగ సాధుతావరణాసనములను, గొందఱు లౌకిక ప్రయోగ సాధుతావరణాసనములను, గొందఱు అభయములను భిన్నభిన్నానుభూతిక ప్రత్యయాది విధులతోఁజేయ నారంభించి యుండిరి. అందుఁబాణిన్యాది మహర్షులు మువ్వరు సంపూర్ణముగ వైదిక లౌకిక ప్రయోగ సాధుతావరణాసనముల నన్యద్భుత రచనా నైపుణిగ రచించి యుండిరనుట విశ్వజనీనము. కాని “ఇకొ య ణచి”యను మొదలగువిధులజూచి యావిధానమే యాయాయాకసిద్ధికి మూలమని, యది యాభాషలో లేని కొత్త వద్ధతియని యనుకొనఁదగదు. భాషధ్వని రూపముతోఁ బ్రారంభించినదిమొదలు భాషలోనే యున్న విషయములను జ్ఞాపనార్థమైన వ్యాకరణములో నొకానొక సౌకర్య మపే

క్షించి యప్పుడే కొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టినట్లు విధించుటయేకాని యచటి కొకటియు రానులేదు మఱొకటి పోనులేదు. అట్లైనచో వారి ప్రధానోద్దేశ్యముగు నీఖండస్ఫుటవాదిత్వమునకు భంగము వాటిల్లదా? వారు భిన్నభిన్నానుభూతి ప్రత్యయాదులను విధించుటచే వారొకరితో నొకరు కలసి మాట్లాడుకొని వ్రాయలేదనియు, భిన్నభిన్న దేశస్థులనియు, వారి వ్యవహారములో నాభాష యెట్లున్నదో యట్టిస్థితికి భంగము జరుగకుండ నిబంధనముచేసిననియుఁ దెలియుచున్నది. కాని సంస్కృత మను వదము భాషకు విశేషణమైనయెడలఁ జెప్పఁదగిన యర్థ మేమి? యది యెట్లు సంగత మగునని యడిగినచో వినుఁడి.

జనవృద్ధితోఁబాటు వ్యవహారమునకుఁ జాలినంత శబ్దజాలము కూడఁ బెరికినసిమ్మట నాశబ్దజాలగ్రధిత ప్రాచీనవాక్యములను దఱు వాతివారిలో నందఱుఁగాకపోయిన శ్రద్ధాభుప్రలై న కొందఱు క్రమము గా విచువకుండ నభ్యసించుట యాచారము. అది యిప్పటికి దేశభాష లలోఁ గూడఁగలదు. అట్లభ్యసించిన ప్రాచీనవాక్యసముదయము నెవరి కొఱకైన నర్థాదిబోధనోద్దేశ్యమున నుదాహరించుట యసంభవము గాదు. అట్టివారిలో విమర్శకులుండి యావాక్యమున కాయర్థ మెట్లు వచ్చుచున్నది? వాక్యార్థముల రెండింటికి సంబధ మేమి? యను మొదలగు జిజ్ఞాస లుదయించి యావాక్యసముదయమును సామర్థ్యానుసారముగ విభాగింపకపోరు. విభజించిన భాగములలోని విభేదమును గ్రమముగ గుర్తుపట్టక మానరు. గుర్తించిన విషయములను జ్ఞాపనము కొఱకు విషయభేదమును బట్టి వేఱువేఱు సూత్రములయందు గ్రచ్చకుందురా? ఈవని మొదటఁ దత్తాలోపయుక్తముగా నారబ్ధ మైనను విషయ బాహుళ్యమునుబట్టి శాస్త్రురచనయే యగును. ఇట్లు ప్రత్యేకముగా నా సక్తిగలిగి యభ్యసించిన ప్రాచీనవాక్యములకును, సాధారణ జనశ్రవణ మాత్రాధార వ్యవహార వాక్యములకు, నుచ్చారణములో భేదము కలుగుచునే యుండును. అట్టి వ్యవహార మాత్ర శరణ్య భాషావేదు లధిక

సంఖ్యాకులుగాను, శిక్షిత ప్రాచీన వ్యవహారవాక్య లల్పసంఖ్యాకులుగాను నుందురు గనుకను, సాధారణవ్యవహార మందఱకుఁ గావలసియే యుండును గనుక సాధికసంఖ్యాకుల వ్యవహారవాక్యము లనల్పసంఖ్యాకులు నేర్చియేయుందురు. అల్పసంఖ్యాకు లభ్యసించిన ప్రాచీన వ్యవహారవాక్యముల సాధికసంఖ్యాకులు వ్యవహారములో లేనివి కాన నభ్యసించరు. అల్పసంఖ్యాకు లభ్యసించిన ప్రాచీనవ్యవహారవాక్యములు మొదటఁ గొంతకాలము వఱకు సాధికసంఖ్యాకులకుఁ దెలిసిననుఁ గాలము గడచిన కొలఁదిఁ దెలియనేరవు. అట్లుటచే శిక్షితాశిక్షితుల భాషలుచ్చారణభేదమును బురస్థించుకొని ప్రాచీనార్వాచీనతా భేదము నంచుచుండును. అట్టి ప్రాచీన భాషాభేదముఁగూడ వ్యవహారబలమున మొదట లేకపోయినఁ గ్రమముగాఁ గొన్నిపదములలో నక్షర లోపాదులుకలిగి మార్పుప్రారంభించును. క్రమముగ నది యంతట నలముకొని ప్రాచీన వ్యవహార వాక్యపద్ధతి వేఱుగను నవీనవ్యవహార వాక్యపద్ధతి వేఱుగను జేయుచుండును. ఆప్రాచీనవ్యవహారవాక్యపద్ధతి గలదియే వైదికభాష; యానవీనవ్యవహారవాక్యపద్ధతి గలదియే గీర్వాణభాష; యాయశిక్షిత వ్యవహార వాక్యపద్ధతి గలదియే ప్రాకృతాదిభాష యని యాది దంపతి కుటుంబోద్భృత ధ్వనిరూపవ్యవహార సాధనము క్రమముగా మూఁడు భాష లగుచున్నది. కనుకనే యెంతనేర్చుతో వ్రాయఁబూనినఁ గొన్నిస్థలముల సాంకర్యము రాకమానదు. ఇదియే కారణముగఁ బ్రాకృతాదిభాషలలోఁ గనంబడు ప్రయోగవిశేషములు, వైదికభాషయందుఁగూడఁ గనఁబడుట సంభవించుచున్నవి. ఈ భాషావిభాగము మొదట తెలియఁబడకపోయిన నప్పటప్పటి భాషాపరిస్థితులను గాపాడ బయలుపెడలిన విమర్శకులవలన బయలుపడుచుండెను. అట్టి వైయాకరణులు ప్రాచీనార్వాచీనాశిక్షిత జనవ్యవహారఫలిత త్రివిధ భాషారాశికి వ్యాకరణ మను చాలనిని గనిపెట్టి జ్ఞాపనార్థమైన సంస్కార మనుభ్రమణ క్రియను గల్పించి ఘనాఽఘన పేరవత్స ధర్మముల మూసివేసి గనుఁగొ

నఁగలిగిరి. అనఁగా నప్పటికిఁ గొంచెము కొంచెము గలిసి మెలిసి యున్న వైమూఁడు భావలలోని పదములను వేటువేటు రాసులుగఁజేసి రనియే కాని ప్రాకృతాది భాషాపదములకు సంస్కారము (క్రొత్తమార్పు) కల్పించి సంస్కృతభాష యనలే దని తాత్పర్యము. ఇట్లు సంస్కార మిట్టిదని నిర్ణయించుటచేత, సంస్కృత మనుపదము విశేషణ విశేష్యభావమంది నప్పుడు చెప్పఁదగిన యర్థము చెప్పి యిదియే గీర్వాణభాషకు సంస్కృత భాషయని పేరుపచ్చుటకు నిర్దుష్టసమాధానమని కృతకృత్యత నంచుచు న్నాఁడను. ప్రాకృతభాషాపదములకుఁ గ్రొత్తగా సంస్కారముచేసి యా సేతుహిమాలయపర్యంతము ననాదినుండి ప్రసిద్ధికెక్కిన వ్యాకరణేశ్వర సమస్తశాస్త్రాది కర్తల నందఱు నొక్కసారి యావైపుఁ త్రిప్పుగలిగిన కృత్తిమవ్యాకర్త లీభారతావనియం దుండిరని మీకు విశ్వాసమున్నచో మీకొకసమస్కారము. అట్లుక్రొత్తసంస్కార మెన్నఁజైన భాషలోనికిఁ జారునా? యని నాసందేహము. “నియమార్థం వ్యాకరణమ్” అను వతంజలిమహర్షి వాక్యమునకు నాభాష యప్పు డేవద్ధతిలో నున్నదో, యావద్ధతినుండి తప్పించక కాపాడ నవసర మని తాత్పర్యము గాని క్రొత్తక్రొత్తవ్యాకరణము వ్రాసికొని మఱలమఱల సంస్కారముచేయ మని కాదు. అట్లుచేయుట నియమ మని చెప్పఁబడదు. భాషోత్పత్తి ప్రజాసంఘమునుండియే కాని వైయాకరణులనుండి కాదు. అందులకనియే వతంజలిమహర్షి కుమ్మరివానిని గుండలుచేయు మనినట్లు వైయాకరణుని శబ్దములు చేయుమని యెవరును బలుకరని వేనోళ్లు నుట్టుపించుచున్నాఁడు. భాషలో నూక్ష్మముగా నున్న యనుగమకసూత్రమే వ్యాకరణమనియు నదిగీర్వాణభాషను సంస్కృతించుటకు మూలమనియు విన్నవించుచున్నాను. కనుక సంస్కృత మనుపదముకూడ వైయాకరణస్పృష్టముగా దనితెలిసికొందురుగాక. ఈమభిప్రాయము వతంజలిభగవానుని “లోకా శ్చ లోకికా”యను ప్రమాణపత్రమువలనఁ దెలియుచున్నది.

చిక్కనకవిబ్రహ్మ.

- ఉ. వంచమవేదమై పరగువ్యాసుని భారతమాంధ్రమందు ని
 ర్వంచితకీర్తివై భవ విరాజితులైన కవిత్రయంబు వా
 రంచితకీర్తివాసి జగమందుననిల్పి తెన్గుభాషలో
 మించినయాదికావ్యమిది మేలొసంగుగద యాంధ్రభూమికిన్. ౧
- ఉ. నన్నయభట్టముఖ్యకవినాథులు ముగ్గురుభారతంబు మే
 లెన్నికగన్నరీతి రచించిరి పెట్టిరిభిక్షు తెన్గుకై
 తన్నెఱివ్రాయువారలకుఁ దత్తప్రతియాదికి నాదియాట
 బేరెన్నికగన్న సత్తపులకేనియుమార్గము జూపగల్గెడిన్. ౨
- ఉ. పూర్వకపీద్రులన్న రసముఁదొలుకాడెను రీతిఁగూర్చియే
 పర్వముజూచినన్ హృదయపర్వముగా గనుపింపవ్రాయారే!
 సర్వమెఱుంగువారలకు సర్వపదార్థము గోచరించు నీ
 యుర్వరసాంధ్రజాతి కిది యొక్కటిచాలదె? గర్వమందగన్. ౩
- ఉ. ఎన్నియొ సత్తపీశ్వరులు నేర్పడవ్రాయురె? యందులోనఁ ది
 క్కన్నకవిత్వమెంతయు మహామహిమంబున రాజిలుగదా
 తిన్నగదానితత్వమును దేటపడన్ గ్రహియింపగల్గు వా
 రెన్నఁగ నొక్కరుందురు మహీసలి సత్తవికోటిలోపలన్. ౪
- క. లును విరాటోద్యోగము
 లందున్గల కవితయిట్టిదంచువశంబా
 పొందుగఁ జెప్పఁదలంచిన
 డెందము నలరించుఁగాదె? దృఢీకృతమహిమన్. ౫
- ఉ. తిక్తన సోమయాజికవిధీరుని తేటతెనుంగుకైతలోఁ
 జక్తనినేర్పుకూర్పును రసజ్ఞులుమెచ్చెడి వాక్పమత్త్రతుల్
 నుక్తువమీరుభావములు మాటికిమాటికిఁ గానుపించు స
 మ్యక్తప్రతితోడఁజూచు కవులందరకున్ బ్రతిపద్యమందునన్. ౬

- ఉ. ఇంతియగాను తిక్తనకవీంద్రునితెన్ను కవిత్వధోరణుల్
జుతనఁజేసియున్ దెలియలేరహస్యము సత్తవీశు లొ
క్తింతమహత్వ మెట్టులొగ్రహింపఁగనయ్యెనటంచుఁ జెప్పఁగా
నొతపరిశ్రమించి కతియించెడిగ్రంథము చెప్పనేటికిన్. 2
- క. లొకిలై దిక్కధర్మ
ప్రాకట్యంబెల్ల నెఱుఁగుభవ్యగుణుడై
శ్రీకవియగుటన్ దిక్తన
శ్రీకరమగురచనఁజేసి చేకొనెయశమున్. ౪
- చ. తలఁచినయంతమాత్రన సుధామధురాంచితవాక్యసంపదల్
నిలచుఁడమంతఁదామె రమణీయముగాఁగ రసప్రతితిగాఁ
దెలుఁగుకవిత్వ ధోరణులు తిక్తనకావ్యమునంచుఁ గన్పడు
దెలుఁగురచించువారలకు తిక్తనదైవమంగఁ జెల్లదే ? ౫
- క. ఆపావన మావాచా
నైపుణ్యం బామనోజ్ఞనయమార్గవిధం
బా పాత్రచిత్తగుణ
శ్రీపాటవ మొచ సుకృతసిద్ధముసుమ్మా ! ౧౦
- ఉ. మూగురుసాటివత్తురు త్రిమూర్తులకన్నిటఁ గావ్యసృష్టిలో
మూగురకున్ సమానమగుమూర్తి కనంబడదావిరాటము
ద్యోగములంచుఁ దిక్తనమహోన్నతభావవిశేష శేముషీ
శ్రీగరిమం బనన్యకవిశేఖర లభ్యమనంగనొప్పదే ! ౧౧
- క. తిక్తనహృదయ మెవఁటలు
జక్తఁగ నేర్వంగ లేరు సముచితపదముల్
జక్తనితేబ తెనుంగున
నక్తజముగఁగూర్పఁగల మహాకవియగుటన్. ౧౨
- ఉ. భారతమున్న సత్తవులపాలిట కన్నివిధంబులెంచఁగా
మేరుపురీతిభాసిలుచు మేలొనఁగూర్చునిధాన మందులో
ధీరుడు సోమయాజివిధీవరుభాగము తెన్నుకెతకున్
దాదనిజూపుచుండఁ గవినాథులకయ్యది గోచరించెడిన్. ౧౩

క. తినినన్ గారెలె తినవలె

వినినన్ భారతమునొండె వినవలె ననుచున్

మనసారవీను లలరంగ

వినమో? లోకోక్తి నెపుడు పెద్దలు సెప్పున్.

౧౪

ఉ. తిక్తనయర్థగౌరవము తిక్తనభావ మెఱుంగుటన్నచో,

దిక్తనయంతవారలయి తేజరిలన్ వలె భావమందున్

జక్తనిశాంతిదాంతిగుణసంపదలందున్ గానినాడు మా

తిక్తనభారతము కడుతిక్తంగనుండుట జిత్రమేటికిన్.

౧౫

ఉ. తూకమునందు భారతముతో సోతూగెడు గ్రంథరాజ మీ

లోకమునందులేదు కవిలోకము దీనిమహత్వతత్వమున్

బ్రాకటపుణ్యగౌరవము బావనదృష్టియు భావపుష్టి న

స్తోకమహత్వమున్ దనివితో బలియించి తరింపవేడెదన్.

౧౬

వి. రామసుబ్బారాయుడు,

స్నేహలతాకవితాసంఘము.

కొల్లాపురం.

తిక్కన యర్జునపాత్రమును బోషించినవిధము.

శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు—కాకినాడ.

కవులు తమగ్రంథములయం దాదాహరించు సమానబలవరా క్రమాదులు గల పాత్రములను వర్ణించునపుడు వారిలో నొకపాత్రము నం దభిమానము జూపుచు వర్ణించుట సంప్రదాయ మై యున్నది. ఇట్టి సంప్రదాయమును సంస్కృతకవులు పాటించిన నద్దానికి మెఱుంగువెట్టుట యాంధ్రీకరణకవులకు నాచార మగుచుండెడిని.

శ్రీమద్రామాయణమున సీతాపహరణము వంశనాశనము, హేయము, నరకహేతువు, ననుమొదలగు విషయములను సూచించువాక్యములను రావణునితో విభీషణకుంభకర్ణులు సమానప్రవృత్తిగలవారై పలికిరి. కాని, కుంభకర్ణునియం దొకవిధమగు నిరభిమానము, విభీషణునియం దొకవిధమగునభిమానము లోకులకు గల్గుచున్నది. ఇట్లు కల్గుటకుఁ గవులువ్రాసెడి యభిమానసూచకములగు వ్రాతలే కారణములని యూహించునగును.

భారతమునఁ గర్ణార్జునుల యుధయులలోఁ కర్ణుడే బలవరాక్రమాది గూఢసంకల్పి కలవాఁ డని విమర్శనాదృష్టితోఁ జూచువారికి నోచరించును. అయినను సామాన్యులు కర్ణుడు వీరుఁడు కాఁ డనియు నర్జునుఁడే మహావీరుఁ డనియు ననుకొనుచుందురు. అట్లునుకొనుటకుఁగూడఁ గారణములు కవి యాయాపట్టల సర్వవలవరాక్రమాదుల సతిశయోక్తులలో వర్ణించుట, కర్ణునిబలవరాక్రమాదుల నీరసముగా వర్ణించుట యని యెన్నవలసి యున్నది.

“తల్లిచెవులు తఱిగినపుత్రుఁడు పినతల్లిచెవులు తఱుఁగకుండునా” అనునట్లు సమానవీరు లగుకర్ణార్జునులను వర్ణించునపుడే సకత్వీప్రేమమును జూపినకవి యుత్తరార్జునులకు సంగ్రామసంబంధము కలిగినపు డుత్తరునిసీచముగా వర్ణించఁ డనుటకు హేతువు లేదుకదా !

ఉత్తరదిశ నున్న తనగోగణమును దుర్యోధనాదులు ముట్టడించి రనునుడి విని యెక్కటి యగునుత్తరుఁడు బృహన్నలసారథియై విజయా

ర్థము బయలుపెడలి నూతనజలధరశ్యామప్రదేశము లాకుజొంకముల
ననుకరించుచు సంద్యారాగసదృశచ్ఛాయాదేశములు కల్పవప్రతీతిని బరి
హసించుచు రాజహంసగౌరంబు లగుపట్టులు పూబొడలచందమునఁ
బ్రకాశించుచు, హరిద్రుదినమానాకారస్థానములు పుష్పాకులట్లు మెఱ
యుచుఁ గలసి యెగయుసేనాపరాగము శృంగారవన మొకటి దివికి నరి
గాపువోపుచున్నదా యకున ట్లుండ గోవులను మరలించుకొని పోవు
చున్న కౌరవరాజునై న్యమను జూచి భయపడి గరుపారినమేచుచు, దలఁ
కుమనము, తిచ్చవడినచూపుచు నై తొట్రుకడి బృహన్నలతో నీక్రింది
విధమునఁ బిఱికితనమును వివరించువాక్యముల వచించె నని చెప్పఁబడినది.

శా. భీష్మద్రోణకృపాధిధన్వినికరాభీలంబు దుర్యోధన
గీప్తాదిత్యపటుప్రతాపవిసరాకీర్ణంబు శస్త్రాస్త్రజా
లోష్టస్థానచతుర్విధోజ్జ్వలబలాత్కుగ్రం బునగ్రధ్వజా
ర్చిష్మత్పాకలితంబు సైన్య మిది యే జేరంగ శక్తుండనే.

క. అకృతాస్తుడబాలుడఁ గా

ర్భుకవిద్యాప్రాప్తిమై నిరూఢు లయిన యీ
శకునిజయద్రథదర్శు
వికర్ణకర్ణాదియోధవిరుల శకురే.

పరికించి చూడఁగా నుత్తమవంశము పరాక్రమవంశ మని యీ
క్రిందివద్యములవలనఁ దేటపడుచున్నది.

శా. లోకస్తుత్యవిభూతి నన్యకృతనాలుంటాక బాహుబల

శ్రీకల్కిన్ రథదంతిఘోటకభట శ్రేణీసముద్ధాంతనీ
నాకల్పధ్వజవిభ్రమంబున సుహృద్వప్రోద్వముండై శతా
నీకుం డుద్ధతి నేఁగుదెంచె నఖిలానీకంబు నుప్పొంగగన్.

ఉ. ఆతని తమ్ముడై నమదిరాశ్వేడు కర్ణ యుళంఘానము

ధూతబలోత్థరేణుపరిధూసరితాంబర మైనవారణ
వ్రాతము గొల్చి రాఁ గడఁగి వచ్చె నముజ్జ్వలహేమవర్ష ని
ర్యాతరుచిచ్ఛటాపటలరంజితహేతిమహోగ్రసైన్యఁడై.

తే. అతసియనజుండు సూర్యదత్తాహ్వయుండు
 సమరసైనిక నానాస్త్రి శస్త్రబహుళ
 దీప్తిజాలకప్రతిహత దినకరాంశు
 రాజ యై చనుదెంచె సురంభ మెసంగ.

ఉ. తెల్లనిజోడు వెట్టుకొని తీవ్రగతిం జనుదెంచె మత్స్యభూ
 వల్లభనగ్రనందనుండు వైరిమదాపహవిక్రమప్రకా
 రోల్లసితుండు వన్యబల ముద్ధతిఁ గొల్పుమృగేంద్రరేఖ శో
 భిలుచునుండ శఙ్ఖుండు విభీషణశంఖునినాద మొప్పుగన్.

ఈపద్యవిషయములనుబట్టి శతానీకమదిరాశ్వసూర్యదత్తులను
 విరటునిసోదరులుఁ విరటునిప్రథమపుత్రుఁ డగుశఙ్ఖుండు బహువరా
 క్రమాతిశయము కలవారఁయు డక్షిణగోగ్రహణవిజయమునకైవిరటు
 నికి సహాయవడుచుండి రనియుఁ దెలియవచ్చెడిది. ఇట్టివరాక్రమ
 వంతులు కల రాజవంశమునఁ బుట్టినయు తరుండు కూడ నొకవీరుఁ డని
 గ్రహింపవలసియున్నది. సింహ మజయును గనుట లోకవిరుద్ధముకదా !

మఱియు గోపాధ్యక్షుండు దుర్యోధనబలశరాసారబాధితుఁడై
 కౌరవబలమును జయింపనేరక రథికుఁడై కురుబలజయశీలుఁడు తరుండే
 యని గ్రహించి యతని సమీపించి గోవర్గము కురుపై న్యంబులచే ము
 ట్టడింపఁబడిన సీతివివరించి, యీక్రిందివిధమునఁ బ్రత్యేచు.

ఆ. తేరుఁ బూన్పఁబంపు తెప్పింపు దృఢతను

త్రాణ ముగ్రచాపబాణపూర్ణ
 తూణఘనగదాసి తోమరచక్రాకు
 లనువుగానొనర్పు మతిరయమున.

చ. విరటుండు నిన్ను నెప్పుఁ బదివేపురముందటఁ జెప్పు బాహుని
 స్ఫురితుండు శౌర్యశాలి కులభూతివిశేషవిధాయకుండు భూ
 భరణవిశారదుండు జనభవ్యతకఃఫలసంభవుఁడు గా
 తరవరితక్షకుం డనుచు దానికి నీకుగఁ జేయు మిత్రజిన్.

విరటునివంటివీరుండు పరుగురలోఁ దనకుమారుని బ్రశంసించుట
 స్వాభావిక మనియు నిందతిశయోక్తి లే దనియు గ్రహింపవలయును.

తనయనంతరము రాజుకానున్న యసమరుడగు నుత్తరు నిట్లు ప్రశం
సింపనిచో జనులు తనపుత్రునకు విధేయులు కానోపరను నూహతో
ననెనని యనఁదగదు. తండ్రియనంతరపుహక్కును సంపాదించుటకుఁ
బ్రథమపుత్రుఁడు వీరుఁడు నగుశాఖుఁడే కలఁడు. ఆకారణమున నితని
స్తుతించనవసరము లేదు. కాన నితనిని తండ్రి ప్రశంసించుటంజేసి సత్య
విషయమును విశదీకరించుట యని గ్రహించవలయును.

ఇదియుఁగాక సంస్కృతభారతమున దక్షిణగోగ్రహణయుద్ధము
నకు నై న్యోచేతుఁడై పోవు విరుఁడు పురరక్షణకై వీరుఁ డగునుత్తరుని
నాజ్ఞాపించె నని “త్వాం హి మత్స్యో మహీపాలః శూన్యపాల మి
హాకరోత్” అను శ్లోకభాగముచే జెప్పఁబడి యున్నది. శూన్యపాల
శబ్దమునకు విషమవదార్థవివరణటీకాకారులు శూన్యంపరరహితం ఏక
ఏవ పాలయ తీతి శూన్యపాలః అతినమర్థత్వాత్ అని వ్యాఖ్య వ్రాసిరి.
వీరుఁ డగునుత్తరుని బురరక్షకునిగాఁ జేసె నని జెప్పవిషయమును
దిక్తన తనభారతమున నాంధ్రీకరింపలే దని తెలియవచ్చెడిని.

మఱియు నుత్తరుఁడు గవాధ్యక్షుఁడు వల్లినవల్లుల నాలించి
తనకు సారథిలే డనియుఁ దనసారథి తనకింతకుముందు సంభవించిన
యిరువదియెనిమిది లేక యొకమాసము దినముల కాలవరిమితి గల
యుద్ధమున మృతి నొందె నని యనుకొనినట్లు సంస్కృతభారతమునఁ
గలను.

శ్లో. అష్టావింశతిరాత్రం వా మాసం వా నూన మస్తతః

యత్త దాసీ స్తహ ద్యుద్ధం తత్రమే సారథి ర్హతః.

త్రిక్తనమాత్రము తనభారతమున నుత్తరునికి జరిగినయుద్ధకాలవరి
మితి నాంధ్రీకరించక యుత్తర బృహన్నలతో

క. ఇచ్చట నొకకయ్యంబునఁ

జచ్చెమదీయగ్రజన్తుసారథి తగువాఁ

డెచ్చోట లేమి నాతం

డచ్చుపటుకుఁ డయ్యె నీక్రియకు నొండాకనిక.

అని బల్లిన్లట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

కాలపరిమితి గమనించినఁ జనువరు లంతదీర్ఘ కాలము యుద్ధము చేసిన వీరుఁ డబ్బుచునకంటె ఘనుఁ డనుకొందు రనియు నట్లైన నబ్బున పాత్రపోషణము సరిపడ దనియుఁ దిక్కన గ్రహించి యావిషయము నాంధ్రీకరింపకపోవచ్చు నని తోచెడిని. కాని యిట్లాంధ్రీకరింపకున్నను దన వ్రాసిన “ఇచ్చట నొకకయ్యుంబునఁ జచ్చె మదీయ గ్రజన్తుసారథి” అను పద్యమును బట్టియే యుత్తరుఁడు వీరుఁ డని విశద మగుచున్నది.

ఉత్తరునకు భూమి-జయుఁ డనునామాంతరముకూడఁ గలదు. నామాంతరములు సార్థకములు కానోపుననుపక్షము నంగీకరించిన నితఁడి దివరలో యుద్ధములుచేసి శత్రువుల జయించి భూముల వశపరచుకొనె ననియు నాకారణమున నితఁడు వీరుఁ డనియు విశద మగుచున్నది.

దక్షిణదిశావిజయము నొందినచ్చినవీరటుఁడు తనకుమారుఁడు సహాయహీనుఁడై యొక్కఁడే వెళ్లె నని విచారించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. కాని యతఁ డస్త్రశస్త్రాదివిద్యాయూఘఁ డని యొక్కడను వర్ణింపఁ బడలేదు.

పై నుదాహరించిన వానిచేఁ గానుండ నీ క్రిందివానివలనఁ గూడ నుత్తరుఁడు వీరుఁ డని తేలవడఁగలదు.

ధనూషి చ మహర్థాణి బాణాంశ్చ రుచిరా శృహూక

ఆదాయ ప్రయయే వీరః స బృహన్నలసారథిః.

ఏవ ముక్తస్తు సుశ్రోణ్యా తయా సఖ్యా కరంతకః

జగామ రాజపుత్రస్య సకాశ మమితౌజసః.

త ముత్తరం వీర్య రథోత్తమే స్థితం

బృహన్నలాయా సుహితం మహాభుజమ్

స్త్రియ శ్చ కన్యా శ్చ ద్విజా శ్చ సువ్రతాః

ప్రదక్షిణం చక్రు రథోపురాంగనాః.

సరాజధాన్యా నిర్యాయ వైరాటి రకుతోభయః

ప్రయా హీ త్యబ్రవీ త్సాతం యత్ర తే కురవో గతాః

నాతిదూర మథో గత్వా మత్స్యపుత్రధనంజయో

లవేక్షేతా మమిత్ర ఘ్నా కురూణాం బలినాం బలమ్.

ఈశ్లోకములయం దుత్తరపదమునకు విశేషణపదములు వీరః అమితోజనః మహాభుజః అకుతోభయః అమిత్రస్నుః అని నిష్పాక్షికముగ వాడబడినవి. త్రిక్లనమాత్రము వీరః అనుపదమేగాక తర్క్కుంగల విశేషణములైనను నుత్తరపదమునకు వాడినట్లు కన్పట్టదు.

మఱియు నుత్తరుడు బృహస్పతి యద్జురుడే యని గ్రహించిన పిమ్మట నతఁడు మాతలి. దేవేంద్రునకు, దారుకుడు శ్రీకృష్ణునకుం బోలె సారథ్యము గావించి సారథ్యకర్తయందు శ్రీకృష్ణునిశక్తికిమించు సాహస శక్తి జూపఁగల్గె నని యీక్రిందిపద్యముచే స్థిరపడుచున్నది.

చ మనము కలంకజీతే రిపుమర్ధనవిక్రమ యెక్కు తేరు నీ

ఘనభుజశక్తిప్రాపున నఖండితశౌర్యచుహోన్నతుడ నై

యనిమొన సారథితృప్తముమహాత్వము వైరులు మెచ్చజూపెదన్

ననుఁ బనిగొమ్ము లెమ్ము కురునాథు నదల్పు మరల్పు గోవులన్.

ఇట్టిసారథ్యసాహసశక్తిని జూపయత్నించుటయేకాక యాయుధక థాభాగమును జదివినవారి కతఁ డట్లు ప్రవర్తించె ననికూడ విధిగా వ్యక్తమగును.

ఈ యుదాహరించిన విషయములచే నుత్తరుడు వీరుఁ డని స్థిరపడుచున్నను స్వర్గమునకుఁ గట్టుగావలిగాఁ బోవులలితవనమనఁ బరఁగు సేనాపరాగము కలిగి లలితదృశ్యరూపముననున్న కురుసైన్యమును జూచి యుత్తరుడు భీతి చెందె నని సామాన్యమానవ్రనికంటె హీనముగ వర్ణించి తుద కర్ణుచునిచే నుత్తరుడు శూరాధముఁ డని యీక్రిందిపద్య రూపమునఁ బలికించెను.

చ. శనభుజశక్తిమున్ రిపులదర్పము నేర్పడ జూచిచూచి యె

ట్లును దెగకున్నఁ బోక యిది పోకముచక్కటి శూరులైన దీ

నిని మది మెచ్చ రీబలము నీదెసఁ దేటియుఁ జూడ దింతకున్

మును భయహేతువైనవిధముం దగఁ జెప్పుము నాకు నిత్యజీన్.

ఉత్తరునిదెస నీవిధము లగునీచవర్ణనములు గావించుట యర్జును నసహాయవీరత్వమును లోకులకు వెల్లడించుట కని గ్రహించునది.

అర్జునుని బాహులఛాయ, గమనభంగి మున్నగువానిని భీష్మ ద్రోణకృపావలు గ్రహించి వచ్చెనువాఁడర్జునుఁడే యని గుర్తించి యతని విక్రమాదిగుణసంపత్తిని వర్ణింప నవకాశము కల్పించుటకై, ఉత్తరుఁడు సైన్యమును జూచి భయపడె నని చెప్పినమాత్రమునఁ దనివితీరక యతనియందు బహుహైన్యమును దైన్యమును సూచించురథలంఘనాది కము వర్ణింపఁగడఁగెను. రథమునుండి లంఘించి యుత్తరుఁడు వర్షేత్త నిచో రథస్థితబృహన్నలాచ్ఛాయలు ప్రాజ్ఞు లగుభీష్మాదులుకూడఁ దెలిసి కొనుట కశక్యముకదా !

మఱియు విరటుఁడు దక్షిణగోగ్రహణమునకుఁ బోనున్నపుడు 'పిలువని పీఠంబుము చెప్పనివిందు' అనునట్లు యుధిష్ఠిరుని రమ్మకరున్నను యుధిష్ఠిరుఁడు సమయముకల్గించుకొని బృహన్నలను విడచి తక్కినతనసోదరులయుఁ దనయు యుద్ధకుశలత్వమును వివరించి యతని నంగీకరింపఁ జేసి వెంటబోయె ననినుడువఁబడినది.

“దక్షిణదిశకు ససైన్యఁడై విరటుఁడు సుశర్మవై దాడివెడలును. మంచపాండవులును దప్పక యుత్తరదిశను జర్గయుద్ధమునకు రాఁగల్గుదురు, అప్పుడు వారిని గుర్తించి తిరిగి వారిని నరణ్యవాసాజ్ఞాతవాసంబులకుఁ బంపుద”మనుకొనుమర్యోధనునూహకు విరుద్ధముగా ధర్మభీరునకు లసహదేవులను దక్షిణదిశ కంపి యుత్తరవిద్యుద్ధమునకు నర్జును మిగుల్చుటకును, తనసోదరులసంగ్రామకౌశలము వర్ణించుయుధిష్ఠిరునిచే విరటుని సమ్ముఖమున బృహన్నలాపరాక్రమము వర్ణింపఁబడకుండఁజేయుటకును హేతు వుత్తరగోగ్రహణయుద్ధసందర్భమునఁ గవి యర్జునునకు లోకైకవీరత్వము నాపాదించి పాత్రోచిత్యమును బాటించ సమకట్టునూహయే యని యెన్నవగును. ఇంతియగాక యంతకుముందుదాహరించి

సంచిక ౪] త్రికన యర్జునపాత్రమును బోషించినవిధము.

౧౭౫

నవిషయములను బట్టి యచేతనమగు నుత్తరపాపాణము నాధారము
చేసికొని కౌరవసేనాసముద్రము నసహాయుడై పార్థుఁ డొక్కఁడే యీ
దగ్గలైనను ప్రతిష్ఠలోకమున వ్యాపింపజేయు నర్జునవీరత్వమును బోషిం
చుకొనుచువచ్చెను.

ఘోరీలింగి చూడ నుత్తరుడు వీరోత్తరుడు. ఉత్తరగోగ్రహణ
ముత్తరగోగ్రహణమే. ఎఱ్ఱెనను నజ్ఞాతవాసగుహాంతర తార్జునసింహ
కరాక్రమాదులు దుర్యోధనాదిమిత్రేభంబులకుఁ జవిచూప నుద్దేశించుచు
వీరుడగును తరుని హీనోత్తరునిగా వర్ణించి కవి యర్జునసామ్రాజ్యమును
బాటించె నని పాఠకులు విమర్శకులు గ్రహింతురుగాక.

తప్తపాములు.

కీ. శే. క్రొత్తలల్లి సూర్యారావుగారు.

కాకినాడ, ఆజిల్ల యగ్రహారములోని నన్నయభట్టారకవిలాసము వారు, దీపావళిసెలవునాడు చిన్నసభ పెట్టుకొనిరి. సభ్యులు పెక్కు మందికిఁ గొందఱుమాత్రమే రాలేదు. ఆనాడు చిన్నచర్చ జరిగినది. వారము దినములనుండి కద్రావినతలు శ్వేతాశ్వమును గాంచుటమొదలగు కథాభాగమును, ఆదివర్షములో నున్నదానినే విమర్శించి చదువుచుండిరి.

“ఆయతవక్షతుండహతి నక్తులశైలము లైన (లెల్ల) నుగ్గుగాఁ జేయుమహాబలంబును బ్రసిద్ధియుచుం గల నాకు నీవని బాయక తొమ్మనం దవడుఁ బాముల మోవను వారికిం బనుల్ సేయను నేమికారణము సెప్పుముదీనిఁబయోహననా! ౨౩-౨౪వ.

దవడుఁబాములా, అవడుఁబాములా, తవడుఁబాములా, కొన్ని ప్రతులలో “నెపుడుఁ బాములమోవ” నని యున్నది. ఇందేది సరియైనది? తవడుఁబాములకొ=ప్రాచునట్టిపాములన్ అని యర్థము వ్రాసినారు. నడఁచుపాములుఁగూడఁ గలవా? తొమ్మనందు + అవడుఁబాములు, అనియా? తొమ్మనకొ + తవడుఁబాములు, అనియా. ప్రాచునట్టి పాములనుటకుఁ దవడుఁబాములని యేకోశమునను నాధారము గనఁబడదు. అవడు= అగడు. అనునది భారతము పైపద్యములోనే గాని యేకోశములలోను గానరాదు.

అంత యందమైనపద్యమును రచించిన నన్నయభట్టారకుని, అవడుఁబామా, తవడు బామాయని యల్పబుద్ధితో నెట్లడుగఁ గలము. ఏకవియు దీనిని వాడియున్నట్లు తోఁవదు. భారతము లక్ష్మీవతి సోమయాజులుగారి వ్యాఖ్యానగ్రంథము దొరకలేదు. సాంప్రదాయములో నెట్లున్నదో యని వెదకిచూడఁబడియెను.

“సవిచిన్త్యాబ్రవీ త్పక్షి మాతరం వినతాం తదా

కింకారణం మయామాతః కర్తవ్యం సర్పభాషితమ్. ఆస్తికశ్రీమదాంబికావల్లభో.

అని మాత్రమున్నది. ఒక్కదానిగో “సర్పభాషణం” అని యున్నది. ఈచిన్నశ్లోకమున కెంత మనోహరార్థకల్పనలతోడి వద్యమునునన్నయ భట్టారకుడు రచించెనో యని యానందింపనివారెవరు? స్వతంత్రించి యభేచ్ఛముగా, మూలమునుండి కథనువ్రాయఁ దలఁచి భారతబద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడ నెఱిగింపుమని రాజు కోరుటచే నువక్రమించినతఁ డట్లురచించెనేమో. మూలమునకు దగ్గఱగా నాంధ్రమున రచించుటకై యత్నించి “క్షురము” అనుదానికి “దారుణాఖండలశస్త్ర” మన నన్నయభట్టుగారిని మెచ్చని శ్రీకృష్ణభారతములో నేమున్నదో చూతమని తీసితిమి.

“అతులతః ప్రభావనిధి యైరుడికెక్కిన కశ్యపప్రజా

వతికి సుతుండనై ప్రథితపక్షబలార్జితనిక్రమంబునకొ

క్షితిధరకోట్లనైన నుసిఁజేయ సమర్థతగల్గి వెల్లునే

నతినికృతిక భుజుగులకు సంజలి సేయఁగ నేటి కమ్మరో.

అని యున్నది. ఈరెండువద్యములకు నభిప్రాయములో నంత భేదము లేదు. కల్పనలోను గనఁబడదు. మనోహరతకుఁ గొఱతలేదు. భట్టారకుని వద్యములోవలెఁ బయోయహాననా యనక అష్టరాయన్నది తగియున్నది. మూలాధారము నట్టెకోరువాఁడుగాక స్వతంత్రుడై నన్నయగా రట్లు రచించిరేమో. శ్రీకృష్ణభారతమునకు మూలాతిక్రమణము కిట్లనట్లు పొడకట్టుచున్నదిగదా! “అంజలిసేయఁగ నేటికమ్మరో” అన్నది. అతినికృతిం బనులుసేయుటగాదు, విడ్డలనెత్తుకొనుటగాదు, అంజలి సేయుట యేమూలములో నున్నదో. ఇకొక్క సంస్కృతభారతమును దీసినారము. అందు ౨౪ అ. ౮ వ శ్లోకము.

“కింకారణం మాయా మాత! కర్తవ్యం సర్పభాషితమ్”

అనియు సభోజ్ఞాపికలో

“కి మర్దంచ వయం సర్పా స్వహామో దుర్బలాధమాన్”

అనియును గలదు. ఆహా ! యిట్టి స్వల్పార్థకోకమున కనల్పార్థకద్యమును రచించిన నన్నయభట్టారకుడు భారతముతము నీరీతి నే వ్రాసినచో భూలోకము వట్టునా! ఒక్కమహాకవి బుడ్లమీఁద నెక్కింప నాయన్నాడట. ఇప్పు డట్టిగ్రంథమే వ్రాసియుండినచో రైల్వమీఁద నెక్కదా ! చాలు ! నీసంగ్రహభారతమునే శ్రద్ధగాఁ జరువలేకున్న మా విలాససభ్యులవంటివారు దాని నెట్లు చదువఁగలరు !

ఏదో నీరసపాఠముక్రిందఁ బుటయడుగునఁ బడవైచిన “వహా మోదుర్బలాధమాన్” అను ముక్తకేదో “ఊహ్యునం దవడుఁబాముల మోష” నని గరుడునిచే ననిపించినది ! శబ్దరత్నాకరము ఈకద్యమునే “పని” యొదవయర్థములోను “అవడు” అనుచోటను ద్రిప్పితిప్పి కొట్టి నది. పైఁగా నిది వ్రాతప్రతులలోని పాఠమన్నది. అచ్చుప్రతులసంగతి తెల్పడు. అవడు, అగడు, తవడు, ఎవుడు, ఇట్లర్థహితవదములను విశ్వ సింహుటకంటఁ “తవుటిపాములమోష” నన్నచో “దుర్బలాధమాన్” అన్నదానికి సరివడునేమో. తవుటిపాములను నవి యొకజాతి నిర్దీర్యపుఁ జేవలు-పేరు పాములేకాని, పాపము వానికిఁ గ్రార్యములేదు, విషము లేదు. తేలికగాఁ బట్టుకొని చంపి మత్స్యభుక్తులు మాంసభుక్తులుఁ గూడఁ దిందురు.

దీనినే మలుఁగుఁబామని యందురు. ఆయతకక్షతుండహతి నక్తులశైలములైన నుగ్గుగాఁ జేయుదునని నన్నయభారతమును, “ప్రథిత కక్షజలార్జితవిక్రమంబున క్షీతిధరకోట్లనైనను సేయుదు” నని శ్రీకృష్ణ భారతమును (పాప మీరెండవది ముక్తులేకుండఁగనే తెక్కులచేతనే కొండలు పిండిచేయుదు నన్నని) ఇట్టిసామర్థ్యముగలవాడనని పొగడఁ బడుచున్న నేను తవుటిపాములను, వానపాములను మోషబనేమి, పా మన్నాదుగదా యని యిట్టి తుచ్ఛకీటకములను నేను దినచ సరిగదా ముట్టనై నముట్టనే అట్టి మనకీగ్రహచార మేలకల్గినవని తల్లితో గరుత్తం తుఁ డన్నాడేమో.

గ్రాంథిక గ్రామ్యభాషావిమర్శము.

బ్ర॥ శ్రీ॥ మల్లాది రామకృష్ణవిద్వచ్ఛయనులుగారు, బెజవాడ.

దినపత్రికలు, వారపత్రికలు, బక్షపత్రికలు, మాసపత్రికలు నాంధ్రదేశమునగలవు. వీరిలోఁగొన్ని సనాతనధర్మప్రతిష్ఠాహకములు, కొన్నిధర్మవ్యంసకములు. అదియటుండనిండు. ఎద్ది యెటు లైనను వీరందఱుఁ జిరకాలమునుండి వానికి సాధ్యమైనంతవఱకు నాంధ్రవ్యాకరణము నకు విరుద్ధము గానిభాషయం దేవ్యాసముల వ్రాయుచుండెడివారలు. జనులు వారివానివాసచల కనుగుణములగు పత్రికలఁ జదివి సంగతులు గ్రహించెడివారలు. కొలదికాలమునుండి పత్రికలలో మహాకవులనఁదగినవారలును మహాపండితులనఁదగినవారలును దేశప్రఖ్యాతులును వ్రాయువ్యాసములును-గ్రామ్యభాషతో నిండియుండుటవలన వ్రాసినవారిప్రసిద్ధిబట్టి యేమైనవిషయముండు నేమో యని చనువ నుద్యమించుటతోడనే వొచ్చాయి, పోయాయి, పోర్చు యిట్టి యవభ్రంశముల నన్యభాషాపదములను జేర్చినందునఁ గర్ణకఠోరము లగునశ్రావ్యపదముల వినుటతోడనే నిరుత్సాహముచే నిరసింపవలసినవచ్చుచున్నది. మనుజులు తమయిండ్లలో నున్నప్పు డేసామాన్యపు చినిగిపోయినట్టియు మాసిపోయినట్టియు వస్త్రముల వాడుకొనినను బడుగురిలోనికి వెళ్లవలసినచ్చినప్పుడు తమయువపత్రికఁ దగినవస్త్రముల నలంకారముల ధరించియే వెళ్లుచుందురు. రాజద్వారమున వానిస్థితి కనర్హము లైనవస్త్రముల ధరించి యధికారియొద్దకి వచ్చెనేని దన్నగౌరవపరిచిన ట్టాయధికారి యెంచును. ఇది లోకవ్యవహారము. నేటివఱకు నాంధ్రదేశమున నేమి యితరదేశములలో నేమి వారివారి యిండ్లలో వారియలవాటుచుబట్టి యెట్టియువశబ్దములు గలభాషను వాడినను వారు గ్రంథములలోఁ గాని పత్రికలలోఁ గాని వ్రాయునప్పుడు తమకు సాధ్యము లైనసుశబ్దములలో వ్రాయుచుండురు. పద్యకావ్యమువలెనే గద్యకావ్యముకూడ భాషానియమబద్ధమై యుండుట న్యాయము. ఈన్యాయ మశ్రావ్యపదభూయిష్టము లగున్యాయము.

సములు వ్రాసిన లోకోత్తరు లగుకవులకుఁ గాని, వండితులకుఁ గాని, తెలియనియొశముకాదు. పామరులక్రీతికై భాషానియమముల నుల్లంఘించుట విషాదకరము.

బాలసఖత్వ మకారణహీన స్త్రీషు వివాదోఽసజ్జగోష్ఠీ

గర్దభయాన మసంస్కృతవాణీ షట్సు సరో లఘుతా ముపయాతి.

యను నభియక్తోక్తి నైన గమనించి వండితులును, గవివరులును నిట్టియసంగతపుభాషను వ్యాసములం దుపయోగింపకుండుటకును, భాషాశుద్ధి లేనియిట్టివ్యాసముల బ్రతికాధిపులు బ్రకటింపకుండుటకును బ్రార్థితులు. వీరిలిటులే బ్రకటింపకు మొదలిడిరేని

యద్య దాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్ర దేవేతరో జగః

స మత్ప్రమాణా కురుతే లోక స్తదనువర్తతే.

యనుశ్రీధగవద్గీతావచనప్రకారము నియామకాభావముచే భాష భిన్నభిన్న మైపోయెడిని.

ఇట్టిగ్రామ్యభాషాభూయిష్టవ్యాసములను బ్రాజ్ఞు లగుకవివరులను, బండితులును వ్రాయఁబూని రేని శుద్ధభాషకుఁదిలోదకపిండప్రదానములు సేసినట్టగును. దీనికి వ్యాసముల వ్రాసినవారలే ప్రవర్తకు లగుదురు. తన్మూల మగునకఖ్యాతికి, దుఃఖమునకు వారే బాధ్యు లగుదురు. ఈ సుప్రసిద్ధు లెట్టిభాషతో వ్రాసినను పారియశస్సునకుఁ గొరఁత లేకఁ బోవచ్చును. దీనివలన భావికాలమున సంభవింపఁబోయెడి యనర్థమునకు లోకాయతమతమునకు బృహస్పతివలె వీరుమార్గదర్శకు లగుదురు. నే నొకరిని దూషించుతలంపుతో నీవ్యాసము వ్రాయలేదు. సుహృద్భావముతో నిట్టిప్రాతలమూలమునఁజెడియున్నజనుల నింకను జెఱువకుఁడని సనినయముగ విజ్ఞులఁ బ్రార్థించుచున్నవాఁడను. ప్రతిఖండనములతో నవసరము లేకు. గుణముండిన గ్రహింపవచ్చును. దోష ముండిన త మింపుడు.

గుణదోషాబుధో గృహ్యన్నింకుత్వేళా వి వేక్వరః

శిరసాశ్లాఘ్యతే పూర్వం పరం కంఠే నియచ్ఛతి.

యను శ్లోకార్థముచు గమనింపఁబ్రార్థితులు.

శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కవితావాహిని ఉపజ్ఞానుకారానువాదభేదములచే ముదాకినీ
వాహినివలెఁ ద్రివధగామినియై వరలుచున్నది. అం దుపజ్ఞుమన గవివరుని
యపూర్వకావ్యనిర్మాణము. అనుకారమన నొకకవిచే వ్రాయఁబడిన
కావ్యేతివృత్తమును దీసికొని యాభాషయందే కొలఁదిమార్పుతోఁదిరుగ
వ్రాయుట. అనువాదమన నొకభాషలోఁ జిత్రింపఁబడియున్న కావ్యవస్తు
ను వేఱొకభాషలోనికి నవతరింపఁజేయుట. ఇటు ననుకారానువాదు
లుభయులును నుపజ్ఞములోని యితివృత్తమునకుఁ గ్రొత్తమార్పులు
చేర్చునగును.

కావ్యము లోకమున కస్తోకానందమును సమకూర్చునదిగా
నుండవలయునన్న ఆపుస్తకమునందు స్తుత్యుచు కథావస్తువు విస్తరిక
రింపఁబడి యుండవలయును. ఉత్తమశ్లోకజీవిత విలసితములగు కావ్యములు,
ఏమావముననున్నను, ఎన్నిసార్లువిన్నను తనివితీరదు. తిరుగ వినవలయు
నను నభిలాష యుదయించుచుండును.

పావనానురాగశోభితులగు నుత్తమదాపతులు నాయుకానాయ
కులుగానున్న కావ్యములకుఁ గల కళ కళత్రవిరహితులగు బ్రహ్మచారి
సన్న్యాసులు నేతలుగానున్న కబ్బములకబ్బురు. కావుననే ప్రసిద్ధగ్రంథ
మందారములన్నియు నాయుకానాయకామూల్యజీవితసుమమంజరీసారథ
మ జలములై వెలయుచున్నవి.

అట్టిగ్రంథరాజములన్నిటను నగ్రగణ్యమగునది రామాయణ
కావ్యము. దీని నాసేశశీతనగము స్త్రీపుంభేదములే భారతీయులెల్లరు
గుంపులుగుంపులుగాఁగూడి వినుచు విరామములువీడి, అత్యాసక్తితో
డను, అమితధక్తితోడను వినుచుండుట కాననగును. ఇందుకుఁగారణ
మేమి? ఇందుఁ గావ్యనాయకులగు సీతారాముల పావనజీవితములు సు
ధాతిమధురముగాఁ జిత్రింపఁబడి యుండుటయే.

మున్ను శ్రేతాయుగమున శ్రీరామసమకాలీనుడగు వాల్మీకి మునిసింహుడు శ్రీమద్రామాయణకావ్యమును సకలమానవమనోహరముగా నిర్మించియుండెను. ఈకావ్యరాజము సప్తద్వీపసుందరమగు వసుధరవలె సప్తకాండములతో నలరారుచున్నది. ఇందలి యుత్తర కాండేతివృత్తమును జేకొని, కలువ్రురు కవివరులు అనుకారానువాద రూపములగు కావ్యరాజముల విరచించియున్నారు. ఆప్రబంధముల యందు వెలయుచున్న సీతావరిత్యాగరంగరమ్యతనుగూర్చి ప్రశంసించ నెంచి యీవిమర్శమును వ్రాయఁబూనితిని.

విమర్శమున నొకగ్రంథమును బఠించునపుడు చనువరికి గోచరమగు గుణదోషముల వ్యక్తీకరించుటకుఁ జేయుచర్చకాని, వాడులాడ దీకొను రచ్చకాదు. కొండలు విమర్శనమున నేదియో దురితకృత్విమవిభావించురు. మఱికొండలు సాహసకార్యముగాఁ దలంతురు. ఇటులే కలువ్రురు కలులెఱుగుల నూహింతురు. ఈభావములన్నియు భ్రమలు కాని ప్రమలుకావు. సువర్ణ భూషణములకు వర్ణమును గొనివచ్చునది శిలాశలాకాస్పర్శమే. కావ్యవర్ణనములకు లావ్యమును దెచ్చునది సాహిత్యకలావిమర్శనమే. సందియములేదు.

విమర్శనము విమర్శకుని ధీశక్తిని బురస్కరించుకొని గుణదోష ఖండిషార్థములఁ జేయుచుండును. ఈవిమర్శకార్యమునకెల్లరు నర్హులే. సకలకావ్యములు నర్హములే. అంతియకాని, ఇట్టివారు విమర్శకులుగా నుండఁదగినవా రనియు, నిట్టికావ్యములు విమర్శనీయములనియుఁ బ్రత్యేకముగా నొకవిభాగమును జూపెట్లు పట్టిక లేదు. మఱియు వ్యక్తుల గుచులను బట్టి విమర్శములు వివిధరూపములతో నుండును. భావసమాధి నుండి కపితావాహిని వివిధగతులపొల్లి వెల్లువగావచ్చునట్లే యూహా కుహరమునుండి విమర్శప్రవాహము పొంగి కలుదారులఁ బరుగిడు చుండును.

విమర్శకుఁడు తమకిష్టఁడైనచో వానివ్రాతలు బంగరుపూతలని మెచ్చుటయు, నాతఁ డనిష్టఁడైనచో వానిచర్చలు రొచ్చుగుంటలని

నిందించుటయు సంకుచితహృదయలక్షణము. విమర్శకుని వ్యక్తిత్వమును బురస్కరించుకొనక యాతని విమర్శమర్యాదనుబట్టి గుణగుణ నిర్ణయముచేయుట విశాలహృదయచిహ్నము.

నేటి యపూర్వమేధానిధులుకొండలు విమర్శనములు మృదుభావసుందరములై మంజులపదాలంకృతములై కుకభనులఁ ద్రొక్కక సన్మార్గముల సత్యవిర్ణయమునకుఁ బూచుకొనవలయునని నోరూర శ్రీరంగసీతులఁ బలుకుచున్నారు. కాని యావిద్యాసాగరులు కలముఁజేపట్టి విమర్శకు గడఁగునపు యమాత్రము పైపురాణవైరాగ్యమనుగంట సహజానూయాతరంగముపైకెగయఁ బరులప్రాతలఁగసిదీర దూరుచున్నారు.

అట్టివారు లోకవంచకులగు వ్రాయసకాంక్షకాని సత్యరతులగు విలేఖకులుకారు. ధీరుడగు విమర్శకుఁడు ఆత్మబోధల నాధారముగాఁ గైకొని, కావ్యమునందు గుణములఁ బ్రశంసించుటకును, లోపములఁ బ్రదర్శించుటకును పూనుకొనునేకాని యీమోసపువ్యాసములఁగాంచి కలము నిలుకఁగోరఁడు. నిజముగా నచ్చింతోఁ గవివిమర్శకులఁ గనిపెట్టు వారు బ్రహ్మణ్యులనఁదగుదురు.

నేడు వేదములు మొదలెంకిపాటలవఱకుఁగల వాఙ్మయసాగరముపై ననితములగు విమర్శతరంగములు చలరేగుచుండుటలేదా? కృష్ణదైవపాయసమునివీరచితమగు భారతామ్నాయసంపుటముయొక్క పుటలనూడఁబెట్టి, తాతపై నుడికి వానినలుపుచు పదలఁగొట్టి వెల్లరంగునుబట్టింపఁ బాటుపడెడి మేటిచ సవగులెందరు లేరు? కావునఁ గావ్యముతోఁబాటు విమర్శమును, నీడవలె జుటగా నుంటియుండును. ఇంతటితో నీవిమర్శక్రశంసకు విశ్రమింపఁజేసి నేచ్ఛొపనొచినవిషయముచు వివరితును.

భవభూతికవిషరుఁడు వాల్మీకిమనీంద్రుఁడు సంస్కృతభాషలో విరచించిన రామాయణోత్తరకాండములోని యేకదశేతివృత్తమును జీవితము నుగాఁజేకొని, నిజమేధాచాతుర్యసంపద మెఱయ హృదయంగమము గనపూర్వరంగముల నందు సంధించి, సుందరరూపముతో నుత్తర

రామచరిత్రామకమును నిర్మాణముచేసి యున్నాడు. ఈనువాగ్విభూతి విరచించిన యుత్తరామచరితము లోకోత్తరాసాధారణపరిణామరమణీయముగు కరుణరసముతోనిండి హృదయాకర్షకమై వెలయుచున్నది. కావుననే “ఉత్తరే రామచరితే భవభూతిర్విశిష్యతే” అనెడి ఖ్యాతి సారస్వతసభాః ధిని సార్వజనీన గౌరవముతోఁ బ్రతిభవించుచున్నది.

కుశీలింబిచూచినచో నీశ్రీరామోత్తరచరితమంతటిలోను హృదయంగమములగు రంగములు రెండు. అందొకటి హృదయారవిందమును నానందామోదభరితమునుగాఁజేయు సీతాపరిత్యాగరంగము. రెండవది స్వాంతమును సంతసాక్రాంతమునుగాఁజేయు కుశలవయుగళమేళనరంగము. ఇంక మిగిలినరంగములు వీని కంగములు.

ఇట్టి మనోహరములగు ఘట్టములరెంటును భవభూతిమహాశయుఁడు కుశలవమేళనరంగము నుత్తరచరితములో నతిమోహనముగాఁజిత్రించి యేలకో ! సీతాపరిత్యాగరంగమును సూచించి విడచెనే కాని పైరంగముట్లు కర్ణపేయముగా వర్ణింపఁజాలె. భవభూతి యీరంగమునుగూడఁ జిత్రించియుండినచో నుత్తర రామచరితము మంత్రతటిహృద్యమైయుండెడిదో!

భవభూతిని వినా యితరులగు సంస్కృతాంధ్రకవివరులెల్లరు నీసీతావివాహఘట్టమును దమకావ్యములలో నతిమనోహరముగాఁ బ్రవర్ణించియున్నారు. ఈయుత్తరకథ కుశజ్ఞుమగు నుత్తరకాండమునందుకంటె దదనుకారకావ్యముల నీకట్టు సతిరమ్యముగ వర్ణించిన కవిచాక్రు లిరువురు. వారిలో మొదటివాఁడు కాళిదాసమహాశయుఁడు. రెండవవాఁడు దిక్షాంగమహూదయుఁడు. ఈకవించరికము లిరువురును వాల్మీకిభాస్కరునిచేవికసింపఁజేయఁబడిన యుత్తరకాండేతివృత్తారవిందమునందలి సీతాపరిత్యాగకథామధుమాధుర్యమును సంగ్రహించి, ఒకరు శ్రవ్యకావ్యపాత్రమునను, వేఱొకరు దృశ్యకావ్యభాజనమునను బూరించి యున్నారు. యనవిదులగు సోదరులయానందముకొఱకు ముందు వాల్మీకి సంయమింద్రోషజ్ఞుగు నుత్తరకాండమునందు అస లీసీతాపరిత్యాగ

ఘట్ట మెట్టిమనోహరరూపముతోఁ జిత్రింపఁబడి యున్నదియో యా శ్లోకభావముల నిట వివరింతును.

అట గంగాతటమున లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామకల్యాణ వార్తను చెలిపినతోడనే యాభూత మూర్ఛితయై కొంతతడవునకుఁ దెలివినంది యిట్లు పలుకఁదొడఁగెను.

(1) “లక్ష్మణా! నాకుఁ బ్రత్యక్షమగుచున్న దఃఖదేవతాయావ మును జూడ నలువ నానొసట నుఃఖానుభవమును దీర్చి వ్రాసినట్లు విది తమగుచున్నది. (2) మున్న పూర్వభవమున నే నెన్ని కురితములఁజేసి యుంటినో! ఎందఱిని దారదూరులనుగ నొనర్చియుంటినో! లేకున్న వి శుద్ధచరితయగు సతికిఁ బతివియోగదుర్గతి యెట్లు సంప్రాప్తమగును? (3) మునిజనులనడుమ నీ వొనర్చినతప్పేమి? మహితాత్ముడగు శ్రీరా ముఁడు నిన్నుఁ బరిత్యజింపఁగారణమేమి? అనెడి నుడులు పిడుగులవలెఁ జెవులఁబడినపుడు నే నేమని బహులు తెల్పుచును? (4) సుమిత్రానందనా! నాయందు సంరక్షణీయమగు మీరవిపంశాంకుర తేజమేలేకున్న నీక్షణ మున నాజీవితము నీపావనబాహ్మవీరములలీనముల చేయుకుంటునా? (5) వత్సా! మాయ త్తలకందఱకు నేచేతులుజోషించి వినయముతో పాదపందనము లాచరించితి ననుము. ఆస్పృహలునకుఁ గుశలము నివేదిం పుము. (6) లక్ష్మణా! ఈసీత జనావవాదములకుఁ గుండుచున్నది కాని శరీరవినాశమానకు బెగ్గఱిలుటలేదు” అని మీయన్నకు విన్నవింపుము. (7) మఱియు సతికిఁ బతియే దైవము, బంధువు, గురువు నగుటచే సతి పతికీర్తికై ప్రాణములనుగూడ నస్పృహ సంసిద్ధయై యుండును కాని నెను దీయదని యారాజశిఖామణికి నచ్చఁబెప్పము.”

ఆర్యసోదరులారా! కంటిరా సీతావచనములయందలి వినయా భిమానవికాసముల సీతనుమించిన ధీరస్వాంతయగు పురంద్రీలలామ యీ కృత్తిపీఠలిని వేటొకయాపె కలదా? ఇంతటితో వాల్మీకిమునివరుని సూ క్తులనిలిపి, వీని కనుకారములగు కాళిదాసకవిచంద్రుని మధురభాషిత ముల వివరింతును. ఈకవిపుంగవుఁడు రఘునంశమునందలి చతుర్దశస్కంధములో నీసీతాపరిత్యాగమునిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

సామిత్రి యంతర్వత్తియగు శ్రీరామకత్తిని గంగదరిని జేసి
దు స్సహకరిత్యాగవార్త నెఱిగించి యిట్లు ప్రార్థించెను.
(1) “మాతరో! పరాధీనజీవనుడగు నీరామానుజుడు తెలిపిన వాక్పారు
వ్యమును తమిఃపుము” (అని విషాదనమ్రుడై యున్న మఱిదిని లేవ
నెత్తి సీతవలికిన వాత్సల్యోక్తు లెంత మృదునందరములై యొప్పుచు
న్నవియో వరికింపును (2) సీత-“సామ్యహృదయా! సుమిత్రాతనయా!
నీ వినయసంపద కెంతయు సంకసించితిని. నీయెడ నా కాగ్రహమెన్నఁడు
కలుగనేరదు. వత్సా! ఉపేక్షించిం గునికి బలె నీ వారాజేంద్రునకు
విధేయుడవై చిరంజీవివి కమ్ము.”

అనివలికి పిమ్మట అత్తలకందఱకు విన్నవించుచున్న వినయకంద
భితసందేశభాషితములెట్లు సుధాస్యందములై వెలయుచున్నవియో
గమనింపుఁడు. (3) “లక్ష్మణా! జ్యేష్ఠానుక్రమముగా మాయ త్తగార లం
దఱకు నావినయాభివందనముల ముందందఁజేసి యిట్లు ప్రార్థించితి నని
విన్నవించుము. నాయందు వెలుగందు మీనందనసంతానతేజము
కీర్త్యానంద సుందరమై వర్ధిల్లునట్లు మానసముచే దలంపు మనుము.”
(అనఁగా మీనందనునిచే నిందితచరితగాఁ దలంకఁబడి పరిత్యజింపఁబడిన
యీవసుంధరానందనగర్భయుకూడ హేయమేయని యోజించి యుపే
క్షింపక, మనసున నాశీర్వాదింపఁ బ్రార్థించితి ననుము. “మనస్సుచే” అను
టచే మీసన్నిధి నుంచుకొని స్వయముగా దయాపూరితములగు గర్భ
సంరక్షణసంస్థారముల సాగింపఁజాలకున్నను మనస్సుచేతనైన రవికుల
కంద మానందరాజితమై తేజిల్లునట్లు తలంపు మనుము.)

ఇంక సీత శ్రీరామున కందఁజేయుచున్న సూక్తులు సున్నితములై నెల
యుచున్నవి. అచటి ప్రణయగాఁభీర్యాభిమానసందేశవచనము లెట్లు
మప్పిరిగొని వెడలి యున్నవియోయాలింపును. (4) “రామా
నుజా! ఆకోసలసార్వభౌమునితో నిట్లు తెలుపుము. “మీకన్ను
లయెదుట వీతిహూత్రకవిత్ర యైన తుమాపుత్రిని సామాన్య

జనావవాదశ్రవణమాత్రమునఁ బరిత్యజింతుట ప్రశంసార్హముగు
 మీవిద్యాపూజదకుఁ గాని, అత్యున్నతముగు మీగోత్రకారవము
 నకుఁ గాని తగియున్నదియా? “అని ప్రశ్నించితి ననుము.” (5) మఱియు
 మఱిదీ ! “మీభాస్కరాన్వయాంకుర తేజమును సొరక్షింప వలసిన బా
 ధ్యత నాయందు లేకున్న నీగుస్సుహావవాదానలదందవ్యామానము
 లగు మలీమసప్రాణముల మేననిలువఁగోరుచానను కాననుము” (అనఁగా
 సుఖముగాఁ జీవించుటకే కాక స్వేచ్ఛగా మరణించుటకుఁ గూడ మీ
 యన్నగారి యనురాగ మడ్డగుచున్నది సుమీ ! అని భావము)
 (6) నరపాలునకు వర్ణాశ్రమపరిపాలనమే ధర్మ మని మును మనువు
 శాసించియున్నాఁడు. కావున మీచే నడవికి వెడలింకుఁబడి యటఁ
 దావనప్రతిని జీవితమును గడఁపనున్న యబలపైఁ దిరుగఁ గఠినశాస
 నములఁ బ్రసరింపఁజేయుక యొక దీనతపస్వినిగాఁ దలంచి జాలిఁజూపు మ
 నుము.” (7) రామానుజా! పొరఁబడి నుడువుచుంటిని. నిజముగా నీదుస్స
 హమగు నిరసనభేదము దయాశీలుడగుశ్రీరామచంద్రుని వలనఁగలిగినది
 కాదు. ఇందులకు వేటొండుకారణముగలదు. వినుము. మున్న మీయన్న
 కట్టాభిషేకసమయానఁ జక్కగా సింగారిందుకొని యొయారముగ రాము
 నితో సింహాసనమెక్క మురియుచున్న రాజ్యరమను సరకుసేయక నన్ను
 వెంటనిడికొని సంతసముతోఁ గాంతారమునకేగుటచే నాపెఁగుపితయై
 శ్రీరామచంద్రుఁడు తనకువశుడై యుండుటను గుర్తించి యాతాసిరి మీన్న
 తానొంటరిగా నాసుందరాంగునితో సుఖముండుదలంచి న న్నావడుచు
 మగనిచే నడవికి గెంటించినది. ఇది రహస్యము (అనఁగా మీయన్న
 చుచలమగు రాజ్యసంకదనే మహాభాగ్యముచు గా నెంచికొని యగ్ని
 సాక్షికముగాఁ బరిగ్రహించిన ధర్మపత్నిని దయావీరహితుడై పరిత్య
 జించెను. సౌమిత్రి ! కంటివా మీయింటిగొప్పతనమును. రాజ్యశ్రీ
 మోహితులగు తాకొమరులు నిజరాజ్యరమల రక్షింపఁగోరునట్లు
 స్వకాంతాచురాగసంపదలఁ బాటింప నభిలషింపరునుమా ! అని సోపా

లంభోక్తి) (8) మఱియు నిట్లనఁము “మంగళాశయులగు మిరలీ దీను
రాలియెడ నన్యాయ మాచరింతురని తలంపఁదగదు. కావున నీయసహ్య
ఘటిభవదఃఖమునకుఁ గారణము తన జన్మాంతరమరితరాశియే యని
తలంచిన దనుము.” (9) రాక్షసోపద్రవద్రవతపతికలగు తాపససతులకు
మీకటాక్షముచే సంరక్షకయై తనరారిన యీక్షమాతనయ మిరలు
సార్వభౌములై వెలయుచుండఁగనే యీక్షదారుల దారలయుండఁజేరి
యెట్లుజీవించి యుండగలరు ? అని వాపోవుచున్న దనుము.
(10) మఱియునో సుమిత్రాతనయా! “రాజచంద్రా! మీచే నిరసింపఁబడి
యడవికి నెట్టఁబడిన యీనేలపట్టి యెట్టితపమాచరించిన భావిజననమునఁ
గూడ మీరలే ప్రాణేశ్వరులగుదురో, తిరుగ నీరీతి వియోఽభేదము
రానేఱుదో, యట్టిమునివ్రత మువలంబించి రవిమండలనిహితనేత్రయై
జీవితమును ముగియ సంసిద్ధయైయున్న దని నివేదింపుచున్నదనుము”
సామిత్రి భూపుత్రిని విడచి వెళ్ళిపోడనే యాయిల్లాలు వినువారి యుల్ల
ములు తల్లడిల్లునటుల విలపింపఁదొడంగెను. అపుడు క్రకృతియంతయు
విచారమగుమామెను.

గీ. వృక్షములు పూల నెరుఁఖులు నృత్యములను

లేకు లాస్యపుదర్శనల వీడియుండె

నామెతో నమముగ దఃఖమందియున్న

వనమునందనురోదనధ్వజలునిండె.” (ఆదిపూడిసోమనాథరావుగారు)

పాతకమహూదయలారా ! ఆలించితిరా ! ఈనిదఃక్షీలలామధీరో
దార భాషితముల. వికల్పయమున ధీరతను బ్రకటించుటయేక్షత్రకుల
జాతలగు వీరవనితల లక్షణము. ఈయది యీ భూజాతజీవితమునఁ చిన్న
నాటచుండియు విదితమగుచున్నది. ఇంతటితోఁ గాళిదాససుభాషితము
లఁజూలించి యుత్తరకాండములోని యీశధానకమునకు రెండవయను
కారమగు కుందమాలయందు దిజ్ఞాగకవింధ్రుఁడు పొంతుపఱచియున్న
సీతాఘరిత్యాగరంగమును బ్రకటింతును.

సీ. సరములు సరలును నారులు సేరమి
 సీరును నోరును నారసములు
 నెరసులు విలునారి నేరుపు లున్నారు
 నేరేటసంగఁ గన్నార మఁగఁ
 నేరేళ్లు నురుగులు నెరయంగఁ జల్లుట
 నేరక యన నివి న్నియు నవర్ణ
 వరము సప్తదశరేఖలు నెఱినొళ్లుట
 నెఱయంగ నెఱిదప్పి నెఱిగొనె నన
 నెఱియు నెఱసియు నెఱమంట నెఱకు లనఁగ
 నుఱుముగా నుఱుమాడె ను నెఱసఱి యన
 నెఱపు నెఱకూరె నుఱుపాడె నెఱపె ననఁగ
 నీఱుపైఁ గవిసిననిప్పు నూఱుపదులు.

30

గీ. నాఱువిడుచుట నెఱిలేక నూఱు టనఁగ
 నీఱుగాఁ జేయు నెఱ్ఱేలు నెఱకు కనుట
 నెఱపుగను నెఱివెండుకల్ నెఱమొగ మన
 నెఱబిరుదు నెఱవాదులు నెఱిచెడ కన.

31

గీ. నెఱిక గట్టుట నిఱుపేద నెఱపు విడిచి
 నెఱిక నెఱనారసము నాఱె నఱుజు వేచు
 అదిగొ నెఱిత్తోవ నుఱుమయ్యె నన నవర్ణ
 వరము తాలు ముప్పదియాఱు పవనతనయ.

32

సీ. వరఁగనఁ బరువడి వడికింపఁ బురుడిడు
 పురుడు సూతక మగు పొరక యనఁగఁ
 బరిమార్చిరి యన చెప్పుర మిప్పుడు ననఁగఁ
 బారిపొరి వరుసనఁ బొరిగొని రనఁ
 బురపురఁ బొక్కుంగఁ బొంపిరి పోరఁగాఁ
 బెరిఁగె వర్ధిలి యనఁ బెరుఁ గనంగఁ
 బరిచనుదెంచె నేర్పరి పెనుపరి పోరి
 పోరితం బనఁగను బొరలితి మనఁ

బరపుగలచోటఁ బరపులు వరుసములును
 బేరు నామంబు వరుసంబు పోరచి యనఁ
 బెరడనఁగ దొడ్డి వరి తేనెపెర యనంగఁ
 బేర నెయ్యనఁ బరిగొనఁ బేరుర మన.

33

గీ. పొరుగు చక్కరంబును బొరపొచ్చెము పురి
 కొల్పు పోరామి పొరిగడుగు పిరిగొను ట
 పొరయ నీవఱ్ఱోవరి బాలుడురేఫ
 లెన్న నలువదిరెండయ్యె నిజమ౧త్రి.

34

సీ. వటచెను వేగంబ వటపెద వటపిటి

వటివోయెఁ బటచిన పాటనంగఁ
 బిటికితనమును నంపట వటియ లనంగఁ
 బటిగొని వటిమార్చెఁ బిటుసని యనఁ
 బటివటిగాఁ జేయఁ బిటుదనఁ జొచ్చెను
 బెటమూఁగ పెటచేతఁ బటవనోవఁ
 బిటిదికిఁ బాటె చూపట వటిపోయెను
 బెటిగినచందంబు పిటుదు లనంగఁ
 బటవక వటచు పాటించుఁ బటుపు టనంగఁ
 బాటుఁ డన విప్రుఁ డంబులు పాటుటయును
 బొటక పుటియలు తెప్పట వటివటియలు
 పెటికెఁ గోటలు పెంపటు పొట యనంగ.

35

గీ. పెటిగె నట్లనఁ బిటిపెడి పెటికివచ్చెఁ
 బటపయి నవట్లఁ బటచిరి వటవ ననంగఁ
 బటిక గలుపాటెఁ జిక్కులుపటచి రనంగఁ
 బబరములుతాలు గతిగతుల్ *వవనపుత్ర.

36

సీ బూరుగు చెట్టగు బూరగ వాద్యంబు
 బేరంబు బురుడయు బేరజములు
 బరిగట్ట బారెడు బరవసంబుచు బూరు
 బారమ్మ లేసిరి బారివడియె

బూరెలు బోరలు బోరగిలంబడె
 బోరని మ్రోసెను బూరటిలె
 బురుజలు గజ్జలు బెరసెను బీరమ్ము
 బరిమైని బరులుబ్బె బురువు బరడు
 బిరుదు బురబురఁ బొంగె నిబ్బరము నబ్బు
 రంబనఁగ నివి యీబవరంబుపై ని
 సప్తవింశతిరేఫలు జరగునయ్య
 యాజిసుతసేవకవిధేయ యాజనేయ.

32

గీ. బిటుసుముట్టించె బటుసులు బిటుసు లెందు
 బిటబిటనఁ ద్రిప్పి వైచె దబ్బుట లనంగ
 బటబటన నీడ్చె బిటుపోయెఁ బనియన నివి
 బకరముల తాలు గిరిసంఖ్యఁ బరఁగె హనుమ.

33

సీ. మురిసెను దొండ మామరదంతికిని నన
 మొరకతాలును దేంట్లు మొరసె ననఁగ
 మారటమూర్తులు మేరలు దప్పిరి
 మూరిమనఁగుటను మోర లనఁగ
 మురియలు తునుకలు మురియాద క్రమ్మరి
 మరిగించుకొనుట వేమా రనంగ
 మరలుట మది మేర మెరమెర వసమరె
 మురిపెంబు తామరల్ మురముర యన
 మరు లుడుపుట మొరడు మారేళ్లు మిరియంబు
 నుమ్మర యనఁగలె సొరిది నున్న
 మకరరేఫ తాను మఱి మొంచి చూడంగ
 నిరుపదియను నాలు హరకుమార.

34

సీ. మఱి మేఘపుమెఱుంగు మెఱుచునొకొ యని
 మఱతుఱు మెఱుంగెక్కి మొఱసి యింక
 మాఱటనోళ్లును మఱచి దిక్కులుసూచి
 మఱతును నేనును మా ఱడుగుట

మఃటి మొండె మనుటయు మఃమాఱు వేమాఱు

మెఱములువై చెను మొఱయిడి రస

మొఱగుచు మఱచిన మఱవక మఱియును

మిఱుమిట్లు గొనియును మెఱయు మెఱసి

మిఱుమిఱియు మెఱములు మెఱుగు లనంగ

మఱపు ముఱిమఱి చీకటి మఱగు మఱచి

మఱలుఁ క్రమ్మటి వల్లుఱు మాటి యనంగ

మాఱుమొగమును మఱపు నేమటి యనంగ.

౪౦

గీ. మాఱువడుటయు పెడమటి మఱచద లనంగ

ఱకు మఱునాఁడు మిఱుచూపు మఱుఁపుకొనుట

మొ

మయిమఱువులును మఱలేక మఱకు వనంగ

మవరమున తాలు మునిగతుల్ *మారుతసుత.

౪౧

గీ. రేయి రిచ్చ రిత్త రేయెండ రెం డన

రూడి రేకు రాదు రూపు రమణ

రమ్మ రార రోజు రాగిల్లి రాచూలి

రచ్చ రాయిడియును రాలుటయును.

౪౨

గీ. రాదు రాయంచ రాయచు రాయటయును

రక్తసియు రోయు రూపింప రంకె లనంగ

రూపెదను రారీతి రుచి యనంగ

ముప్పదర్థముల్ రేఘాది నొప్పు హనుమ.

౪౩

గీ. తేఁడు తెప్ప తాచు తివ్వన ఆంపిల్లు

తిక్త తెక్త తేసు తేపు తేవు

అవిక అట్టు అంకు తాఁగ ఆంకించుట

యనఁ బదేనుతాదు లయ్యె హనుమ.

౪౪

సీ. వారిండు వారికి వారకంబుగ విరుల్

వారక యిందు నెవ్వరికి నీకు

వరివంట తలవరుల్ వరుస నార్వరు గాచి

వేరంబు వెరవున వెరసు లిడిరి

వరపుట్ల విరవిర వారనిసేసల
విరియంగఁ జల్లిరి విరియుటయును
గాల్వరు నిరువురు కల్వరు నెవ్వరు
వీరల వరిటంబు వారువములు

వరుజు గట్టిరి యోవరి వారకు లన
వీర లన దేవ రన సాటి వేరి యనఁగ
వరుసనం గను నిన్ని వవర వరము
రేఫ లివి యయ్యె ముప్పదిరెండు హనుమ.

౪౫

గీ. వటలె ననఁగను వేడుక విటిగె విలు
వెఱుగువడి యాజి విఱుగుట విటిచె ననఁగ
వెఱుమృగంబులు వెఱవెఱ వెఱచఱవఁగ
వఱడు గూసెను వేటొకవెఱగుతోడ.

౪౬

గీ. వఱుతఁ ద్రోవఁగ విటివిది వెఱచి వఱలి
వఱద యనఁగను నెండిన వఱుగనంగ
నమరు విటిగాలి విటిపొల్లు నన వవర
వరము తాలివి యిరువ దోపవనతనయ.

౪౭

గీ. సరకు సెరబడి సైరణ సరు లనంగ
సరకుసేయక సురిఁగిరి సారిది యనఁగ
సురియ సోరనగండును సూరె లనఁగ
సారెసారెన సాగటాల సారె లనఁగ.

౪౮

గీ. సిరి యనంగను లక్ష్మి యా సేసి రనఁగ
సేసరుల నెక్కి తనసరి నేసి రనఁగ
సప్తదశ రేఫ లయ్యె సాక్షరము మీఁద
జానకిజానిచరణాబ్జచంచరీక.

౪౯

క. మును నన్నయభట్టాదులు
మునుకొని రేఫలు ఊకారములు కృతులం గూ
ర్చినకలుకు లేర్పించితి
ఘను లిఁక మఱి గలిగెనేని గైకొనఁగఁదగున్.

౫౦

—ర నాటకలక్షణము ర—

- క. శ్రీయాంజనేయ విను మిఁక
నాయతనాటకము లక్షణాచితగతులన్
మీయున్నతకృపచేతను
ధీయుక్తిని దెలుగుగాఁగఁ దెలియ నొనర్తున్. ౧౧
- క. చతురాగమజనితం బై
యతులార్థయశస్యవర్యమై యభినయభూ
షితమై తగు నాట్యం బిది
క్షీతి నెవ్వఁడు మెచ్చకుండుఁ గృతుల నివ్విన్నన్. ౧౨
- క. ఆనాటకవిధములు పది
యా నందుల కైదుసంధు లగు నంగముల
రైవైనాల్గు రామభట మ
హానాటకకావ్యకర్త హనుమా వినుమా. ౧౩
- గీ. శాస్త్రవిద్యలు శిల్పప్రశస్తకళలు
విలసితాశుమధురచిత్రవిస్తరముల
కవితలును గావు జ్ఞానయోగములు గావు
నాటకమె సుమ్మ సర్వంబు నయవిమలకు. ౧౪
- సీ. సంధు లైదును చతుష్షష్ట్యంగములు ధీర
నాయకబీజదల్ నవరసములు
వృత్తులు నాలుగుబీజాదు లైదును
నారంభముఖ్యపదాదు లైదు
సంస్తృతాద్యష్టభాషలకుఁ బ్రక్రియలును
భరతశాస్త్రములలోఁ బరఁగుగతులు
నాటకకావ్యంబునకు వలె నిన్నియు
నానాటకమున కాఖ్యలు పది యగు
సూత్రధారులవిధములు పాత్రగతులు
సభివయంబులు సత్తవు లరసి వీరి
కెలమి లక్షణలక్ష్యముల్ తెలియవలయు
నలమహానాటకముచేసినట్టిహనుమ.

క. నాటకలక్షణగతు లివి

పాటిగఁ దెలియంగఁ బద్ధభపునకు నైనన్
సూటికడఁ దనఁగ నితరుల
మాటెంత తలంచిచూడ మారుతపుత్రా.

౧౬

క. తెలుఁగున నాటకలక్షణ

మిల నెవ్వరుఁ జేయలేదు కృషదశ్వసుతా
లలితమతి నీదుకృపచేఁ
దెలిసినయంతయు నొనర్తు దితిజధ్వంసీ.

౧౭

గీ. నాందితుదను మారిషి నేని నటిని నేని
నలవిదూషకునేనిఁ దా నమరఁ జూచి
సూత్రధరుఁడు పిల్చినపిల్చు శోభితముగ
నాముఖం బండు బుధులు శాస్త్రారసరశి.

౧౮

గీ. సూత్రధారుఁడు తను గవిసూరిసభను
నాయకునికావ్యచుహినుంబు నాందివేళఁ
దగఁ బ్రశంస యొనర్చిన దానిపేరు
శాస్త్రవేత్తలు భువిఁ బ్రరోచనయటండు.

సీ. తనరు విపక్షితార్థప్రతిపాదనో

క్తులజాడ గోప్యార్థగోపన మనఁ

గను బ్రకారార్థప్రకాశన మభినయ

రాగసమృద్ధియుఁ బ్రకట మగుచ

మత్తారకారిత్య మతి యితివృత్తవి

స్తర మిది షట్ప్రయోజనము లిందు

నితివృత్త మనుదాన నెసఁగ సూచ్యాసూచ్య

ములు రెండు సమలోపలను సూచ్య

మునను దృశ్యమిత్రద్యయం బెఱయఁ గలిగె

నయ్య సూచ్యం బనెడదాన నైదువరఁగె

నమరు విష్ణుంభచూళికాంకాస్యములును

పెలయునంకావతరణ ప్రవేశములన.

౧౯

- గీ. అతిశయచతుర్విధాభినయములఁ గల్గి
సాత్త్వికాంగికపూర్వకసరణి మించి
నాట్య మమరు ధీరోదాత్తనాయకాద్య
వస్థల రసాశ్రయం బయి వచ్చి కృతుల. ౬౦
- గీ. సృత్త్యమనఁగ భావాశ్రయా త్యుత్తమంబు
సృత్తమనఁగఁ దాళలయాశ్రితేష్పితంబు
వరఁగ నిందుల నాటకప్రక్రియోక్తి
నలర దశరూపకంబులఁ దెలియవలయు. ౬౧
- గీ. క్రమత మధురోద్ధతప్రభేదములతోడ
లాస్యతాండవరూపలీలల వహించి
నాటకంబులకుఁ బ్రకృతి నాటుకొల్పె
సృత్యసృత్తశబ్దములు కృతులయందు. ౬౨
- క. రీతిగ వస్తువు దగు ప్ర
ఖ్యాతోపాద్యములు మిశ్రమన నితిహాసా
ద్భూతకవికల్పితశబ్దభ
యాతతరచనలను నాటకాదిఁ ద్రివిధమై. ౬౩
- క. మొదలిటి నాటకవద్యం
బది యర్పదిరెండువదము లయినను బద్వై
న్దియైన నెన్నిదైనను
బదురెండిట నైనఁ గూర్చఁబరఁగునుసుకవుల్. ౬౪
- గీ. ద్వీపసంఖ్యచేత వేణిసంహారంబు
వదము లెఱిగె నాందివద్యములను
బరఁగెఁ బదము లినుల బాలరామాయణో
న్యత్తరాఘవాఖ్యనాటకముల. ౬౫
- క. శరరసముని వసునవదళ
వరసంఖ్యలయంకములను వరుసను సుకవుల్
దొరకిన సంఖ్యను గూర్తురు
ధర నాటకకృతులయందుఁ దరుచరవీరా. ౬౬

౨౧౨. భిల్లీచందనన్యాయము.

ఈన్యాయము కూడ నొక శ్లోకమందు నిబద్ధమై యున్నది.
శ్లో. అతిపరిచయూ దవక్షా సంతతగమనా దనాదరో భవతి
మలయే భిల్లపుకాస్త్రీ చందనతరుణాం మిధనం కురుతే.

అతిపరిచయమువలన నవమానము కల్గును. సంతతగమన మనా
దరము బుట్టించును ఎట్లగు మలయ సర్వతరుణుఁ గిరాతి చందనపుఁ
గట్టలను వంటచెఱుకుగాఁ జేయును.

౨౧౩. శకునిగ్రాహకగతిన్యాయము.

శకునిగ్రాహకుఁ డవగాఁ బట్టును బట్టువాఁడు. కాలిచక్రము
కాకుండ మెల్లగాఁబోయి యురులు మొలకలగు సాధనములచేఁ బట్టుకొ
నును. ఈరీతిగా యజ్ఞమునకుఁ బోవునపు డెప్పుడికిఁ దెలియకుండ రహ
స్యముగాఁ బోవుట.

౨౧౪. శలభన్యాయము.

శలభ మరఁ మిడుత. ఇది ముఱుచుండెను దీనముపైఁ బడి
యాత్మనాశముచుఁగంచును. కావ్యములయందుఁ దరచుగా నీవిషయము
చెప్పబడును. కుమారసంభవము ౪-౪౦ లో “అహ మేత్య వత్స
వర్తనా పునరంకాశ్రయిశీ భవామితే” అని చెప్పబడినది. ఈశలభము
దీనకాంతిని జూచి ప్రేమితుడైన నాపివేయుటకుఁ బ్రయత్నించి దాని
పైఁ బడు నని మేరుతుగుఁడు వ్రాసెను.

“శ్లో. ఉజ్జ్వలగుణ మభ్యుదితం కుద్రోద్రష్టుం న కథ మపి త్నమతే
దగ్ధ్వా తను మపి శలభో దీప్తం దీపాచ్ఛిమం హరతి.”

౨౧౫. శాంతే కర్తణి బేతాళోదయః.

విఘ్ననివారణముకొరకు శాంతికర్త. కర్త యంతయు చేయబడినచు బేతాళోదయ యు తప్పలేదు. విఘ్ననివారకప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థమగుట యని యీ శ్లోకముతాత్పర్యము ఈ శ్లోకము చిత్సుఖమునివ్రాసిన న్యాయమకరందము దువాహరియబడినది.

“శ్లో. నను సోయం శాంతే కర్తణి బేతాళోదయ అభేదం
సాధయితుం ప్రవృత్తే న భేదశ్రుతే రువాన్మాతర్వాత్.”

౨౧౬. శాల్యాదివిషయస్య ముసలాదేః కరణస్య శ్యా
మాకేఅభిహతి ర్భవతి.

ధాన్యముదంపుచుండఁగా రోకటిపోయి చామలమీదఁబడినది. దీనికాగ్నేయధాషలో “Aiming at a pigeon and killing a crow” అనునది సరిపోవును. ఈ శ్లోకము న్యాయవ్యాకరణ రుప్రబలవాదులబడినది.

“శ్లో. కథం పున రన్యవిషయం కరణం అవిషయం క్రియాం కరోతి
శాల్యాదివిషయస్య ముసలాదేఃకరణస్య శ్యామాకే అభిహతిర్భవతి.

౨౧౭. శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరి.

వేదోక్తకర్తృఫలము వైదికకర్తృల నాచరించువానికిఁ జెరుచు. ఈ న్యాయము వేదాంతదేశికప్రసీత తత్త్వముక్తావలము 2 వ సరము. 59 శ్లోకములో నున్నది. “అన్యశ్చే దన్యకర్తృ ప్రజ్ఞితఫలభవత్ శాస్త్రవై యాకులీ స్యాత్” దీని కాయనయే యిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసెను.

“ అన్యస్య అన్యకృతకర్తృఫలభోగే శాస్త్రఫలం ప్రయోక్త
రీతి వ్యవస్థాభంగాత్ శాస్త్రస్య వ్యాకులతా స్యాత్.”

౨౧౮. శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శన్యాయము.

ముక్తును జూపు మనఁగాఁ జేయి తలచుట్టుఁ ద్రిప్పిచూపించుట. రఘునాథవర్మ దీనికే ద్రావిడప్రాణాయామన్యాయ మనినామాంతర మిడెను.

౨౧౯. శ్వఃకార్య మద్య కుర్వీత.

రేపు చేయవలసినపని నీదినమందే చేయుము. ఇది శాంతిపర్వ మందున్నది.

“శ్లో॥ శ్వఃకార్య మద్య కుర్వీత పూర్వాష్టే చాపరాహ్ణికం
నహి ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య నవా కృతమ్.”

౨౨౦. శ్వపుచ్ఛన్నామనన్యాయము.

కుక్కుతోఁక సరిగా నుండునట్లు చేయుట. అనఁగా సిష్ఠుల మైన ప్రయత్నము. ఈన్యాయ ముకమితిభావప్రపంచకథయం దుదాహరింపఁ బడినది.

“శ్లో॥ న చైవ శక్యతే కర్తుం సమ్రా యత్నశ్చై రపి,
కోహి భేదశతే నాపి శ్వపుచ్ఛం నామయిష్యతి.”

౨౨౧. శ్వలీఢ మివ పాయసం.

కుక్కుముట్టకొనినపాయసము. అపవిత్ర మై యందువలన నవరి గ్రాహ్య మైనవస్తువుం దెలియఁజేయును. ఇది సేర్వదర్శనసంగ్రహమందు

“శ్లో॥ ఆపిప్రయత్న సమృన్నం కామే నోపహతం తపః
స తుప్తయే మహేశస్య శ్వలీఢమివ పాయసం.”

అనియున్నది.

౨౨౨. శ్యాకశ్శేవా పుచ్ఛేవ ఛిచ్ఛే శైవభవతి నాశ్శోనగర్దభః.

చెవిగని, తోడగని ఖండించినను శునకము శునకమే గని గుట్టము గడిదయు కానేరదు. తన్మాయమను బలంబలి “ఏకదేశ వికృత మనన్యతే” అనుకథావను వ్యాఖ్యానముఁ జేయుటలోఁ బేర్పానను. తంత్రవార్తికములోఁ గఃమాలిలభట్టు కూడ నీన్యాయముంజెప్పెను. “న హి గో ర్దడునిజాతే విషణే వా భిగ్నే గోత్వం తిరోధీయతే.”

౨౨౩. సర్వం బలవతః కథ్యం.

బలవంతుఁ డేమిచేసినను జెలును. గంగానాథర్పూ యనుపండితుఁడు “వక్షత్రున కన్నికర్తలును ధర్మములే” అని దీని కర్థముఁ జెప్పినాఁడు. ఈయర్థము భాగవతపురాణోక్త మైన యీదిగువశ్లోకములననుసరించి యున్నది. భాగ 10-౩౩. శ్లో ౩0, ౩1.

శ్లో. ధర్మవృత్తిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసం

తేజోయసాం న దోషాయ వహేన్న సర్వభుజో యథా

నైత త్సమాచరే జ్ఞాతు మన సాపి హ్యనీశ్వరః

విసశ్య త్యాచర స్త్వాధ్యాత్ యథా రుద్రో భిజం విషం.

౨౨౪. సోపానశ్చై పాదే ద్వితీయా ముపాసహం అశక్యత్వా

న్నోపాదతే.

జోడుతొడిగిన కాలికి మఱియొకజోడు తొడుగఁబడదు. ఒకఁడు ఖండించినవిషయమునే మఱియొకఁడు చెప్పినచో నీన్యాయము వర్తింతును. జైమిని ౧.౨-౩౩. లో శబరస్వామి పూర్వకక్షిఖండించిన విషయమునే వాది తిరిగి చెప్పట యని వ్రాసినాఁడు.

౨౨౧. స్వేదజనిమిత్రేన శాటకత్యాగన్యాయము.

ఈ న్యాయ ము కవితిభావప్రకంచమునం దిట్లు వ్రాయఁబడినది.
“యతో హ మనంతాప త్యాపిదర్జన చక్షు ర్దోషభయా దవివేకాదిభిః
మంత్రిభి ర్విధ్యేతి ప్రఖ్యాషితా లోకే మ మైవ అకత్యాని అన్యజనా
కత్యలయా గీయంతే సోయం స్వేదజనిమిత్రేన శాటకత్యాగన్యాయః”
(నల్లులు కట్టిన వని కట్టకొనన శాటిని విడిచివెట్టట) దీనితో సరియైనది
యూతాభియా కథాత్యాగన్యాయము.

౨౨౨. హిరణ్యనిధిదృష్టాంతము.

భూమిలో హిరణ్యనిధి యున్న దని తెలియక దానిపైన నడచి
పోవుచుందురు. అట్లే సర్వభూతాంతరాత్ముడై కరమేశ్వరుఁ డున్నను
దెలియఁజాలక చేతనులు వానికొఱకుఁ బైనవెదకుదురు. ఇది ఛాందో
గ్యోగనవత్తు ౮-౩-౨ లో నున్నది. “య ద్యపి హిరణ్యనిధిం నిహిత
మక్షేత్రజ్ఞా ఉపద్యోకరి సచ్చరన్తో న విదేయః ఏవ మే వేమా స్సర్వాః
ప్రజాః అహరహ ర్గచ్ఛన్త్య ఏవం బ్రహ్మలోకం నవిస్తన్తి అస్మతేన హి
ప్రత్యూఢాః”

౨౨౩. ఉత్పతి తోపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భజ్నుమ్.

సెనగగింజ వేగి యెగిరిపడినను మూఁకుడును బగులఁగొట్టుటకు
శక్తికలది యగునా? దుర్బలుఁడై నజనుఁడు బలవంతుడై నవానికి నేమి
యు నవకారముఁ జేయనేరఁ డని తాత్పర్యము.

౨౨౪. రాత్రే దీపశిఖాకాంతిః సభానా వుదితే సతి.

దీపకాంతి రాత్రి యుండే. సూర్యోదయముకాఁగా నది యకించి
త్యరము. గుణవత్తరుని దగ్గఱ గుణహీనుఁడు ప్రకాశింపనేరఁడని దీని
తాత్పర్యము.

౨౨౯. పి త్తం యది శర్మరయా శామ్యతి కోర్థః కటోలేన.

పైత్యము వంచదారచే శమించినయెడల చేదుపొట్లతో నేమి వని? అనఁగా స్వల్పయత్నముచేతనే కార్యము సిద్ధించుచున్నపుడు బహుప్రయత్నములు వ్యర్థమని తాత్పర్యము. ఇచ్చటఁ జటోలశబ్దము చేఁ జటోలవక్రము గ్రహించఁబడుచున్నది. “జటోలవక్రం పిత్తఘ్నం మూలం తస్య విరేచకం” చేదుపొట్లకు పైత్యమును హరించుననియు దానివేరు విరేచనకారి యనియుఁ బ్రసిద్ధి.

౨౩౦. సూచీముఖన్యాయము.*

సూచీముఖ మనుపేరు గలయొకకత్తి ఒకయరణ్యమందు వానరములు చలికాలములోఁ జలిచేత వడఁకుచు నగ్నికణము లనుభ్రాంతి చేత గురువెండగింజలను బ్రోగుఁజేసి యూఁది చలికాఁగుచున్నవి. అపుడు సూచీముఖ మనుకత్తి వానివ్యర్థప్రయత్నముం జూచి “యోమూర్ఖులారా! ఇది యగ్ని కాదు. దీనివలన శీతబాధ నివారించఁబడదు. కావున నొకకొండగుహలోనికిఁ గాని గాలిలేని ప్రదేశమునకుఁగాని పోయి యున్నయెడల సీశీతబాధానివారణ మగును.” అని తటచుగా వానరముల కువ దేశించెను. అందుపై నొకవృద్ధవానరము కోపముఁ దెచ్చుకొని దాని పైఁబడి తెక్కలువట్టుకొని రాతిపైఁగొట్టి చంపివేసెను. కావున దుష్టుల కెప్పుడును మంచి నువదేశించరాదు.

౨౩౧. స్వజాతి ద్వరతిక్రమా.

(తనజాతి విడువ శక్యముకాదు.) ఇందుల కొకగాథ కలదు. “ఒక నాఁ డొకముని గంగాజలమందు స్నానముచేయుచుండఁగా డేగముఖమునుండి జారిపోయినయెలుకపిల్ల యతనిచేతిలోఁ బడెను. అంతట నాముని దయార్ద్రహృదయుఁడై తనతపోబలముచే నామూషికము నొక

*మా. ౧౦౯. న్యాయము. దీనికి దానికి నిండుకలిషయభేదము కలదు,

కన్యకగాఁ జేసి సంతానములేని తనభార్య కిచ్చెను. ఆమె యీపుత్రికను గారాబముతోఁ బెంచుచుండఁగాఁ గాలక్రమమున వర్షా మైనవము స్సుకలది యాయెను. అపుడాముని వాయుదేవుని సూర్యుని మేఘుని తపోబలముచే రప్పించి తనకన్యకకుఁ జూపి “పుత్రి! ఈముగ్గురిలో నీయిష్టము వచ్చినవానిని వరింపు మనెను. ఆమె వాయువు నతిచపలాత్మకుఁ డని యు, అగ్నిని గృష్ణచూర్ణసంచారియనియు, సూర్యుని భ్రమణశీలుఁ డనియు దోషము లేనిది వారిని బెడ్లలూపట కిష్టపడలేదు. అపుడాముని యొకయెలుకను దీసికొనివచ్చి దీనిని బెడ్లలూడెననా యని యడిగెను. అందుల కాకన్యక భగవంతుఁడా! నన్ను మరల మూషకముగాఁ జేసి దానికిఁ బెడ్లిఁ జేయుచుని కోరెను. [“సూర్యం భర్తా ముత్సృజ్య పర్జన్యం మాయతా తథా స్వజాతిం మూషికా ప్రాప్తా స్వజాతి రురతిక్రమా.]

౨౩౨. శ్వశుష్టాస్థిన్యాయము.

కుక్క మాంసములేనిది యొడిపోయినది యగునొకయెలుకను బట్టుకొనిపండవెంట నెత్తురు వచ్చునటకుఁగొరుకుచుండును. అట్లేనీదుఁడు ఫలము లేకపోయినను నిష్ఫల మైనవస్తువును బట్టుకొని విడువఁడు.

తే. గీ. మేడెవల్లన్వవాయుఁడు మితవిదుండు

వేంకటేశుఁడు నేర్చినవిధముకొలది

తాకికన్యాయసమితికి లఘువుగాను

వివరణము వ్రాసి ప్రకటించె విబుధు లలర.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసురూరచూపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పితృపురము
మహారాజావారు, పరిషద్యావజీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు—ఉయ్యూరు జమిందారువారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

ఫెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

”

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీచూన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్బా వేంకటశివరామరామగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కళక్కి వేంకటామయ్యగారు

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, కతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు

శ్రీమార్కరాయాంధ్ర నిమంటువు.

—♦ ప్రథమభాగము. ♦—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటువు నేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. అర్బుపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈ భూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము సంకీర్తముచేసినది. ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతి మనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివియేయుదురు, కావున, మేము పేరుగఁ జెప్పుకొనఁ యుండవలె.

వెల రు. 1-8-0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తాఠ్యదర్శులు, కాకినాడ.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౨	{	బహుధాన్యనామసంవత్సరము.	{	సంచిక ౫-౬.
		మార్గశిర—ఫాల్గుణములు.		

కా కి నా డ :

పరిషత్సభ్యులయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక, రు. ౦-౮-౦.

1938 డిశంబరు, 1939 జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి.

విషయసూచిక.

1. మిత్రస్పృతి. ౧౮౯-౧౯
మోచిగిరి హనుమంతరావుగారు.
2. కవిత్వకళ. ౧౯౧-౧౯
శిష్య రామకృష్ణశాస్త్రిగారు.
3. వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస. ౨౦౦-౨౧
ఉభయభాషాప్రవీణ మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
4. శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము. ౨౧౩-౨౪
సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
5. ప్రేమచంద్. ౨౪౫-౨౬
కొమాండ్వారి శరణోపాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బియల్.
6. లోకీకన్యాయవివరణము. వీతిక-అకారాదిసూచిక. I-XII
7. లక్షణసారసంగ్రహము. 97-10
చిత్రకవి పెద్దనాచ్యుడు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

న పుటము. ౨౭	} బహుధాన్యనామసంవత్సరము. మార్గశిర—ఫాల్గునములు.	} సంవిత్. ౧౯౬౦.
-------------	--	-----------------

మిత్రస్వతి,

మోచర్ల హనుమంతరావుగారు.

- చ. కనికర మించుకంతయును గల్గెను మృత్యువు తోడునీడయై
 వెచుకొని యుండు మానవుని వెట్టియెకాని జగాన సుస్థిరం
 బనుకొనరాదు దేనిని నహర్నిశముంబలె బ్రాణికోటికి
 జననము మృత్యువుంగలుగు సాజముగా మహిఁ గాలనిర్దితి. 1
- ఉ. ఆసలుపోవు జీవితమునందలి మోహము పోనెపోదు సం
 త్రాసము మృత్యువన్న నది తప్పనిదైనను జీవధారికే
 గాసియులేక యింటికి సుఖంబుగనేగి భుజించుచో ననా
 యాసపు మిత్తిఁగాంచితిగదయ్య మహాత్ముడవివు మిత్రమా ! 2
- తే.గీ. అస్తమించెను సూర్యురా వస్తమించె
 గ్రొత్తపల్లి కులాంభోధి కువలయాపుఁ
 డాప్తబాంధవదారాసుతాళి వీడి
 యాంధ్రలోకము బహుళ దుఃఖాభిముంచి. 3
- చ. విమలయశోనిధాన యెటువీడఁగఁజాలితి ముప్పదేండ్లనుం
 డి మనకుఁ గల్గు స్నేహలత నేడు నికృత్తమొరచ్చి, యయ్యుమా
 రమణ పదారవింద మకరందమునందలి మేఁటియాస న
 శ్రమ మరణంబుఁ గొంచితినె శాశ్వత దివ్యసుఖాభిలాషివై 4

మ. తన దాచింజనుగాని తానితరసందర్భంబులం బోని స

జ్జన మాన్యుండగు పుణ్యమూర్తి బహుభాషాజ్ఞానసంపన్నుఁ డె
వ్వనికిం గీడుఁ దలంపనట్టిఘనుఁ డాపద్భంధుఁ డీరీతివాఁ
డనుచున్ మిత్రముఁగూర్చి స్తోత్రమును జేయం జాల నే నిచ్చటన్.

క. హనుమత్సూర్యకపిశ్వరు

లనుపేరుఁ బుస్తకంబు లలరింతమటం

చును నీవు కొన్నివ్రాసితి

వనఘా నీవలర వ్రాయవై తి నొకటియున్.

6

మ. నవలల్ నాటకరాజముల్ మఱిప్రబంధంబుల్ మహావ్యాసముల్
వివిధంబుల్ బలుపోకడల్లల వరబ్ధిమున్నుగాఁ గల్గు నూ
త్మ విదేశీయ కళానువాదములు గ్రంథంబుల్ వినిర్మించినాఁ
డవు గన్నాడవు కీర్తి నర్దిశలు నిండన్ సూర్యరాయాగ్రణీ !

7

మ. కొడుకుం గోడలు లేరు దగ్గఱని నీకుంజంతలేకుండ న

ల్లుడునుం గూతురొక్కర్త భక్తిగను నాలున్ జెంతనేయుండ నొ

క్కడుగుంగూడ మెదల్చు కొక్తనుడియే నాడంగలేకుండ గ్రు

క్కైపు ప్రాణంబు హతాత్తుగా విడిచి ముక్తింగంటివే మిత్రమా !

8

చ. అఱువదివర్షము ల్కలియుగాయువటందురు నీకు సర్వదై

దరిగెఁ బ్రయోజకుండు సుతుఁ డన్నిట ధన్యుడవీవు కాలమె

వ్వరికిని నొక్కరీతి నిలువంబడ దుత్తమలోకముం దయా

పరుడగు నీశ్వరుండు సులభంబుగ నీకొసఁగున్ సుహృద్వరా.

9

తే.గీ. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు నందుఁజాల

కాలముననుండి నిర్వాహకత్వమూని

చేసితివిసేవ, మృత్యువు చెంతకొక్క

గంటకేతెంచువఱకు, నొక్కగతినిపు.

10

తే.గీ. నిన్ను విషవంగలేక మే మిన్నిగతులఁ

జింత వాపోవుచుంటి మేచింతలేక

పరమపదమార్గమును బట్టి యరుగు నీకు

శాంతి సుఖమిచ్చుఁగాత మోశ్వరుడు సఖుడ.

11

కవిత్వకళ.

— శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, బందరు. —

పాశ్చాత్యులు చిత్ర లేఖనము, విగ్రహారచన, కవిత్వము మొదలైన లలితకళ లనుకరణకళ లని పేరిడిరి. దీనికిఁ గారణము వానియందనుకరణము ప్రాముఖ్యమగుటయే. సంస్కృతాలంకారులు లలితకళలలో నొకటైన నాటకముఁగూర్చి చెప్పనపుడు “అవస్థానుకరణం నాట్య” మ్మని నిర్దేశించిరిగాని తక్కిన యే లలితకళకు ననుకరణ మాపాదించినట్లు లేదు. పాశ్చాత్యులలోఁ గొందఱు గానమునకుఁగూడ ననుకరణ మాపాదించిరి. కొందఱుకది నచ్చలేదు. కాని మిగిలిన లలితకళ లన్నిటికి ననుకరణత్వ మంగీకరించిరి.

అనుకరణము మానవస్వభావము. అది ప్రతిమానవునిహృదయమునందుఁ బాదుకొనియున్నది. ప్రకృతిని జిత్రకారుఁడు రమణీయమైన వర్ణములమూలమునను, విగ్రహారచకుఁడు మృత్తికమూలమునను, గాయకుఁడు మధురనాదముమూలమునను, కవి శబ్దసౌందర్యమూలమునను ననుకరించి దాని మహత్త్వమును గ్రహింతురు. విగ్రహారచకుఁ డొకస్థితియందున్న యొకవ్యక్తినిమాత్ర మనుకరింపఁగలఁడు. చిత్రలేఖకుఁ డొకదృశ్యమునుమాత్రమే పటమునందనుకరింప సమర్థుఁడు. కాని కవి భిన్నములైన వివిధపాత్రలను దృశ్యముల నొక్కమాఱు ప్రదర్శింపఁగలఁడు. చిత్రకర్తవిగ్రహారచనలలో క్రియారూపమగు చలనము చూపుటమాత్రము సాధ్యముగాదు ఇది కవిత్వమున సాధ్యమగును. ఈకారణముచేతనే యాకళ వస్తువును సాక్షాత్తరింపఁ జేయును. అనుకరణము కవిత్వమునందు సాగింతగ నితరకళలందు సాగదు. ఇట్టి విస్తృతియు, చైతన్యమును గలుగుటచేతనే కవిత్వము మిగిలినకళలకంటె శ్రేష్ఠమయ్యెను.

‘రసాత్మకం. వాక్యం కావ్య’ మ్మని చెప్పనపుడు రసాత్మకత్వము శబ్దమునకంటె స్థమున కెక్కువస్రాముఖ్యమని పండితులందఱుంగీకరింతు

రు. కాన రసాత్మకమైన యర్థము లేక భావము కవిత్వమనఁబడును. ఆ భావమును వ్యక్తీకరించునది భాష. కానఁగవిత్వమునకుఁ బ్రాతిపదిక భావము. తిక్తనకాలమున వర్ణింపఁబడిన మానవమానసికవ్యాపారములు ప్రతి కాలమువారు దమస్వానుభవములకు సరిగానుండుటను గ్రహించి యానందించుటచేతను, నితరదేశీయుల కావ్యములందలిభావముల మఱియు చదివి మన యనుభవములకుఁగూడ సమన్వయించుకొని యానందింపఁగలిగి, యాభావములను భాగములను మనము మన భాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసికొనుచుండుటచేతను, మానవమానసికప్రవృత్తులు సర్వకాలములందు నొక్కవిధముగనే యుండుననుట నిశ్చయము. భాషభిన్నమైనను, భావములు విశ్వజనీనములగుటచేతను, గవిత్వ మాభావముల వ్యక్తీకరణమే యగుటచేతను, గవిత్వము విశ్వజనీన మని యొప్పుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

అరిష్టాటిలు తనవిమర్శనశాస్త్రమందు మూఁడుప్రధానలక్షణములఁ దెలిపెను. ఒకటి, యితరలలిత కళలతోఁబాటు కవిత్వముయొక్క స్వరూపము నుకరణముగాని యుపదేశముగాదు. రెండు, కవిత్వమనుకరింపఁదగిన విషయము విశ్వజనీనమై యుండవలెఁగాని ప్రత్యేకవృత్తిగతము కాఁగూడదు. మూడు, కవిత్వోత్పత్త్యంతను బరీక్షించు ప్రయోజన మే మన నది శాశ్వతమైన యానందము సంఘమునకుఁ గూర్పవలెఁగాని కవికిమాత్రము గలుగఁజేసినఁ జాలదు.

కళలయందు నుకరణము మూలమునెంత సమీపించిన దానియో గృతయంత పెరుగును. కాని సంపూర్ణముగ నేవస్తున్ననైన ననుకరించుట యేకశక్తైనను సాధ్యముకాదు. మఱియుఁ గళాకార్యమునకు సంపూర్ణానుకరణ మనావశ్యకము. ఎందు కనఁగా కళపని వస్తువును గుర్తించుటకుఁ గావలసిన ముఖ్యధర్మముల మనస్సునందుఁ బ్రతిబింబింపఁజేయుటయే గాని, దాని సూక్ష్మములైన వివిధాంగోపాంగముల జ్ఞానము మనమెదడునతికరించుటకాదు. కవి తన యింద్రియములకు గోచరించునట్లు ప్రకంచము

సనుకరించునుగాని, మూలమునకు సకలుసేయఁ జూడఁడు. మఱియుఁ గవిత్వము ప్రతిప్రాకృతిక వ్యాపారము సనుకరింపదు. ప్రపంచమునఁ గుత్సితవస్తువుల నేకములున్నవి. కవిత్వము వాని జోలికిపోదు. కనుకనే యేమహాకవియు నాహారాది శారీరిక క్రియలకు వర్ణింపఁడు. సంస్కృతాలంకార శాస్త్రములందుఁ గూడ వానిఁ జూపింపగూడ దను నిషేధముగలదు. లలితకళలు నైతికలక్షణములను, హృదయపూర్వకముగఁ జేయఁబడినకార్యములను మాత్రమే యనుకరించును, మానవజీవితమును, —క్షీలము, ఆవేశము, చేష్టలు—నిందియగోచరమగునీని గళయనుకరించును. అందుచే భూసీమ, మృగవృక్షపక్ష్యాదులు ముఖ్యానుకరణవిషయములు గావు. చర్యలకు రంగస్థలముగ నుండుటకై యివి బాహ్యప్రపంచమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడును. అనుకరణము రెండువిధములు. మొదటిది బహిరంగానుకరణము. ఇందు వస్తువుల బాహ్యరూప మనుకరింపఁబడును. రెండవది యంతరంగానుకరణము, ఇందుఁబాత్రల భావము లనుకరింపఁబడును. బహిరంగానుకరణముకంటె సంతరంగానుకరణముసేయు కళయే జనుల నెక్కువ యాకర్షించును. వస్తువుయొక్క యంతరంగమును జక్కఁగ భావన చేసి యనుకరింపఁగల్గిన శిల్పిగల్గెనేని మనము సామాన్యముగ నావశ్యకములని తలఁచు బైటియంగములఁ గూడఁ గొన్నినిరర్థకము లనిపించును. అట్టియంతరంగానుకరణము కష్టసాధ్యము.

ఇట్టి యనుకరణము విశ్వజనీనమైయుండవలయును గాని ప్రత్యేక వ్యక్తిగతమైయుండరాదు. ప్రపంచమందలి సకలమానవులమానసిక వ్యాపారములు సర్వదేశకాలములం దేకముగ నుండునని వెనుకఁ దెలిసికొంటిమి. కాననొకవిషయముఁగూర్చి ప్రపంచమునందు సకలమానవులకు నైక్యముగ నెట్టిభావముగలుగునో యది విశ్వజనీనము. నిర్దిష్టశీలముగల యొక పాత్ర యొకానొక పరిస్థితియందుఁ దదవసరముఁ బట్టి సందర్భోచితముగ నెట్లు మాట్లాడి ప్రవర్తించునో యది విశ్వజనీనమనఁబడును. నా మధానులైన పాత్రలుగల కవిత్వ మిట్టి విశ్వజనీనత్వమే లక్ష్యముగాఁ

గలది. కవి యొకానొక ప్రత్యేకవ్యక్తిగతవిషయమును గ్రహించి దానికి విశ్వజనీనతాముద్రనొసఁగును, కవిమూలమునందున్నది కొంత, యురిత వచ్చునది కొంత, యుండవలసినది కొంత చూచి యూహించి విశ్వజనీనముగ నుండునట్లునుకరించును. ఇదియే కళాధర్మము. సర్వజనులు విశ్వజనీనముగ ననుభవించి భావించునొకదృశ్యము నెవఁడు చిత్రించునో వాఁడే నిపుఁబడైన మహాశిల్పి. అతఁడే కళయొక్కమూలమునంత సమగ్రముగా నెఱిగినవాడు. ప్రకృతియొక్క విచిత్రరహస్యముల గ్రహించుట కెట్టిపద్ధతుల నవలంబించవలెనో యతనికి తెలియును.

ఒకకళయొక్క సంఘటన పరంపరనొకటి తరువాత నొకటి యెట్లు జరిగెనో యట్లు కాలక్రమముగ 'జాబితా' వలెఁజెప్పట కవిత్వముకాదు. ఇది చరిత్రపని. చరిత్ర ప్రత్యేకవిషయములగుఱించి చెప్పును. కవిత్వము విశ్వజనీనవిషయములఁ గూర్చి చెప్పును. చరిత్రయందుఁ గాలక్రమము ననుసరించి చెప్పఁబడిన సంఘటనలు కార్యక్రమముగ నుండునట్లు, నొకసంఘటనమునకు మఱియొకసంఘటనమునకుఁ గలసంబంధమును కార్యకారణరూపమునఁ గలిపి యాసంఘటనలను విశ్వజనీనములైన సత్యములు గనుండునట్లు కవిత్వము మార్చును. భూతకార్యము నున్న దున్నట్లు చెప్పుట కవికర్తవ్యము కాదు. తదవసరపరిస్థితులంబట్టి యెట్లుజరుగనో, మఱియు నెట్లుజరుగసాధ్యమో చెప్పుటయే కవిపని. సంఘటనలమార్చి చెప్పకపోయినచోఁ గవిత్వమునకు గౌరవములేదు; మార్చిచెప్పినచోఁజరిత్రకు గౌరవములేదు. చరిత్రకారుఁడును గవియు గద్యపద్యములందు వ్రాయుటచే భిన్నులుగారు. శ్రీయుత చి. వీరభద్రరావుగారియాంధ్రులచరిత్రను బద్యరూపముగ రచించినను నది చరిత్రయేయనిపించుకొనును. శానఁగవిత్వము చరిత్రకంటె నెక్కువయుత్తమమును దాత్వికమునైనవస్తువుగలది. చరిత్రలయందుఁ బురాణములయందు నక్కడక్కడఁ గొన్ని రసవంతములైన యుత్తృప్త్యసంఘటనలుండును. కవి వానినేది యాదర్శప్రాయముగఁ జేయును.

అద్యతనకాలమున వెలువడుచున్న భావకవిత్య మనుషేరుగల ఖండకావ్యము లుద్రేకపూరితములయ్యు సర్వజనాదరణపాత్రముకాకపోవుటకుఁ గారణ మందలి భావములు విశ్వజనీనములు కాకపోవుటయే. అందుఁగవులు దమసాంతర్యమును జెప్పకొనుచుఁ దమప్రత్యేకవ్యక్తిగత భావములనే వెలువరించిరిగాని, తమభావములకు నితరులభావములతోఁ గలసంబంధమును విచారించి వానిని విశ్వజనీనముగఁ జేయరైరి, కవిభావములు వేఱును పాఠకజనుల భావములు వేఱునై నవి. అందుచే జనులు వారిభావములతో సహృదయత్వము నెఱపి, వారికవిత్య మర్థముచేసికొనఁ జాలరైరి. కవిత్యమున విశ్వజనీనత్వమునకుఁగల స్థానమిది.

ఇట్టివిశ్వజనీనత్వమునకు సాధారణాగత్యధర్మముల ననుసరించి యేదిసాధ్యమో యది ముఖ్యలక్షణమై యుండవలయును. కళలయందు సాధ్యమైన యసాధారణవిషయముకంటె నసాధ్యమైన సాధారణవిషయమునే గ్రహింపవలెను. సాధారణమనఁగ సామాన్యమనికాదు. సామాన్యమనఁగఁ గొందఱియందుండునది, సాధారణమనఁగ లోకమునందంతట నుండఁగ నెది. కావ్యమున నసాధ్యవిషయముకంటె నసాధారణవిషయమెక్కువదోషమైనది. ఇక్కడనే కవిత్యమునకు శాస్త్రమునకు భేదము గలదు.

శాస్త్రకవిత్యములు రెండును ప్రకృతిని బరిశోధించి సత్యమును వెలువరించుటకే ప్రయత్నించును. కాని భిన్నలక్షణముగల సత్యమును భిన్నమార్గముల వ్యక్తీకరించును. శాస్త్రము సత్యసంఘటనమును, కవిత్యము సత్యభావమును చెలుపును. శాస్త్రము భౌతికప్రకృతియందలి యధార్థవస్తువులఁ గూర్చి యున్నదున్నట్లు చెప్పును. శాస్త్రము విభజన మూలమునను, గవిత్యమనుకరణ మూలమునను దమపనిని సాధించును. కవి ప్రకృతిని రసమయదృష్టితోను, శాస్త్రజ్ఞుడు పదార్థపరిజ్ఞానదృష్టితోను జూచును. శాస్త్రము విజ్ఞానమును, గవిత్య మోనందమును గలుగఁజేయును. శాస్త్రమున కాధారము బుద్ధి. కవిత్యమున కాధారము

స్వానుభూతి. శాస్త్రమున కుత్సత్తి స్థానము మొదడు. కవిత్వమున కుత్సత్తి స్థానము హృదయము. శాస్త్రముయొక్క రాజ్యము సత్యము. కవిత్వముయొక్క రాజ్యము సౌందర్యము. శాస్త్రము భౌతికసత్యమును గవిత్వము నిగూఢసత్యమును దెలుపును. శాస్త్రజ్ఞుడు వస్తువుల రూపములు, గుణములు, నిర్మాణవిధము, సంబంధము మొదలైనవానినిగూర్చి పరీక్షించి, వానిని వివిధజాతులుగ విభాగించి, యవి యేపరిణామధర్మముననుసరించి చుట్టుండుటకుఁ గారణమయ్యెనో పరిశోధించి, కొన్నిప్రయోగములమూలమునఁ దనపూర్వాభిప్రాయమును బునఃపరీక్షచేసి నిశ్చయించును. ఈవిధముగ శాస్త్రము ప్రకృతియొక్క భౌతికరూపమునందలి యొక్క వస్తువును బరిశోధించి, వివిధవస్తువుల నొక్కసాధారణధర్మము క్రిందికిఁదెచ్చి, చివరకుఁ బ్రపంచమునఁజెదరిన నానావస్తువులం దంతర్భూతమైనది యొకటేయని విశ్వమున కైక్యమునాపాదించును. ఈవిధమున శాస్త్రము ప్రత్యేకత్వమునందు విశ్వజనీనత్వముఁ గనిపెట్టుటకుఁ బ్రయత్నించును. ప్రత్యేకత్వమూలమున విశ్వజనీనత్వమును వ్యక్తీకరించుట కవిత్వముయొక్క లక్ష్యము. కొలని యందలి పూవును జూపి యొకసామాన్యమానవు నడిగిన నది, 'పద్మ' మని చెప్పను. శాస్త్రజ్ఞుడది యే జాతి పుష్పమో తెలుపును.

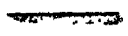
కవి దానినే "సరోవరసుందరి" యని యనువదించును. ఇట్లనుటచే నానుమముయొక్క సౌందర్య సాకుమార్యము లవగతమగును. మఱియొక కవి దానినే తేజోకుసుమమని వ్యక్తీకరించును. శాస్త్రజ్ఞుఁ డా పుష్పమునే దళములు, కాండ, కర్ణిక మొదలైన యవయవవిభాగముసేసి, దాని యుత్పత్తివృద్ధిక్షయములఁ దెలుపును. ఈవిధమున శాస్త్రకవిత్వములు రెండును సత్యమునే వెలార్చును. కాని మన మాశించునది శాస్త్రజ్ఞుని చేతియందు విభజింపఁబడిన పుష్పముకాదు. కవి పద్మపుత్రేకు లుత్తరింపఁ బడుటఁ జూచినచో విలపించును. అట్లు సేయుట కాలనిచేతు లాడవు. కవికే కాదు, మన హృదయముగూడ నట్టిచర్యలకు సమ్మతించదు. కాన

కవిత్యసత్యమునకు మనకు నెక్కువసన్నిహితసంబంధము; శాస్త్రసత్యము దూరము. ఇట్లు శాస్త్రము వస్తువులయొక్క పుట్టుక, తత్వము, జాతి, చరిత్ర మొదలైనవానితోఁ గూడుకొనిన సక్రమహేతుపూర్వకవ్యాఖ్యానము సేయుచు. ఇంతే. శాస్త్రజ్ఞుని ప్రజ్ఞయు, దృష్టియు దీనికి వాటి సోలేవు. ఇట్టి విజ్ఞానముగలిగినతరువాత మనకుఁ బ్రకృతికిఁగల సంబంధ మెట్టిదో శాస్త్ర మెంతమాత్రము దెలుపఁజాలదు. ప్రపంచములో సామాన్యముగా మానవులందఱకుఁ బ్రకృతియందలివస్తువుల శాస్త్రవిషయకవిజ్ఞానమందభిరుచియు నాదరణమును బహుస్వల్పము. కాని ప్రకృతికి మానవునకుఁగల సంబంధము సనుభవపూర్వకముగ గ్రహింపవలెనని దరు. శాస్త్ర మియర్థమునఁ బ్రయోజనకారి కాదు. అందుకొఱకుఁ గవిత్యము నుపాసింపవలసినదే.

కవిత్యము ప్రకృతికి మనకుఁగల సంబంధమును, ప్రకృతిని మనము చూచునీతిని మన యోజనోద్దేశములపరమున, మన భావానుభవములకుఁ దాఱునట్లు మానవజీవితమును వ్యాఖ్యానప్రాయముగ సనువదించును. ఇట్టి రచనగల కవిత్యము మానవుల భావోద్దేశముల నుద్బోధించు శక్తిగలిగి యున్నది. ఈశక్తియే దీని విశిష్టలక్షణము. ప్రకృతియొక్క రసావిష్టభాగములందే యుద్భవమంది యాదిక్తునుండియే కవిత్యము వ్యాఖ్యానముసేయుచు మనల నుద్రిక్తులఁజేయును. కవిత్యము ప్రకృతియందలి సౌందర్యరహస్యముల వెలార్చును. ఇవి ప్రపంచమునందంతట వ్యాపించి నిత్యము ప్రదర్శింపఁబడియున్నవి. అందఱు చూడవచ్చును. మనముగూడ ప్రకృతిలో నొక భాగమగుటచే మనలోఁగూడ నాసౌందర్యరహస్యము లున్నవి. కనుక నాగుణములమూలముననే ప్రకృతియందలి సౌందర్యరహస్యముల గుర్తింపనవకాశము గలుగుచున్నది. ప్రతి మానవుని హృదయమునందొక రసమయకోశమున్నది. కాని యనేకులందరి నిత్యవ్యవహారమందలి యనేకేతరాభిరుచులవలన నణఁచివేయఁబడుచుండుటచే క్షీణించి క్రమముగా మాటుపడుచున్నది. అందుచే

బహుస్వల్పసంఖ్యాకులు తప్ప మిగిలినమానవులందఱు నాసౌందర్య రహస్యముల నల్పవిషయములుగ నెంచి నిరసనభావముతోఁ జూతురు. కాన నది యందఱకుఁ గనఁబడుటలేదు. చూచినదికూడ వెంటనేవారు మఱచిపోవుదురు. ఇందుచే మానవులనేకు లాసౌందర్యరహస్యముల నేత్రములుండియుఁ జూడలేరు. చెవులుండియు వినఁజాలరు. హృదయముండియు భావింపలేకుండును. కానఁ గవికిఁ బ్రకృతియందిట్టి యుపేక్షాభావముండదు. అతఁడు ప్రకృతిభౌతికస్వరూపము నడుగునదాగియున్న పవిత్రమైన దేవరహస్యమును దశసూక్ష్మదృష్టితోఁ జూడఁబ్రయత్నించును. ఇట్టిశక్తి యతనికిఁ బ్రత్యేకముగ దైవముచే నొసఁగఁబడును. కొన్నిరసావిష్ట సమయములందుఁ బ్రకృతి తనగుణముల విశేషశక్తితో బహుస్పష్టముగఁ గనఁబఱచును. ఆపుడమనహృదయములుసూర్యోదయమునకుఁబద్ధములు వికసించునట్లు వికసించి, మేఘోదయమున సృత్యమాడు నెమిలివలె దేహము పులకరింప మనము తన్మయత్వమును బ్రహ్మానందమును బొందుము. అంతవఱకే మన బులుపు. ఆ యానందమును మాటలతో వ్యక్తీకరింపలేక కాళ్లుసేతులు నటునిటు త్రిప్పదుము. మాటపెనఁగిరాదు. బలవంతముగా మాట్లాడఁ బ్రయత్నించినచో నత్తివచ్చును. ఇది మనస్థితి. కవిస్థితివేఱు. కవి ప్రకృతియిచ్చిన యా యరుదైన యవకాశమును గౌరవాదరణలతో గ్రహించి, యానందాశ్చర్యములతోఁగూడిన యొక యావేశానుభవముచే తన్మయత్వమునుబొంది, చంద్రునిగాంచిన సముద్రమువలెఁబొంగును. ఇది వానిలోనున్న తమోగుణమువలన నుద్భవించును. ఇట్టియుద్వేగము పాలుపొంగినట్లు కవిహృదయమునఁ బొంగిననేగాని కవిత్వ మున్నతపదమునొందఁజాలదు. ఆ యుద్రిక్తభావము కంఠగతమై పొర్లఁజూచును. వెంటనే యాభావమును వ్యక్తీకరింపఁ జూచినచో నది సంస్కారశూన్యమైయుండును. కాన సల్పితి తన యుద్దేశమును గొంచెమాపుకొని దైవదత్తమగు సూక్ష్మదృష్టివలనఁ బ్రకృతిసౌందర్యరహస్యముల స్పష్టముగఁ బొడగాంచి యవగతముచేసికొనును. కరే

గిత జ్ఞానముగల సూక్ష్మదృష్టి కవికి, ఋషికివలె, దనయందుగల సత్యగుణమువలన గలుగును. అందుచేతనే 'నాన్యమితికవిః' 'నాన్యమితికురుతేకావ్య' మ్మనిరి. పిమ్మట తనభావనాబలముచే నతడు దానిననుకరించుచు వ్యాఖ్యాన స్త్రాయముగ వ్యక్తీకరించును. ఆభావముల వ్యక్తీకరించుటకై కవికి సృష్టించుశక్తి యుండవలయును. స్రష్టశక్తిచేతనే యతడు కవిబ్రహ్మయనఁబడుచున్నాడు. కవి కిట్టి సృష్టిసమయమున బ్రహ్మమవలె రజోగుణముండును. సృష్టి రజోగుణమువలననేసాధ్యము. అట్టిరజోగుణమువలననే కవి బ్రహ్మయగుచున్నాడు. ఈవిధముగఁ గవిమనకుఁ బ్రకృతికి నడుమనిలిచి మనకనులుదెఱచి, మనచిత్తముల నుద్బోధించి, మనల నాప్రకృతిరహస్యముల కభిముఖులఁజేసి, మనముచూడలేనివస్తువుల మనభావనతోఁ జూచునట్లు, మనకునచ్చునట్లనువదించును. ప్రతిమానవునియందు నాప్రకృతిలక్షణములును, రసమయకోశమును గొంతగానైననుండును గాన మనము సర్దుతించి కవిపొందిన యావేశానందములనే పొందుదుము. ఈవిధముగ మనముగూడ ప్రకృతిసౌందర్యచుభవమునందుఁ బాల్గొనునట్లు కవులుసేయుచున్నారు. ఇది కవిత్వముయొక్క శక్తి. ఇట్టికవిత్వము లేనియెడల మనము ప్రకృతిరహస్య మెఱుంగని ముఠులమగుమము. కవిత్వము పాఠకులమనస్సులకు సంస్కారము గలుగఁజేసి ప్రకృతి నభినందించు శక్తినిొసఁగుచున్నది. ఇది విశ్వజననమైన సత్యమునకుఁ బ్రియముచు బ్రత్యక్షమునైన స్వరూపమునిచ్చును. ఇందలి విశ్వజననత్వము నిరాకారమైన భావముగాక సజీవప్రక్రియగల యాకారముగలది. కవిత్వమందుఁగల యిట్టియుద్రేకశక్తి శాస్త్రమందుఁగాని, చరిత్రమందుఁగాని లేదు.

వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస.

ఉభయభాషాప్రవీణ మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

మఱియు భాషాభివృద్ధినిబట్టి వ్యాకరణశాస్త్ర గ్రంథ సంఖ్యాభివృద్ధియనియు నదికారణముగ వెనుకటి వ్యాకరణగ్రంథములనేకట్టుకొని వ్రేలాడక క్రొత్తవ్యాకరణ గ్రంథములను వ్రాసికొనవచ్చుననియు నీగ్రంథములవలన మహాకవి ప్రయోగముల ననేకములను సాధువులుగఁ జేయవచ్చుననియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. అనఁగాఁ గొన్నిపదములు మాత్రమే యాకాలమున నుండినవనియు వానికి మాత్రమే యప్పటివారు శాసనములను వ్రాయఁగా నాతరువాతికాలమునఁ బెఱిగిన పదములకుఁ దరువాతివారు నియమముల నేర్పఱచిననియు నట్లుకానిచో శాకటాయన ప్రభృతుల శాసనముల సమగ్రముగఁ గూర్పబడనేలయనియు వైయాకరణులు పాణిని కాత్యాయన పతంజలులయం దుత్తరోత్తర ప్రామాణ్యముంచుటకుఁ గారణముకూడఁ బాణినికంటెఁ గాత్యాయనుఁడు నాయనకంటెఁ బతంజలియుఁ గ్రొత్తక్రొత్త శబ్దముల సాధుత్వము నంగీకరించు శాసనముల నిర్మించుటయే యనియు నాకారణమునఁ గ్రొత్తవ్యాకరణ గ్రంథములను వ్రాసికొనినచోఁ దప్పలేదనియు నందులకుమహాప్రయోజనము మహాకవిప్రయోగసాధుత్వసంపాదన మనియు భాషకు నెప్పుడు పెఱుఁగుటయను స్వభావము గలిగినను నాస్వభావ ప్రవాహమును వ్యాకరణ మనుపర్వతస్థాయినేతురచనచే నణికట్టఁ జూచుట యాప్రవాహముయొక్క జీవాంశమునకు భంగముకలిగిపఁ జూచుటయే యనియు వారితాత్పర్యము.

ఆయంశములు చర్చింపఁదగినవి.

లక్షణకర్తలు మొదట లక్షణములను వ్రాయునపుడు కొన్నిపదముల విషయముననే తమచూపును బ్రసరింపఁజేయుట సత్యము. అది

కారణముగఁ జైయంశములను నిర్ణయించుట మాత్రము నిజముగ నాభాషకు సపశ్రంశత్వ లక్షణసంపూర్ణద్రోహమునందింపఁదలంచుటయే. ఏలయన మునిత్రయమునందుఁ దరువాతి వైయాకరణులకు నుత్తరోత్తర ప్రామాణ్యబుద్ధిగలుగుటకుఁ గారణము వారు క్రొత్తక్రొత్త శబ్దముల సాధుత్వము సంపాదించుట బూనుటకాదు. అట్లేయైనచోఁ బతంజలి మహర్షి “గాపీ” ఇత్యాదిపదముల సపశ్రంశముల క్రింద ననఁగ గ్రామ్యముల క్రిందఁ జేర్ప నేల? వానికిఁగూడ నేదోయొక శాసనము వ్రాసినచోఁ గాదని యష్టపెట్టువారెవరు? కొన్ని పదములు వర్ణాగమ, వర్ణవ్యత్యయ, వర్ణ వికృతి, వర్ణనాశముల, నంది రూపాంతరత్వమొందుటయు నద్దాని మూలమున భాషకొంచెము పెరుఁగుటయు విరుద్ధముకాదు. భాషాంతర సంపర్కము భాషాభివృద్ధికిఁ బ్రధానకారణము కాదని యామాట నెత్తినైతి. అట్టివర్ణాగమాదులనొందిన కొన్ని పదములను మాత్రము సాధు వులనుజేసి గ్రహించుటయు నామాత్యేగల కొన్ని పదములను విడుచుట యును బతంజలిమహర్షి యేమి హేతువుదలఁచి చేసెనో తెలియకున్నది. పాణినిమునియ “లోపశ్శాకల్యస్య” యను మొదలగు మున్యంతరమతాంగీ కారము నేల చేయవలసివచ్చెనో? మతాంతరాంగీకారముచేయు నతఁడు ప్రామాణికుడైన నే చేయుచుగాని క్రొత్తవానికి సాధుత్వముచేయఁబూను నతఁడు మతాంతరము నంగీకరింపఁ దుగదా. కనుక నతనియందే శ్యముకూడ నేమైయుండునో? నాయభిప్రాయము శిక్షితాశిక్షితవిద్యుల వ్యవహార స్థములగుటచేతనే యాపదములట్లు వైయాకరణాదృత్యనాదృతుల నంది నవని (అనగా శిక్షితభాషుల పరస్పరవ్యవహారమున మెలఁగు పదముల నాదరించుటయు నశిక్షితభాషుల పరస్పరవ్యవహారమున మెలఁగు పదముల నాదరింపమియు వైయాకరణులపనియని తాత్పర్యము. శిక్షితభాషులనఁగ శుశ్రూషాపూర్వకవిద్యాగోహితలు. అశిక్షితభాషులనఁగ శ్రవణ మాత్రోపలబ్ధమాత్రాదివ్యవహారస్థపదవ్యావహారికులు.) అట్లు కానిచో నాపదములు చేసినపాపమేమి? అనియు వర్ణలోపాదుల నందినచో

కదా. కనుక వ్యాకరణము వ్రాసినప్పటికి గ్రాంతగవచ్చిన శబ్దములకు సాధుత్వసంపాదకము మునిత్రయమువారు చేయఁబూననులేదు. ఆకారణమున వారియందుఁ బ్రామాణ్యబుద్ధి గలుగనులేదని తేలుచున్నదికదా.

మఱియుఁ బాణినిమహర్షి పూర్వాచార్యుల శాసనములయందు లాఘవగౌరవాదులను బర్యాలోచనచేసి తాను వారికంటె సధికలక్ష్యదర్శిగావున సంతకన్న లాఘవసమగ్రతలు కలుఁగ వలెనని సూత్రరచనకుఁ గడంగుటయేకారణముగ నాయనయందు నాయన యెంతశక్తిగలవాడైన మఱి పనునది జంతుసహజాతముగనుకఁగొన్ని పదముల విషయము మఱి వఁగా నాయనకంటె సధికతర లక్ష్యదర్శియగు కాత్యాయనుఁడు వార్తకములను గొన్నింటిని వ్రాయుట కారణముగ నాయనయందు నాయన యుఁ గొన్నిమఱచుటచే సంతకంటె సధికతమలక్ష్యదర్శియగు పతంజలి ముని యాసూత్ర వార్తకముల యావశ్యకతా నావశ్యకతలను విమర్శించి యందలి లోటుపాటులను సవరించి కొన్నిటఁ గ్రాంతభాష్యములను నిర్మించి లఘుత్వసమగ్రతలను గనఁబఱచినందున నాయనయందు నుత్తరాభివృద్ధిగ సర్వవైయాకరణులకుఁ బ్రామాణ్యబుద్ధి యేర్పడినదేగాని శాసననిర్మాతలైన సంతమాత్రమునఁ గలుగలేదు. కనుకనే “లుపియుక్తవ ద్వ్యక్తివచనే” ఇత్యాదులను పాణినిమహర్షి కాదనుట సంగతము లేకపోలేదు. మఱియు సర్వపదజ్ఞానము సర్వేశ్వరునిదిగాని యెంతయో గులైన మనుష్యులుగాన వీరిదిగాదను కారణముచే వీరికిఁగూడ మఱపు మొదలైన ప్రాకృతజనసహజధర్మముల నాపాదించినందులకు మన్నింతురుగాక. కనుక శాకటాయనాదిప్రథమ వైయాకరణులు కొన్ని పదముల విషయము మఱచియుండురనిన నొకదోషముకాదు. ఆకారణమున భాషాభివృద్ధినిబట్టి వ్యాకరణగ్రంథాభివృద్ధియని నిర్ధారణయిండఁగూడదు. భాషాభివృద్ధి జరసంఘాభివృద్ధినిబట్టి యేర్పడవలసినదేగాని తీరికూర్చుండిన యొకదీర్ఘతీవలన నగునదిగాదని “లోకాచ్చతాకికా”యను భాష్యమును

బట్టి తెలియుచున్నదిగదా. అట్లే భాష యెవరిచేతను వికారమునొందినను బడదని “సిద్ధా”యనుపదమువలనఁ దెలియుచున్నది. అనఁగా లక్షణ కర్తలు భాషను మాటుపలేరని తాత్పర్యము. అట్టి జనసంఘము తనకు వ్యవహారములో నెంతయవసరమో యంతకంటె నొకపదముపైన నధికముగ భాషలోనికిఁ జొరసేదు. అట్లు నొరనిచ్చుట స్వభావవిరుద్ధము. అట్లయినచో సీ ప్రపంచములోనిభాషలలో వ్యవహారముచేకు నవసరమగు పదములకంటెఁ జాల యధికముగఁ గలవుగదా? యవి యెట్లు వచ్చినవని ప్రశ్న రాకపోదు. అందులకు నొకజనసంఘమువ్యవహారమునకుఁ జాలినంతభాష పెరిగినకాలమున నాభాషలోఁ గూర్పబడిన వాక్యాదుల భాషమార్పుచెందక యట్లేయుండును. వ్యవహరింపఁజూచు భాషలోఁగాలముగడచినకొలదిఁ బ్రయోక్తల యభ్యాసపాటవాది లోపముల ననుసరించి వర్ణలోపాదులు గలిగి పదములు మాటుచుండును. ఇట్లు మాఱినభాషలోని పదములును బైవాక్యాదులలోని పదములును (గొన్ని మార్పు లధికమగువఱకు) నేక భాషలోనివిగఁ బరిగణింపఁబడును. ఆకారణముచేఁ బ్రపంచభాషలలో నవసరమునకుమించిన పదజాలము కనఁబడుచున్నదని లఘుసమాధానము. అప్పటి శిక్షితజనవ్యవహారస్థపదముల వాక్యపద్యాదులలోఁగూర్చి వాని నానియమములతోఁ బాటు వల్లి వేసి భద్రపఱచువారు పండితులు. అందుముఖ్యముగ వైయాకరణులు. ఆపనిసాధారణులకు సాధ్యముకాదు. కనుక వ్యాకరణమును వ్రాయుటచే భాషాప్రవాహ ముఱికట్టఁ బడినదను మాట మిగులఁ బొరపాటుని స్పష్టము కదా. గీర్వాణవాణీగంగాప్రవాహము ప్రథమదంపతి హిమశైలములనుండి బయలు వెడలిన కొలదిదూరముమాత్రమే యనఁపవాహిత స్వరూపము గలిగి పిదప గమనవేగస్థలవిశేషవతనప్రభృతులచేఁ గ్రమకలుషత్వమునందుచుండ నాస్థితినిగాపాడుటకై మహర్షులు తమతమసమయానువర్తులై సంస్థారవస్త్రమున వడియఁబోయ సమకట్టి సూత్రనిర్మాణమునకుఁ బూనుకొని రనిన సమంజసమని తోచెడిది.

ఆప్రవాహ మడ్డంకు లేకుండ నడచుచుండుటచే నానావర్ణములు నానా గుణములుగలదగుచుండుటయు నసంభావ్యముగాదు. అంతియకాని యెవరు నాప్రవాహ మఱి కట్టజూడలేదు. అనగా నాపనిసంఘమునకుఁ గాక యొక రిద్దఱిముగ్గురకు సాధ్యము గాదనియు, సంఘమట్టిపనికిఁ బూనుకొనదనియుఁ దాత్పర్యము. అట్టి గీర్వాణభాషాప్రవాహముయొక్క వికృతి రూపములే స్రాకృతాదిభాషాప్రవాహములనినచో, లోపమేమి? స్రాచీనతమములైన చరిత్రలను సూచించు వైదికతాకికసంస్కృతభాషలు కతి పయదేశభాషాసాధారణములుగఁ బ్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుచుండఁ గేవల మానుమానిక మాతృభాషాంతరకల్పన మెందులకుఁ జేయవలసివచ్చెనో? తెలియకున్నది. అది యీభాషాకుటుంబములోని భాషలకు, నీగీర్వాణభాషయే మూలమనినఁ దమభాషలకు న్యూనత వాటిల్లుచు తలంచువారికల్పనయై యుండనోపును. లేనిచో నట్టి యభూతకల్పన మెందులకు? స్రాచీనవాఙ్మయమే యీభాషాస్రాచీనతను వ్యక్తపఱచును గదా? చిరకాలముక్రిందటి వృత్తము నూహించుట యందమేకాని నిర్ధరించుట నాహసము కాకపోదు. మఱి యొకవిశేషమేమనఁగాఁచిరకాలముక్రిందట వ్యవహారములోనుండి నట్టియుఁ దమకాలమున సాధారణజన విస్తృతములగునట్టి యీభాషాపదములను బండితులు స్రాచీనకాలగ్రథితదాభాషావాక్యములయందు నామ్రేడించివాఙ్మయములయందుఁ గూర్చు వారై యున్నందునఁ దమతరువాతి వాఙ్మయరచయితలకుఁ గావలసినన్ని పదములను సంగ్రహించియుచిరని వారియందు మనము సంపూర్ణముగఁ గృతజ్ఞతగలిగి ప్రవర్తింపవలెను గాని వారుభాషాజీవములను దీసివేసి రనుట చాల యక్రమము. అట్టివాక్యములలోని నియమములను గనుగొని వెల్లడించువారు వైయాకరణులు. వారు భాషాప్రవాహ మఱి కట్టజూచి రోసంరక్షింపఁజూచిరో చదువరు లీతూరి గ్రహింతురు గాక. వారు సౌలభ్య ప్రధానప్రక్రియాప్రదర్శకులగుటయేకారణముగ వారియందు మిగిలినభాషాదివేత్తలకందఱకు నట్టిగౌరవ మందకురించెను గాని క్రొత్త క్రొత్త

పదములకు సంస్కారము కల్పించుటచేతఁ గాదు. ఇందులకుఁ బ్రమాణము “శక్తిగ్రహంవ్యాకరణోపమానే” త్యాది గ్రంథమే కనుకఁ గ్రొత్తవ్యాకరణములను వ్రాయఁబూనుటయాభాషకు నసంస్తృతత్వము నందింపఁ బూనుటయేకదా. అట్టి యీవ్యాకరణశాస్త్రము ప్రకృతివిజ్ఞానశాస్త్రమువలె నాకాలమునఁ గనుగొనఁబడి వృద్ధిపొందింపఁబడినది. విజ్ఞానశాస్త్రముప్రళయమువఱకుస్థిరములై చ పంచమహాభూతములగుణక్రియల నాశ్రయించి బయలుపెడలిసది. వ్యాకరణశాస్త్రమో నిమిత్తకారణజన్యమైన శబ్దము నాశ్రయించి యుత్పన్నమైనదని యాభేదముమాత్ర ముప్పవలెను. అనిమిత్తకారణములు క్షణికములును అనేకవిధములును గాన వానివలనఁ గలుగునొక్కొక్క శబ్దమును ఒహువిధత్వమును చచిరస్థాయిత్యమునొందినది. ఆశబ్దములలో నేకవిధానుపూర్వక ప్రతిశబ్దము కొంతకాలమైనను గొందఱిచేతనయిన నొక యభిప్రాయము బోధింపవలె నను నుద్దేశ్యముతోఁ బలుకఁ బడును గాన నాకాలమం దాకొందఱిచేతఁ బలుకఁబడు నాశబ్దములలోనే యేవిశేషములను శిక్షితవిద్యులగువారు గ్రహింపఁగలిగిరో యాయావిశేషములనే యొక-చోఁ జేర్చి-చో నదియే వ్యాకరణమనిచెప్పఁ బడును. ఆవిశేషముల నన్నిటి నొకస్థలమునకుఁ బ్రోగుచేయుటకు సాధనసామగ్రి యధికముగ నవసరము. దానికి మఱపుమొదలగు ప్రతిబంధకములు దప్పనే తప్పవు. కనుకఁ బూర్వవైయాకరణులు లక్షణములను వ్రాయక విడిచినపదములు వ్యాకరణము వ్రాసినపిమ్మటఁ గ్రొత్తఁగ భాషలోనికిఁ జేరినవేయని యనరాదు గదా. అవి మఱచుటచే మిగిలినవియే. వ్యాకరణము వ్రాసినపిమ్మట భాషపెఱుగఁగా వచ్చినపదములే యని పట్టుదలతో వాదించువారి నడుగుచున్నాను. అట్లయినచోమొదటివాఁడు వ్రాసినగ్రంథమును రెండవవాఁడును వానిది మూడవవాఁడును జూచి యుండి గదా క్రొత్తవానిని వ్రాయబూనుకొనవలయును ? అట్లయినచో వైదికప్రయోగముల మాట యటుండనిచ్చి తాకికసంస్తృతశబ్దములలోనే శబ్దమువిషయమై యేరెండవవారు లక్షణమును వ్రాయనక్కఱలేదు కదా. క్రొత్తవాని విషయమైనచో నవసరము. అట్లు జరుగవలసియుండఁగ

వ్రాసినవానికే మఱలవ్రాయుట; యందుకొత్తవాని విషయమంతగ లేకుండుట మొదలగు సంశయములమాటకు బదులేమని వచింతురు? ఆలక్షణకర్తలు భిన్నభిన్న దేశస్థులై యుండి యెవరికి వారుస్వతంత్రముగను సంపూర్ణముగ నానాటిభాష కుండిన కట్టుబాట్లను వ్రాయఁబూనుటవలస వచ్చిన పోనరుక్త్యముగాని భాష పెఱుగుచుండఁ దమతమకాలములలోని ప్రయోగవిశేషములకెల్ల వ్రాయఁబూనుట కారణముగనైన పోనరుక్త్యము కాదని నాయభిప్రాయము. ఒక్కమునిత్రయమువారును యాస్తాచార్యుఁడును దక్ష తక్కిన ప్రాచీన వైయాకరణులు పరస్పరమతముల నుగ్గడించుట కాని ఖండించుటగాని చేసియున్నట్లుచెప్పికొనఁ గానైన వినియుంటిమా? అనఁగాఁ గ్రొత్తకొత్త శబ్దములసాధుత్వసంపాదనము వైయాకరణాభిమతమైనచో నెంచైన. బూర్వవైయాకరణుల కృతుల యునొకరినొకరు తెలిసికొని యున్నట్లుగాని వైయాకరణాభిమతమగు సర్థమాత్రాలాఘవము నపేక్షించి కొత్తసూత్రముల నిర్మాణమునకుఁ బూనుకొనినట్లుగానినూచన లేవియైనఁ గనఁబడుచున్నవా? యని యభిప్రాయము. ఆయభిప్రాయమే యున్నయెడల నొకచోనైన నట్టిది వ్యక్తముకాదా? కనుక భాష పెఱుగుచుండ నా యాకాలములందు నాయావైయాకరణులు వ్యాకరణకరణమునకుఁబూనుకొనిరనుట సయక్తికమునున్యాయమును గాదు.

అందుచేఁ గ్రొత్తఁగా నిష్పాద మహాకవిప్రయోగసాధుత్వమునకై వ్యాకరణమును వ్రాయఁబూనుట పైనఁజెప్పిన యసంస్మృతత్వాపాదనమునకే కాని ప్రయోజనమునకుఁ గాదు. జనులవ్యవహారమున కెంత భాష యవసరమో యంతయుఁ బెరిగినవిమ్మట నప్పటి యాభాషకుండిన కట్టుబాట్లు క్రమముగా సామాన్యజనులవ్యవహారములో నడలుచుండ ననఁగా నపభ్రంశత్వముచందుచుండ నప్పటి వ్యాకిర్తలు తమతమ యనుభవములో నున్న యాభాషయొక్క యాకట్టుబాట్లను గ్రోడ్డికిరించిరినియే నిర్ధారణచేయవలసియున్నది. అప్పటి భాషాపరిస్థితులను దెలుపుటకే యన్ని వ్యాకరణగ్రంథములు బయలుదేరినవి. పాణినికాత్యాయనపతంజలులు సంపూర్ణముగ నాపనిని నెరవేర్చినందునఁ దరువాతిముసీకర్వులు

మజల నాపనికిఁ బూనుకొనరైఁ. బోపదేవాద్యర్వాచీన వైయాకరణులయొక్క కొత్తకొత్త శబ్దముల సాధుత్వసంపాదకశాసనములు ప్రామాణికములైన యెడల వృత్తికాచుని “యంగగాత్రకంఠేభ్యో వక్తవ్య”మృను వాచికముమాత్రము ప్రామాణికము కాకపోవునా? ప్రాచీనకాలము నుండియు భాషలో మెలగుచుండి వైయాకరణులదృష్టిని బడని ప్రయోగవిశేషములవిషయమై కొత్తశాసనమువ్రాసినను రమణీయముగాని సర్వజ్ఞుడైన ఋషియొక్క “అనంయోగోపధాత్” అను నిషేధనాకృత్యము ప్రత్యక్షముగఁ గన్పడుచుండ వ్యాఖ్యాతలు సవరింపకయుండ నట్లు చెప్పటవృత్తికారునిది సాహసము కాకపోదు. మఱియుఁ బాత్రవిశేషానుకరణేతరస్థలములఁ గవికిని లక్షణకర్తకును భేదమేమి? అనఁగాఁ బ్రవృత్తినిమిత్తము వేరు కాదని కాదు. భాషాస్వరూపనిర్ధారణలో భేదమేమని యభిప్రాయము. లక్షణకర్త యాప్రయోగము నట్లనుశాసించుటకు లక్ష్యజ్ఞానములేనివాఁడా? కవికిమాత్రము పూర్వకాలిక ప్రయోగపరిజ్ఞాన మవసరముకాదా? పూర్వకాలిక ప్రయోగములును బరకాలిక ప్రయోగములు నేకొంతకాలముననోకాక యెల్లప్పుడు వాడుకభాషలో నిమిడి యుండవుగదా. పూర్వకాలిక ప్రయోగము లాతరించుచుండఁ బరకాలిక ప్రయోగములు తలలెత్తుచుండును. కనుకనే ఋగ్వేదములోఁ గనంబడు ప్రయోగవిశేషములుతరువాతివేదములలోఁ గనంబడుకున్నవి. అట్లే సర్వకాలములయందు నాయుభయమునకు సామానాధికరణ్యము సంభవింపను. అట్లుగఁటచే వేనినో కొన్నింటిని వీడుట గ్రహించుట జనసంఘమునకు స్వాభావికమని తెలియుచున్నది. అట్టి సంఘసంబంధియగు భాషలో నొకానొకకాలపు గృహీతవిద్యులభాషకు మాత్రమే న్యాయకరణము గనుఁగొనఁబడినది. కాన నష్టిభాషలోనికి నగృహీతవిద్యుల యప్రయోగములు చాలమరకుఁ జొరఁబడవు. కావ్యాదిగ్రంథములుగూడగృహీతవిద్యులభాషలో వ్రాయఁబడుచున్నందున నాయుభయమునకు నవిసాభావసంబంధ మేర్పడినది. కనుకఁ గవియుఁ బూర్వప్రయోగపరిజ్ఞానము కలిగియే యుండవలయును. లక్షణకర్తయుఁ దనలక్షణము సర్వత్ర తల్లక్ష్యప్రయోగనో కాదో

విమర్శించి యుండవలెను. బాగుగా నాలోచించినచో నిద్దఱును బ్రయోగపరిజ్ఞాతలే. ఇద్దఱకు స్వేచ్ఛ లేదు. ఇద్దఱిప్రయోగశాసనములు తరువాతివానిచే నామోదింపఁ దగినవియే. కవి భాషలోని కట్టుబాట్లు వీడిపోకుండ రమ్యముగు పదగుంభనములచే భాష నలంకరించుచుండును. లక్షణకర్త యాగూర్పు. కవ్యభిప్రేతార్థ మెట్లు కలిగియున్నదో విమర్శించి యాభాషలో స్వతస్సిద్ధముగానున్న కట్టుబాట్లమూలమునఁ గలుఁగుచున్న దనివానిని నిరూపణము చేయుచుండును. లక్షణకర్తకుఁ బ్రయోగవిస్త్రుతి క్వాచిత్రముగ సంభవింపను సంభవించును. కవికి రసాదినిరూపణభారమున బ్రయోగప్రచ్యుతి యెచ్చినై నఁ గలిగినను గలుఁగును. కనుకఁ బ్రయోగవిస్త్రుతి యుభయసాధారణమే కాని యనుకరణేతరస్థలములలోని శాసనవిరుద్ధప్రయోగములపట్లఁ గవిది మాత్రము కొంచెము పొరపాటు. అప్పు డతనికి నవి సంభవింప వీలయిఁది. (అనఁగారాకమానవు) కనుకనే పండితులు “నిరంకుశాఃకవయ”యని మన్నించిరి. పసిద్ధప్రయోగవిరుద్ధ శాసనములెప్పుడును లక్షణకర్త చేయఁడు. ఆతఁడుచేసినశాసనములొకప్పు డతివ్యాప్త్యవ్యాప్తిదోషగ్రస్తములు కానోపును గాని యసంభవదోషగ్రస్తము లెన్నటికిఁ గానోపవు. అతివ్యాప్తిగాని యవ్యాప్తిగాని సంభవించినయెడల వ్యాఖ్యాతలు సవరించుచునేయున్నారు. లక్షణకర్తదృష్టిని బడని యనుకృతేతరప్రయోగము కవి ప్రయోగించినచో నది యందఱకు శిరమున నుంచుకొనఁ దగిఁదియే. కనుకనే “శాస్త్రప్రయోగవచసో శ్చాస్త్రం బలవ దుచ్యతే, అనిష్పన్నే పదే తేన ప్రయోగాశ్రయణం హిత”మనుకారిక యుత్పన్నమైనది. సామర్థ్యము గలిగినదని యూకారికకు నన్యార్థకల్పనము చేయరాదు. లక్షణకర్త భాషానియమముల నెట్లు మాటుపఁజాలఁడో యట్లే కవియు శక్తుఁడు గాఁడు. ఆసామర్థ్య మొక్క జనసంఘమునకే కలదు. కనుకఁ “బ్రయోగై కశరణావై యాకరణా” యను నార్యోక్తికి నొక్కొక్క కవిప్రయోగము ననుసరించి వైయాకరణుఁడు తనలక్షణమును సవరించుకొనవలసినదని తాత్పర్యముగాదు. అట్లే యయినచో నావ్యాకరణముతో నెవరికిని బని యుండదుగదా. భాష

యంతయు న్నొక కావ్యములలోనే నిమిషియండలేదు. భర్తవైద్యాది శాస్త్రములుగూడ భాషాస్థానములే. అందుచే భాషా సంరక్షణము కవికంటె లక్షణకర్తకు వేయి రెట్టిధికముగ నున్నది. వైద్యుఁ గావ్యములలో భాషలోని పదములన్నిటిని సమయము గణముగ నైనఁ బ్రయోగింప విలుగారు. ఆయాపదముల కుండిన నియమము లన్నియుఁ గావ్యములలో నుపయోగింపదు రాదు. చూడఁడు “వా పుంసి పద్మ సఖి” మ్మృచకోశము పద్మశబ్దమునకుఁ బులింగతను గూడ ననుశాసించుచుండ నాలంకారికులు కావ్యములలో నాపదము నా లింగముగ వాడఁ గూడ దనుచున్నారు. ఇట్లే కొన్నిపదములనుగూడ నిషేధించుచున్నారు. కాబట్టి కావ్యములలోఁ గవికి సంతగ స్వేచ్ఛ లేదు. కవికిఁ గవిసమయమను నింకొక బలమైన నియమమును గలదు. అట్టి కవి లక్షణకర్తకు విధేయుఁడయియే యుండవలయు నని స్పష్టపడుచున్నదిగదా. అయితే “ప్రయోగైకశరణా” వైయాకరణాయనూర్యోక్తికి నర్థమేమని మీరడుగవచ్చును. దానికీక్రింది సమాధానము. వ్యాకరణ శాస్త్రమొకప్పుడున్న భాషలోని కట్టుబాట్ల నాధారము చేసికొని యుత్పన్నమైనదిగాన నప్పటిప్రయోగవిశేషములే యావైయాకరణులకు దిక్కునఁగాఁ దరువాతి ప్రయోగముల సాధుత్వాసాధుత్వములు విషయ నిర్ణాయకసాధనములని, వానినే యొకచోఁ జేర్చినవారు వైయాకరణులని చెప్పబడుచున్నారు. కనుకఁ గవియనువానిచుట్టు, లక్షణకర్త తిరుగవలసినవాఁడు గాఁడుగదా ? మఱొక్కవిషయమేమనఁగ నాంధ్రభాషకు సంస్కృతమునకువలెఁ బ్రాచీనకాలికప్రయోగసాధుతాపరవ్యాకరణ శాస్త్రము పూర్వము కనుఁగొనఁబడి యుండఁచున దానియిప్పటి యీ వ్యాకరణము, పూర్వకవి ప్రయోగప్రమాణకము కానోపును. అట్లు సంస్కృతమున కవసరముకాదు. ఆకారణముచే నాభాషలోఁ గవిప్రయోగములకై వైయాకరణుఁడు తన లక్షణమును సవరింపవలసిన యగత్యము గలవాఁడు గాఁడు. దాని కాస్థితి గలించి పోయినది. తెనుఁగునను బూర్వకవి ప్రయోగమును లక్షణకర్త మఱచి విడిచిన యెడల దానివిషయము

మాత్రము లక్షణములోనవరింప నవసరముగాని యన్నింటివిషయమునఁ గాదు. కారణము తాత్కాలిక ప్రయోగపర లక్షణమునే తాత్కాలికప్రయోగపరముఁ జేయుటన్వాయముకాకపోవుటయే. కనుకఁ బేరుమోగిన మహాకవుల వచనరచనలను గాక యితరములను జూచి లక్షణమును దిద్దుకొమ్మరుట యసంగతముకదా. క్రొత్తపదములకు వ్యాకరణము వ్రాయనెంచినయెడలఁ బూర్వవ్యాకరణముతో సంబంధములేకుండ వ్రాసికొని నచో సంతతప్పులేరుకాని దానివలన సంతక నుపయోగము కలుగదని యిదివఱలో నేమనచేసియున్నాను. దీక్షితులవారుకవులపై నెంత గౌరవముగలవారో యీక్రిందివిషయమునుబట్టి నిర్ణయింపనగును. ఆయనకవి కులతలకమగు కాళిదాసుని “విమారనా సుభు కుతః పితుర్మహే”యను వచనము ప్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుచుండ నెక్కడనో యున్న భట్టికావ్యములోనిదగు “హపితః క్వాసి హేసుభు” వనువచనమును దీసి “ప్రమాద ఏవాయమితిబహవ”యని నిందించి యుండిరి. భట్టిన్నానిన గ్రంథము కావ్యమైనను వ్యాకరణప్రధానకముగాన దానినే పట్టి యామాట యనగలిగి రేకాని రసప్రధానకములైన కావ్యములనుబట్టి యావంతమాట నైన నెచ్చోనైన ననియుండిరా? ఆయనచే సాధారణపాణినియవై యాకరణులకుఁ గుమరని యెన్ని కవిప్రయోగములు పాణినియమునకు సరిపడునట్లు సమర్థింపఁబడలేదు? ఎట్టితోవయు లేనిచో “నిరంకుశః కవయ”యని వదలివేసిరే కాని శాస్త్రముని నిందించినట్లు కవిని నిందించి యుండిరా? అయితే పై భట్టిప్రయోగము సమకరణముగా గ్రహించి యొకరు సమర్థించియే యుండిరి. సమర్థింపవలసివచ్చినచోఁ బ్రసిద్ధమైన యాష్టశాస్త్రముననే సమర్థింపవలెఁ గాని క్రొత్తక్రొత్త శాస్త్రములవలన నాపని సాధ్యముకాకపోవునా? అట్లున్నచో నేప్రయోగము తప్పనవచ్చుచు? ఋషులయందు సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మముల నాపాదించినవారు వారి యెంతకౌశలమును బరికీల్పించియుండిరో గదా! భారతభూమి సజీవయై యున్నయెడల వారివిజ్ఞానమయదర్శనమువలననేకాని యిప్పటి మనవలనఁ గాదని యభిమానము వదలి చెప్పవలసియుండును. లేనిచో

నేదేశమందైన నేకాలమందైన నాప్రకారము కొన్ని వేలేండ్లు సర్వకళ
లతో సర్వసమర్థతలతో సర్వసంపదలతో దయాసత్యశౌచాదిసర్వధర్మ
ములతోఁ గూడినజను లనేకులున్నట్లు కని విని యుంటిమా? కనుక
వారినిఁ గాదని యచ్యుని నాసింఁగఁగలమున నెక్కించుట క్రితఘ్నత
లోనికేఁ జేరు నేమో యని నాకు భయము. ఒక్కయితివృత్తముఁ బఠిం
పుఁగు యాత్మవల్లభ్యమహాముని వైశంపాయనుఁడను గురువునాఁతిని
శబ్దచురుములగు వేదముల నగ్నికణమాపమున వెడల నుమిసెననియు
నావేదములు భూమిపైఁ బడి నశింపకుంక నావేదాధిదేవత లగ్నికణ
ములను మ్రింగఁగల తిన్దిరిపక్షులై గ్రహించె ననియు నుచ్చదిగదా!
ఇందుశబ్దము తేజోహాపమును బొందెనను నది సాధారణులకు గోచ
రించు విషయమేనా? వినువారు కన్నీయుందురా? ఇప్పుడు రేడియో
యంత్రములో జరుగుచున్నది సత్యతమగుచున్నది యేమి? ఈయం
త్రములోని యాయంశమును గన్నులారఁ గనుఁగొన్నవారు వెనుకటి
యితివృత్తము నెఱిగియున్నచో నేమైపోదురో! పాశ్చాత్యవిద్యలలోఁ
బరిపూర్ణులై మనవిద్యయందుఁ బ్రవేశముగల మనదేశీయులగు పెద్ద
పెద్దలు ఇప్పటిసర్వవిజ్ఞానము వెనుకటివిజ్ఞానలేశముతో సరిగాదని యుద్ధో
షించుచుండఁ బండితులే వారినట్లు క్రిందుఁజేయ యత్నించుట యన్యాయముగదా!
కనుక బోపదేవాదులు మనకంటె సర్వజ్ఞులని చెప్పబడి
నను మహర్షులముందఱు చెప్పఁదగినవారు కారు. “పణినాపత్యాదులు”
పాణినీయమునకుఁ గుమరనిచో “నిరంకుశాఃకవయ”యని మన్నించుటే
యదితము. ఇట్లెన్నివేలు లేవు? కవి పొరపడిచెప్పిన యంశముల
నటుండనిచ్చి కావలెనని ప్రత్యేకముగఁ జెప్పిన యంశములమాట కేమి
బరులు? చూడుఁడు. “పప పతామి హహా భభ భూతలే” మొదలగు
ప్రయోగములనుబట్టికూడ లక్షణమును సవరింప నవసరమేనా?
అట్లయినచోఁ బాణినీయమునే వదిలివేయుట మంచి దనుఁడు. పతంజలి
మహర్షి “యస్మిన్ దశసహస్రాణి పుత్రే జాతే గవాందదౌ బ్రాహ్మ
ణేభ్యః ప్రియాభ్యేభ్యః సోయ ముత్తేన జీవతి” యను కవిప్రయోగ

ము నుదహరించుటలోను “చంద్రోవశ్యవయఃకుర్వన్తి” యనిగౌరవముతో వదలివేయుటలోను తాత్పర్యము, కవిప్రయోగము, పాణినియలక్షణమునకు దూరముగా నుండవలెననియా? కేవలమును వారప్రయోగము లనే యుదహరిపడలచినచో బామరప్రయోగము తెన్నివేలు లేక? వారియుద్దేశ్యము కవి సామరుడనిగాని ప్రమాణికుడనిగాని కాదు. కవి కట్టిస్వాతంత్ర్య మవసరము. కొన్నిటఁ బొలిపాటులును సంభవించును. కనుకఁ గవిప్రయోగము ననుసరించి లక్షణమును సవరింపఁ జూచుట తమకుఁ బాండిత్యమునందలి యవిశ్వాసముగాని వేరొండు గాదు. మఱియుఁ గవి, యొకలక్షణమునే కానుకదా ప్రపంచపరిస్థితులనే దిగనాడుచున్నాఁడు, లేదా తాఱుమాఱుచేయుచున్నాఁడు. మహానదియందుఁ తామరలా ! లతాభృంగములకు దాంపత్య సంబంధమా ! మేఘపర్వతములకు స్నేహబాంధవ్యమా ! యీమున్నగు నెన్నియంశములఁ జూపవలెను. కనుకనే కవిని బ్రహ్మ యని, కవిభారతిని భారతియని, యామెకావ్యనిర్మాణమును నియమరహితమైనవరసగుచిరమైన సృష్టియని, యాలంకారికశిరోవణి మమ్మటభట్ట చార్యుఁడు స్తుతించి యున్నాఁడు. కనుకఁ గవి కొన్ని నియమములచే బద్ధుడైనఁగొన్నిట సర్వాతీత ప్రజ్ఞుడైయున్న కారణమున నాతనిప్రయోగము తప్పనుటకు నేరికిని శక్యముకాదు. అతని ప్రయోగమును బట్టి లక్షణమును దిద్దను నీతిగాదు. అతఁడు కావలసినచోట లక్షణకర్త. మఱి యొకచోట నుత్పత్తుఁడు; వేరొండుచోటఁ బ్రబుద్ధుఁడు. ఇట్లు పలుతావులఁ బలువు రవుటచేత నాతని కొక నియమములేదు; లేకపోను లేదు. కనుకఁ గవిప్రయోగముననుసరించి లక్షణమునుచది యవిచారక్షణమని నాయూహ. సంస్కృతభాషలోఁ గావ్యములుగాకయనేకగ్రంథములుదాహరణమునకులభించును గాన లక్షణవేత్తప్రయోగములకైతఃపములాడఁబనిలేదు. తెనుఁగుభాషలో నట్టికావ్యేతరగ్రంథములులేనందున నివియే వేమన్న చెప్పినదే వేదమన్నట్లు శిరసావహింపఁదగినవి. కాని వెనుకఁ జెప్పిన ట్లనుకరణమునందును లక్షణముతోఁ బనిఁబెట్టుకొనరాదు

ఓరామోతరేతివృత్తము.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

ఉన్నత సాహితీ సారకోవిదుడగు నీదిజ్ఞాగ కవిశిఖామణికవిత యసదృశభావకలాలలితమై వెలయుచున్నది. నిజముగా సాహిత్యవిద్యకు వన్నెను గొనివచ్చునవి కవికాలాదులు కావు. మనోహరమగు ధ్వనిలాలి త్యములే. అందువలననే సరససాహితీసంపన్నులగు ప్రాజ్ఞులు ప్రాగ్రౌత్తల గణింపక వ్యంగ్యభంగీతరంగితములగు ధ్వనిసంపదలనే కవితాకాంతకు జీవితసాభాగ్యచిహ్నములనుగా నెన్నుచున్నారు. కుండమాలయందలి సీతాలక్ష్మణ సంభాషణముల వెలయుచున్న భావకలాలైభవముల నిటఁ బ్రకటింతును.

లక్ష్మణుడు, శ్రీరాముడు సీతతోఁ జెలుపుమన్న పరిత్యాగకార ణమును వివరించుట.

(1) “ఓపూతచరితా ! సీతా ! నీవు కులగౌరవాదులచే నాకుఁ దగిన సతివనియు, అత్యంతానువ్రతవనియు, పావనోదారగుణశోభిత వనియు, సుఖదుఃఖముల నెడబాటు లేని ప్రేయసి వనియు, బాగుగా నెఱుంగుదును. కేవలజనాపవాదదోషనివారణమునకై నిన్నుఁ బరిత్యజింపవలసి వచ్చినది కాని, నీవు దుశ్శీల వని భావించి కాదు.” ఇది యాపూజ్య పాదుని సందేశము.

(2) సీత:—ఏమీ ! జనాపవాదమా ! సౌమిత్రి ! నాయెడ నేవియైనఁ జెడు నుడులు వెలువడెనా ?

(3) లక్ష్మణుడు:—లోకవంద్యవగుసీయెడ నపవాద మెన్నఁ దగునా ? మహర్షుల ముంగట, లోకపాలుర సమ్ముఖమున, దాశరథి ముందు, నాకండ్ల యెదుట నగ్నిప్రవేశ మొనర్చి పూతచరితపుగాఁ బ్రత్యక్షమై యుంటివి. కాని లోకము నిరంకుశముకదా !

(4) సీత:—కట్టా ! ఇట్టి నింద్యావస్థలో నీజనకరాజపుత్రి గర్భవతిగాకున్న వెంటనే జీవితమును ద్యజింపకుండునా ?

(5) లక్ష్మణ:—అమ్మా ! త్వరపడకుము. మాయన్న వేటొక సంగతినిఁ గూడ నీకుఁ చెల్పుమన్నాఁడు.

(6) సీత:—దాని స్వరూప మెట్టిది ?

(7) లక్ష్మణ:—తల్లీ ! వినుము శాంతముగా “దేవీ నీవు నామా నస సరసిజమున నిలచియుండు గృహలక్ష్మివి. కలలోఁ గన్పట్టు ప్రాణేశ్వరివి. కాంతాంతరానురాగవిరహితుండ నగు నాకు జన్మముల నీబామ్మయే సోమిదమ్మగా నుండఁగలదని నమ్ముము.”

(8) సీత:—సోమిత్రి ! ఆకౌసల్యానందనుని యనుఁగాగ సుందరములగు సందేశవచనము లాలించుటచే నామానసము నలమియున్న పరిత్యాగభేదతిమిర మంతయుఁ దొలఁగి పోయినది. సోమిత్రి ? స్వప్రాణేశుండు అన్యాయకృత్తుండగుచో మానినులకుఁ గలుగు దుఃఖము మఱే యితర కారణములవలనను గలుగనేరదు సుమీ !

(9) లక్ష్మణుండు:—మాతరో ! నాసోదరునకు నివేదింప నర్హమగు ప్రతిసందేశ మేదియైనఁ గలదా ?

(10) సీత:—మృదుభాషీ ! ఈయవస్థలో నాజనరంజకునకుఁ నందఁజేయఁజాలు సందేశ మేమి యుండును ? అయినను వినుము. ఔదట మాయత్త లందఱకును నాకుఁ బ్రతినిధిగా నిలిచి వందనముల సమర్పించి ఇట్లు మనవిచేయుము. “శ్వాపదసంఘసంకులమగు విపినాంతరమున నాథునిచే విడువఁబడి యెట్టి సహాయమును లేక యెంటరిగా నున్న ఈపేదతాలగు కోడలిని వాత్సల్యముతో దీవింపు మనుము.

(11) లక్ష్మణ:—జననీ ! తప్పక నీవినయోక్తుల మాతల్లులకుఁ చెలుపుదును. కాని సతీమణి ! మాయన్నకు విన్నవింపనగు చలుకులఁ చెలుపకంబివదేల ?

(12) సీత:—అనిశాచరనిశితశాసకునకు నేనేమని సందేశ మంపుదా ! కాని మిట్లు విన్నవింపుము. మందభాగ్యులుగా కామినిపైఁ దలపుచే శ్రేయస్కరములగు ప్రజామోదకార్యముల నిర్లక్ష్యము సేయ వలదనుము. పురుషార్థసాధనముగు శరీరసంరక్షణమున జాగరూకులై యుండుఁ డనుము. రామానుజా ! నా యీమాటలయందు రాజునింద గానవచ్చుచున్నదియో ?

(13) లక్ష్మణ:—దేవి ! ఈమాత్రమనుటకును నీకథికారము లేదా ?

(14) సీత:—మఱియు నాకోసలరాజుతో “తపోవససహవాసిని యగు క్షమాజాత వినతయై యిట్లు నివేదించిన దనుము. నే గుణహీను రాలనైనను, చిరపరిచిత ననికాని, దిక్కుమాలినదాన ననికాని, తుదకు సీత నని కాని, భావించి స్మృతిమాత్రముననైన దయఁ జూపు మంటి ననుము.”

(15) లక్ష్మణ:—విదేహరాజపుత్రీ! గాయముపైఁ గారపుపొడి పడినట్లు భావగర్భితములగు నీయీవినయోస్తులు ఆదయామయుని చెవినిఁ బడినతోడనే లోరపులుచున్న సంతాపాగ్ని భగ్గుమనక మానను.

(16) సీత:—ధర్మజ్ఞా ! మీయన్న నన్ను వినా యితరకామినల గలలోఁ గూడ స్మరించువాఁడు కాకుండుటచే నీవ యావసుమతీశునకు వలయు నుపచారములఁ జేయుచుండవలయును. ఏమఱి యుండరాదు సుమా !

(17) లక్ష్మణ:—అమ్మా ! ఇవి నీయుదారహృదయమునకు సాటియును మాటలు.

(18) సీత. పుత్రకా ! ప్రియువదలగు నాచెలికత్తియ లందఱ నూరడింపుము. ఈమందభాగినిని సర్వదా స్మరించుచుండుము. (అని రోదనము చేయును.)

(19) లక్ష్మణః—(దుస్సహవేదనతో) కటకటా ! పూత చరిత్రయగు సీతామాతను జేతులార నీభాగీరథీతీరమున విడచుటకును, ఈసాధ్వీమణి యొనర్చు హృదయవిదారకములగు పరిదేవనములఁ జెప్పలార వినుటకును, మున్నట రణరంగమున ననాయాసముగాఁ బ్రాణములఁ బాసిన నన్ను సమీరకుమారుఁడు సంజీవిఁ బోసి బ్రతికించెను. నే నానాఁడు హనుమానుఁడు నిండు నేస్తముతో నను జీవింపఁ జేసెనని తలంచితినే కాని పగఁ బూని యిట్లేడ్పించుటకుఁ గాను బ్రతికించెనని భావింపఁ జాలనైతిని. (నలుదిక్కులు పరికించి) కట్టా! ఈయడవిలేడియలు మైథిలీవిలాపముల నాలించి గణికమేతను మాని విలపించుచున్నవి. ఈరాయంచలు పరితాపపరవశలై రోదనములఁ జేయుచున్నవి. ఈవనమయూరములు నృత్యమును జాలించి జాలిఁజెందియున్నవి. ఈప్రాణులు తిర్యగ్జాతిసంభవంబులై నను ప్రశంసనీయములే. కాని కోసల మానవులు మాత్ర మెంతమాత్రమును స్థగింపఁ దగినవారు కారు. చం. హరిణములేడ్చెఁడున్ దొరఁగనశ్రులు పచ్చికమేయ మానుచున్,
గరుణముగాఁ గటావలపఁచు బొనరించెడు రాజహంసముల్
మఱి విరమించు నృత్యమును మానిని గాంచి మయూరవారముల్
బెరిమరు లాతి జంతువులై మేలొకయించుక గారు మానవుల్.

శ్రీవడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారి యాంధ్రకుండమాలః—

నిజముగా భక్తాగ్రే సరుండగు సుమిత్రానందనుఁడు సీతాపరిత్యాగ సమయమునఁ జెందిన దుఃఖ మెంత దుర్భరముగా నుండెనో కుండమాల యందు దిక్షాగకవి హృదయంగమముగఁ జిత్రించి యున్నాఁడు. ఈవిదేహనృపాలబాల కోసలరాజేంద్రుని మందిరమునఁ గాలువెట్టినది మొదలు నేడిపరిత్యాగసమయము వఱకు నొక్కరీతిని హృదయపూర్వకములగు భక్తిగౌరవములతోఁ దనయునివలెను, దాసునివలె, నాయిల్లాలి కడ మెలంగిన లక్ష్మణునకు, సతీలలామయగు నిలాతనయ నడవిపాల్సేయుటలో నాతని గుండె యెట్లు ఖిన్నమాయెనో యూహింపఁదరమా ?

సీత మఱది పరిదేవితముల నాలించి సూర్యాస్తమయమగుటను గుర్తించి యిట్లు ప్రబోధించెను.

(20) సీత:—లక్ష్మణా ! ఆస్తమయసమయ మాసన్న మగుచున్నది. మనుష్యసంచారభూము లిటకుఁ జాల దవ్వగానున్నయవి. పిట్టలునికపట్టుల కెగిరిపోవుచున్నవి. క్రూరజంతుసంతతుల కంతస్వసములు చెలరేగు చున్నవి. కావున వత్సా ! ఇక నిట జాగుసేయక నస్వీడి యయోధ్యకు వేగముగా వెడలిపోవు.

సోదరీసోదరులారా ! కంటిరా ! దిక్షాగకపింఝఁ జెంత మనోహరముగ నీ సీతాపరిత్యాగరంగమును జిత్రించియున్నవాడో. ఇట్టి ఘనకావ్యరసపూరములు కావా భారతీయమానసరాజీవముల జీవకళా విలసితములనుగాఁ జేయఁజాలినవి? చదువవలెనన్న నట్టి పావనోదార భావసుందరములగు కావ్యములఁ జదువవలయును గాని, సీరసవిషయ నిలయములగు కవనములు కావు. మృద్వీకఫలముల కంటి మాధుర్యము మృత్తికాగుళికలకు సమకూరునా ? పుత్తడి పుత్తడియే, యిత్తడి యిత్తడియే.

(21) లక్ష్మణ:—(చేతులు జోడించి) తల్లీ! శ్రీరామపత్నీ! ఇవి నా తుదివందనములు. వీనిని సావధానముగా గ్రహింపుము.

(22) సీత:—వత్సా ! సిద్ధముగా నున్నాను.

(23) లక్ష్మణ:—మాతరో ! చైవసముడగు మా యన్నయాజ్ఞకు మాఱు పలుకనేరక నిను దోడ్తొనివచ్చి ఈ నిర్జనారణ్యభూమిని బరిత్యజించిన నా యీ ప్రథమాపరాధమును తమింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

(24) సీత:—కుమారా ! పూజ్యులగు మీ యన్నగారి యానలెట్టివైనను మాతాడక నన్నుఁ గొనివచ్చి కాలలో విడిచిన నీ యోగ్యతను గాంచి యానందింతునే కాని యెంతమాత్ర మలుకఁ జెంది నిను నిందించుదానను గాను.

ఆ పావనోక్తుల నాలించి లక్ష్మణుఁడు సీతకుఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి
దశదిశలఁ బరికించి యిట్లు ప్రార్థింపఁ దొడఁగెను.

(25) లక్ష్మణః—ఓ లోకపాలకులారా ! ఈ గర్భగుర్వి స్వర్గ
మువఱకు సేవ్యుగా రథసంచార మొనర్చుదశరథసార్వభౌముని యనుంగు
కోడలు. రాక్షసాసీకముల సరకమునకుఁ బారదోలిన శ్రీరామదంస్రుని
ధర్మపత్ని. నాచే నీయడవి నేకాకినిగా విడువబడినది. కావున దయా
మయులగు మీ రెల్లరును రక్షింపుఁడు.

ఉ. దీనతఁ గేలుమోడ్చి వసదేవతలార ! నమస్తరించెదన్;

వీనుల నొగ్గి నాదయిన విన్నపముం గృప నాలకింపుఁ డీ;

మానిని నిద్రనున్న విషమస్థితి నున్నఁ బ్రమాద మొందినన్

హాని ఘటిల్లకుండను దయామతి నేమఱు కోముఁడీ యనున్.

చ. సకియలు వాడలార !; బలుసాములు దిక్పతులార ! మాత్రురీ

యకలుషజాహ్నువీతటిని ! యన్నలు కొండల తేమలార ! చే

రిక మిము లక్ష్మణుం డిదె మదిన్ మదిఁ గ్రార్థససేయు, రాజపు

త్రికఁ గనిపెట్టుఁడీ; కనికఠింపుఁడీ; కావుఁడి పోయినచ్చెదన్.

(వ! సు! కవి)

కుందమాలయందలి ఈ సీతాపరిత్యాగరంగము నెన్నిసారులు
పఠించినను తనివి తీరకున్నది. అందుచే నీరంగము నింతవిరివిగాఁ బ్రక
టించి యుంటిని.

ఇంతటితో నీ సంస్మృతానుకార కావ్య వర్ణిత భావ వివరణముల
నిలిపి ఆంధ్రానువాదకావ్యములం దీ సీతాపరిత్యాగఘట్ట మెట్టి ప్రతిభ
తోఁ జిత్రింపబడి యుండెనో ప్రకటింతును. ఉత్తరకాండకథ నాంధ్ర
ములోని కనువాద మొనర్చిన కవులు ముఖ్యముగా ముప్పవగు. 1. శిశున
సోమయాజి, 2. కంకంటి పాపరాజు, 3. వావిలికొలను సుబ్బారావు
గార్లు. ఈ మువ్వరును సీతాపరిత్యాగ ఘట్టమును దమకృతులలో మనో
హరముగాఁ జిత్రించియున్నారు.

అందుఁ గుంకంటివారితే విరచింపఁబడిన యుత్తరరామాయణములోని కరుణారసభరితములగు సీతాలక్ష్మణసంవాదనాదతరంగములు చెవికిసోకినఁ గాఱుతాభావ్వుల కన్నులనుండి కూడ దుఃఖవారిపూరితము లవిరతముగ నొలుకఁ దొడఁగును. “అపి గ్రావారోపిత్యపిదళతివద్రస్య హృదయ” మ్మను భవభూతిసూక్తి సత్యమని తోచును. పాపరాజ కవివరుఁ డుత్తరకాండదధిని మధించి సమకూర్చి ఆంధ్రాచువాద నవసితము నాస్వాదింపఁ జేసెదను.

వేల్పుటేటి యీవలిగట్టునఁ దిన్ను వింపి శిరమువంచి కన్నీటిబొట్టులు బొటబొట గట్టువై రాల వెలవెలఁబాటి మాటూడనేటక నిలిచి యున్న మఱచిని జూచి బెగడంపి యాజనకనంపిని యన్న తొలిపలుకులు.

ఉ. విన్నతనంబు వించెఁ బురి వెల్విడిఁప్పటినుండి నీ మొగం

బున్న తెఱంగుఁ గాంచి దిగులొందుచు నుండు నిదేమో యంచు మీ
యన్నకుఁ దత్సహోదరుల కాపులకున్ శుభమే కదన్న నీ
కన్నుల నేల నశ్రువులు గ్రమ్మెడిఁ దెల్పు గదన్న లక్ష్మణా !

ఉ. మానసికవ్యధల్ రుజలు మాన్పంగ నోపిన పుణ్యరాశి గం
గానదిఁ జేరి యుండియు గస్తిపడన్ దగునయ్య వేడ్తతోడుత
నీ నది దాటి తాపసులయింతులఁ గన్గొని భూషణావళుల్
కానుకలిచ్చి దీవనలు గైకొని వత్తము రమ్ము చెచ్చెరన్.

అని యా యమాయకురాలగు నిలాతనయ పలుక సుమిత్రానంద నుడు మూఁగవానివలె మాతాడక యా ప్రజావతిని గంగయావలియొడ్డునఁ జేర్చి యతిప్రయత్నముచే నశ్రుపాతము నరికట్టుచు పెదవులదుర నేల నవలోకించుచు నిలిచియున్న రామానుజుని ముఖవైవర్ణ్యము నాసారసాక్షి పరికించి భీతహృదయయై మఱచితో నాడిన యావలి జూలి మాటల నాలింపుఁడు.

చం. పరసతు తెల్లఁ దల్లులుగ భావనసేయుదు వెల్లవేళలం

బరధనమన్న హాలహలభంగిగఁ జూతువు బొంక వెన్నడున్

బరుషములాడ వెవ్వరిని బ్రాహ్మణభక్తియు రామసేవయున్
దిరమగు నీకుఁ దండ్రి జననందితకృత్యము లెవ్వి యియ్యెడన్.

కం. మన్ననఁ దొలంగి నిను మీయన్న నిరాకరణచేసి యాడెన్ నీ కా
యన్నపము భక్తి దొలఁగెన్ కన్నాయమ నేమియైనఁ గాఢించితివో

కం. గురునింద యాచరించితొ పరదూషణ చేసితివో కృపారహితుఁడవై
శరణన్న వారిఁ ద్రోచితొ యరులకు వెన్నిచ్చి వేగ యరుడెంచితివో.

శా. సామి త్రి! భయమయ్యెడిన్ నుడువు మాత్మ్యాదేవిజామాత యా
శ్రీమత్పద్మదళాక్షుఁ డాపవికులక్షీరాబ్ధిపూర్ణేందుఁ డా
హేమత్పాధిరధీరుఁ డాయసురమత్తేభేంద్రహర్యక్షుఁ డా
శ్యామాంగప్రభుఁ డామహాప్రభుఁడు లెసై నయున్న వాఁడే పురిన్.

ఈ పద్యరత్నము వినిర్మల ప్రణయముగ్ధయగు ముద్దియ నిజజీవితేశుఁ డా
పన్నుఁడై యున్నవాఁడేమో యను వేగిరిపాటుతో నాథుని కుశలమును
దెలిసికొన నాపుు నేరితిని ప్రశ్నించునో యాగీటును జాటుచున్నది.
ఈ కుశలప్రశ్నము నాలించి లక్ష్మణుఁ డెట్టకేలకు మనసుఁ జిక్కుబట్టి
మెల్లగా ఎదిసె కన్నయాన నెఱింగించుట.

ఉ, ఇంతకుఁ బూనివచ్చి వచియింపకపోదునె విన్ను తల్లి ! దు
శ్చింతలు దైత్యుచేబడిన సీతను గ్రమ్ముట నేలుచున్నవాఁ
డెంతవిమోహి రాముడని యెగ్గులు వల్లిన నాలకించి భూ
కాంతుఁడు నిందఁజెంచి నినుఁగానలలోపల డించి రమ్మనెన్.

ఉ. అంచిత వామలూరు జననాంతర భూముల నిన్ను డించి ర
మ్మందు రఘూద్వీపము డనిచె నక్కట యెక్కడ నిల్చి యెట్లు వే
గించెద వన్ను ! యెవ్వరు సఖిజను లయ్యెద రమ్మ ! యేమి యూ
హించి దిసంబు లింకఁ గ్రమియించెద వన్ను ! బతివ్రతామణీ !

ఉ నీవిమల ప్రభావమును నీవినయాదికసంగ్గణంబులున్
దేవుఁ డెఱింగియుండియును నిందలకున్ బుయిలోడి యోజగ

త్వావని ! నీవుగోరిన నెపంబున నిచ్చటి కంపినాఁడు గా
కీవరహాభి నేకరణి నీదగలాఁ డతఁ డింకమోఁదటన్.

సీత యీ యసహ్యమగు లోకాపవాదమును, దుస్సహమగు
శ్రీరామపరిత్యాగమును విని యాపలుకుల నమ్మఁ జాలక సామిత్రిని
బ్రశ్నించుట.

చ. కళవళ మంది తెల్పితివొ కాక పరామఁడ దప్పవంటివో
కలఁచునన్ రఘూద్వహఁడు కానలలో ననుఁ ద్రోయఁ బంచునే
తెలిసి గణింపు లక్ష్మణ ! మతిభ్రమ యైనదో హా ! సహింపు మీ
ప్పలుకు లెఱుంగకంటి వెతఁ బాటిలె నీకొక భ్రాంతి యున్నదే.

చ. పతి మతి నెంచెనేమొ తనుఁ బాసి యశోకవంబులోపలన్
బ్రతుకదె పెక్కునా శ్లనుచుఁ గ్రమ్మఱఁ దాఁ జరుదెంచి శత్రునిన్
హతునిగఁ జేయు నేలు పను నాసగదా బ్రదికించె నాటి కా
గతి నిక నేమి యాసఁగొని కాయము నిల్పునుఁ దెల్పు లక్ష్మణా !

చ. ఎఱుగని మూఢు లాడుకొను నెగ్గులకున్ భయమంది యప్పుడే
కఱకు మఁచుటో విభుఁడు కాననసీమకుఁ బంచె గాక య
తైఱఁ గొకసారి నన్నిలిచి తెల్పి మనోవ్యధతీర్చి నిన్ను నే
మఱ నని బంపఁడయ్యె నభిమానము గూర్చియు నెందుఁ బోయెనో.

అని యిట్లా సీతామతల్లి తల్లడిల్లి తిరుగ నాభూరమణప్రణయ
సమీరణప్రసరణము నిజజీవితమును రవణింపఁ జేయ నిట్లు పలికెను.

శా. ఆకర్ణాయతనేత్రమై మణిమయోద్యత్తుండలద్వంద్వశో
భాకీర్ణాంచిత గల్గమై సురదనంబై సుందరభ్రూముతం
బై కస్తూరితచంద్రికావిలసితంబై యొప్పు శ్రీరాముమో
మికాయంబునఁ జూచు భాగ్య మిక లేదేమో సుమిత్రాత్తజా !

చ. వనముల కేలవచ్చితివి వల్లభుని న్నెడఁబాసి యొంటిగా
నని మునివత్తు లెల్ల గుమియై యడుగన్ ధృతిమాలి వారి కే

మని వివరింతు నింత విపదంబుధి నేకరణిం దరింతు నే
యనువున నీ ప్రతిక్షణమహాయుగముల్ క్రమియింతు లక్ష్యణా !
సీ. అన్నలక్ష్యణ ! యింక నాలస్యమేటికిఁ

జను మయోధ్యాపురంబుచకు నీవు
మువ్వరత్తలకును మ్రొక్కితినిని తెల్పు
మచటి బంధుల నెల్ల నడిగితి నను
మతికృపాభుచకు రామావసీంపునకు నా
మ్రొక్కుగా నతిభక్తి మ్రొక్కు మీపు
తనయాజ్ఞఁ దలఁ దాల్చి జననింద తనుఁజెంద
నీక కానలఁ జరియింతు ననుము

తే. భూజనుల బాంధవుల లెస్స ప్రోవుమనుము
తలప నాకేడుగడయుచు దానె యనుము
భావ మెప్పుడుఁ దనమూర్తిఁ బాయదనుము
నెన్న యొకయింత నామీఁద నిల్పు మనుము.

తే. పోయిరమ్ము శుభంబులు బొందు నిన్ను
నన్ను మఱవక యుండుమా యన్న యనుచు
గన్నుగవ నశ్రుధారలు గ్రచ్చుకొనఁగ
నన్నెలంతుక దీనయై యడలుచున్న.

లక్ష్యణుడు హృదయవిదారకములగు నాయిల్లాలిజాలిపలుకుల
నాలించి మనసు చెదర నెట్టకేలకు దిట్టయై పలికెను.

క. చనఁ గాల్గురాక చన కింక

జనదని ధేనువునుఁ బాయఁజాలని వత్సం

బునుఁ బోలి జాలిఁగొని యో

జననీ ! జననాథుఁ గొలువఁ జనుదునె యనుచుకా.

ఉ. అల్లన మ్రొక్కి కాళ్లు వడఁకాడఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి మే

నెల్లఁ జలింప హోయమని యేడ్చుచుఁ బెద్దయెలుంగుతోడ మా

తల్లిని జించి సోయెదను దాపసకామినులార ! కూర్చి సు
ధిల్లంగఁ బ్రోవరే యనుచు దీచిత లక్ష్మణుఁ డేగె నయ్యెడక.

అప్పు డాకోసలశృపాలకాంత తల్లడ మందు మ లక్ష్మణుఁడు మరలి
తనకడకు వచ్చుచున్నాఁడేమో యనునాసతో నాతని రథమువైపు చూ
పులఁ బ్రసరింపఁ జేయుటను, పాపరాజకేండ్రుఁ డతిమనోహరముగ
వర్ణించియున్నాఁడు.

తే. రమణి మఱికొంతదాఁకను రథముఁ జూచుఁ
దరుణి మఱికొంతసేపు కేతనముఁ జూచు
గాంత మఱిమీద రథపరాగంబుఁ జూచుఁ
బడతి మఱియంతటను వట్టిబయలు చూచు.

రామారుజుఁ డేగిపిదప నాశ్రీరామకాంత యెదను భావించిన
తలపులలాలిత్వ మెంత మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినదియో పరి
కింపుఁడు.

సీ. బడిమీద నిడికొని యరముపైఁ జేర్చుట
చేరిక కది కడసారి యేమొ
చెక్కుఁ జెచ్చుట చేలచెరుగునఁ దుడుచుట
చెలిమికి నది తుదిచీటి యేమొ
పుట్టితావి కప్పురనీడె మిచ్చుట
యనురాగమున కది యవధి యేమొ
కోరిన పరి కిచ్చుకొనుటది కరుణా
ప్రబంధమునకు ఫలగ్రంథమేమొ

తే. మోము మోమునఁ గదియించి ముద్దుఁగొనుట
యదియె మోహంపుఁ బనికిఁ దీరుదల యేమొ
యెల నగవుదేరఁ జూచి లోపలి కనుచుట
మేలుచిన్నెల కది పోలిమేర యేమొ.

ఘనాశయులారా ! నై దేహీవదనారవిందమునుండి వెలువడిన యీ భాసురానురాగసౌరభసుందరములగు ప్రణయగేయములు వీనుల సోకినఁ గంటఁ దడివెట్టని ప్రాణి యుండునా ? వినిర్మల ప్రణయపాశబద్ధ లగు సతీమణులు నిజప్రాణవల్లభుల యెడఁబాటున కెన్నిరీతులఁ దల్లడ ముంచుదురో? యెన్నివిధములఁ బలవరింతురో యాజాడలన్నియు నిటఁ బాపరాజ కవిచంప్రనిచ్చే జక్తగా వ్యక్తీకరింపఁబడినవి.

సోదరీసోదరులారా ! కంటిరా? మనకంకంటివారి యకుంతితకావ్య నిర్మాణనైపుణ్యముచు? మనసుఁ గరఁగించు భావలాలిత్యనిర్మితికే కవిత యనుచేరు. జీవితలతను జిగింపఁజేయురసమునకే యమృతమనిచేరు. ఇంతటితోఁ గంకంటివారి కవితామృతస్రవంతిని నిలిపి, ఆంధ్రకటత్వరంగ మున సన్నుతి కెక్కిన తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణత్నా కరమునైపు మనసు మరల్చుము.

అట సీత లక్ష్మణుని ముఖవైఖరిని గాంచి ప్రశ్నించుట.

ఉ. కారణమేమి నన్ను దశకంఠకులాంతకుఁ డెగ్గు వల్లెనో
నేరమి గల్లెనో యకట నిక్తము నా కెఱిగింపు మెట్టి దు
ర్వారమహోవృధక బోరయువాడవు కావు వివేకవిశ్రుతా
చారుడ వైన సీతని విశాలవిలోచన గారవించినక.

రామాయణుని దీనపరిచేవనోక్తులు.

ఉ. ఇత్తైఱఁ గాచరించుటకు నే నిది యేటికి నియ్యకొంటి నీ
యత్తమురాలి నోబలుక నోపగవచ్చునె యంచు వెండియుఁ
జిత్తముఁ గూడఁదెచ్చికొని చెప్పక పోదని నిర్ణయించి డ
గ్గుతిక వెట్టి లక్ష్మణుఁడు కోమలిఁ జూచుచు నశ్రుల్లాల్చఁగా.

ఈపద్యరాజము సాధుజనులకు దుస్సహదుర్వార్త నెఱింగింప వలసివచ్చినపుడు సజ్జనచిత్త మెట్లు వ్యాకులాయత్తమై యుట్టుతలూగు వివరించుచున్నది. లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామసందేశ మందిచ్చిన యాసతీమణికిఁ గలిగిన యలజడుల నీరీతిని గవివరుఁడు వర్ణించి

క. పలుకుడిగి పెదప్రొద్దా

కులదృష్టి మఱుదిఁ జూచుఁ గొండొక నవ్వున్

దలయూచు ముక్కుపై నం

గుళ మిడు వెఱుగఁడు వగలకుఁ గొలు విచ్చున్.

సీత తన్నడవిని డించిరమ్మనిన శ్రీరాముని నిందింపక తనకర్తమును నిందించుకొనుట.

సీ. అఖిలధర్మసితి నపచారి యందునే

యావనంబునఁ దప మాచరించెఁ

గరుణానముద్రుఁడు గాఁడందునే యట్టి

యపరాధి కృతకవాయసముఁ గాచె

నాశ్రితరక్షమై నర్థిలేడందునే

పగతుతమ్ముని రాజ్యపదవి నిల్పెఁ

బాటించి నన్ను సంభావింపఁ డందునే

నాకుఁగా నెన్ని యత్నములొ చేసెఁ

తే. బతి జనించినకోలెను బరహితైక

లోలమతి యొడల్ సిదిమినఁ బాలు వచ్చు

నాతఁ డిది కార్యమని నిశ్చయంబుచేత

నానుభాగ్యంబ యొండొక వేయునేల.

సీత తనవానికి సందేశమంపుట.

చ. అతులితపుణ్యమూర్తులగు నత్తలకెల్లను నేను భక్తి మ్రొ

క్తిని నెఱిగింపు సూర్యకులకేతువునా విలసిల్లు రాము సం

తతిభరియించి యున్నయది దానికి శోభనమందఁ గచ్చప

స్థితినియిం దలంపు దయ సేయుఁడు మీరని యప్పగింపుమీ.

క. జనపతికి నింక నేనే

మని చెప్పిన సేమియగును నది గడచన నై

నను నూసువోక వెండియు

ననియెద నొకమాట రఘువరానుజ నీతోన్.

చ. తనమదిన్తోక్త యుష్మలిక దక్కిన మంచిది దానిఁ బాపఁగా
నని తలపోసి చేయుపని కక్షట యేచును లోనుగానె నా
కు నెఱుంగఁజెప్పి పొమ్మనుటకుం దగ నే మొగమోటలేక మ
న్ననయెడనైన రాజులమహాబులు గ్రిష్పఁగఁ బల్లి గల్గునే.

ఉ. మేనికి సంతవంతఁ బడ మిక్కిలి కాఱియఁబెట్టి నొంపఁగాఁ
బూనితి నోర్వకున్న సది వోవునె యట్లు జఁయువారలున్
మానములేక యీ తులువనూటలు నాదెస నాడ దుస్సహం
బైనది దీని మానుపు నుపాయము చొప్పుడ దేమి సేయుకన్.

*ఇంతటితో తిక్కమఱి కవితావైఖరిని ముగించి వావిలకొలను
సుబ్బారావుగారి యుత్తరకాండములోని సీతావివాసఘట్టము నుదహ
రింతును. లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామశాసనమును విశదీకరించుట.

ఉ. తల్లి వచింతు నేమనుచు దారుణవార్తలు పట్టణంబులం
బల్లెల నిన్నుఁగూర్చి జనవర్గము పట్టుట తాను గొల్వులో
నెల్లరుఁ జెప్పగా విని మహీంధ్రుఁడు దుఃఖముపేర్చి హృదయతం
బెల్ల వచించి నాకుఁ దనయింటికి నేగెఁ బలివ్రతామణీ !.

ఈమర్వార్తను విని సీత పరితపించుట.

ఉ. పటికిఁ బుణ్యశీలుఁడు నరేంద్రుఁడు రామవిభుండు నివ్వనీ
వాటికిఁ బంచె నిండు నటువంటి యసక్త ప్రతి యేమి చేసితో
బోటి యటంచు నన్ను మునిపుంగవు లాడఁగ నేమి పల్కుదున్
బాటి దొఱంగి నావిభునిపై నెటు చెప్పురు నిర్దయత్వమున్.

అని పరితపించి సీత తనవారికి సందేశముల సందఁజేయుట.

* తిక్కన యిక్కడ నీకనోటనాడించినమాటలనీటు సాటిలేని భాటచు బడి
పరిగిడినది !

క. నామాఱుగ భూపతికిని సామిశ్రీ మ్రొక్కి వ్రాలి చరణంబుల మీ
సేమంబు నడిగెననుమి యామాఱిని జెప్ప వచ్చు యత్తల కెల్లన్.

ఉ. పేరుల రిత్తనిందలకుఁ బాల్పకకుండెడుచట్లు, ధారుణ
భారము బూను మంచుచు; భార్యకుఁ బ్రాణవిభుండె దైవతం
బారగఁ జుట్టమున్ గురుప్రసాదచు బ్రాణము కంటె మిన్నగా
సారసనేత్ర భర్త కెలసంబులు దీర్పుటె యుక్త మెప్పుడున్.

క. అని నాసంగ్రహవాక్యం
బురుజెప్పుచు బతికి నింకఁ బురికిం బొమ్మా
కనుమీ నను గర్భము చి
హ్నమును దాల్చిచదాన నెట్టి యలజడి గలిగెన్.

ఇంతటితో వావిలకొలనువారి కవితను ముగించి రామ
నారాయణకవులు విరచించిన కుశలవట్టాభిషేకనాటకములో నీసీతా
పరిత్యాగరంగమునందలి కొన్నిపద్యముల నుదహరింతును.

సీత శ్రీరామపరిత్యాగవార్తను విని లక్ష్మణునితో నన్నమాటలు.

చ. వరమున మున్ గురంగమును బట్టంగ బోయెడు కాలమందు
జనకజఁ జూచుచుండవలె జాగ్రత్తతో నని యేగినట్టి య
న్నచుకులవర్ధనుండె యనుమానము బూనక కాననాళిలో
నను విడనాడి రమ్మనియెనా నిరుఁ దెల్పు సుమిత్రపుత్రకా.

ఉ. ఇంతకు రామభూపతి యహీనగుణాఘృడు లోకనిందకై
కాంతను నన్ను వీడి త్రిజగంబులయందునఁ బ్రాపించున్న భా
స్వంతుకులప్రసిద్ధికిని భంగము జేకుటకుండఁ జేసి నా
కంతియ చాలు నీవు వగపొందిన లాభము లేదు లక్ష్మణా.

ఇంతటితో నీకుశలవట్టాభిషేకమును ముగించి పండిత కె. సుబ్ర
హ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే విరచింపఁబడిన కుశలనాటకమున సీతాపరిత్యాగ
రంగ మెట్లు కరుణారసోచితముగాఁ జిత్రింపబడినదియో వివరింతును.

సీత శ్రీరాముడు తన్ను విడనాడె నన్న సంగతిని చెలిసికొని మనసార
దాశరథినిఁ దలంచి యిట్లు పలికెను.

సీ. పిన్ననాటనుగోలె నిన్ను దైవముగాఁగ

నెన్నియుండిన భక్తి నెన్నవలదె

అలరావణుని బాధ లన్ని నే నోర్చినీ

కొఱకునై మనుట యంతరయవలదె

బంధుల రాజ్యంబుఁ బాసి నే నీవెంట

కానకు వచ్చుట కాంచ వలదె

అనదయే దీనయే యబల గర్భిణి యంచు

ననుభ్రావ సత్త్వప కనఁగవలదె

గీ. మనసు తాయె నీకు నోమచుజపాల

భవననుతనామ రవికులాంభోధిసోమ

దాసవిరామ సత్త్వసాధారసీమ

రమ్యగుణధామ శ్రీరామ రామరామ.

సీత సామిత్రితోఁ దరవారి వందఱి నడిగితిని తెల్పుమరుట

సీ. అరయ కౌసల్యాదియత్తల నడిగినా

వందనంబుల నీవు పలుకు మన్న

భరతశత్రుఘ్నుల కఱయ నాకడసారి

దీవళను నీవు తెలుపు మన్న

మారామచంద్రతో మరణవేళను దన్ను

నడిగితి నని నీవు నుడువు మన్న

ఇకనైన సపక్షిరి యేమియు లేక తా

హాయిగ నిద్రింపు మనఁగదన్న

గీ. తన్ను దైవంబుగా నమ్మి యున్న కాంత

కకట ప్రతిఫలం బిదియె యంచనఁగదన్న

తనదు నుపకృతి మఱువనం చనగదన్న

మహిని నీజానకిని నింక మఱువ కన్న.

ఇంతటితో పిపంశితభాషితముల ముగించి శ్రీబులుసు వెంకట నుబ్బారావు బి. ఎ. బి. ఎల్. గారు రచించిన కోసలసామ్రాజ్యనాటకమున లక్ష్మణుడు భరతునితోఁ దాను సీతను విడనాడిన దుఃఖవార్తనుఁదెల్పు రంగము హృదయముగాఁ జుత్రింపఁబడి యున్నది. దాని నిటఁబ్రకటింతును.

లక్ష్మణ :—సంతతభాష్యధార యూపరమపావని పట్టుపైఁటను బూర్తిగాఁ దడిపి వేసియుండెను.

భరతు :—ఈలోకము మేలుకొఱకు దుఃఖముల నెల్లఁ దానె యనుభవించుచున్నది గదా.

లక్ష్మణ :—నిశ్చయము...“నాకంటికొనలనుండి వేడికన్నీటి నిక నీపుడమిపైఁ బడసియను. అది యార్యపుత్రున కమంగళావహము. పరిత్యజింపఁబడినను నీసీతకు శ్రీరామచంద్రుడే పతి, గతి, ప్రాణము దైవము అనిచెప్పము. పూజ్యులగు నాయత్తలకు నమస్తారములను, మఱుదులకు దీవనలను జెప్పము. నాపై దయగలదేని యీ సీతను మఱచి పొండని యందఱ వేడుకొనుచుంటి ననిచెప్పము. లక్ష్మణా! రథముపై రాజధానికి మఱలుము. మఱియు మీయన్నగారికిఁ దోడ్ప డుము.” అని చెప్పుచుండగా నాహృదయము ద్రవమైపోయినది. నాదే హము ముచ్చెమటలు పోయుచు నించుక వడఁగ జొచ్చెను. కనులవెంట నూఱక కన్నీరు ధారగా రాజొచ్చెను. అది కేవలము విచారమనియుఁ దోపదాయె. నాశిరస్సు భక్తిచే నమ్రమాయె. చూపు లాపె పాదపద్మము లపై నిలచినవి. చేతులు నమస్తరించుచుండెను.

భరతు :—అహా ! ఏమి యాభావపారిశుద్ధ్యము ! నిష్కలం కప్రేమ ! నిర్మలభక్తి ! సీతా ! నీవు ధన్యవు. కాదు. నీజన్మచే నీలోకము ధన్య మైనది. సతీత్వమున కాదర్శము నీభూమియందు నిలుపుటకై, యవ తరించితివి.

పాఠకమహాశయులారా ! యీరీతిగాఁ బైనఁ బేర్చొనఁబడిన సంస్కృతాంధ్రకవిమరులెల్లరును సీతాపరిత్యాగఘట్టమును మనోహరముగాఁ జిత్రించి యుండ భవభూతిమహాశయుఁ డారంగము సంగతిఁ దననాటకమున సంఘటించుకుండటకుఁ గారణ మేమియో తెలియకున్నది. మఱియు నుత్తరరామచరితమునందలి యుత్తర్నాటకమునఁ గూడఁ బరిత్యాగసమయమున సీతాలక్ష్మణసంభాషణరంగముఁ జేర్పఁడయ్యె. ఆయంతర్నాటకము సీత ప్రసవవేదనచే గంగలోఁ బడుట మొదలుకొని చిత్రింపఁబడినది. “ఏకోరస్యః కరుణాపత్ర” అనిగర్జించిన కవిసింహుఁడు కరుణారసపోషకమగు సీతాపరిత్యాగరంగమును విడచుటకుఁ గారణముఁ గానవచ్చుటలేదు.

ఇట భవభూతివిరచితమగు నుత్తరరామచరితము నందలి యితివృత్తవిన్యాసమును గూర్చి కొంతచర్చింపఁ దలంచితిని. కావున సోదరులందరభావముతోఁ దిలకింపఁ గోరుచున్నాను.

మగఁడు మగువ మనుగడ చెడె నను నెవమున విమలచరితయగు సతి నడవికిఁ బో నడచినపుడు దురంతచింతాసాగరమునఁబడి యడలుచున్న యూతరుణీమణి కాతరుణమున కరుణారసభరితమగు నిజరమణప్రణయసందేశవాణి తరణియై తనరారు ననుటకు సందేహములేదు. కావుననే దిజ్ఞాగకపీంఠుఁడు కుందమాలలో సీతాజీవితమును గాపాడఁగోరి శ్రీరామప్రణయసందేశమును లక్ష్మణునిచే నందఁజేసి యున్నాఁడు. ఇటఁ జిత్రింపఁబడిన లక్ష్మణసంభాషణములు ప్రకరణౌచిత్యమున కెంతయు సహకారముగాఁ దనరారుచున్నవి.

భవభూతి యట్టి యనుకూలానురాగవార్త నందిచ్చి సీత ప్రాణముల నిలువఁబెట్టఁ బ్రయత్నింపఁడాయె. నిక్తముగా శ్రీరామునకు సీతపైఁ జెక్కుచెదరని మగ్నవ యెడలోఁ బదిలముగా నున్ననాఁడు ప్రజాపవాద కలంకాపనోదననిపుణుఁడగు నాభూరమణుఁడు రహస్యముగా నిజప్రణయినికి నిష్ఠలంకానురాగనుందరములగు సందేశ

ముల నందఁజేయక, యశనిపాతములవలె హృదయదారకములగు కేవల పరుషపరిత్యాగోక్తులఁ దెలుప సాహించునా ?

దారుణముగు పరిత్యాగవార్త కర్ణపుటములఁ బడినతోడనే హృదయము విదీర్ణమై సీత యంతమొందునేమోయను సుశయసమయమునఁ బ్రాణేశుని ప్రణయసందేశము అమృతధారవలె కడసంటియున్న జీవితకళ నుద్దీపింపఁజేయు ననుటకు సునియము లేదు. భవభూతి వెంటనే యట్టి యమూల్యసందేశము సందియ్యక సీత సుతులఁ బ్రసవించిన పండ్రెండేండ్లకు సీతారామసమావేశరంగమును సృష్టించి యున్న శ్రీరామునకు సీతపైగల ఘనానురాగసంపదను రామునినోటఁ బ్రకటింపఁ జేసియున్నాఁడు.

నిజముగా సీరంగ మిట సీతాజీవితసంరక్షణార్థము చిత్రింపఁబడియుండలేదు. మఱేమన దుస్సహసీతావియోగముచేఁ గృతీభూతుఁడై యున్న శ్రీరాముఁడు పంచవటీదర్శనముచే ద్విగఁగోక్షృతావేదనుఁడై మడయునేమోయను భయమున సీతాకరస్పర్శసంభాషణముల సమకూర్చి యాకోసలన్యపాలునకుఁ బ్రాణభయము రాకుండఁ గాపాడుటకు రచింపఁబడినది. ఈసంగతి యుత్తరరామచరిత్రతృతీయాంకమున నడచిన మురళీభాతమసాప్రసంగముచే సువిదితమగుచున్నది. పరికింపుఁడు.

మురళీ:—సఖి! తమసే! జానాస్వేవ యథా వధూపరిత్యాగప్రభృతి శ్లో. అనిర్భవో గభీరత్వా దంతస్తూఢః ఘనవృథః

పుటపాక ప్రతీకాశో రామస్య కరుణోరసః.

తేన రామభద్రేణ వధూసహవాసవిస్రంభసాక్షిణః ప్రదేశా దప్టవ్యాః.... అతః పదేపదే మహంతి ప్రమాదస్థానాని శంకనీయాని.

తమసా:—ఉచితమేవ దాక్షిణ్యం స్నేహస్య....

(ఉత్తరరామచరితము)

ఈపై భాగమునకు శ్రీ జయంతివారియాంధ్రానువాదము.

మురళీ—సఖి తమసా ! వధూపరిత్యాగము మొదలుకొని

గీ. అతిగభీరమగుట నగపడమ పైకిఁ

గాని లోనమిగులఁ గనలుచుండు

గుతగుతమనుచు నుడుకు పుటపాకముగతి,

గురుతరమగు రాముకరుణారసము.

రామభద్రుఁ డిప్పుడు మరల నిటకు వచ్చి పూర్వపరిచితములైన పంచవటీవచన దేశములఁ జూడనైయున్నవాఁడు అందువలన మాటి మాటికి మహాప్రమాదములు గలుగవచ్చును....

తమనః—స్నేహమునకు దాక్షిణ్య ముచితమే....

ఈప్రసంగముచే రాముని ప్రాణములఁ గాపాడ నీతను రాముని కడకుఁ దోడ్కొని వచ్చిచ్చు విదితమగుచున్నది.

ఉత్తరరామచరితముఁ దృతీయాంకమునందలి శుద్ధవిష్ణుభము వింతమార్గమున నడచినది. కారణమేమన ధీరోదారుఁడగు పురుష సింహుఁడు కాంతావియోగముచే సంత మొందస్థితికి రాఁగలఁడని తలఁచి యా యాపద నివారింప నెంచిన కవిశేఖరుఁడు బేలకూ యబల, పైగా నెలలునిండిన చూలాలు, కేవలపతివియోగచింతనే కాక దుస్సహజనాప వాదభేదమునఁ గూడ మడయుట తప్పదని తలఁచి యావిపత్తునుండి యాయార్తను గాపాడఁ దగు రంగమును సంఘటింపవలదా? అట్లాసర్పక మేరుధరాధరధీరుఁడగు రాముని జీవితమును గాపాడఁ దలంచుట వింత కాదా?

మఱియొక వింత. సీత శ్రీరామునితోఁ దనకు గంగాతీరమునందలి మునిపల్లె దర్శింపఁ గుతూహలము కలదని నివేదింప నాదాశరథి వైదే హిమనోరథము నీడేర్చు నెపమున నాపెను గంగాతీరమునందలి వాల్మీకా శ్రమముచెంత విడచిరమ్మని తమ్మునితోఁ దెలిపెను. సౌమిత్రియు నన్న యాజ్ఞానుసారము నుకుమారియగు జనకకుమారినిఁ దోడ్కొనిపోయి ప్రాచేతసాశ్రమమునకు సమీపముగా గంగయొడ్డున దిగవిడిచి తిరిగి వచ్చి యావార్తను శ్రీరామునకు నివేదించి యుండెను.

ఇట్లు నిజప్రేయసి తపసివల్లెపొంత గంగదరిని విడువబడెనని యెఱింగి యుడుటచే శ్రీరాముఁ డింతగాఁ జింతఁజెందవలసిన యగత్యము కావరాదు. కావున రఘువీరుఁ డింతటి వంతలపాలగుటకుఁ గారణమేమి? గిన్నెసర్వయగు నుష్వేసుత విడువబడిన యడవి స్త్రూరమృగభయంకరా రణ్యమేను కాదే ! అదియొక యహింసాసుందరమగు శాంతపావనతపో వభూమియే ! అందుచే భవభూతికివివరుడు వర్ణించినంతటి శ్రీరామ దుఃఖావిర్భావముచకుఁ దగినకారణము కానరాకున్నయది.

పరిశీలింపఁ గోసలనాచ్యభాముఁ డగు శ్రీరాముఁడు, భవభూతికివి వరుడు చిత్రించినంతటి దురంతచింతలకు లోనగు బేల కాఁడు. మేరుచగ ధీరుడగు పురుషసింహుఁడు. ఈసంగతి నీ క్రిందిఘట్టములు ధ్రువముచేయు చున్నయవి. బాలరామాయణమున నారమఁడు శ్రీరాముని గుణముల నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు “సముద్ర ఇవ గాంభీర్యే ధైర్యేణ హిమవానివ” అనగా రాముఁడు గాంభీర్యమున సముద్రముచకును ధైర్యమున ధరాధర నాథునకును నెన యని భావము. “ధైర్యంబునను హిమధరణీధరము సాటి వీర్యసమున్నతి విష్ణునిభుఁడు. (భాస్కరరామాయణము)

పట్టాభిషేకసమయమున దశరథరాజేంద్రుఁడు ప్రజలకు శ్రీరామ గుణముల నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు

శా. ధీరోదారుఁడు నిర్వికారుఁడు జగద్వీరుఁడు సౌజన్యవి

స్తారుం డుత్తమశీలుఁ డర్చులవిస్తారుండు శూరుండు గం

భీరుం డిద్ధవిచారసారుం డగుటన్ బెంపార విశ్వంభరా

భారం బెల్ల భరింప రాఘవు మహాభాగున్ నియోగించెదన్.

(భాస్కరుఁడు)

కౌసల్య శ్రీరాము నెడఁబొసి యుండఁజాలక ప్రాధేయపూర్వక ముగా నిట్లు బ్రతిమాలికొనెను.

శ్లో. కథంహి ధేను స్వేదవత్సం గచ్ఛంతం నానుగచ్ఛతి

అహం త్వా నుగమిష్యామి యత్ర పుత్రృ గమిష్యసి.

శ్లో. యది త్వం యాస్యసి వచం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసాం

అహం ప్రాయ మిహాశిష్యే నహి శత్రూమి జీవితం (వాల్మీకి)

చ. పొలుపున నిండు జంచురుని పోలిన నీకుముఖారవిందమున్

సులలిత రీతినొక్కనిముసంబును జూడక యుండనేట నే

తలపున జీవముల్ నిలుపదాళుచురా? పదునాల్గువర్షముల్

చెలువరి నిన్నుఁ జూడకయె చిన్ని కుమారక! దీనురాలనై.

క. నే నింట నేప్పుచుండగఁ

గాసలకున్ నీవుసోవఁ గాంక్షించెదవే

నేనొల్లను జీవింపగ

బూచువఁ బ్రాయోపవేశమున్ నాతనయా. (వావిలికొలనువారు)

చ. అశ్రువిచార యేను గురు నట్లనె ధర్మచూహృ ద్విశేషతం

దళరిన పూజకుం దగిర దానను మద్వచనంబు నెమ్మనం

బుర నిరసించి దుఃఖరసపూరితభూరిగభీరవాద్ధిలో

నరుఁ బడఁ ద్రోసి నీకుఁదగునా? యిటు కాననసీమ కేగగన్.

(గోపీనాథ)

ఇట్లు తల్లడిల్లుచున్న ముద సలితల్లి జాలిపలుకులు చెవినిఁ బడిన తోడనే గుండె నీరై యింట నిలిచిపోవలసిన సమయమున రాముఁడు ధీరుడగుటనే తల్లిమాటను బాటింపక యడవికి వెడలెను. అట్టి ధీరావతంసుఁడు కావుననే యీసమయమున కౌసల్యామందిరమున కేగు రాముని వాల్మీకి యిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు. “మాతృ స్సమీపం ధీరాత్మా ప్రవివేశ మహాయశాః” ధీరస్వాంతుడగు రాముఁడు తల్లికడ కేగెనని భావము.

మఱియు దనవియోగమునకుఁ దాళఁజాలక ఖిన్నులైయున్న కౌసల్యాలక్ష్మణులకు ధైర్యము నుగ్గడించిన ధర్మవీరుఁడు. కనుఁడు “స మాతరంచైవ విసృజ్యకల్పాం ఆర్తం చ సౌమిత్రి మభిప్రతస్తుం, ధర్మే స్థితో ధర్మ్యమువాచ వాక్యం యథా సపవార్హతి తత్ర వక్తుం” (వాల్మీకి)

క. నిర్మలమతి దల్లికి నిటు శర్మంబుగఁ బలికి రామచంద్రుండు శశ్వ
ధర్మదగ్రేసరుడును ధర్మభృదగ్రేసరుండు దమ్మునకనియెన్.

(వావిలికొలనువారు)

ధైర్యంబున జంతాదివికృతులు వదలంబునన్ దోషనీక మనంబున
నడంచుచు నిట్లనియె” (గోపీనాథ) ఇటుల కౌసల్యాలక్ష్మణుల కరుణ
భాషితములకు వశుండు కానంతటి దిట్ట.

శ్రీరాముండు, తనజనకుండు తన్ను వీడియుండనేరక వాపోవు
చున్నపుడు ఇట్లుధైర్యమును హెచ్చరించి యున్నాడు.

“అవగచ్చతు తే దుఃఖం మాభూ ర్బాష్పపరిప్లుతః
న హి ఊభ్యతి దుర్ధర్షః సముద్రః సరితాంపతిః.”

(వాల్మీకి)

క. మనమున శోకము విడువుము,

కనులక బాష్పములు నింపఁగా వలవదు మే

దినిలోఁ దటినీవల్లభుఁ

డినకులవర యెరుడైన నింకునె జెపుమా.

(గోపీనాథ)

ఇట్టి ధీరాగ్రేసరుండు ఇంత దూరము పోనేల. ఉత్తరరామచరిత
ములో శ్రీరాముండే యిట్లు తన్ను గూర్చి ప్రకటించుకొని యున్నవాఁడు.
శ్లో. స్నేహం దయాం చ సౌఖ్యం చ యది వా జానకీ మపి

ఆరాధనాయ లోకస్య ముంచతో నాస్తి మే వ్యథా. (భవభూతి)

కం. లోకారాధనమునకై శోకంబనుమాటలేక సుఖమును దయ న

స్తోకస్నేహమునైనను, త్కౌకాంతాతచయనై న జయ్యన విడుతున్.

(జయంతివారు)

అని యిట్లు శ్రీరాముని నోట దీమసపుమాటలఁ బలికించిన
భవభూతి యాఁగిరుని కంటినుండియే యవిరతాశ్రుధారల నొలికించుట
పాడియా?

మఱి యొక సంగతి. శ్రీరాముండు తనకాంత వాల్మీకి తపోవనము
చెంతఁ జేరి నిర్భయముగా నుండునని గట్టి నమ్మిక కలవాడగుటచేతనే

లక్ష్మణుడు సీతను గంగదళిని విడచి వచ్చిన పిదప నిజసతిగతి యేమా యెనో యని వ్యాకుల మంది ఆపె యెక్కడ నెట్లున్నదియో తెలిసికొ నుటకు దూతను బంపఁడాయె. అట్టి ధృఢవిశ్వాసమే లేకున్న మున్నర శ్యావాస సమయమున సీతకై కుంజపుంజములును, గుట్టమెట్టలును, కందరమందిరములును, కోసలోయలును, లోనుగాఁగల తావులెల్లఁ దమ్మునితోఁ గలయఁ దిరిగిన రాముఁ డిట్లుపేక్షించి యుండఁగలడా?

శ్రీరాముఁడు సీతజ్ఞేమమును చెలిసికొనుటకై దూతను బంపిన సంగతి ప్రజలకుఁ చెలిసి “ఈకోసలసృపాలుఁడు మాటమాత్రమునకు సీతను విడచెనే కాని విరాగుఁడై యాపెను బరిత్యజింపలేదు” అని తలం తురను జంకుచేఁ దటస్థముగా నుండె నందుఁమా! అట్లునుట సరిపడదు. ఏమందురా! ఆత్మసములును సర్వదా తన్నుఁ గనిపెట్టుకొనియుండు వారును ధీశాలురునగు లక్ష్మణాదిసోదరులకుఁ గూడఁ చెలియరాకుండ రహస్యముగా లోకవార్తలఁ గొనివచ్చు దుర్ముఖాదిగూఢచారులు తనకడ నుండిరే. వారిగో నొక్కనిపుణునిఁ బంపి సీతస్థితిగతులఁ చెలిసికొన నగునే.

ఎట్టి కట్టడిట్టమగు రహస్యమును గూడఁ బ్రజలు కనిపెట్టఁగల ధీమంతు లందురా! అట్లగుచో నిపు డాతఁ డడవినిఁ బడి యొడ లెఱుంగక యాపుడమితనయకై తల్లడిల్లిన సంగతిని మాత్రము కనిపెట్టఁ జాల కుందురా? కావున శ్రీరాముఁడు ధీరుడగుటను, సీతస్థితిగతుల నూహిం పఁజాలిన ధీశాలియగుటను, నిజకాంత జ్ఞేమమును చెలిసికొన వేగిరపడఁ డాయె నని యూహించుటయే సమంజసము.

మున్ను బంచవటిని సీత యపహృతయైనప్పుడన్ననో, హింస్ర రణ్యజంతుసంతతులతోడను క్రూరాతిక్రూరములగు క్రవ్యాదసందోహ ములతోడను నిండి యడుగడుగునకు నాపదల కాలవాలఁపైను భీకరారణ్యమున శిరీషకుసుమపేశలగాత్రియగు జనకత్తౌపాలపుత్రిక యెట్టి యిక్కట్టునకు లోనాయెనో యని తల్లడమంది “ఆపి గ్రావా రోదిత్యపి దళతి వజ్రస్య హృదయ” మ్మని భవభూతి శైలిపినరీతిని రాలుకరగఁనట్లును, రవలు పగులునట్లును శ్రీరాముఁడు విలపించెననుట సమంజసము.

కాని యటువలె నిట విలపింపఁ దగిన యాపద సీతకు సంప్రాప్తమై యుండునని తలంప వలను పడదు. “పురా కిల వాల్మీకితపోవనోపకంఠే సంత్యజ్య ప్రతినివృత్తే లక్ష్మణే” అను నుత్తరరామచరిత తృతీయాంకమునందలి తమసావచనముచే సీత వాల్మీకిమునీంద్రుని తపోవనోపకంఠమున నున్న సంగతి విదితమగుచున్నది కదా? అందుచే నెందులకు మునుపటికంటె నింత మిన్నగాఁ గన్నీటిభారలు కాలువలై ప్రవహింపవలసివచ్చె.

అరణ్యకాండమున దండకాటవిని జానకిని గోల్పోయి ఖిన్నుడై యున్న సీతాకాంతుని యవస్థకును, ఉత్తరకాండమున వైదేహినిబిరిత్య జించి విచారించుచున్న కోసల జరపతి యవస్థకును హస్తమశకాంతరమున్నయది. అచటిస్థితి జానకీరమణునకు సీత దుర్లభ్యమగుటచేఁ బ్రబల విలాపకారణమాయెను. ఇచటి దాశరథికి భూసుతయునికి యవగతమగుటచే సహ్యవేదనాహేతుకమై యున్నది.

మఱి యొక విషయము. భవభూతి, సీత దుస్సహమగు ప్రసవవేదనకుఁ దాళఁ జాలక గంగాజలముల నుఱికితె ననియు, ఆనీటిపాటువలన నిరువురు కొడుకులు పుట్టినట్లును, గంగాపృథ్వీలాశిశువులతో సీతను పాతాళమునకుఁ గొంపోయినట్లును, పిమ్మట నాకూసలు స్త్రీయుల విడచినతోడనే గంగాదేవి వాల్మీకాశ్రమమునకుఁ దోడ్పాని వచ్చి యాశిశువులఁ బ్రాచేతసుని వశమొనర్చినట్లును, కథను జిత్రించియున్నాఁడు. పరికింప నీరంగ మస్వాభావికముగఁ జూపట్టుచున్నది.

ఉత్తరకాండాది గ్రంథములయందు దంతటను సీత వాల్మీకాశ్రమములోఁ బ్రసవించినట్లును తపసిముత్తైదువు లాపెకుఁ బురుడు బోసినట్లును వర్ణింపఁబడి యున్నది. భవభూతి సహజమగు నట్టి ప్రసవవృత్తాంతమును ద్రోసిపుచ్చి, చిత్రించిన ప్రసవప్రశంస యంత సొంపుగాఁ గాన

వచ్చుట లేదనవచ్చును. మఱియు నీవిరుద్ధప్రసవరంగము లేకున్న నాట కేతివృత్తమున కెట్టికొఱతయు రానేరదు.

ఇదియునుం గాక సీత తాను ప్రసవించువఱకు మేనఁ బ్రాణముల నిలిపియుంతును గాని మఱెట్టి సాహసకార్యము నొనరింపనని పలికియు న్నది. కనుకను “నఖిల్వద్వైవ సౌమిత్రే జీవితం జాహ్నవీబలే, త్యజేయం రాజవంశస్తు భర్త ర్నే పరిహాస్యతే.” (ఉత్తరకాండము.) సౌమిత్రీ! రాజవంశము నిర్లక్ష్యముసేయఁ దగినదైనచో గంగానీరమున జీవితమును విడువకుందునా?

“స్వాద్రక్షణీయం యదిమే న తేజస్త్వదీయ మంతర్గత మంతరాయః”
(రఘువంశము) అంతర్గుప్తమైయున్న తేజము రక్షణీయము. అట్టి యంతరాయమేలేకున్న.

“కిన్ను ఖలు తస్యైవ నిరనుక్రోశస్య సమాన ఏవ ప్రసవః ప్రేక్షితవ్య ఇతి వచస్వియకంటకోపసీతం జీవితం పరిరక్షామి” (కుందమాల)

ఏమిచేతును! నిర్దయాత్ముడగు నారాజునకు సమానమగు ప్రసవము పాలింపఁదగినదగుటచే లోకాపవాదదూషితమగు జీవితమును రక్షించుచున్నాను.

ఇట్లు పైగ్రంథములన్నియు సీత తనయందు సంరక్షణీయమగు సూర్యవంశసంతానతేజము లేకున్న నీయసహ్యదుఃఖసమయమునఁ బ్రాణములఁ బరిత్యజింపకుందునా? అని లక్ష్మణునితోఁ బలికినట్లును, ఆరీతినే ప్రాణముల దేహమున నిలిపి వాల్మీకి తపోవనమున శిశువులఁ బ్రసవించినట్లును బోధించుచున్నది.

జేతాక సంకతి. భవభూతి యుత్తరరామచరితమున సీతగంగలోఁ గవలలఁ గనినట్లును గంగావసుంధరలు శిశువులతో సీతను రసాతలము నకుఁ దోడ్పానిపోయి సీతనొక్కఁజెను నట విడచి, శిశువులు పాలువిడచినతోడనే వాల్మీకియొద్దకుఁ గొనివచ్చి యాతనివశ మొనర్చినట్లును కథను జిత్రించియున్నాఁడు. పరికింప నీకథానకవిన్యాసము ప్రకృతివిరుద్ధముగాఁ

జూపట్టుచున్నయది. ఎక్కడనైన బుత్తప్రేమవశంవదయగు మాత నంద నులతోఁ గలసియుండఁ గోరుచుగాని గొడ్రాలివలె నిర్దయాత్మయై విడి యుండ సాహించునా? పదిరెండేళ్ల దనుక మందహాససుందరము లగు నిజనందచవదనారవిందముల నవలోకింపక యుండగలదా? ఇట్లు జననీందనుల విడదీయుటచేఁజేకూరువస్తురమ్యత యేదియో కానరాదు. కావున నితరకవివరులు వర్ణించినరీతిని సీత మునిపల్లెనుఁ బుత్తులఁ బ్రస వించి యాబాబుర ముగ్ధభాషితములను పేరులార వినుచు వారి మురి పెంపుచేతలఁ గనులారఁ గాంచుదుఁ దనకు వాటిల్లిన పతిపరిత్యాగదుః ఖమును గొంత మఱపొంది యున్న దనుటయే సంగతము.

భవభూతికవివరుఁడు, ధీరోదారుఁడగు రాముఁడు సీతాపరిత్యాగ స్థానకోవిదుఁడగుటచే సహ్యావిచారుఁడుగాఁ జిత్రింపఁబడియుండ దుస్త రదుఃఖసాగరమగునుగాఁ జిత్రించుటయు, ధీరాతిధీరుఁడగు నావీరుఁడు సీతావియోగభేదాతిశయముచేఁ బ్రాణములఁ బాయునేమో యని సీత నాతని కడకుఁ గొనివచ్చుటయు, మునిపల్లెను దాపసకాంతలచెంత ను తులఁ బ్రసవించిన జానకి, జాహ్నవీజలములఁ గవలలఁ గనెనని వ్రాయుట యు, స్వతనయముఖారవిందములఁ బరికింపక సీత పాతాళమునఁ బదిరెం డేం జ్ఞొంటరిగా నిలచియుండెనని చిత్రించుటయు, సుప్రసిద్ధ కవివర ప్రబంధములయందలి యితివృత్తమునకు భిన్నముగా నుండుటయకాక ప్రకరణానుకూలమగు సహజసౌందర్యమును గూడఁబోషింపఁజాలకున్న వని నాభావము.

ఈనావిమర్శనమునందలి చర్చలన్నియు వివిధమతో వ్రాయఁబడి నవి కాని విజగీషతోఁ జిత్రింపఁబడి యుండలేదు. కావున సహృదయు లగు సాహిత్యకోవిదులు సోదరభావముతో నాసంశయముల సవరింపఁ బ్రార్థితులు. ఊరక కాలముగఁడుపుటకంటె సారస్వతచర్చలతో సమ యమును జరపుట శ్రేయస్థరహస్యని పెద్దలు బోధించియున్నారు.

ఓంతత్సత్.

వాల్మీకివిరచితమగు నుత్తరకాండమునందలి సీతాపరిత్యాగ రంగమున వర్ణింపఁబడిన మూలశ్లోకములు. (సర్గ ౪౮)

- (1) మామి కేయం తనుహ్ననం సృష్టౌ దుఃఖాయ లక్ష్మణ !
భాత్రా యస్యా స్తథా మేద్య దుఃఖముర్తిః ప్రదృశ్యతే 3
- (2) కిం ను పాఠం కృతం పూర్వం కో వా దా రై ర్వియోజితః
యాహం శుద్ధసమాచారా త్యక్తా సృపతినా సతీ. ౪
- (3) కిం ను వత్స్యామి మునిషు కర్మ వా ౭స్తత్యతం చ కిం
కస్త్రిన్వా కారణే త్యక్తా రాఘవేణ మహాత్మనా. 2
- (4) న ఖల్వద్యైవ సౌమిత్రే జీవితం జాహ్నవీజలే
త్యజేయం రాజవంశస్తు భర్తు ర్గే పరిహాస్యతే. ౮
- (5) శ్వశ్రూణా మవిశేషేణ ప్రాంజలిప్రగ్రహేణ చ
శిరసా వంద్య చరణౌ కుశలం బ్రూహి పార్థివం. ౧౦
- (6) అహం తు నానుశోచామి స్వశరీరం సరస్వభ
యథాపవాదం పౌరాణాం తథైవ రఘునందన. ౧౨
- (7) పతి హ్ని వైవతం నార్యాః పతి ర్భంభుః పతి ర్గురుః
ప్రాణై రపి ప్రియం తస్మాత్ భర్తుః కార్యం విశేషతః. ౧౬

కాళిదాసవిరచితమగు రఘువంశములోని సీతాపరిత్యాగఘట్టమునందలి మూలశ్లోకములు. (సర్గ-౧౪)

- (1) నిఘ్నుస్య మే భ ర్తృనిదేశకౌత్యం
దేవి క్షమ స్వేతి బభూవ నమః॥ ౧౮
- (2) సీతా త ముత్థాప్య జగాద వాక్యం
ప్రీతాస్తి తే వత్స చిరాయ జీవ
విజౌజసా విష్ణు రివాగ్రజేన
భాత్రాయదిత్యం పరవాససి త్వం. ౧౯
- (3) శ్వశ్రూజనం సర్వ మనుక్రమేణ
విజ్ఞాపయేః ప్రాపితమత్ప్రణామః

- ప్రజానిషేకం మయి వర్తమానం
సూనో రనుభ్యామత చేతనేతి. ౬౦
- (4) వాచ్య స్త్వయా మద్వచనా త్సరాజా
వహ్నా విశుద్ధామపి యత్సమక్షం
మాం లోకవాద శ్రవణా దహస్యేః
శ్రుతస్య కిం తత్సద్భవం కులస్య. ౬౧
- (5) కిం వా త వాత్యంతవియోగమోఘే
కుర్యా ముపేక్షాం హతజీవితే స్త్విక్
స్వాదక్షిణీయం యది మే స తేజ
స్త్వదీయ మంతర్గత మంతరాయః. ౬౧
- (6) సృపస్య వర్ణాశ్రమపాలనం యత్
స ఏవ ధర్మో మనునా ప్రజీతః
నిర్వాసితా ప్యేవ మత స్త్వయా హం
తపస్విసామాయ మవేక్షణీయా. ౬౨
- (7) ఉపస్థితాం పూర్వ మపాస్య లక్ష్మీం
వసం మయా సార్థ మసి ప్రపన్నః
త్వ య్యాస్పదం ప్రాప్య త యాతిరోహత్
సోఢాస్తి న త్వద్భవనే వసంతీ. ౬౩
- (8) కల్యాణబుద్ధే రథ వా తవాయంన
కామచారో మయి శంకనీయః
మమైవ జన్మాంతరపాతకానాం
విపాకవిస్ఫూర్జఘ రప్రసహ్యః. ౬౪
- (9) నిశాచరోపప్లుతభర్తృకాణాం
తపస్విసీనా భవతః ప్రసాదాత్
భూత్వా శరణ్యా శరణార్థ మన్యం
కథం ప్రపత్స్యే త్వయి దీప్యమానే. ౬౫

(10) సాహంతపసూన్యనివిష్టదృష్టి ౬౬

దూర్ధ్వం ప్రసూతే శ్చరితుం యతిష్యే

(11) శ్లో. నృత్యం మయూరాః కుసుమాని వృక్షా

దర్భా నుపాణ్తాః విజహు ర్హరిణ్యః

తస్యాః ప్రపన్నే సమదుఃఖభావం

అత్యంత మాసీ నృదితం వనేషి.

౬౯

దిక్ష్యాగవిరచితమగు కుందమూలనాటకములోని మూలభాగము

1. శ్లో. తుల్యాప్యయే త్యరుగుణేతి గుణోన్న తేతి

దుఃఖే సుఖేచ సుచిరం సహవాసిసీతి

జానామి కేవల మహం జనవాదభీత్యా

సీతే త్యజామి భవతీం నతు భావదోషాత్ ।

అయ మార్యస్యసందేశః ॥

2. సీతా—కథం జనాపవాదభయేనేతి! కిమపి వచనీయంమేఽస్తి ?

3. లక్ష్మణ—కీదృశ మార్యాయా వచనీయం.

శ్లో. ఋషీణాం లోకపాలానా మార్యస్య మమ చాగ్రతః

అగ్నా శుద్ధిం గతా దేపికిం తు లోకో నిరంకుశః.

4. సీతా—కిం ను ఖలు తస్యైవ నిరంకుశస్య సమాన ఏవస్రవః

ప్రేక్షితవ్య ఇతి వచనీయకంటకోపహితం జీవితం పరిరక్షామి.

5. లక్ష్మణ—అనుగృహీతోస్తి. ఇద మార్జేణ సందిప్తం.

6. సీతా—కిం ను ఖలు భవిష్యతి ?

7. లక్ష్మణ. శ్లో. త్వం దేవి చిత్తనిహితా గృహదేవతా మే

స్వప్నాగతా శయనమధ్యసఖీ త్వ మేవ

దారాంతరాహరణనిష్పృహమానసస్య

యాగే తవ ప్రతికృతి ర్మమ ధర్మపత్నీ.

8. సీతా—ఏవం సందిశ తార్యపుత్రేణ పరిత్యాగదుఃఖం మయి

నిరవశేష మవసీతం, న హి తథాన్యాసక్త్యాః పత్యు, స్త్రీజనస్య

దుఃఖముత్పాదయతీ యథా న్యాసక్తః

(9) లక్ష్మణః—కః ప్రతిసందేశః ?

(10) సీతాః—ఏవం గతేపి ప్రతిసందేశః! శ్వశ్రుణాం పునర్నమ వచనాత్ పాదపదనం కృత్వా విజ్ఞాపయ, ఏవ మహం నీరతౌ శ్వాపదసమాక్షిణే వనే ప్రతివసంతీ సర్వథా హృదయే నార్యాభి రనుగృహీత వ్యేతి.

(11) లక్ష్మణః—ప్రతిగృహీ తేయ మాజ్ఞా. ఆర్యస్య న కించిత్సందిప్తం.

(12) సీతా—తథా నిష్ఠురో నామ సందిశ్యతే. తథా. మమ వచనాత్తు జనం విజ్ఞాపయః—మందభాగినీ మనుశోచన్ వర్ణాశ్రమపరిపాలన మభిష్టు న్నాత్కారం న బాధయ, సద్ధగ్నే స్వతరీరే సావధానో భవేతి వత్స. లక్ష్మణ ! కిముపాలభే మహారాజం ?

(13) లక్ష్మణః—కిమేతావత్యపిన్ద్రభవతి దేవీ ?

(14) సీతాః—ఏవమపిమద్వచనాత్ సవిజ్ఞాపయితవ్యః ‘సాతపో వచవాసినీ సర్వథా సీమంతనిహితేనాంజలినా నివేదయతి యద్యహం నిర్గుణా చిరపరిచితేతివా, అనాథేతివా, సీతేతివా, స్మరణమాత్రకేనా ప్యనుగృహీతవ్యేతి.

(15) లక్ష్మణః—ఇమంసందేశమాకర్ణ్య క్షతే త్వార మివాహితం దశా మసహస్రం శోకస్య వృక్ష మారోగ్య గమిష్యతి.

(16) సీతాః—అతిమహితేపి స్వమండలే కళంతేసంతి స్త్రియో దుఃఖసహాయాః ? సాంక్షతం మయా వినా త్వ యైకే నైష చింతయితవ్యః. త్వం భ్రాతుః శరీరే సావధానో భవ.

(17) లక్ష్మణః—అనురూప మేత్సహానుభావతాయాః.

(18) సీతాః—సమాశ్వాసయితవ్యా ప్రియంవదా మమ ప్రియ సఖ్యః; స్మర్తవ్యా సర్వకాల మియం మందభాగినీ. (ఇతి రోదితి)

(19) లక్ష్మణః—(సోద్వేగం)

శ్లో. ఆర్యాం స్వహస్తేన వనే విమోక్తుం శ్రోతుంచతస్యాఃపరిదేవితాని ।
సుఖేన లంకాసమరే హతం మామ జీవయ న్నారుతి రాత్తవైరః

(దిశోవిలోక్య) శ్లో. ఏతే రుదంతి మాణా మారితం విముచ్య
హంసాశ్చ శోకవిధురాః కరుణం రుదంతి
స్మృతం త్యజంతి శిఖినోపి విలోక్య దేవం
తిర్యగ్గతా వర మమీ న పరం మనుష్యాః.

(20) సీతా:—వత్స లక్ష్మణ ! ఆసన్నాస్తమయః సూర్యః
దూరేచేతో మనుష్యసంపాతః. ఉడ్డినాః పక్షిణాః. సందరంతి శ్వాపదాః.
గచ్ఛ న యుక్తం పరిలంబితుం.

(21) లక్ష్మణ:—(అంజలిం బద్ధ్వా) సర్వవశ్చి మోయం లక్ష్మ
ణస్య ప్రణామాంజలిః తత్సావధానం పరిగృహ్యతాం.

(22) సీతా:—నిత్యావహితా ఖల్వహం

(23) లక్ష్మణ:—శ్లో. జ్యేష్ఠస్య బ్రాతురాదేశాదానీయ విజనేవనే
పరిత్యక్తాసి దేవత్వం దోషమేకం క్షమస్వమే.

(24) సీతా:—జ్యేష్ఠస్యవచనానువర్తి త్వ మితి సంతోషకాతే
కోదోష ఆశంక్యతే.

(25) లక్ష్మణ:—(దిశో ౭వలోక్య) భో భో లోకపాలాః శ్రు
ణ్వంతు భవంతః

శ్లో. ఏషా వధూ ర్దశరథస్య మహారథస్య

రామాహ్వయస్య గృహిణీ మధుసూదనస్య

నిర్వాసితా పతిగృహం ద్విజనే వనే స్థి

ఏకాకినీ వసతి రక్షత రక్ష జైనామ్.

శ్లో. ఏషాంజలి ద్విరచితో వనదేవతానాం

విజ్ఞాపనాం క్షణ మిమా మవధారయంతు

సుప్తా ప్రమాదవశగా విషమస్థితా వా

యత్నా దియం భగవతీభి రవేక్షణీయా.

శ్లో. సఖ్యోద్యఃస్వామినోలోకపాలాః మాతగ్గంభ్రాతరః శైలరాజాః

భూయోభూయోయూచతేలక్ష్మణో ౭యంయత్నా ద్రక్ష్యా రాజపుత్రీ
గతో ౭హం.

(అంక-౧ పుర-13)

ప్రేమ చంద్.

కొమాండూరి శతకోపాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. యల్.

కా కి నా డ.

సాధారణముగ రాజులు సేనానులు మతక్ర్తలు మున్నగువారలే మహాపురుషులుగఁ బరిగణింపఁబడుట సంప్రదాయము; కాని యేవృత్తి లోనివారైనను మహాపురుషులు కావచ్చును. సేనానులు శాంతినెల కొల్పుదురు. రాజులు ప్రజలఁ బాలించి రక్షింతురు. మహాశిల్పులు దేశీ యభాతికసంపదను వృద్ధిచేయుదురు. మత ప్రవర్తకులు నాథ్యాత్మికజ్ఞేమము గల్గింతురు. ఇట్లే మహాకవులును లోకకళ్యాణకారులగు వీరులే! జనుల జ్ఞానమును నీతిని వృద్ధిజేసి, గ్రంథరూపమున దానిని మహానిధిగఁ దరతరములవారి కందఁజేయువారు మహాపురుషులే! కనుకనే వేదద్రష్టలగు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాదులను, ఇతిహాసరచయితలగు వ్యాస వాల్మీకిలను, ప్రబంధకావ్యనిర్మాతలగు కాళిదాసాదులను గూడ, గౌర వించుట సంప్రదాయమైయున్నది.

సంస్కృతివృద్ధికి వాఙ్మయాభివృద్ధి ముఖ్య చిహ్నము. పూర్వ గౌరవముతోఁ దృప్తినొందక, మానవలోకమగ దుచిత స్థానమును బొందఁదలంతుమేని, మనము నున్నతవాఙ్మయమును సృజింపవలెను. పూర్వ కపు లప్పటివాడుకభాషలగు సంస్కృతప్రాకృతములందు, ఆయాసంఘా వశ్యకతకుఁ దగిన గ్రంథముల రచించిరి. మన సంస్కృతి సనాతనమని ప్రసిద్ధి; అనఁగా నది ప్రవాహనిత్యతవంతిదని భావింపవలెను. మనదేశ భాషలందిప్పు డేర్పడు వాఙ్మయము పరిణామవశమగు నీనాటి సంఘా వశ్యకతలకుఁ దగినదిగనే యుండవలెను.

ఇప్పుటి మనదేశ భాషలన్నిటిలోను హిందీ హిందుస్థాని శ్రావ్యమై నది. నేటి హిందీ, మరాఠీ, బంగాలీ మొదలగుభాషలు పూర్వపుసంస్కృత ప్రాకృత భాషల సంతతిలోనివే. వీనిలో హిందీ కేంద్రస్థానమందున్నది.

తక్కిన యార్యభాషల కది సన్నిహితము. అది మనదేశీయులలో నధిక సౌఖ్యాసులకు మాతృభాష. ఆంధ్రముతోను హిందీకిఁ జాల సంబంధము న్నది. కనుక హిందీకిఁ బ్రాముఖ్యము హెచ్చుట సహజము. అట్టి హిందీ లోని యాఘనిక లేఖకులలో ముఖ్యుడగు 'ప్రేమచంద్' జీవితము నుండి మనము జ్ఞానానందములఁ బొందవచ్చును.

ప్రాచ్యలోకమున హిందూ జౌద్ధ ముస్లిముధర్మముల వారి కందఱి కిని దీర్ఘస్థలమును కాశీనగరికి సమీపమందున్న 'మతవా' అను కుగ్రామములో 'ప్రేమచంద్' 1830 వ సం॥న జనించెను. ఆతని మొదటి పేరు ధనపతిరాయ్. వీరికుటుంబస్థితి సామాన్యమైనది.

అక్కడఁ బూర్వార్జితమగు జరాయితీభూమి వీరి కుండెను. కాని యదికేవలము స్వల్పము. అతని శైశవమునందే, తండ్రి ప్రభుత్వపు తపాలుశాఖలో నొక చిన్నయుద్యోగమును సంపాదించుకొని స్వగ్రామము వీడి, జీవితార్థము 'గోరఖ్ పురము' చేరెను. ఇది హిమాలయపాదములయొద్దనున్నది. బాలుడగు ధనపతి యచ్చటి యదృతప్రకృతి సౌందర్యమును గ్రోలుచుండెను. హిమాలయము భౌతికముగ సత్యున్నతము, అతిగంభీరము. కాళిదాసాది పూర్వకపుల గ్రంథములలోను మన ప్రాచీన సంస్కృతిలోను గూడ నీగిరిరాజస్థాన మట్టిదే. ఋషులకువలె మన ధనపతికి నా దృశ్యము పవిత్రభావములఁ గల్గించెను.

అతనికి బాల్యమందే కష్టములు గలిగెను. అతని యెనిమిదవ యేఁటనే తల్లి కాలధర్మమునొందెను. సవతితల్లి యేర్పడెను. ఇంక నాతేండ్లలోఁ దండ్రియు మరణించెను. అప్పటి కాలము కాశీలో 'హైస్కూలు' లో నాంగ్లవిద్య నేర్చుచుండెను. ఆబాలునికీస్థితిలోఁ గుటుంబభారము పైబడెను. కష్టముల నెదుర్కొనుటవలననే కదా నరుని ఘనత తేటబడుట: "హేము స్ఫులక్ష్యతే హ్యగ్నా విశుద్ధి శ్యామికాపి వా". ధనపతి నిర్ధనుడై నను సౌమ్యుఁడు, ధీరుఁడు, మానధనుఁడు. సవతితల్లిని, సవతితమ్ముని బోషించు భారము గూడఁ దనపైఁ బెట్టుకొని, శ్రీమంతులయిండ్లకుఁ

ప్రతిదినమును బోయి, వారిబాలురకుఁ జదువుచెప్పుచును, ఇతరవిధముల నెట్లో వారాణసిలోఁ దనకుటుంబపోషణకును, అంగపాఠశాలలోఁ దన విద్యాభ్యాసమునకును వలయు ధన మాత్రం దార్జించుచుండెను. అతఁడు సహజముగ దృఢదేశి కాఁడు; కాని యెట్లో శ్రమకోర్చి ప్రతిదినము పాఠములఁ జెప్పి ద్రవ్యమార్జించుటకై ప్రాశస్త్యకొలఁది నడచు చుండెడి వాఁడు. తనసహజాభినివేశముచే నాతఁ డెట్లో కొంతవఱకు విద్యా భ్యాసముఁ బూర్తిచేసికొనెను. అతనిప్రజ్ఞను గమనించి, ప్రభుత్వము వారాతనికి విద్యాశాఖలోనుద్యోగమిచ్చిరి. పాఠశాలల “సూపర్వైజరు”గ నతఁడు గొన్నియేండ్లు పనిచేసెను; అట్లుద్యోగ ముండుండియే, స్వయం కృషితో నున్నతవిద్య నభ్యసించి, ‘ఇంటరు’ లోను, పట్టపరీక్షలోను గృతార్థుఁ డాయెను. అంతట సర్కారువారి యుద్యోగమున నున్నత స్థానము లభించెను. గోరఖేపురమున సర్కారువారి యున్నతపాఠశాల కధ్యక్షుఁడై, అతఁడు తనవాత ‘ఇన్స్పెక్టర్’ రాయెను. ఈలోపల సాహిత్యరచనలవలన నాతనికి విద్వాంసులలోఁ బ్రఖ్యాతివచ్చెను.

ఈస్థితిలో జర్మనుయుద్ధానంతరమున లోకమంతటితోఁ బాటుమనదేశ మందు నశాంతి గల్గెను. రాజకీయరంగము కలుషితమై 1919 లోఁ బ్రభుత్వమునకును బ్రజానాయకులకును సంఘర్షణ మారంభమాయెను. చాల మంది ధీమంతు లప్పు డుద్రిక్తులైరి. దేశక్షేమపరాయణు లందఱు ప్రభుత్వోద్యోగములను, న్యాయవాదిత్వమును, పాఠశాలలను వదలి ప్రజల హక్కుకై త్యాగముచూపవలెనని గాంధీమహాత్ముఁడు ప్రచార ముచేసెను. ఈ ‘అసహకార’ సిద్ధాంతపు ఝంఝనమువలన నుండిప్పు డెందఱో ప్రజలు మగ్నులైరి. ధనపతియు నట్లాకృష్టుఁడై, ప్రభుత్వోద్యోగమును వీడి, త్యాగియై, రాజకీయ రంగమున కుఱికినెను. 1921 లో మిఁకొందఱితోఁ బాటాతఁడును కారాగార యాత్రఁ జేసివచ్చెను. అప్పటినుండియు నతఁడు తనజీవిత మంతయును ద్రవ్యార్జనకుఁ గాక ప్రజాసేవకే విసియోగింప నిశ్చయించుకొనెను.

దీచులబాధల గమనించి యాతఁడు ప్రేమమయుఁ డాయెను. ఆసమయమందే యాతనిపేరు మాఱి పోవుట చిత్రము. అప్పుడతఁడు తఱచు హిందీపత్రికలలోఁ గథలను వ్యాసములను బ్రచురించుచుండెను; కాని సౌమ్యుఁడు విసముఁడు నగు ధనపతి యాపత్రికలలోఁ దనపేరు నుదాహరింపనీయలేదు. అవి 'ప్రేమచందు' అనునతఁడు వ్రాసినట్లే యాపత్రికలలోఁ గలఁబడుచుండెను. ఈప్రేమచంద్రుఁ డెవ్వరో చాలయెండ్ల వఱకుఁ బాఠకులకుఁ దెలియదు. ఆరచనల కద్భుతమగు ప్రసిద్ధిమాత్ర ము గల్గెను. అవిప్రేమచంద్రురచనలనియే వాడుక దేశమంతటను వ్యాపిం చెను. ధనపతిరాయలే ప్రేమచంద్రుని గ్రంథకర్త యని తరువాత వెల్లడి యైనది. కాని, ఈలోఁగా నా మాఱుపేరునకే హెచ్చు ప్రసిద్ధి గల్గి నందున, వ్యక్తియెవరో తెలిసిన మీఁదటను, ఆయననందఱుచు 'ప్రేమ చందు' అనియే వ్యవహరింపసాగిరి; మొదటిపేరు జనులదృష్టినుండి పో యినది. ఈరీతిగా 'ధనపతి' స్వభావములోను, ఆచరణలోను, లోకుల వ్యవహారములోను గూడ, 'ప్రేమచందు'డై పోవుట సంభవించినది.

కారాగారమునుండి వచ్చినతొడనే ప్రేమచంద్రుఁ డ్రొత్తగాఁ దన వృత్తిని నిర్ణయించుకొనవలసివచ్చెను. అసహాయోద్యమము తీవ్రముగా నుండినప్పు డాయాప్రాంతములందలి పాఠశాలలఁ జాలమంది విద్యార్థు లు వీడి బయటకు వచ్చిరి. అందుఁ గొందఱు మఱల బ్రభుత్వపాఠశాలల లోఁజేరలేదు; కాని వారికి విద్యాకాంక్ష యుండెను. అట్టివారి విద్యాభి వృద్ధికై యా యాప్రాంతములం దప్పుడు కొన్ని జాతీయపాఠశాలలు స్థా పింపఁబడినవి. ప్రేమచంద్రుఁ డట్టివానిలో నుపాధ్యాయుఁడుగఁ బనిచేయు నిశ్చయించెను. సంయుక్త ప్రాంతపుఁ గాన్పురములో మార్వారీ మహా విద్యాలయమును జాతీయ పాఠశాలలోఁ గొంత కాలము ప్రేమచంద్రుఁ డ్రధానోపాధ్యాయుఁడై యుండెను. ఇంతలో వారాణసిలో కాశీవిద్యా పీఠమును చేర నొక జాతీయకళాశాల స్థాపింపఁబడినది. తరువాతఁ బ్రేమ చంద్రుఁ డీసంస్థలోఁజాలకాలము బోధకుఁడై బాలురకు జాతీయవిద్యను బాగుగ నేర్పెను.

కాని యాయన తనకాలమునందు సాధ్యమైనంతవఱకు సాహిత్యరచనకే వినియోగించుచుండెను. తగువాత ప్రేమచంద్రు లక్ష్మీనగరిలో స్థాపితమైన 'మాధురి' అను హిందీమాసపత్రికకు సంపాదకుడై యయిదాదేండ్ల పత్రికను నడపెను. ఆయన యాజమాన్య మందాపత్రిక హిందీ మాసపత్రిక లన్నిటిలో నగ్రగణ్యమని పేరుగాంచెను. తత్కాలపు సమస్యలగుఱ్ఱి యాయన చేయుచుండిన విమర్శలును టిప్పణులు నాయాసాంఘికార్థికాది సమస్యలగుఱ్ఱి, రాజకీయసిద్ధాంతముల గూర్చియు నాతని పరిజ్ఞానమును స్ఫుటముజేయుచుండెను. ప్రచురణార్థమై వచ్చు వ్యాసములందును, కథలందును, ఏవి గణ్యములో యేకథకులు ప్రజ్ఞావంతులో, ఆయన చక్కగఁగనిపెట్టి, వారికిఁ దగు సూచనలఁ జేయుచు, ప్రతిభావంతులగు యువక లేఖకులకు బ్రోత్సాహ మిచ్చుచుండెను. ఉన్నతభావములతోను సవిమర్శమగు చర్చలతోను సరళమగు నవ్యవాఙ్మయమును నవ్యమార్గమున సృజించునట్లాయన యువకులకు మార్గదర్శకుఁ డాయెను.

తరువాత, ప్రేమచంద్రు కాశీనగరముకుమరలివచ్చి, యాపురమందు స్వతంత్రముగఁ దానే పత్రికలను స్థాపించెను. ఈవాఙ్మయమును సకాలమునఁ బ్రచురించుచుండుటకై యాయన కాశీలో 'సరస్వతీప్రెస్' అనుపేరనొకపెద్దముద్రణాలయమును దానేస్థాపించి దానిలో, జై నేంద్ర కుమార్ వంటి ధీమంతులగు యువకుల గ్రంథములను బ్రచురించుచు, వారికిఁ దోడ్పడెను; తాను 'జాగరణ్' అను వారపత్రికను నడపుచు నందు వాఙ్మయసమస్యలనే గాక సామయికవిషయములన్నిటిని గూర్చియుఁ జర్చించుచుండెను. లోకానుభవముఁ దెల్పునూచనలును శాస్త్ర పరిజ్ఞానముఁ దెల్పువ్యాసములును విమర్శలును నాతని లేఖనినుండి వెలువడుచుండెను. సంఘక్షేమకరమగు విషయములన్నిటినిఁ గూర్చియు నాయాయార్థిక రాజకీయాదిసమస్యలగుఱ్ఱియు నాయన యుదారాభిప్రాయములు జనులకు నవ్యాభిరుచిగల్గించి, వారియాదరములకుఁ బాత్రమై

యుండెను. ఆయన 'హంస' అనుమాసపత్రికనుగూడ నడపెను. ఇది కేవలము వాఙ్మయమును సంస్కృతిని ప్రోత్సహించుటకుద్దేశించబడినది. ఈపత్రికకును ద్వారలోనే గొప్ప ప్రసిద్ధిగల్గినది. ఈపత్రికల ముగ్ధుల సౌకర్యమునకై పెట్టిన 'సరస్వతీప్రెస్' అను నచ్చుకూటమునకు సుచారకుండై, ప్రేమచందు దాని యార్థిక నిర్వాహపు భారమునుగూడ వహించెను.

ప్రేమచందు స్వతంత్రముగఁ జాలకథలను నవలలను బత్రికాముఖమునఁ బ్రచురించెను. అవి జనాదర మొంది తరువాత గ్రంథరూపముగను బ్రచురింపఁ బడినవి. అయినను, వానివలన విశేషముగ న్రన్యాయములేకుండెను. సాహిత్యమే తనకు వృత్తి ఐనను, న్రన్యాయకర్తలకై రచనలఁ జేయుట యాయన కెంతమాత్రమును సన్నతము కాదు. మనదేశభాషలందు విశిష్టగ్రంథముల రచించిన నుప్రసిద్ధులగు గూడ వాఙ్మయసేవ జీవికాధారముగఁబట్టెను. సాధారణముగా, మనసాహిత్య వర్ధకు లందఱును బీదనారు. ఈస్థితి మిక్కిలి శోచనీయము. ఇది మనదేశభాష లన్నిటికిని వర్తించును. లక్ష్మీసరస్వతులమధ్య సాహచర్యమును, సహవాసమునుండదు. కనుక నీయిద్దఱి యచుగ్రహము నేకకాలమందు లభింపకుండుట సహజమేయని, మనవారు సమాధానపడుచుందురు. కాని యీ నైరాశ్యస్థితి సహజము కాదనియు నిరుత్సాహకరమనియు గ్రహించుట యవసరము. పూర్వము మనరాజులు పండితులను గవీరులను మిక్కిలి యాదరించుచు, వారు కుటుంబపోషణకై బాధపడనక్కఱలే కుండఁ జేయుచుండిరి. కనుకఁ గవీరులు సాహిత్యాభిలాషులును నిష్పాదకముగఁ దమబుద్ధిని గాలమును దదేకదీక్షతో జ్ఞానాభివృద్ధికే వినియోగింపఁగల్గిరి. కాని, యిప్పుటిస్థితిలోఁబ్రజలే వాఙ్మయము నాదరింపవలెను. ఇంగ్లండువంటి పాశ్చాత్యదేశములలో 'బెర్నర్డుషా', 'మిల్టన్' మొదలగు విద్వాంసులెందఱో సాహిత్యసేవను బత్రికాసంపాదకులు మాత్రమే జీవనాధారముగఁజేసికొని, ప్రజాదరణవలననే లక్షాధికారులును గోటిశ్వురు

లునై నారు. రాజకీయపరిస్థితినిబట్టి యాంగ్లవాఙ్మయమున కున్నంత వ్యాప్తియు నాదరణమును మనదేశభాషల వాఙ్మయమున కుండుట యసంభవము. మనదేశమును బ్రస్తుతమున దాదిద్రవ్యయుతము. అయినను, మన దేశీయులలో నాంగ్ల విద్యాధికులకు స్వభాషలోని యాధునిక వాఙ్మయముపై శ్రద్ధలేదు; తక్కిన వారు చాలవఱ కజ్ఞానులు; వారికి గ్రంథములఁ జమచ్చ నలవాటేతక్కువ. గ్రంథప్రకాశకులును బ్రేమచంద్రునకు న్యాయమును ద్రవ్యసహాయముఁజేయక, చాలవఱకు స్వలాభమే చూచుకొని, తామే శ్రీమంతులైరి. కుటుంబసోషణయుఁ బ్రతికానిర్వహణమును గొప్పచైవవి. తుదకతఁడు బొంబాయిఁ జేరి యక్తఁడఁ నొక సిఠిమాంసంఘమువారికిఁ గళలనాసి సరిఁజేయు నుద్యోగమును స్వీకరించెను. అది యాయనకు నార్థికముగ లాభికారిగ నుండెను. కాని, యావృత్తి తన ప్రకృతికిని సాహిత్యప్రేమకును ననుగుణముగాలేదు. కనుక నాయన త్వరలోనే తనపత్రికానిర్వహణకార్యమునకు వచ్చెను. మనభారతీయభాషలలో నాయావాఙ్మయములమధ్య నాయాప్రాంతీయ సంస్కృతులమధ్యను గొన్నివిశేషములేర్పడినవి. అందువలనఁ బ్రాంతీయ భావములకుఁ బ్రాముఖ్యముగల్గి, చిరకాలాగతమగు జాతీయసంస్కృతికిని, ఐక్య భావముకును భంగముకలుగ వచ్చెను. కనుకఁ బరస్పర సహకరణమును సానుభూతియును గల్గించుట యవసరమని భావించి, 1934 సం॥లో గాంధీమహాత్ముఁడును మరికొందఱు నందుకొఱకై భారతీయసాహిత్య పరిషత్తును స్థాపించిరి.

ఈకార్యములోఁ బ్రేమచంద్రు శ్రద్ధవహించి, యుత్సాహముతో నాకార్యక్రమమును సాగించుటకుఁ దోడ్పడెను. ఆపరిషత్తునకుఁ బ్రారంభమునండి కార్యదర్శిగ నుండుచు, ప్రేమచంద్రు తన 'హంస'పత్రికను బొంబాయికి మార్చి, దానిని భారతీయసాహిత్యపరిషత్తునకు ముఖపత్రముగఁ జేసెను. ఆప్పటినుండి యాయన మనసంస్కృతినమన్వయమునకు సంబంధించినవి, కరస్పరసహాయము గల్గించునవియు నగు ననేకవ్యాస

ముల నాపత్రికలోఁ బ్రచురించెను; మరియు బంగాళీ, గుజరాతీ, ఆంధ్రము, అఱవము, మొదలగు నాయాదేశభాషలందలి మాదిరి రచనల నా యాప్రాంతీయ విశేషములను బ్రత్యేకాచారములను దెల్పు వ్యాసములను హిందీలో హంసపత్రికాముఖమునఁ బ్రచురించెను. 1935 సం॥ డిసెంబరులో భారతీయసాహిత్యపరిషత్తు వార్షికోత్సవమును హిందీపట్టప్రదానోత్సవమును మద్రాసునగరమందు జరిగించి. అప్పుడాయన హిందీసభ కధ్యక్షుడై, మద్రాసులో నారెండు సభల కార్యక్రమము లోను బాల్గాని, వానిని జయప్రదముగ జరిగించెను.

హిందీలో వాఙ్మయమునకు నవ్యతను బ్రగతిని గల్గించుట కారణమే ముదంజ వేసి యితరులకు దారిఁజూపెను. ఇట్లన్నివిధములను ప్రేమచందు వాఙ్మయసేవ జేయుచుండగా, 1936 సం॥లో నాయన వ్యాధిగ్రస్తుడై, అక్టోబరులోఁ గాలముఁ జేసెను. ఆయన మరణముచే హిందీవాఙ్మయమునకే గాక, భారతీయసంస్కృతివర్ధనముకును గొప్ప లోటు గల్గినది. ప్రేమచందున కిద్దఱు చిన్నకొమాళ్ళు, ఒక కొమార్తెయు, మిగిలిరి. ఆయనభార్యయగు శివరాణీదేవి గొప్పవిచుషి; ఆమెచక్రని కథలకు, ఆఖ్యాయికలను రచించుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు హిందీలోఁదనభర్తస్థాపించిన 'హంస'పత్రికను కాశీనుండి నడుపుచున్నది.

ప్రేమచందు సాహిత్యరచనలఁ గొన్నివిశేషముల గమనింతుము. బాల్యమునుండి సాహిత్య ప్రియుడై, అతఁడు తనకు దొరకిన యాఖ్యాయికలను గథలను విద్యార్థిదశలో నుత్సాహముతోఁ జదువుచుండెను. ఆయనప్రభుత్వోద్యోగములో నున్నప్పుడే కాన్పురమునుండి యుద్ధాలో వెలువడు 'జమానా' అను మాసపత్రికకుఁ గథలను వ్యాసములను వ్రాసి, 'నబాబ్ రాయి' యను మాఱుపేరుతోఁ బ్రచురించుచుండెను. వెంటనే యాయన కుద్దూలేఖకులలో గొప్ప పేరు వచ్చెను. ఆయన చిన్ని కథ లాహ్లాదకరములై పాఠకు లందఱిదృష్టి నాకర్షించెను. అంత నతఁడు యుద్ధాలోనే కొన్నినవల (=ఆఖ్యాయిక)లనుగూడ వ్రాసి ప్రచురించెను.

ఆమునప్రజ్ఞ వెంటనే వెల్లడియైనది. ఆర్యావర్తపు హిందువులు ముస్లిములుగూడ నుద్దూలో సట్టిస్వతంత్రమగు చక్రని వాఙ్మయము రచించుచున్నందుల కాయన నభినందించిరి; హిందీరచనల వ్రాయు తరువాతకాలములో నాయన తనగ్రంథముల నుద్దూలోనికి తర్జుమాచేయుచుండెను; అప్పుడప్పు డుద్దూలో వివిధవిషయములఁ గూర్చి ప్రతిభాయుతమగుఁ జర్చతో వ్యాసములు వ్రాసెను. ఆమున మహాపురుషుల జీవితచరిత్ర నొకదానిని గూడ వ్రాసి ప్రచురించెను. ఉద్దూవచనవాఙ్మయమున కాయన చేసిన యమూల్యసేవలన మరదేశపు ముస్లిముల కాయనపై మహాగౌరవము గల్గినది. అట్టిమధురములై నీతిబోధకములగు రచనలను ముస్లిములలో నెవ్వరును వ్రాయలేదని కొందఱు ప్రామాణికుల యభిప్రాయము.

ఈస్థితిలో మరదేశపు వాతావరణము మాఱినది. దేశమంతటను జాతీయభావమును దేశమంతటికిని హిందీ సామాన్యభాషగా నుండఁదగునను భావమును, వ్యాపించిచి. అందువలన నప్పటినుండి ప్రేమచంద్ర మనస్సు హిందీవైపునకుఁ దిరిగినది.

ఈ సందర్భమున సూక్ష్మముగ హిందీయుద్దూల సంబంధమును గమనింతము. ఈ రెండునుభిన్న భాషలని కొందఱు వ్యవహరింతురు. కాని భాషాశాస్త్రప్రకార మిభావము తప్పు. సర్వనామములు, క్రియలు, దైనికజీవితములో వాడఁబడు పదములును జాలవఱకు వ్యాకరణమును నీరెంటిలో నొకేరీతిగ నున్నవి. భాష కివియే స్తంభముల వంటివి. కనుక 'హిందీ' 'ఉర్దూ' రెండు నొకే భాషయని యెంచక దప్పదు. కాని యుద్దూకుఁ బారసీలిపినే వాడుటయు హిందీకి దేవనాగరిలిపినే వాడుటయు సంప్రదాయమైనది. ఇందుకుఁదోడు, ఉత్తరహిందూ దేశమందు హిందూముస్లిముల యాయా సాంఘిక ప్రముఖుల మధ్యఁ దఱచుగఁ గలఁత లుండుచున్నవి. కనుక ముస్లింప్రముఖు లుద్దూలిపినే యభిమానించుచు, వాఙ్మయములోఁ బారసీ యరబ్బీపదములను పొచ్చుగ వాడుచు న్నారు. ఇట్లే హిందువులలో పొచ్చుమంది యిప్పుడు విశేషముగ సర్వ

స్త్రోతపదములను నాగరిలిపిని వాడుదురు. ఈరీతిగా వాఙ్మయరంగమందు హిందీ యుద్దాల మధ్య నానాటికి విభేద మేర్పడు చున్నది. ఇది చుచ్చ తెలుఁగు పొత్తములకును సంస్త్రోతపదభరితమగు ప్రబంధములకును మధ్యనుండు విభేదమువంటిది. ముస్లిమురాజుల పరిపాలనలో హిందువు లుద్దాను రాజభాషగ నెంచి, దానిలో వాఙ్మయమును రచించుచుండిరి. ఆర్యావర్తములోఁ బశ్చిమప్రాంతములోను నైజాం సంస్థానములోను నేటికి నట్లే జరుగుచున్నది. బ్రిటిషుప్రభుత్వమును మనదేశమందు హిందీకన్న నుద్దాకే యెక్కువ ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నారు. కౌమార దశలోఁ బ్రేమచందు 'నబాబ్ రాయి' అనుపేర నుద్దా కవిశేఖరుడని పేరొందెను. ఆయనకుఁ బాఠశాలలోను బ్రావీణ్యము కలదు. ఆయన నందఱును 'ముస్లి ప్రేమచంద'నియే పిల్చుచుండిరి.

ఈస్థితిలో హిందీయే హెచ్చుమంది కాదరపాత్రమను కారణమున నాయన హిందీలోరచనల నారంభించెను. హిందీలోని ధార్మికవాఙ్మయము ప్రాచీనము, ప్రశస్తము. మన యాంధ్రములోవలె 19 వ శతాబ్ది వఱకుఁ బద్యప్రబంధములకే హిందీలోను బ్రాముఖ్య ముండెను. వచన రచనలున్నను, అవిక్లిష్టశైలిలో నుండెను.

ఈ శతాబ్దారంభమందుఁ దెలుఁగులో శ్రీనీరేశలింగం, లక్ష్మీ నరసింహంగార్ల వలె హిందీలోను మహావీరప్రసాద్ ద్వివేదియును ప్రేమచందును సులభవచనశైలికి నవ్యరచనకు మార్గదర్శకులైరి. సాహిత్యమును ముఖ్యముఁ జేయు పూర్వకాలమందుఁ బద్యరచన లుండుట సహజము. కాని యచ్చుకూటములును సామాన్యులలో విద్యాస్తకియు, విజ్ఞానవికాసమును, వృద్ధియైన యీకాలమందు సులభమగు గద్యగ్రంథములే యధికోపయోగులు; కనుక గద్యమందే ప్రేమచందు తన ముఖ్యరచనల వ్రాసెను. చిన్నికథలను నవలలను వ్రాయుటలో సత్యం సిద్ధహస్తుఁడు. ఇది వాఙ్మయములోఁ గ్రొత్తపద్ధతి. ఇయ్యది పాశ్చాత్యులనుండి యనుకరణ మని చాలమంది భావము.

ఈకాలముం దాఖ్యానరచనల కన్నిదేశముల వాఙ్మయమందును గొప్ప ప్రాముఖ్యమున్నది. ప్రేమచందు కథలకును నవలలకును కొందఱి పాశ్చాత్యకథకులరచనలతో—ముఖ్యముగా గోర్కీ, తుర్గెనోవు మున్నగు రష్యను లేఖకుల కథలతో—జాల పోలికయున్నది. కాని, పూర్వకాల మందుఁ బ్రాచ్యవాఙ్మయమందును కథలు లేకపోలేదు. మహాభారతాదు లందలి యుపాఖ్యానములు పంచతంత్రము, బృహత్సత్య, కథాసరితాంస గరము, దశకుమారచరిత్రము, భేతాళపంచవింశతి మొదలగు వానిలో నెన్నియో చిన్నికథలు చేరియున్నవి. కాని, యవి విడిగా నుండక హాసములో ముత్యములవలె నొక ప్రధానగాథ యను సూత్రమున గ్రుచ్చబడి యున్నవి. ఇట్లే కాదంబరి, కర్పూరమంజరి మొదలగు నా ఖ్యాయికలునుబ్రాచీనవాఙ్మయమందుండినవి. కాని, యాధునికభావముల కనుగుణముగను బాశ్చాత్య వాఙ్మయసంపర్కమునను మన సాహిత్యమం దును బరిణామము గల్గినది. ప్రేమచందు హిందీలో రమారమి నాలుగు వందల చిన్నకథలును యిరువదినవలలను వ్రాసెను; అవి చాలవఱకుఁ బ్రచురితములైనవి. కథాగుచ్ఛములు కొన్ని గ్రంథములుగ వెలువడినవి. వీనిలో ముఖ్యమైనవి నవనిధి, సప్తసరోజ్, ప్రేమద్వాదశి, ప్రేమపచ్చీసి, మానసరోవర్ (రెండు భాగములు.)

ఈ రచనలలోఁ బ్రేమచందు కళాశక్తి యద్భుతమని గోచరమగు ను. ఈకథలు మిక్కిలిమనోరంజకములు, ఉత్సాహకరములు, హృదయ వికాసకరములు; ప్రేమచందుకథలను నవలలను జదువనారంభించువారు వానిని బూర్తిగఁ జదువక నిలువలేరు. వానిలో నన్నిరకముల విషయములు నుండును. ఈకథలచే నతని లోకజ్ఞానమును జీవితానుభవము లును తెలియవచ్చును. అందుఁ గొన్ని ‘సాతేలీ మా’ (=సవతితల్లి), ‘బడేఘర్ కీ బేటీ’ (=పెద్దయింటిపిల్ల) మొదలైనవి కుటుంబసంబంధములు; కొన్ని ‘పంచపరమేశ్వర్, బాంక్ కా దివాలా’ వంటివి సాంఘికములు, ఆర్థికములు. ఇందు కొన్ని యాత్మనుభవమునకు సంబం

ధించినవి, కొన్ని చారిత్రకములు, కొన్ని రాజకీయములు నున్నవి. నవల లలోను, ప్రతిష్ఠా, సేవాసదన్, వంటివి సాంఘికములు; ప్రేమాశ్రమ్ కర్తభూమి, కొంతవఱకు నార్థికములు; 'రంగభూమి' వంటివి ముఖ్యము గా రాజకీయములు. ఆయన 'పేక్ చిలీకీ' కహానియా, ఆజాద్ కథా' అను ననువాదగ్రంథముల గూడ వ్రాసెను. ఇవి మృదువగు హాస్యరస ముతో నిండినవి. కాని స్వతంత్ర గ్రంథములవలననే యాయనకు మహా ప్రసిద్ధిగల్గినది.

'సేవాసదన్' లో సత్యము మన హిందూసంఘమునందలి వివిధలో పములను యుక్తితోఁ జిత్రించి, వాటి నివృత్తికై సంఘసేవాలక్ష్యరతను బ్రోత్సహించెను. తరువాత 1910 లో రచించిన 'ప్రేమాశ్రమ్'లో సహజముగ రాజకీయభావములకు బ్రాముఖ్యము గల్గినది. కొందఱు దోష్టగుల వలన సామాన్యజనులకుఁ గల్గుబాధలు, కర్షకజనుల పరాధీనస్థితి, యు నిందుఁ జక్కగాఁ జిత్రింపఁబడినవి. ఇది 600 పుటల నవల. దీనితరు, వాతవ్రాసిన 'రంగభూమి' యంతకన్నను బెద్దది. దీనిలోఁదాత్వికచర్చకు, ఆర్థికపరిణామమునకు, సామ్యవాద సిద్ధాంతములకును బ్రాముఖ్యమీ యఁబడినది. దీనితరువాత వచ్చిన 'కర్షభూమి'లో సత్యాగ్రహపృశ్యములఁ జిత్రించి, యాయన నిర్మాణకార్యక్రమపు టాధిక్యమునుగూడ సూచించినాడు. పంచములను గ్రామ్యలోకము నుద్ధరించుట యవసరమనియుఁ జాల చోటులఁ గనపడుచఁబడినది. ఆయన తుదనువ్రాసిన 'గోదాన' నవల గ్రామ్యజీవితపుఁ బ్రస్తుతస్థితిని, అందలిలోపములను, సాంఘికవిభేదములను పునర్నిర్మాణపు టావశ్యకతను దానివిధములనుఁ జక్కగా సూచించుచున్నది.

'కళ కళనిమిత్తమే' Art for Art's Sake అను సిద్ధాంత మాయన కిష్టముకాదు. కళను జీవితముకును సంఘక్షేమమునకునే వినియోగించవలెను (Art for Life's Sake; Art for Society's sake) అనియే 'యాయన యుద్దేశము. ప్రేమచందు రచనలలోను

శృంగారరసము లేకపోలేదు. కాని యది మృదువై నీతియుతమై హృదయమైయుండును. వర్ణనలలో నాయన భౌతికసౌందర్యముకన్న నాంతరిక సౌందర్యమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చెను. మంగళప్రదమైనదే సుందరమని యాయనభావము. ప్రకృతిసౌందర్యమును, ముఖ్యముగ గ్రామములందలి నిసర్గదృశ్యములను, ఆయన మనోహరముగ వర్ణించెను. సంఘమండలి గుణదోషములన్నిటిని యథాస్థితిగఁ జిత్రించుటయే పాశ్చాత్యుల ముఖ్య పద్ధతి. పే.క్వియరువంటి కవీశ్వరులును యథాస్థితిని జిత్రించుటలోనే ప్రజ్ఞావంతులై ఘనతగడించిరి. కాని ప్రాచ్యాదర్శ మట్టిది కాదు. మానవ లోకమునకు నీతియే ముఖ్యాధారము. జీవితమున కౌదర్శముండవలెను. వ్యక్తియభివృద్ధి స్వత్వసంపాదనమునేగాక, లోకక్షేమమును, ఆత్మానుభవ ములునే మానవుని జీవితోద్దేశములుగ నుండవలెనని (మనఃసుఖవలె) ప్రేమచందును భావించెను. ప్రేమచందుపాత్రలలో చాల వివిధత గలదు. లోకమందలి యన్నివర్గముల యన్నిరకముల వ్యక్తులును, ఆతని గ్రంథ ములలో నేదోయొక దానిలోఁ గాన్పింతురు. ఆయాపాత్రలలో నాయన సన్నివేశములందుఁ గల్గిమానసికపరిణామమును జిత్రించుటలో నాయన రవీంద్ర శుహాకరితో సమానముగఁ బ్రజ్ఞను బ్రదర్శించినాడు. ఆయన మనోవిశ్లేషణచాతుర్య మద్భుతము.

పాశ్చాత్యులకురణమువలన మనదేశభాషలలో నిష్పడువెలువడు కథలలోను సంఘపుఁబ్రస్తుతస్థితిని జిత్రించుటే లేఖకులకృత్యముగ భావింపఁబడుచున్నది. అందును, శృంగారప్రధానములు, ఉద్రేకకరములు, వక్ర వికార రూపములు, అపసవ్యసంఘటనమయములునగు దృశ్యములకే యిప్పటి రచనలలోఁ బ్రాముఖ్య మీయఁబడుచున్నది. పాఠకలోక మిట్టి రచనలకే ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నదందురు. ఇదినిజమైనచో, మనసంఘ పు టభిరుచి వికృతమై శోచనీయస్థితిలో నున్నదని యెంచవలసివచ్చును.

ఈలోప నూంధ్రమందే గాక యభివృద్ధమని యెంచఁబడు వంగవాఙ్మయములోను గలదు. హిందీసాహిత్యమునకు నిట్టి యపఖ్యాతి

యున్నది. అట్టిరచనలే జనతాదరమును బొందుచున్నవని సదుద్దేశయుతులగు లేఖకులును యెంచి, తాము నట్టిసాహిత్యమునే సృజించుచున్నారు. ఈయార్థిక దుర్దశలోఁగవులు-ముఖ్యముగ నార్థికబాధచేఁ బీడితులగువారట్లుచేయుట కొంతవఱకుసహజము. పాఠకులును దొంగిలి, వాఙ్మయమును జదువుచుందురు. ఇందుఁగొంతయన్యోన్య్యాశ్రయదోషమున్నది. కాని, సంఘస్థితిని జిత్రించి పాఠకుల కానందమిచ్చుటేగాక, సవ్యమగు సాహిత్యాభిరుచి గల్గించి, ఆర్థికముగను సాంఘికముగను, రాజకీయముగను గూడ సంఘము నున్నతస్థితికిఁ దెచ్చుబాధ్యత లేఖకులకుఁ గలదని ప్రేమచందు గుర్తించెను. ఆయనరచనలలోఁ గేవలము వినోదమేగాక నున్నతాదర్శములు, సంఘలోపముల సంస్థరక్షావశ్యకతయుఁ గూడ, ద్యోతితమగుచుండును. ఆయనవందలకొలదికథలువ్రాసినను, ప్రతికథలోనుయేదో మహోద్దేశమును నైతికదృష్టియు సూచితములగును. కాని యాయన వలలలోఁగూడ నివి ప్రత్యక్షముగ నుండవు; కేవలము గాంభీర్యముతో నైతికవర్తనముభావ్యమని స్ఫురింపఁజేయుచుగాని యాహ్లాదమున కాటంకము గల్గదు. ఇదియే ప్రేమచందు కళాశక్తిలోని ముఖ్యవిశేషము.

ప్రేమచందు విశాలహృదయుఁడు; ఆయనప్రవర్తన యాదర్శరూపము. ఆయన సవతితల్లిని దనజననిగనేజూచుకొని, ఆమెను దనయింటనే బెట్టుకొని పోషించెను; కనుక నామెయు జననివలె సంచరించెను. తన ప్రథమభార్య తన్నుద్యజించినను, ఎట్టి తగువునులేకుండ (తా నార్థికముగఁ గష్టపడుచుండినను), ఆయన యామె యావజ్జీవమును బ్రత్యేకపోషణ జరిగించెను. సాంఘిక సమస్యలలో నాయన యుదారభావన, ఒకబాలవితంతువును ద్వితీయభార్యగఁ జేసికొనెను. ఆమె యాయన ప్రోత్సాహమున విద్యావతియై, వాఙ్మయకృషిలో నాయనకు సహాయకురాలై నది. ప్రేమచందు ముఖ్యనవలలన్నిటిలోనుగూడ నుదారమగు జాతీయభావము సూచితమగును. ఆయన గొప్పజాతీయకవి. ఆయనజీవిత ప్రవృత్తిని బట్టి యది సహజమే. ఇటీవలమనదేశమందు 'ప్రాగ్రెసివురైటర్స్'

అసోసియేషన్' (=ప్రగతిశీల లేఖక సంఘము) యనుపేర సాహితీకుల సంఘముకంటి యేర్పడినది. ప్రేమచందందలి ప్రముఖసభ్యుడు. 1936 లో లక్నోలో సీసంఘపువార్షికసభ ప్రేమచందుని యధ్యక్షతనే జరిగినది. దేశమునకుఁ బురోభివృద్ధిఁ గల్గించి బునర్నిర్మాణమునకు దోడ్పడు సాహిత్యమునే నిర్మించుట యీసంఘాశయము.

ప్రేమచందు కేవలము దీనదయాభువని కొందఱికిఁ జెలియదు. భారతదేశమునకుఁ బల్లెటూళ్ళేప్రాణము. గ్రామములందలి బీదజనుల కష్టములను బాధలను వారియూశలను, వారియార్థికస్థితిని, యథా తథ ముగఁ బ్రేమచందు చక్కగవర్ణించెను. ముఖ్యముగ, 'ప్రేమాశ్రమ' లోను 'గోదాన'లోను బీదలబాధలును, సాంఘికలోపములును గన్నులఁ గట్టినట్లు చిత్రింపఁబడినవి. ఈవిషయమున, శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ గారి 'మాలపల్లి' యాయన నవలలతోఁ గొంతపోలియున్నది. ప్రేమచందు సామ్యవాది. కనుక, కర్షకులను గార్షికుల నెట్లైన నుద్ధరింపవలె నను తీవ్రోద్దేశము పాఠకులకు జనించునట్లే యాయన కథావిషయముల నేర్పరుచుకొని, తనవస్తునిర్మాణశక్తిని దదనుకూలముగనే వినియోగించెను. ఆయన నవలల ముఖ్యపాత్రలును దఱచు కర్షకులో లేక త్యాగులగు సంఘసేవకులోయగుట సహజము. కాని, కొందఱు పుంజీపతులును జమీందారులును ద్వ్యగవీరులై, తమసంపత్తును రయితుల యుద్ధరణ కునుబ్రజాక్షేమముకును వినియోగించినట్లాయన చిత్రించుట విశేషము. ప్రేమచందు సిద్ధాంతరీత్యా సామ్యవాదియైనను, ఆచరణలో సమన్వయవాది; గాంధీశిష్యుడుగనుక కథలలో హింసాతత్వమును, స్పర్ధను, సాంఘికవైరమును నిరసించును; అహింసను, సాంఘికమైత్రిని, దేశభక్తిని, విశ్వప్రేమను ప్రోత్సహించి, తనలేఖని నందుకే వినియోగించెను. ఆయన వందలకొలది కథలను చాల నవలలను వ్రాసెను, ప్రతికథలోనువచ్చు పాత్రలలోఁ బ్రత్యేకత కలదు. ప్రతికథలోను నేదో యొక యాశయము నైతికోద్దేశము కారంతాసమ్మితముగ నిమిడియుండును. ఈవిశాలవిశ్వమం

దుః గలవైవిధ్య మాయనరచనలలోఁ బ్రతిబింబితము. కొన్నికథలనుబట్టి యాయన యథాస్థితివాది (realist) యని తోచినను, మొత్తముమీఁద నాయన యాదర్శవాది (idealist) యని యెంచవలెను. ఈరెండు పద్ధతుల సమన్వయ మాయన గ్రంథముల ప్రత్యేక విశేషము. ప్రేమచందు శైలి యాకర్షకము; సంభాషణలో నాయన పాత్రోచితభాషనే వాడెను. భాషమిక్కిలి సరళము, కాని యోజోవంతము, రంజకము; ద్రాక్షాపాకము. ఆయన రచనలలో లోకోక్తులను జాతీయములను హెచ్చుగా వాడును. అవి చదువుట కానందకరమై, భావగాంభీర్యము గల్గియుండును. ఆయన నవలలలోఁగొన్ని చాలపెద్దవి. 'రంగభూమి' వేయిపుటలుగలది. కాని, అట్టి గ్రంథములలోను నాగాడంబర మెక్కుడనులేదు; ఆయనరచనలలో వ్యర్థపదములు లేవు. మొత్తముమీఁద నాకర్షకమై యుజ్వల మయ్యు సులభమై సుబోధమగు నవ్యశైలి నాతఁడు సృజించినాఁడు. అతఁడు కథారచనలో మనదేశీయు లందఱిలో నగ్రగణ్యుఁడు. ప్రేమచందు కథలలోఁ గొన్ని యాంధ్రములోనికిని దక్షిణ మనదేశభాషలలోనికి ననువదింపఁబడినవి; కొన్నిజపానీ, ఆంగ్లము, జర్మను, లలోను ప్రచురితములైనవి. ఆయన సిద్ధాంతములను శైలి ననుసరించి, యిటీవల కొందఱు లేఖకులు హిందీలో నుద్బోధకము వైజ్ఞానికము ప్రజాక్షేనుకరము రంజకమునగు చక్రనివచనవాఙ్మయమును సృజించుచున్నారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుచురణము. ౪౧.

శ్రీరస్తు.

తాకిక న్యాయవివరణము.

విజయనగరము మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాలాపండితులు

శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారిచే

రచింపబడినది.

పరిషత్తుత్రికనుడి పుస్తకనితము.

కాకినాడ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునారిచే బ్రకటింపబడినది.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల

1339.

వెల 8 అణాలు.

వీ రి క.

తాళికన్యాయము లనగా లోకధర్మములు లోకవ్యవహారములు నూచించెడి సంగ్రహవాక్యములు. ఇట్టి వాక్యము లనేకములు సంస్కృతవాఙ్మయమునం దచ్చటచ్చట సందర్భోచితముగా నిక్షిప్తములై యున్నవి. వానిలోఁ గొన్నింటిని దీసి జేకబ్ (Col G. A. Jacob) అచ నాంగ్లేయపండితుఁ డాంగ్లభాషావివరణముతోఁ గూడ “తాళికన్యాయా జలి” యనుపేరఁ బ్రకటించెను. ఈవిషయములు గలదే “భువనేశదత్త తాళికసాహస్రి” యను వేత్తొక గ్రంథముకూడఁ గలదు. ఈరెండుగ్రంథములను జక్కగాఁ బరిశీలించి యందలి న్యాయములఁ గొన్నింటి గ్రహించి యాంధ్రుల కుపయుక్తమగునట్లుండ్రభాషావివరణము సహితముగా శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు ప్రకటించినారు. ఈన్యాయములు సంభాషణ యందేమి, గ్రంథరచన యందేమి, సందర్భోచితముగాఁ బ్రయోగించినచో మిగుల రమ్యముగ నుండును. ఈగ్రంథమును బ్రకటించి యాచార్యులవా రాండ్రలోకమున కుపకృతి చేసినవారైరి. వీరు సంస్కృతాండ్రములయందఁ బండితులు. మొన్న మొన్నటి వఱకును, శ్రీవిజయనగరమహారాజా కళాశాలలో సంస్కృత పండితులుగా నుండి పనిచేసిరి. తెలుఁగులో భీష్మచరిత్ర మొదలగు కొన్ని పద్యగ్రంథములు రచించిరి. వీరి కాంగ్లేయభాషా ప్రావీణ్యము కూడఁ గలదు. విద్యావ్యాసంగమునందు వీరికి నాస్థమెండు.

ముక్తిశ్వరము, }
10-11-38. }

జ. రామయ్య.

తాకిక న్యాయవివరణము.

అ క రా ది సూ చి క .

	న్యాయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
అకాలే కృత మకృతం న్యాయ్	౬౭	౨౪
అక్తే చే న్నధు విద్వేత	౪	౪
అజ్గుభిదీపికయా ధావస్త	౬౯	౨౪
అజ్గుశ్యగం తేనైవాజ్గుశ్యగేణ	౭౦	౨౫
అజ్గుశ్యగే హస్తీయూశ	౭౧	౨౫
అగ్నిహోత్ర న్యాయము	౬౮	౨౪
అచిన్తాః ఖలు యే భావాః	౧౩౪	౫౪
అజాకృపాణీయ న్యాయము	౪౪	౧౮
అతర్హ్య కుట్టసీకూట	౨౦౩	౬౩
అత్యస్తబలవన్తోఽపి	౭౨	౨౫
అంధగోలాజ్ఞాలన్యాయము	౪౫	౧౮
అంధ చటక న్యాయము	౬౪	౨౩
అంధానంధ న్యాయము	౧౯౫	౬౧
అధికరణ సిద్ధాంత న్యాయము	౧౧౩	౪౦
అనధీతే మహాభాష్యే	౧౧౭	౪౦
అనన్యలభ్యః శబ్దార్థః	౧౧౮	౪౧
అనిషిద్ధ మనుమతమ్	౧౧౯	౪౧
అస్తరజ్ఞ బహిరజ్ఞయోః	౧౨౦	౪౧
అన్యజేత్త స్థితాద్ధూమాత్	౧౨౧	౪౧
అన్యార్థమపి ప్రకృతం	౧౨౨	౪౨
అపవాదైరుత్సర్గైః	౧౨౪	౪౨

అంబుని వ్యజ్ఞప్రలాబూని	౧౨౩	౪౩
అభ్యర్థితం పూర్వమ్	౧౨౪	౪౩
అయమపరో గండస్యోపరి	౧౨౭	౪౩
అరణ్య రోదన న్యాయము	౯౭	౩౪
అరుణైకహాయనీన్యాయము	౧౨౮	౪౩
అర్థజరతీన్యాయము	౫	౫
అర్థ వైశన న్యాయము	౯౯	౩౪
అవచ్ఛేద న్యాయము	౧౨౩	౪౨
అవతప్తే సకుల స్థితం	౧౨౯	౪౪
అవయవ పసిద్ధేః	౧౩౦	౪౪
అవిరవికన్యాయము	౧౩౧	౪౪
అర్థీ సమర్థో విద్వా సధిక్రియతే	౯౮	౩౪
అశ్వతరీ గర్భ న్యాయము	౯౪	౩౨
అశ్వానూతాః కథంచాశ్వాన్	౧౩౨	౪౫
అసిధారామధులేహనన్యాయము	౧౩౩	౪౩
అసాధారణ్యేన వ్యపదేశాః	౧౩౫	౪౩
అహిభుక్తైవర్త న్యాయము	౬౦	౨౨
అహృదయ వచసాం	౧౩౪	౪౩
ఆఖ్యన్నపిట న్యాయము	౧౦౮	౩౭
ఆదా వస్తే చ య న్నాస్తి	౧౧౦	౩౫
ఆదిత్యోర్వణిజఃప్రతిదివం	౧౧౫	౩౯
ఆపద్యపి సతీవృత్తం	౨౦౩	౬౩
ఆమ్రసేక పితృతర్పణ న్యాయము	౫౯	౨౧
ఆమ్రాన్ పృష్ఠః కోవిదారా నాచప్తే	౫౮	౨౧
ఆర్ద్రం వస్త్రం సమస్తాత్	౧౩౭	౪౭
ఆసాధ వాతే చలతి	౧౩౮	౪౮

ఇతోవ్యాఘ్ర ఇత్తస్తటి	౧౩౯	౪౮
ఇషుకారన్యాయము	౫౭	౨౧
ఇష్య మాణన్వైవ ప్రాధాన్యం	౧౪౦	౪౮
ఉత్పత్తితోపి హి చణకః శక్తః	౧౭౦	౫౫
ఉద్దిప్తే భవనే తు కూపఖననం	౨౦౯	౬౪
ఉభయతః పాశా రజ్జః	౧౪౧	౪౯
ఉప్ప్రకంటకభక్షణ న్యాయము	౧౦౧	౩౫
ఉప్ప్ర లగుడ న్యాయము	౫౩	౨౧
ఉర్ణ నాభి న్యాయము	౧౦౬	౩౭
ఏకదేశ వికృత మనన్యవత్	౧౪౨	౪౯
ఏక వృంత గత ఫలద్వయ న్యాయము	౪౨	౧౭
ఏక సంబంధిదర్శనేనాన్యసంబంధి స్మరణమ్	౧౪౩	౪౯
ఏకం సంధిత్సతోఽపరం ప్రచ్యవతే	౬౫	౨౩
కంత చామికర న్యాయము	౩	౪
కంబల నిర్ణేజన న్యాయము	౧౪౫	౪౯
కః ప్రాజ్ఞో వాఙ్మతి స్నేహం వేశ్యాసు	౨౦౫	౬౩
కపింజల న్యాయము	౧౪౪	౪౯
కర విన్యస్త బిల్వన్యాయము	౫౫	౨౦
కరిబృంహితన్యాయము	౧౩౬	౪౭
కర్తణి వ్యజ్యతే ప్రజ్ఞా స్యథే కో వా	౧౭౨	౫౬
కలంజ న్యాయము	౧౪౬	౫౦
కాక తాళీయ న్యాయము	౪౩	౧౮
కాక దంత పరీక్షా	౪౧	౧౭
కాంస్య భోజి న్యాయము	౫౩	౨౦
కాకాధికరణ న్యాయము	౧౪౭	౫౦
కాకాక్షి గోళక న్యాయము	౯	౬

కాచి నిషాదీ పుత్రం ప్రసూతే	౧౪౮	౫౦
కి మార్ద్రక వణిజో వహిత చిన్తయా	౪౭	౧౯
క్రియా హి వికల్ప్యతే న వస్తు	౧౫౧	౫౧
కుతార చ్ఛేద్యతాం కుర్యాత్	౪౮	౧౯
కుడ్యం వినా చిత్రకర్ష	౫౪	౨౦
కుమారీ కఙ్కుణ న్యాయము	౧౯౦	౬౦
కుసూల ధాన్య న్యాయము	౧౯౬	౬౨
కూట కార్షాపణ న్యాయము	౧౪౯	౫౧
కూప ఖానక న్యాయము	౩౫	౧౫
కూప మండూక న్యాయము	౪౦	౧౭
కూప యంత్ర ఘటికా న్యాయము	౩౭	౧౬
కేవలై ర్వచనై ర్నిర్ధనాధమర్ణిక	౧౫౦	౫౧
కైముతికన్యాయము	౬౬	౨౩
కోవ్వప్రీః క్వచ నీరాజనా	౧౫౨	౫౧
ఖలే కపోత న్యాయము	౧౫	౯
గడ్డాలికా ప్రవాహ న్యాయము	౧౦	౭
గర్గతదంశన న్యాయము	౧౫౩	౫౨
గర్గస్థ మృత సర్ప న్యాయము	౧౫౪	౫౨
గర్హాపత్యన్యాయము	౧౫౫	౫౨
గిరి ముత్పాత్య మూషి కోద్ధృతా	౧౯౮	౬౨
గడజిహ్వకా న్యాయము	౧౧	౭
గో దోహన న్యాయము	౧౫౬	౫౨
గో బలీవర్ద న్యాయము	౧౨	౮
గ్రాష్టి రేఖేవ	౧౬౧	౫౪
ఘటానాం నిర్మాతృప్రేభువన	౧౯౩	౬౧
ఘట్ట కుటీ ప్రభాత న్యాయము	౧౩	౮

ఘుణాక్షర న్యాయము	౧౪	౯
చంద్రగుణ న్యాయము	౨౧౧	౬౪
చంద్ర న్యాయము	౧౬౨	౫౪
చంద్ర చంద్రికా న్యాయము	౨౮	౧౩
చర్మతస్తా మహిషీం హన్తి	౬౩	౨౨
చౌరాపరాధాన్తాంక్షవ్యన్గ్రహన్యాయము	౨౯	౧౩
ఛత్రి న్యాయము	౩౦	౧౪
తక్ర కౌండిన్య న్యాయము	౨౬	౧౨
తృణ జలూక న్యాయము	౬	౫
దండాపూషికా న్యాయము	౩౨	౧౪
దేహాభీ దత్త దీప న్యాయము	౨౦	౧౧
న సాహస మనారుహ్య నరో భద్రాణి	౨౦౨	౬౩
నస్తాశ్వ దగ్ధ రథ న్యాయము	౧౯	౧౦
న హి కఠోరకంఠీరవస్య కురజ్జ	౩౩	౧౫
నహి కల్యాణ కృత్తశ్చిత్	౧౬౫	౫౫
న హి ఖదిరగోచరే పరశౌ పలాశే	౩౪	౧౫
న హి నిద్రా నిద్ర్యం నిందితుం	౪౬	౧౯
నహి భిక్షుకాః సస్తీతి స్థాల్లో	౫౧	౨౦
న హి శ్యామాకబీజం పరికర్త	౬౧	౨౨
న హి సుశిక్షితో ౭పి నటవటుః	౫౦	౧౯
నహి స్వల్పదోషో౭మిత గుణాభిభావకః	౧౬౭	౫౫
న హీశర్వవ్యాహృతయః కదాచిత్	౧౫౭	౫౩
నహి సార్వభౌమానన్ద మనుభవ న్రాజా	౧౬౬	౫౫
నహ్యేకమేవసవిశేషంనిర్విశేషంచ భవతి	౧౬౩	౫౪
నిర్విమర్శాహి భీరవః	౧౫౯	౫౩
న్యగ్రోధ బీజ న్యాయము	౨౦౮	౬౪
పంచబిర్భితైః కిం యజ్జగతీహ న సాధ్యతే	౨౦౪	౬౩

పబ్బిస్థ న్యాయము	౨౭	౧౨
పాటచ్చర టుంఠితే వేశ్మని	౨౧	౧౧
పాత్రాపాత్ర విచారస్తు ధేను	౧౩౦	౫౪
పీత్తం యది శర్చరయా	} ౧౩౯ ౨౨౯	౫౫
		౭౦
పిష్ట పేషణ న్యాయము	౨౨	౧౧
పుష్కర పలాశ న్యాయము	౧౦౫ ౨	౩౩
ప్రధాన మల్ల నిబర్హణ న్యాయము	౨౩	౧౧
ఫలవ త్సహకార న్యాయము	౧	౩
బహు సపత్నీక న్యాయము	౧౦౨	౩౫
బిల్వ ఖిల్వాట న్యాయము	౧౮	౧౦
బీజాజ్ఞుర న్యాయము	౨౪	౧౨
భక్షితేపి లశునే	౨౫	౧౨
భిల్లీ చందన న్యాయము	౨౧౨	౬౫
భిక్షు పాద ప్రసరణ న్యాయము	౩౬	౧౩
మంహూక తోలన న్యాయము	౬౨	౨౨
మధు పశ్యసి దుర్బుధే ప్రపాతం	౧౭౩	౫౩
మధ్యేపవాద న్యాయము	౧౭౪	౫౩
మరణాయ గృహీతో ఒజ్జచ్ఛేదం	౭౩	౨౫
మహతాపిప్రయత్నేన తమిప్రసాయం	౧౭౬	౫౬
మహతి దర్పణే మహన్తుఖం తదేవ	౧౭౭	౫౭
మహార్ణవ యుగచ్ఛిద్ర కూర్మ	౧౭౫	౫౬
మహిషీ స్నేహ ప్రతిబద్ధ బిక్షు	౧౭౮	౫౭
మార్దవే దోషాః	౧౯౧	౬౧
మాలతీ గంధగుణవి స్తు దర్శే	౭౪	౨౩
మాషరాశి ప్రవిష్ట మసీ న్యాయము	౭౫	౨౩

మిథిలాయాం ప్రదీప్తాయాం	. 2౬	౨౩
ముండిత ముం.ఘో నక్షత్రాన్వేషణం	22	౨2
ముని ర్మనుతే మూఘో ముచ్యతే	౧2౯	గీ2
మూషాసిక్త తామ్రన్యాయము	2౮	౨2
మూషిక భక్షిత బీజాదా	2౯	౨2
మృతం శుంశుభ మాసాద్య	౮౦	౨2
యః కల్పః సకల్ప పూర్వకః	౧౦౪	3౬
యః కారయతి సకరోత్యేవ	౮౧	౨౮
యత్కార్యం జాయతే యస్తా	౧౯౪	౬౧
యత్కృతకం తదనిత్యమ్	౮౨	౨౮
యదన్నః పురుషో భవతి	౧౯౯	౬౨
య పశ్యేన హృతం పురా	౮3	౨౮
య శ్చోభయోః సమో	౧౮౦	గీ౮
య స్యనాస్తి పుత్రో న తస్య	౧౮౧	గీ౮
య స్యాశ్శానం భ్రమ స్తస్య	౧౮౨	గీ౮
రథకార న్యాయము	౧౮3	గీ౮
రాజపుత్ర వ్యాధ న్యాయము	౮౪	౨౮
రాత్రి సత్ర న్యాయము	౧౮౪	గీ౯
రాతౌ) దీపశిఖాకాన్తిర్న భానాప్రదితేసతి	౧2౧	గీగీ
రాధా వేధోపమా న్యాయము	౧౮గీ	గీ౯
రుధిర సంపర్కవతో విషస్య	౮గీ	౨౯
రుమా క్షిప్త కాష్ఠ న్యాయము	౮౬	౨౯
రూఢి ర్యోగ మపహరతి	౮2	౨౯
రేఖా గవయ న్యాయము	౮౮	3౦
రోహణాచలలాభే రత్న	౧౮౬	గీ౯
ఋషోర శంఖ న్యాయము	౨౦౧	౬3

లక్షణ ప్రమాణాభ్యాం వస్తుస్థితిః	౮౯	30
లాఙ్గలం జీవనం	౯౦	30
వటయక్షన్యాయము	౧౮౭	౬౦
వత్స క్షీర న్యాయము	౧౯౮	౫3
వశూ మాష మాపన న్యాయము	౯౧	30
వన సింహ న్యాయము	౯౨	30
వరగోష్ఠీ న్యాయము	౯౫	33
విక్రీతే కరిణి కిమంకుశే వినాదః	౧౧౦	3౮
వినా మలయ మశ్యత్ర చందః	౧౦౭	3౭
విలూననాసిక స్వాదర్శదర్శనమ్	౧౮౮	౬౦
విషకుంభ పయోముఖము	౧౮౯	౬౦
విషస్య విష మాషధమ్	౧౯౨	౬౧
వృక్ష ప్రకంపన న్యాయము	౯3	3౨
వృద్ధ బ్రాహ్మణ వర న్యాయము	౨	3
వృక్ష వృత్తి న్యాయము	౨౦౭	౬౪
వృశ్చికభియా పలాయమానః	౫౨	౨౧
శకుని గ్రాహక గతిన్యాయము	౨౧3	౬౫
శతపత్ర పత్ర శత వేధ న్యాయము	౯౬	33
శతే పంచాశ న్యాయము	౪౯	౧౯
శలభ న్యాయము	౨౧౪	౬౫
శాంతే కర్మణి భేతాళోదయః	౨౧౫	౬౬
శాఖా చంద్ర న్యాయము	3౮	౧౬
శామ్యే తృత్యపకారేణ నోపకారేణ	౧౩౮	౫౫
శాల్యాది విషయస్య ముసలాదేః	౨౧౬	౬౬
శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరి	౨౧౭	౬౬
శ్వః కార్య మద్యకుర్వీత	౨౧౯	౬౭

శ్వపుచోచ్చ న్నామన న్యాయము	౨౨౦	౬౭
శ్వలీళ మివ పాయసం	౨౨౧	౬౭
శ్వ శుష్కాస్థి న్యాయము	౨౩౨	౭౧
శ్వాకణే వా పుచ్చే వా	౨౨౨	౬౮
శిరో వేష్టనేన నాసికాస్పర్శ న్యాయము	౨౧౮	౬౭
శృంగ గ్రాహికా న్యాయము	౧౧౧	౩౮
సర్వం బలవతః పథ్యం	౨౨౩	౬౮
సర్వారంభా హి దోషేణ ధూమే నాగ్ని రివావృతాః	౧౯౭	౬౨
సహైవ దశభిః పుత్రైర్భారం	౧౧౨	౩౮
సింహావలోకన న్యాయము	౮	౬
సుందోపసుంద న్యాయము	౩౧	౧౪
సుప్త ప్రబుద్ధ న్యాయము	౧౦౩	౩౬
సుభగా భిక్షుక న్యాయము	౧౧౩	౩౮
సూచీ కటాహా న్యాయము	౧౭	౯
సూచీముఖీ న్యాయము	౧౦౯	౩౭
సోపానత్కే పాదే ద్వితీయా	౨౨౪	౬౮
స్ఫటిక తాహిత్యన్యాయము	౧౧౪	౩౯
స్వజాతి ర్దురతిక్రమా	౨౩౧	౭౦
స్వస్థే చిత్తే బుద్ధయః సంభవన్తి	౨౦౦	౬౨
స్థూణా నిఖనన న్యాయము	౭	౧౬
స్థలీ పులక న్యాయము	౧౬	౯
స్తేదజనిమిత్తేన శాటకత్యాగ న్యాయము	౨౨౧	౬౯
హిరణ్య నిధి దృష్టాంతము	౨౨౬	౬౯
హోతార మపి జుహ్వనం	౨౧౦	౬౪
క్షీరం విహా యారోచకగ్రస్తః	౩౯	౧౭
క్షీర దగ్ధ జిహ్వా న్యాయము	౧౦౧	౩౬

వ. అవి యెట్లనఁగా.

సీ. ఐదంకములచేత నలరి మానీచవం

చనమను నాటకం బొనరి యుండు

నాటకములచేత నల వేణిసంహార

మనియెడు నాటకం బతిశయిల్లు

నేడంకములచేత నెసఁగి శాకుంతల

మనియెడు నాటకం బమరె భువిని

నెన్నిదంకములచే నెన్నుగఁ బొల్పొందె

నలవిజయంబును నాఁ కంబు

వెలయుఁ దొమ్మిదంకములఁ దేవీపరిణా † య

మనెడు నాటకం బెంతయు నంద మొందె

మఱియు బదియంకములచేత మారుతసుత

నడచె బాలరామాయణ నాటకంబు

గీ. అరయ నారంభ బీజముల్ యత్న బిండు

లోనరఁ బ్రాప్త్యాశయుఁ బతాకయు నియతాప్తి

నల ప్రకరి ఫలాగమ కార్యములువరుసచు

సంధి సంధికి రెండేసి జరిగివచ్చు.

వ. ఇంక గుణాదివృత్తలక్షణం బెట్టి దనిన.

గీ. జగతి శ్లేష ప్రసాదముల్ సమత మధుర

త సుకుమార తార్థవ్య క్షుద్రారతలును

మఱియు నోజసు కాంతి సమాధు లివియుఁ

బది గుణంబులు కవితకుఁ బ్రాణములును.

రీతులు:—

గీ. తనరు దశగుణములను వైదర్భి, గొడి

యగును గాంతి నోజసునను, దిగియు మధుర

† మూలమున 'దేవీ పరిణయ' అని కలదు. 'ఇదిఁ దేవీపరిణయ' అని యుండఁదగును. 'దేవీపరిణయము'—(తొమ్మిదియంకములు) అనుమాపక మొకటి శారదాతనయుని 'భావ ప్రకాశము'న నుదాహరింపఁబడినది. [చూ. 228, 237 పు.]

త సుకుమారతఁ బాంచాలి యెసఁగి యుండు
లాటి యీమూఁటి సామగ్రి సూటి మెఱయ.

వృత్తులు:—

గీ. భారతియు సాత్వతియు నారభటియు గైశి
కియు ననంగను వృత్తు లీక్రియవి నాల్గు
కలపు వైదర్భి పాంచాలి గౌడి లాటి
యనఁగ రీతిచతుష్కంబు దనరుఁ గృతుల.

క. ఆవృత్తులు నొకటాకటను
భావింపఁగ నాలుగేసి ప్రభుఁడొంది పదా
తైవర్తిలు సంగంబుల
తో వివరింపంగ సత్ప్రతులలో నిశఁగాన్.

సీ. భారతి ప్రహసనభాణప్రరోచనా
ముఖవిధు లనుంగములను దలిర్చు
సాత్వతి సల్లాప సాంఘాత్య పరివర్త
కోత్థాపకంబుల నొనరి యుండు
నారభటి యవపాతాఖ్య వస్తూత్థాన
సంక్షిప్త సంఘేట సంష్ఠఁ బరఁగు
గైశికి దగు నర్మగర్భ నర్మసౌఘట
నర్మ నర్మస్థింజ నవ్యగతుల
సంస్తృతము ప్రాకృతంబును శౌరసేని
పరఁగుఁ బైశాచియును సప్రభంశికంబు
మాగధియు చూళికోక్తియు మఱియు దేశ్య
మనఁగ నివి యష్టభాషల కావ్యాయములు.

సీ. ఘన ముఖ ప్రతిముఖ గర్భ విమర్శ ని
ర్వహణాఖ్య సంధులు వరుస నైదు
తగు బీజ బిందు పతాకా ప్రకరులు కా
ర్థమన వైదయ్యే నర్థప్రకృతులు

అరంభ యత్నముల్ ప్రాప్త్యాశ నియతాప్తి
 వర ఫలాగమ మీ యవస్థ లైదు
 లీల విష్కంభ చూళికలు సంకాస్య మం
 కావతార ప్రవేశాఖ్య లైదు
 సూచనార్థాన్వితములు వస్తు వను పేరి
 యందుఁ బ్రఖ్యాత ముత్పాద్య మనఁగ మిశ్ర
 మనఁగ నివి మూఁటి సంఖ్యను నలరి యుండు
 నాటకంబులయందు వానరకులేంద్ర.

వ. ఇది నాటకసంజ్ఞాప్రకరణం బయ్యె నింక దశవిధనాటకసంధిపం
 చక చతుష్టయ్యంగాభిధాన లక్షణంబు లెట్టి వనిన.

సీ. నాటకము ప్రకరణము భాణము ప్రహస
 నము డిమ వ్యాయోగ సమవకార
 ములు వీధియును సంకమును మఱి యీహామృ
 గముఁ గూడి దశరూపకంబు లిన్ని
 నాటకంబును బేరఁ బాటిల్లు నిందుకు
 సంధులు గల వైదు సరవితోడ
 ముఖసంధియును బ్రతిముఖసంధియును గర్భ
 సంధియును విమర్శసంధి మఱియు

వెలయు నుపసంహృతంబన వినగఁ దనరు
 నఱువదియు నాల్గు సంగంబు లగుచు నుండు
 భానుసంఖ్యను బద్ధూటఁ బంకజాప్త
 సంఖ్య పద్ధూట మనుసంఖ్య జరగు వరుస.

వ. అంగంబులకు నామంబు లెట్టివనిన.

సీ. వరుస నుపక్షేప పరికరములు పరి
 న్యాసంబును విలోభనమును యుక్తి
 దగుఁ బ్రాప్తియును సమాధానంబు సంవిధా
 న పరిభావనలు ననంగ నవల

- బెరయు నుద్భేదన భేదకరణములు
 హరిసంఖ్య ముఖసంధి కంగములగు
 నవిలాసము పరిసర్ప విభూత శమన న
 ర్మములు సర్వద్యుతి ప్రగమరములు
 నన విరోధన పర్యుపాసనలు వజ్ర
 మనఁగఁ బుష్పం బరంగ నుపన్యాస మరంగ
 వర్ణసంహారమన నివి వహ్ని చంద్ర
 సంఖ్య సంగముల్ ప్రతిముఖ సంధి కయ్యె.
 సీ. ప్రబలు నభూతాహరణ మార్గ రూప త్ర
 యము నుదాహరణంబు క్రమము సంగ్ర
 హానుమాంబులు నల తోటకము నధి
 బలము నుద్వేగ సంభ్రమముల ఫల
 సాక్షేప మనునివియంగముల్ పంజ్రంజు
 గర్భసంధికి నాటకములయంగు
 సరవిశ్లో సపవాద సంఘేట విద్రవ
 ద్రవ శక్తులు ద్యుతియు నవ్వల ప్ర
 సంగమురు ఛలన వ్యవసాయములు వి
 రోధనంబును మీఁదఁ బ్రరోచన విచ
 లనము లాదాన మివి యెన్నఁగను ద్రయోద
 శము విమర్శసంధికి సంగసమితి యయ్యె.
 సీ. తనరు సంధియు విరోధ గ్రధనములు ని
 ర్ణయమును బరిభాషణము ప్రసాద
 మాసంద సమయంబు లట కృతి యనఁగను
 నాభాషయు ననంగ నౌల మఱియు
 నుపగూహ పూర్వభా వోపసంహార ప్ర
 శస్త్రు లిన్నియు మను సంఖ్య నిర్వ

హాణ సంధి కంగంబు లగు నైదు సంధులం
 దలి చతుష్ట్యంగము లిటు లెసఁగె
 నింను కవయవప్యత్పత్తి కెరఁగ వలయు
 లలిత నాటక లక్షణ లక్ష్యములను
 సమర భాష సంఖ్యావంతులైన కవులు
 గళితదివసేంద్ర హరి కుల జలధి చంద్ర.

వ. ఇంక దశరూపనాటకభేదంబు లెట్లనిన మొదలి నాటకంబునందుఁ
 బ్రఖ్యాతమితివృత్తంబును, ధీరోద్ధతనాయకుండును, శృంగారవీర
 రసంబులు రసంబులు నగు, రెండవ ప్రకరణంబును నాటకమునం
 దుత్పాద్యమితివృత్తంబును ధీరశాంతనాయకుండును శృంగారరస
 ప్రాధాన్యంబుచునగు, మూడవ భాణంబును నాటకంబునం దుత్పా
 ద్యమితివృత్తంబును, ధూర్త విటనాయకుండును, శృంగారవీరరస
 సూచనమాత్రంబు నగు, నాల్గవ ప్రహసనం బను నాటకంబు
 నందుఁ గల్పిత మితివృత్తంబును, బాషండప్రభృతులు నాయకులును,
 హాస్యరస ప్రాధాన్యంబు నగు, నేవ డిమంబును నాటకంబునందుఁ
 బ్రఖ్యాత మితివృత్తంబును, దేవగంధర్వ రాక్షస పిశాచాదులు
 ధీరోద్ధత నాయకులు పదియార్దురునై యుండు రౌద్రరసప్రాధా
 న్యంబుచు నగు, నాటవ యది యగు వ్యాయోగంబును నాటకంబు
 నందుఁ బ్రఖ్యాత మితివృత్తంబును, ధీరోద్ధత నాయకుండును, వీర
 రసప్రాధాన్యంబుచు నై యుండు, నేడవయది యగు సమవకారం
 బను నాటకంబునందుఁ గల్పిత మితివృత్తంబును, దేవాసురాదులు
 పన్నిద్దఱు నాయకులును, వీరరసప్రాధాన్యంబుచునై యుండు, నెని
 మిదవ వీధియను నాటకంబునందుఁ గల్పిత మితివృత్తంబును, ధీరో
 ధ్ధతనాయకుండును, శృంగారరససూచనమాత్రంబునై యుండుఁ
 దొమ్మిదవ యంకమను నాటకంబునందుఁ బ్రఖ్యాతమితివృత్తం
 బును బ్రాకృతజననాయకుండును, గరుణరసప్రాధాన్యంబునై

యుండు, బదియవది యైన యీహమ్మంగంబను నాటకంబుందు
మిశ్రమితి వృత్తంబును, ధీరోదాత్తనాచుకుండును, శృంగారరసప్రా
ధాన్యంబునునై యుండు, నిన్నియు దశరూపనాటకభేదంబులై
ప్రవర్తిల్లు, నిది స్వశబ్దప్రముఖ సాంగంబుగఁదెలియవలయు.

దశవిధరూపనాటకలక్షణము:—

సీ. వెలయంగ శృంగార వీర రసంబుల

రెంటిలో నొక రసం బంటి యుండు

నొనర నాయకుఁడు ధీరోదాత్తుఁడుగ నితి

వృత్తముల్ ప్రఖ్యాత విధము పఱుగఁ

బంచసంధులతోడఁ బ్రబలు సంగములుగా

భారతీవృత్తిసంపదయుఁ గలుగ

విద్యజ్ఞనోక్తుల విశదమై కనుపట్టు

మేటియకా మొదలిటి నాటకంబు

స్థిరతరేతివృత్తి త్పాద్య ధీరశాంత

నాయకం బయ్యె శేషంబు నాటకమున

కెల్ల యట్లవ రచియింప నెసఁగు ప్రకర

ణాఖ్య రెండవనాటకం బనిలతనము.

సీ. శౌర్య సౌభాగ్య సంస్తవముల భారతీ

వృత్తియు శృంగారవీరరసము

లితివృత్త ముత్పాద్య వింపొంద నిపుణోక్తి

గల విట నేతృ సంకలిత ఘటన

ముఖముచు నిర్వాహముచు నను సంధులు

రెండురు ధూర్తచారిత్రవర్ణ

నముచు నేకాంకమై నలువొందు భాణము

మూడవ నాటకంబుగఁ దలిర్పు

నాల్గవది యైన ప్రహసన నాటకంబు

వరుస గంభీర లాస్యంగ వర్ణనముల

నెట్ల భాణంబున నడచు నట్ల నడచు
హాస్యరసము ప్రధానమై యాంజనేయ.
మఱియు.

పాపండు విప్రాది పటు చేటు చేటి వి
టాకుల వేష భా పాతిహాస్య
నూక్తుల షండ కంచుకి తాపసాఘ కా
ముక వదో వేష ప్రముఖ గతులను
మహిత వీధ్యంక సమాక్షీర్ణ ధూర్త సం
కులములచేతను వెలయు శుద్ధ
వై కృత సంక్షీర్ణ వరసంజ్ఞలఁ ద్రివిధ
మై తత్ప్రహసనంబు రీతి మెఱయ.

నతులదశరూపక్షోచేఁ గృతుల యందు
విశద నాటక కావ్యార్థవిదులు మెచ్చు
బవసతనుజాత లక్ష్మణప్రాణదాత
యనిశసంశ్రితజనగేయ యాంజనేయ.

సీ. సంధుల నవమర్మ సంధి యొక్కటి నూని
వృత్తులఁ గై శికి వృత్తి విడిచి
శృంగార హాస్య రాహిత్య రౌద్రాదుల
నాలు గంకముల గంధర్వ దేవ
భూత యక్షాసుర ప్రేత పిశాచ ప
న్నగులు పదార్థులు నాయకులుగ
నింద్రజాల రక్షార్త చంద్రగ్రహణములు
మొదలైన చర్య లిం పొదవఁ బన్ని
కడమ సామగ్రి నాటక గతి నమర్చి
యమరు వస్తు ప్రసిద్ధాప్తి నది డిమ మన

నైదవది యయ్యె దశరూప కామలంబు
భవ్యతరమహానాటక కావ్యకర్త.

సీ. ఖ్యాతేతివృత్తంబు గర్భావమర్శరా
హిత్యంబు డిమవద్రసేడితంబు
యుద్ధసంఘటనంబు నుద్ధతనాయకం
బును నది వ్యాయోగ మనగఁ బఱఁగె
నవమర్శవర్జితంబైన సంఘులు నాట
కాఖ్యంబు నట్లన యాముఖంబు
నమరాసురాదినాయకులు పృథక్పలుల్
రవిసంఖ్య వీరాదిరసములును త్ర
యాంక వస్తు స్వభావ దైవాది కృతము
లమరకధరిత్రయామము లొక్కయామ
మర్ధయామము వరుస సంకత్రయాస్తి
సమవకారంబు దగు సప్తసంఖ్య హనుమ.

సీ. శృంగారరసము కైశికివృత్తి భాణవ
దంగంబు లుద్ఘాత్యకాదులయిన
యంగముల్ పమమూఁట నగును సువీధియ
న్నాటకం బెన్నగ నాగసంఖ్య
రసము కరుణముగఁ బ్రఖ్యాత మితివృత్త
మును శ్రీవిలాసంబు మొనసి యంఘ
వాగ్యుద్ధమును భాణవ త్సంధివృత్త్యాగు
లును నాయకులు ప్రాకృతనరులుగను
జాలఁ దగును నుత్పృష్టాంక సంజ్ఞ మెఱసి
యంక మనియెడి నాటకం బలరుఁ గృతులఁ
బ్రోది గనుపట్టు మఱి తొమ్మి దోది యగుచుఁ
రామ హిత కార్య శౌర్య సంగ్రామ ధుర్య.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసుమారసుహిపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పితాపురము
మహారాజావారు, పరిషద్యాకర్ణివాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమిందారువారు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ, బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కేశాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

”

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహుగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీచూన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

నర్సా వేంకటశివరామరాసుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అశోక్కి వేంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

లేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, శతావధాని.

నానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

కొర్రెపాటి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—♦ ప్రథమభాగము. ♦—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటినిగల మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటువు నేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. ఆర్డుచేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈ భూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజ్ఞానవిలాసము సంకీర్తముచేసినది. ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతి మనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివినయెందురు, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు.

కెల రు. 1-8-0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తార్థదర్శులు, కాశీవాడ.

